37
32 C
22

11760

ANTIQVITATES VRBIS PER ANDRE AM FVLVIVM ANTIQVARIVM. RO. NVPERRIME AEDITAE.

D.Ioannis Fuluii endecaſylla bon Ad lectorem.

Quiſquis Romuleæ vetuſta terræ
Affectas loca noſſe/cum trophœis/
Arcus/& ſtatuas/deumq; templa,
Circos/& fora/curias,theatra,
Thermas/balnea,porticus,columnas/
Fontes/naumachias/lacus/cloacas,
Hoc(ſi legeris)explicat volumen.

CVM GRATIA ET PRIVILEGIO

CLEMENS PAPA VII.

VNiuerſis & ſingulis ad quos hæ noſtræ literæ peruenerint, ſalutẽ & apoſtolicam benedictionem. Cum dilectus filius Andreas Fuluius Antiquarius Romanus, librum de huius almæ Vrbis Romæ antiquitatibus compoſuerit, atq; in eiuſmodi rebus inueſtigandis perquirendisq; omnem diligentiam ſtudium & curam, non minimo cum labore adhibuerit: in eoque ætatem ſuam fere totam conſumpſerit: Nunc autem ad communem omnium utilitatem & delectationem, opus hoc ſuum imprimi curauerit, in manusq; dari uelit: Nos æquum eſſe cenſentes, ut ex laborum huiuſmodi uirtutumq; ſuarũ meritis, aliquem gratiæ fructum a nobis conſequatur: Omnibus & ſingulis librorum impreſſoribus, quicunque & ubicunque locorum illi fuerint. ipſamq; imprimendi artem, quouis modo exercuerint, ſub excommunicationis latæ ſententiæ, noſtris uero & S. R. E. mediate uel immediate ſubiectis, pecuniariis præterea noſtro arbitrio imponẽdis, & Cameræ Apoſtolicæ applicãdis, ac amiſsionis omniũ librorum pœnis, per præſentes expreſſe inhibemus, ne prædictum de Antiquitatibus Vrbis Romæ librum, per ſpacium annorum ſex a tempore huius primæ impreſsionis connumerandorum imprimere aut imprimi facere, ullo modo audeant uel præſumant. Decernentes ex nunc auctoritate apoſtolica abſque alia declaratione, quicunque contra hanc noſtram inhibitionem fecerint, dictam excommunicationis ſententiam illico incurſuros. Ab eiſdem uero noſtris & S. R. E. ſubditis præter excõmunicationis incurſionẽ, ipſas pecuniarũ, librorumq; ammiſsionis pœnas, per noſtros & Cameræ Apoſtolicæ miniſtros & officiales ad quos id ſpectauerit, integre & irremiſsibiliter exigi debere prout exigi uolumus & mandamus. In contrarium facientibus, non obſtantibus quibuſcunq;. Datum Romæ apud ſanctum Petrum, ſub annulo Piſcatoris. Die XV. Februarii. M.D.XXVII. Pontificatus noſtri Anno quarto.

Ia. Sadoletus.

ANDREAE FVLVII ANTIQVARII RO. IN ANTIQVITATES VRBIS AD CLEMENTEM. VII. PONT. MAX. PRAEFATIO.

ANNVM Ab hinc prope nonum Beatiſſime Pontifex antiquitates Vrbis poeticis adſtrictas numeris ſcribebã Leoni.x.Pont.Max.patrueli tuo dicãdas, Iniuncta mihi denuo/illo ipſo iubẽte eiuſdẽ maſſæ cudẽdæ/recoquendæq;,verum diuerſæ ſtructuræ opera liberiore ſane campo,quodã quaſi auctorio adſumptũ opus recognoui, Tibi q; Chriſtianæ legis antiſtes,quaſi pręſcius te illi in põtificatu,æq; ac per manus tradito ſucceſſurũ,nouã hanc lucubrationẽ,ſicut priorẽ illi dicãdã curaui. Nã cui dicarẽ dignior occurrit nemo.Pręcipue vbi ſummo humani generis faſtigio poſitus/oĩbus ꝓdeſſe iã quãtũ vis/potes. Et qdẽ ĩſigni quadã munificẽtia bonarũ artiũ ſtudioſos ꝓſequeris,Ego itaq; tãto numini addictus, tãtęq; gratię ineũdę ſtudio excitatus/incœptas antea vrbis antitqates nõ ĩtermittẽs/Sæcularis ãni(quẽ iubilęũ vocãt)nuperrime ęditũ hexametro carmĩe libellũ/ typiſq; impreſſum exibui.Inſtabat enim tũc Iubilęi annus M.D.XXV.Qui te põtifice celebratus eſt.patefcã ad cũ vſum/more maiorũ porta(quã ſcãm dicunt) quæ mox inſplẽdidiorẽ formã tua cura / & impenſa inſtaurata eſt.Ruinas vrbis ĩterea tuis optimis auſpiciis ꝓſecutus, ab interitu vẽdicare/ac litterarũ monumẽtis reſarcire operã dedi, Quę iacerẽt in tenebris/niſi litterarum lumẽ accẽderet.priſcaq; loca tũ per regiones explorãs ꝓbſeruaui,quas Raphael Vrbinas(quẽ honoris cã nomino) paucis añ diebus q̃ e vita decederet(me indicãte)penicillo finxerat. Tã & ſi nullũ ingeniũ ad attollẽdã vrbẽ ſatis eſt.nec eius facies/qualis ante fuerit,exprimẽdam.Sed qm̃ vrbis Ro.ob affectatũ amorẽ/ardẽti ſemper aĩo ſtudioſus fui/antiqua eius loca/& quæ nũc extãt, & quæ iã eſſe deſierunt, Quorũ nõ nulla ante hac incognita meo marte aperui.non modo geographice,ſed ethymologice cũ rerũ cãis/& argumẽtis/abũde/ copioſeq; nõ vt architectus,ſed hiſtorico more deſcribere curaui:nã fabulas dicere nõ eſt cõſiliũ,Et licet grandis materia paucis verbis haud facile expilcari poſſit, nã Demoſthenis,& Ciceronis orões eę feruntur optimæ eſſe/ quæ maximæ.& Romana hiſtoria q̃uis lõga ſemper placet/ac delectat.ꝑ virili tñ/ & quod oculorũ percœpi fide ſcribẽdũ curaui.Pluris eſt inquit plautinus miles oculatus teſtis vnus/qui ſe vidiſſe dicat.q̃ auriti decẽ. Nullũ eni opus ſine fide/& caſtitate recte fieri põt. Verũ quis tam cõfuſa loca/ & vrbis ma

gnitudinē,& temporū varietates comprehendere poteſt? vt profecto mi-
hi non minus difficultatis habere videatur vrbis/q̃ orbis deſcriptio:Cum
ſæpius diruta/ſæpius inſtaurata ſint oīa/vel ciuilibus bellis euerſa,vel in-
cēdio abſumpta vel barbarica manu afflicta/nunq̄ poſtea in priſtinā for-
mā ob laboris nimietatē inſtaurata ſunt.Direpta deinde vrbe oīa/quæ ad
ornatū eius poſita erāt ab hoſtibus ſublata dicuntur,Marmora vero cū ti
tulis,ne memoria ad poſteros perueniret,partim direpta,aut hoſtiū mali-
gnitate cōminuta/partim ī calcē decocta abiere.paucis admodū ante ocu
los ciuitatis ad dolorē & vetera refricanda vulnera relictis. Quid ꝙ antea
& quicquid ornamentorū reliqui erat,aut a Vandalis in africā deportatū
aut a Theodorico Rauēnam, aut a Conſtātio ereptū in mari ſiculo periit,
vt omittatur flebile Neronis incēdiū,quo periit quicquid nobile in Vrbe
fuit.Illud pręterea obſeruādū/pluribus ānis/qbus ſub barbaroꝝ Imperio
Italia fuit/ eā illos ad īternitionē vſq; perſecutos fuiſſe palā ē, vnde latina
lingua ad multa ſæcula deprauata permāſit, Inoluerat vſq; adeo bonarū
artiū neglectus pridē vt latinus ſermo penitus ignoraretur. Vel ex hoc in-
telligi poteſt ꝙ extāt hodie plęraq; illorū apud nos vernacula vocabula la
tinis vocibus ad corruptelā mixta: Quodq; peximū eſt in nōnullis ſeriis,
& grauibus rebus eā verborū colluuionē appellāt ſtylū.Periere quinimmo
volumina librorū nō ſine magna poſteritatis iactura,Ex quo rariſſimi ex-
titerunt geſtarū rerū ſcriptores/iiq; ſemibarbari, & parū ītegræ fidei, Quo
rum incuria,& negligētia multa deſiderātur.&quæ pauca extāt miraculi
loco habentur in tāto rerū turbine,& cōfuſione, vbi inuoluta veritas in al
to latet/Argo/Oedipoq; perſcrutāda.Vnde & difficile eſt ea ſcire/ Quorū
nulla extat apud poſteros memoria,quę oīa ī lectoris aīo reliquo.Accedit
ad hoc/ꝙ vno in loco tēporū ſupputatione,interpoſitis annis,plura/& di
uerſa ſint cōdita ædificia,vt iuxta forū/ & viā ſacrā domus Cæſaris dict.
deinde porticus liuia,nouiſſime vero templū pacis.Ex vetuſtis aūt manēt
adhuc aliqua integra,& notæ ſignificationis,vt pantheon.Quædā ſemi-
diruta, vt coloſſeū vulgo notū,nōnulla penitus abolita , vt domus aurea
Neronis incōpertæ magnitudinis.Satis enim cōſtat oīa hoſtili manu obli
terata,antiquata,ac prope extincta,& abolita. Quorū vix vnū/ aut alterū
ſupereſt.Et his quę caſu quodā reliqua ſunt/ſat magnū indicium ſcelerati
animi apparet,ꝙ in his,quæ diruere nequiuerunt/ ob operis magnitudinē
quaſi ſtigmata quędā perpetuę notę inuſſerunt,ſcalpro lācinarunt oīa,&
nihil intactū a fœda vaſtitate reliquerūt.Ex veteribus aūt. Quedā adhuc
priſcas retinēt appellationes vt mōtes, Aliqua vero nouas/vt portæ ſed
vt diſcāt qui ignorāt,Placuit per trāſitū recētiora quędā loca attingere/vt

minus cognita / ac parum trita & languidæ fidei uetera his contigua magis innoteſceret, licet omnia quæ ſupra noſtram memoriam ſunt/anti qua dici poſſunt , & quotidie quæ latet inueſtigantium opera / in lucem prodeunt,unde & ſuperioris ſęculi ſcriptores/ꝗ hæc ignorauerint/ab his/ qui poſtea ea patefacta uiderint,uelut rerum imperiti/ inſcitia notabun= tur. Nec prætereundũ cenſeo/ nihil pedibus calcari / quin antiquitatum ueſtigia offendãtur. Verum ita ruinis omnia oppleta/& operta/ut difficil lime internoſcantur, unde eleganter (meo quidem iudicio) definiſſe ille uiſus eſt,qui dixit,nos hac ætate habitare in tectis/cum plęrunq; in funda mentis effoſſis nouarum ædium uix ueteres ſtratæ ſilicibus reperiãtur. Sed imperita multitudo in his anicularum fabellas & deliramenta / po= tiusq̃ doctorum uirorum ſimplicem/ac nudam ueritatem ſectatur . Atq; ideo addidi/ne quis uulgi magis famam ſequeretur , q̃ hiſtoriam, quæ ru more utiq; uulgi uerior reperitur. Verũ quot capita,tot ſentẽtiæ, nã quę ſemel altius inſedit opinio/& pertinax contumacia/haud quaq̃ tolli põt. Et ſi ſcio ſcriptorum / qui etiã extra omnem aleam poſiti ſunt/neminem eſſe ſine calumnia /facto quinimmo uirtutis experimẽto/nec deſinit/qui bus Alabaſtrus unguenti plena putere uideatur . Fere nemo eſt/qui non acutius/atq; acrius uitia iudicet / q̃ ea laudet , quæ recta uideat. Et in alie no opere iugenioſus ſit, aut quid perperã poſitum deprehẽdere impẽdio ſtudeat,q̃ belle quid actum comẽdare, nam difficile eſt omnibus placere, & mentes hominum cognoſcere. Potuiſſem ideo deſinere ni mens paſce= retur opere. nam nihil agendo male agere diſcitur, Nihil enim libero ho= mini turpius/q̃ ocio/& deſidia uitã traducere,neq; habere uitæ argumen= tum præter annos . Exiguum nobis uitæ curriculum natura circumſcri= pſit,immenſum gloriæ,nam uita uigilia eſt,& dum iſta muſitamus, pluri bus annis uiuimus,& illa mirãdo non ſatiamur. Appelles inquit Plinius tanq̃ inchoata arte, & imperfecta agebat / ut cõtra iudiciorum uarietates ſupereſſet artificis regreſſus aduenia m,uelut emendaturo quicquid deſi deraretur,ſi non eſſet interceptus.

CAPITA PRIMI LIBRI.

DE natali Vrbis.
Qua ætate Romulus,& ī qua orbis regione Vrbem condiderit.
De concione Romuli ad milites,& decretis ab eo conſtitutis.
De mœnibus.
De Pomærio.
De Portis,& Viis.
De regionibus Vrbis.

SECVNDI LIBRI.

De ſeptem mōtibus, ubi priſca Roma prius condita fuit.
De colle hortulorum,qui nunc Pincius dicitur.
De monte Citatorio. Cinciorum, & Iordano.
De monte Vaticano.
De monte Ianiculo Trāſtiberim.

TERTII LIBRI.

De Tiberi fluuio.
De pontibus Tiberis,& Anienis.
De aquęductibus,& aquaꝝ gn̄ibus
De Thermis.
De Naumachiis.
De Cloacis.
De uico Tuſco.
De foris antiquæ Vrbis.

LIBRI QVARTI.

De Arcubus triumphalibus.
De Theatris,& Amphitheatris.
De Circis.
De porticibus.
De Columnis,& obeliſcis.
De pyramidibus, & ſepulchro. C. Ceſtii.
De Metis, Cœmiteriis, & Septizoniis.
De Colloſſis.
De Statuis,& Simulacris.
De Curiis, & Senatulis.
De Græcoſtaſi.
De Comitio,& Comitiis.
De Gymnaſiis.
De Bibliothecis.
De noua librorum impreſſione.
De Veſtibulis & Atriis.
De carcere Tulliano, & Marforio.
De carcere plebis Ro.
De mōte Teſtaceo,& Hippodromo
De Naualibus Tiberis.
De Horreis,& Salinis.

LIBRI QVINTI.

De Baſilicis, & templis.
De templo Romuli.
De templo Pacis.
De diuerſis concordiæ Templis.
De templo Telluris.
De æquimelio,& area Caſſii.
De buſtis Gallicis.
De Carinis.
De domo aurea Neronis.
De Campo martio.
De inſula Tiberina.
De ornamentis Martii campi.
De Mauſoleo Auguſti.
De antiquo horologio Martii cāpi.
De Septis Campi Martii.
De templo Iſidis.

De templo Mineruæ Chalcidicæ
De Panthæo.
De templo boni Euentus.
De Capreæ palude.
De ara ſubterranea Cōſi,& Plutōis
De Terento.
De diuerſis fortunę nūibus & tēplis
De Eccleſiis ſub Chriſtiano ritu.
De euerſione priſcæ Vrbis.
De laudibus eiuſdem.

¶ Augurium Remi i.
Augurium Romuli i.
Ambirus Vrbis iii.
Antiqua Vrbs. iii.
Agger Tarquinii. iii.
Ager Tarquiniorum iiii.
Antipolis iiii. Aqua uirgo. iiii.
Aqua nunc Mariana viii.
Aqua Appia viii.
Appia uia regina uiarum ix.
Almo fluuius x.
Aurelia uia conſularis. x.
Ara ſeptimiana. x.
Alta ſemita xii.
Arx Capitolina xviii.
Aurea uictoriæ ſtatuā xviii.
Ara Iouis piſtoris xix.
Aſylum inter Capitolium, & arcē inter duos lucos quernos. xx.
Agri diuiſio xxiii.
Auguſti locus Natalis xxiiii.
Ara febris tribus in locis xxiiii.
Ara palatina xxiiii.
Ara Iouis inuentoris xxv.
Ara Iouis Elicii xxv
Antrum cum fonte ex quo bibebat Picus,& Faunus xxvi.
Anentini circuitus xxvi.
Atrium libertatis xxvi.
Ara uet9 Murcię Vēi dicata xxvi.
Aqua Claudia xxvii.
Arcus formæ xxvii.
Arcus Latonæ xxviii.
Arcus Galieni xxx.
Arcus Gordiani xxxi.
Annus ſæcularis. xxxii.
Apollinis ſtatua xxxvii.
Aquæ dictuum altitudines xlii.
Aquarum celeberrimæ xlii.
Arcus Neroniani xliii.
Aqua Traiana xliii.
Aquæ Claudiæ inſcripto xliii.
Aqua tepula xliiii.
Aqua Iulia xliiii.
Aquarum nomina xlv.
Aurea ſyllæ imago l.
Atrium Mineruæ liii.
Alexādri magni imago liii.
Antrū ſiue ſpelunca Caci lv.
Ara maxima a maguitudine fabricæ dicta lvi.
Argiletum unde ? lvi.
Argiletanæ Tabernæ lvi.
Antiquū Macellum olerum lvii.
Arcus Romuli lateritii lx.
Arcus Traiani,alter in ſuo foro,alter ad portam Capenam lx.
Arcus Druſi, & Veri lx.
Arcus Germanici, & Druſi extra portam Capenam lx.
Arcus,Theodoſii, Valentiniani,& Gratiani Imp. lx.
Arcus oli iuxta plateā Sciarrę lx
Arcus olim iuxta ædem. S. Mariæ in uia lata lx.
Arcus nunc Campiliani
Area flacciana
Amphithertrum caſtrenſe

Apollo trāſlatus ex Apollonia ponti urbe lxxiiii.
Auguſti ſimulacrum lxxv
Atrium ueſtę. lxxvi.
Anguis ęſculapius lxxvi.
Aedis Iani extra portam Carmentalem iiii.
ædis uirtutis viii.
ædis tempeſtatis ix.
Aedis Neptuni xi.
ædis Veneris caluę xviii.
ædis iuuentutis xx.
ædis Veneris erycinę xx.
ædis Saturni / & opis ærarium populi Ro. xxi.
æneum Tauri ſimulacrum xxii.
ædicula uictorię uirginis xxiiii.
ædis Apollinis palatini xxiiii.
ædes Virtubii Bacchi xxiiii.
ædis Orci xxvi.
ædis Herculis Victoris xxv.
ædis. S. Gregorii xxvii.
ædis.S. Clementis xxviii.
ædis.S.Hadri.i tribus foris xviii.
ædis.S.Petri a uinculis xxvii.
ædis.S.Laurentii Palipernæ xxxi
ædis Quirini xxxiiii.
ædis fortis fortunę xxxvii.
ædis fortunę dubię xxxvii.
ædis Salutis xxxviii.
ædis.S.Silueſtri in lacu l.
ædis Caſtoris/& Pollucis ad lacum Iuturnę li.
ædis Vulcani lii.
ædis.S. Theodori liiii.
ædis.S.Georgii in uelabro lv.
ædis Herculis rotunda & parua in foro Boario lv.
æneum Herculis ſimulacrū lvi.
ædis pudicitiæ patriciæ lvi.
ædis Spei lvii.
ædis Iouis cuſtodis lvii.
ædis. S. Andreę in Pallara lviii.
ædis Mercurii lx
ædis Vulcani lxi.
ædis Martis lxv
ædis Bellonę lxv.
ædis Herculi magno cuſtodi Circi flamminii lxv.
æquimelium
ærarium

Baſilicę apud ueteres lxxxv.
Alexandrina
æmulia
Iulia
Vlpia
Pauli
Macidii
Marciani
Veſcellaria
Porcia
Conſtantiniana
Flocelli
Sicinii
Baſilica Pauli ix.
Belidū,& Pręcidū ſimulacra xxiiii.
Bos inſigni ſpecie in Sabinis nata xxvi.
Baſilica Lateranenſis xxvii.
Baptiſterium Conſtantini xviii.
Balneæ Palatinæ
Baſilica.S.Marię maioris xxix.
Baſil.& porticꝰ Caii & Lucii xxxvi.
Baſilica.S.Petri xxxvi.
Belliſſarii inuentum / molendinoꝝ in Tiberi xxxviii.
Baſilica Seſſoriana liiii.

bouis æneum ſimulachrum. liiii.
bibliotheca palatina. lxxvii.
bibliotheca Apollinis. lxxvii.
bibliotheca Auguſti. lxxvii.
bibliotheca capitolina. lxxvii.
bibliotheca Marcelli. lxxvii.
bibliotheca Vlpia. lxxviii.
bibliotheca nunc vaticana. lxxviii.

❡Caſa Romuli. ii.
columnæ lapideæ ſpatii ſigna pręferentes in viis. iiii.
collis hortulorum. v.
collina porta. v.
collatia Sabinorum oppidum. v.
campus ſceleratus. v.
caſtrum cuſtodię. vi.
campus Exquilinus. vii.
clariſſimæ viæ Appia Latina Valeria. viii.
capenates populi. viii.
capenas fluuius. viii.
cœmitterium Calliſti. viiii.
campus Horatiorum. x.
campus Vaticanus. x.
clauus annalis. xviiii.
capitolia duo. xxi.
capitolii ornamenta. xxi.
caſtra Sabinorum. xxiii.
cacus Euandri ſeruus. xxv.
caci ſoror eiuſdē nōis quę Herculi fecit indiciū de furto boū. xxv.
couflagratio domus Tulli hoſtilii regis. xxv.
cornua in templo Dianæ. xxvi.
cœliolus mons. xxvi.
cœlius mōs Auguſtus dictus. xxvi.
curia hoſtilia. xxvi.
campus Martialis. xxvi.
caſtra peregrina. xxvii.
capita apſorū Petri & Pauli. xxvii.
columnę.iiii.ænec veteri ſtructura conſpicuę. xxvii.
carcer Tullianus. xxviiii.
corpus.ſ.Mathię apoſtoli. xxx.
corpus.ſ.Hieronymi presb. xxx.
campus Viminalis. xxxi.
campus Exquilinus. xxxi.
collis Viminalis. xxxii.
collis ſalutaris. xxxii.
collis latiaris. xxxii.
capitolium vetus. xxxiii.
circus Neronis. xxxvii.
curatores aluei / & riparum Tiberis. xxxviiii.
cineres Antoniniorum cum titulis / & Epitaphiis. xl.
ceſtii pontis inſcriptio. xli.
curtius Cęruleus / & albudinus fontes. xliii.
cāpus Argeus / & libyſſus. xlviiii.
columna aurea in foro Ro. vbi incię ſitalię vię. liii.
columna mœnia. liii.
cancelli fori. liii.
cloaca maxima. liiii.
cleopatrę imago. liiii.
cęſaris triumphus. lv.
cliuus publicus. lv.
columna lactaria. lv.
columna ænea. lvii.
columna Cochlis. lvii.
calpurnius fornix. lx.
columna bellica.

Coloſſus Neronis.
coloſſus Galieni Imp. lxxv.
coloſſus Domiciani.
coloſſus ſcopæ in templo brutti cal laici apud circum ad labicanã portam eunti. lxxvi.
curia ſaliorum. lxxvi.
curia hoſtilia. lxxvi.
curia Tifata
iuxta caſam romuli. lxxvi.
curia Catonis. lxxvi.
curia pompeiana. lxxvi.
curia iulia/& Auguſti. lxxvi.
curia octauię. lxxvi.
curia pompiliana. lxxvi.
curię nouę & veteres. lxxvi.
caſtra pretoriana. lxxvi.
caſtra rauennatium. lxxvi.

❡Deſignatio vrbis aratro. i.
diua Angerona. ii.
diui Io. apoſtoli ſacellum. viii.
ductus aquę appiæ. viii.
de portis burgi. S. Petri. viiii.
domus. T. Tatii. xviii.
domus Romuli. xviii.
diuerſa iouis numina. xviiii.
diuerſa fluminũ ſimulachra. xxi.
domus Ouidii. xxii.
domus Anci marcii. xxiii.
domus Ciceronis. xxiii.
dom⁹ auguſtana/& tiberiana. xxiiii.
dianæ fanum in maximo collium Auentino. xxv.
dea Murcia. xxv.
dea ſtrenua. xxv.
domus æliorum. xxx.
domus Virgilii maronis. xxxi.
domus. C. Craſſi oratoris. xxxi.
domus. Q. Catuli. xxxi.
domus. C. Aquilii. xxxi.
domus Pomponii attici. xxxi.
domus Martialis poetæ. xxxiii.

❡Eretum Sabinorũ oppidũ. vi.
exquiliarum limites. xxviiii.
equi marmorei Tiridatis. xxxiiii.
equus Cæſaris.
equus Traiani. lvii.
equus Conſtantini.
equiria(equus. M. Anto. veri.
expoſitio Romuli & Remi in cōmitio. lii.
emporium alterũ iuxta ſalinas, alterum iuxta ſummã viam ſacram.

❡Fauſtulus regii pecoris magr̃. i.
fauſtuli Tugurium. i.
fanum Iouis viminii. i.
figlinę apud teſtaceũ mõtẽ & extra portã figulenſem. vi.
fidei ſacrarium/ & ſacerdotes. xiii.
fauiſſæ capitolinæ. xxiii.
fœdus iter Rom. & Sabinos. xxiii.
fortunę malę templum. xxxi.
floralia. xxxi.
forum Saluſtii. xxxiii.
fons olei e taberna meritoria tranſtiberim. xxxvii.
fors fortuna. xxxvii.
fabricii põtis Inſcriptio. xl.
formarum ruinæ vnde. lxv.
fons Iuturnæ. lxv.
fororũ numerus/& nomina. lxviiii.

fora prima iudiciale/& venale. l.
fori romani ornamenta. l.
forma deorum penatum. li.
ficus ruminalis. lii.
forum trāſitorium duobus in locis diuerſis temporibus. v.
fornix fabianus. lv.
forum Cupedinis. lviii.

¶Gabii oppidū via preneſtina. vii.
germalum. xxii.
geniticos inſula ferri tēperatiua nobilitata. li.
galieni Imp. coloſſus. xxxvii.

¶Hannibalis ſtatuæ. v.
herculis templum v.
hercules ab euādro poſitus habitu triumphali. liiii.
horatiæ ſepulchrum. viii.
horti Galbæ Imp. xi.
habitaculum/& fanū carmētę. xxi.
hilerna. xxiiii.
heliogabalus deus. xxiiii.
hoſpitale lateranenſe. xxvii.
horti męcenatiani. xxxi.
horti Cæſariani. xxxvii.
horti tu'li martialis ī ianicu. xxxvii.
horti lucullani. xlii.
horti planciani. xliiii.
hernilameus riuus. xliiii.

¶Ianualis porta. xiii.
imago ſaluatoris adiuo Luca Euangeliſta depicta. xviii.
Iuno lucina. xxviiii.
incendium vrbis. xxxi.
iuppiter viminius. xxxi.
iuppiter cappitolinus. xxxvi.
iuppiter pompeianus
ianiculum vrbi additum. xxxvi.
ianiculi forma/& lōgitudo. xxxvi.
iani ſepulchrum. xxxvi.
inſula iouis lycaonia. xxxviiii.
ilia rhea in amienē merſa. lii.
ianus geminus. liii.
iani templi forma ī nomiſmatibus Neronis. liii.
ianus quadrifons. lv.
iſis Antenodorica.
iſis patricia.
iſeum & ſerapeum.

¶Larentia fauſtuli vxor. i.
T. Tarrutius mathematicus. i.
lex a Romulo lata. ii.
leges. xii. tabularum. ii.
lathomię. vii.
lituus Romuli. lvi.
lucus/& ædis camenarum. viii.
lemonia tribus. viii.
lapis manalis. viii.
locus Mercurio ſacer. viiii.
lupa ænea cum infantibus conditoribus urbis. xxi.
L veri triumphus de bello parthico. xxi.
Leōis. x. marmoreū ſimulacrū. xxi.
lupercal antrum lupæ. xxiiii.
lupercalia ſacra. xxiiii.
luperci ciuitatem currendo luſtrabant. xxiiii.

lauretum xxvi.
laterranorum domus. xxvii.
lucus fagutalis. xxviii.
lucus Martis/& Iunonis. xxviiii.
lucus Larium. xxviiii.
lauacrum Agrippinæ. xxxi.
locus/ vnde Romulus aſcendit in cœlum. xxxii.
laocoon virgilianus. xxxvi.
cleopatræ ſignum. xxxvi.
libri Numę i cõitio cremati. xxxvi.
lacus velinus. xxxviii.
lacus fucinus. xlii.
lucus ſater. l.
lacus curtius. li.
ludi gladiatorii. liii.
ludi circenſes. liii.
lotos a Romulo ſata. liiii.
ludi taurii. liiii.
ludi apollinares. liiii.

❡ Menia antiquę vrbis ex quadrato lapide. iii.
Martis templa duo/Querini a Gradiui. viii.
magnæ matris deũ ſimulacrũ. x.
mons aureus. xi.
M.Antonini itinerarium. xi.
moneta quare dicta? xviii.
montium nomina. xviii.
mons Tarpeius. xviii.
M.Manlius arcis cuſtos. xviii.
mons Romuleus. xxii.
montis palatini ambitus. xxii.
magnæ matris deum ædis a Iunio bruto dedicata. xxiii.
megaleſia ludi magni. xxiii.
mons Auentinus iuſſu claudii habitari cęptus. xxvi.
macellum libyę. xxx.
mons ſuperaggere. xxxi.
minutia veſtalis. xxxiiii.
mons pincius. xxxiiii.
mons citatorius. xxxv.
mons cinciorum. xxxv.
mons Iordanus. xxxv.
mons vaticanus. xxxv.
moles hadriana & eius priſca marmorea ornamenta. xl.
M.Scaurus. xli.
M.Cicero. xli.
Maxentius tyrannus. xli.
M. Agrippa perpetuus aquarum curator. xlii.
martiæ aquæ inſcriptiones. xliii.

❡Numitor Romuli/& Remi maternus auus. i.
neuiæ portæ etymologia. vii.
naſica vir optimus iudicatus. x.
neronis principis ſepulchrum i collе hortulorum. xliii.
nubendi facultas veſtalibus conceſſa.xxx.poſt annum q̃ religionem ingreſſæ. li.
nouem fontes olim circa forũ romanum ſcaturientes. liiii.

❡Occidente babylone Roma ſurrexit. ii.
Omnis porta olim habebat ſuam viam. iiii.

obſidio

obſidio porſenæ regis i ianiculo. vii
oſtia tiberina Anci marcii regis Colonia. x.
obeliſcus uaticanus. xi.
officina monetæ. xxi.
ornamenta templi Apollinis palatini. xxiiii.
oratorium. S. crucis. xxviiii.
oppius mons xxix.
opus Praxitelis xxxiii.
opus Fidiæ xxxiii.
officinæ Minii conficiendi xxxiii.
obeliſcus Solis in Cãpo mar. lxxi.
obeliſc9 Lunę i colle Hortulo℞ lxxi.
obeliſcus Vaticanus lxxi.

❡Palilia paſtorum ſacra i.
porta Oſtienſis iii.
Pomœrium Vrbis iii.
portæ Priſcæ Vrbis iiii.
porta Carmẽtalis, quæ & ſcelerata dr̃ ad radices Capitolii iiii.
Portarum uiæ v.
porta flumentana v.
principium uiæ flamminiæ v.
porta Pinciana v.
porta Sabiuſa quæ recta in Sabinos ducebat quæ prætermiſſa eſt.
porta inter Aggeres vi.
porta Exquilina vi.
porta Aſinaria vii.
porta Gabiuſa vii.
porta Latina vii.
porta Capena viii.
porta Triumphalis viii.
porta Trigemina ix.
porta ſancti Pauli ix.
Prudentius poeta ix.
portus Oſtienſis x.
porta Portuenſis x.
portũnalia xi.
porta Aurelia
porta Septimiana xi.
porta fontinalis xi.
porta Triumphalis xi.
portæ nunc burgi ſancti Petri xi.
porta Turionis xi.
porta Pertuſa xii.
porta Viridarii xii.
porta Caſtelli xii.
porta Querquetulana xii.
porta Lauernalis xii.
prima Imperii Ro. ſedes xxii.
porta Palatina xxiii.
porticus, & biblioth. Palatina xxiiii
palatual xxiiii.
Picus & Faunus, Auentini numina, a Numa capti xxv.
puteus. D. probæ xxxii.
porticus Templi Quirini in monte Quirinali xxxii.
prata Bacchi
prata Mutia xxxvii.
prata Quintia xxxvii.
põs Sublicius, primus i Tib. xxxiii
pontes Tiberis viii.
pons Sublicius xxxix
pons Sacer xxxix.
pons Aimilius idem xxxix.
pons Senatorius xxxix.
pons Fabricius xxxix.
pons Cæſtius xxxix.
pons Aurelius xxxix.
pons triumphalis xxxix.
pons Aelius xxxix.
pons Miluius
perpetuus ignis in æde ueſtæ l.
pĩnaria ueſtalis in ſtupro depræhẽ

ſa meritas dedit pœnas li
palladium ibidem
pila Horatia liii
porticus Iulia ibidem
puteal Libonis ibidem
porta feneſtella lv
porticus Claudia lxviii
porticus Corinthia ibidem
porticus Octauię ibidem
porticus Apollinis Palatini ibidē
porticus Domitiani ibidem
porticus Philippi ibidem
porticus Argonautarum, & Europæ ibidem
porticus Metelli ibidem
porticus diui Antonini, & diuæ Fauſtinæ lxix
porticus Concordiæ ibidem
porticus Antonini pii ibidem
porticus Panthæi ibidem
porticus flamminia ibidem
porticus Gordiani Imp. ibidem
porticus Libyæ ibidem
porticus Conſtantini lxiii
porticus Vipſana lxx

¶ Quadrata Vrbs i
quatuor Priſcæ Vrbis portiones ii
Querquetulanum ſacellum xii
quercus paſtoribus ſacra xxv
Quirini Fanum xxxi
Quiritium foſſæ xxxvi
Q. Martius cognomēto rex xli
quare Anio uetus, & nouus xxxxiii
qurae aqua uirgo dicta ibidem
quę in uico tuſco uēdebāt ibidem
quare Satrium dictum quaſi Atriū, uel theatrum xxxii

¶ Roma totius orbis caput i
Romuli geneſis, & cōceptio i
Romus, & Remus Martis filii ii
raptus Sabinarum ii
Remus a Celere raſtro iterfectus ii
regiones Priſcæ Vrbis. XIIII. iiii
Roma, & Cōſtātinopolis in. XIIII. regiones diſtinctæ xiii
regionum nomina ibidem
riuus Herculaneus xxxv
roſtra fori Ro. uetera, & noua l
rhea ſiluia ueſtalis prægnans inuenta eſt lii
rupes Capitolina liiii

¶ Solis eclypſis i
Saturnia iiii
Simulachrū Veneris uerticordiæ v
ſepulchrum Licinii Auguſti tonſoris vi
S. Lucia in Silice vii
S. Spiritus in Saxia xi
Subura uia xii
Subura regio ibidem
Septimontium xviii
Saturnius mons ibidem
Saturnia Vrbs ibidem
ſaxum Tarpeium ibidem
Sacella tria, Iouis, Iunonis & Mineruæ ibidem
Simulachrum fidei
ſimulachrum Iouis Imp. xviii
ſimulachra infantium conditorum Vrbis ibidem
Salinæ Capitolinæ ibidem
ſimulachra flu. Nili, & Tigris xxi
ſimulachrum Nemeſis, quæ & Rhamnuſia dicta eſt xx

ſacellum deæ uiriplacæ xxiiii
ſpelunca Caci iuxta portam trigeminam Tiberi incumbens xxv
ſcalæ Caci ibidem
ſcalæ Gemoniæ iuxta templum Iunonis reginæ ibidem
ſoſpitæ Iunonis cõmune templum Romanis,& Latinis xxvi
ſacellum deæ Murciæ,quæ & Murcus dicitur ibidem
ſacellum, quod Sancta ſanctorum nunc dicitur xxviii
ſacellum ad præſepe xxx
ſepulchrum Ioãnis Patricii ibidẽ
ſepulchrũ Sixti. IIII. æneũ xxxvi
ſepulchrum Innocẽtii VIII. ibidẽ
ſepulchrũ Numæ regis xxxvii
S.Mariæ ad fontes olei ibidem
ſimulacra Sirpea xxxix
ſepulchrum Hadriani Imp. xxxx
ſignum Vertunni xxxxix
ſacra ueſtæ l
ſacra panos,& eius ara liii
ſimulacra ærea Lupæ, & infantium conditorum Vrbis liii
ſcalæ Annulariæ ibidem
ſpolia Horatiorum ibidẽ
ſtatua Coruini liiii
ſignum Caſtoris,& Pollucis liiii
ſinus Tiberinus lv
ſacellũ Herculis in foro Boario lv
ſimulacra ſpoliorũ Hebræorũ lix
ſacellum diuæ Helenæ ibidem
ſepta trigaria lxvii
ſtatua. M. Aurelii Ant. lxxiiii
ſtatua equeſtris Domitiani ibidẽ
ſtatua equeſtris Conſtantini lv
ſtatua equeſtris. Q. Marcii lv
ſimulacrum primum Romæ Cereri poſitum lv
ſtatua equeſtris.M.Tremelli lxxv
ſtatua ænea.M.Nanii i foro ibidẽ
ſtatua Mutii,& Clœlię uirg. ibidẽ
ſtatua Neuii poetæ ibidem
ſtatuæ tres in monumento Scipionum ibidem
ſtatua Ennii poetæ ibidem
ſimulacrum Iunii Bruti ibidem
ſtatua Aemilii pueri bullata & prętextata ibidem
ſtatua . L . Scipionis clamydata, & crepidata ibidem
ſtatua pedeſtris ſyllę ibidem
ſtatuæ.IIII. legatororũ Lartis Tolunni in roſtris ibidem
ſignum concordiæ ibidem
ſtatua. Q.Claudię ibidem
ſimulacrum Auguſti ibidem
ſimulacrum. L. Septimii ibidẽ
ſtatuæ Coloſſę Alex. Seueri ibidẽ
ſimulacrum boni euentus
ſenatulum aureum lxxvii
ſenatulum extra portã Capenam, ad templum Martis ibidem
ſenatulũ iuxta ędẽ Bellonę ibidem
ſenatulnm matronarum in monte Quirinali. ibidem

¶ Templum Veneris Erycinę v
temqlum ſanctę Agnetis v
templũ Bacchi Phęricum vi
templum Nenię vi
taurina porta a capite Tauri dicta vi
templum Quietis vii
templum Honoris vii

trigeminorum, & Curiatiorum ſe-
pulchra viii.
templũ Martis extra muraneũ viii.
templum matris deum x.
tarpeius mõs deoꝝ domiciliũ xvi.
tarpeia uirgo xvi.
templum Concordiæ xviii.
templum monetæ xviii.
templum Iouis op. max. xviii.
templum Iouis Victoris xix.
templum Iouis dedicatio xix.
terminus, & Iuuenta xix.
terminalia feſta xix.
templi Iouis tonantis xix.
templum Iouis cuſtodis xix.
templum Veiouis xix.
templum Mentis xx.
templum Iouis in uertice Capitoli-
ni collis xx.
trophæa quid? xx.
Trium uerborum titulus xx.
templi Quirini fundamẽta xx.
templum Auguſti xxii.
templum Iouis Statoris xxiii.
templum Iouis a Troianis conſe-
cratum xxiiii.
templum ſanctæ Sabinæ xxv.
templum ſancti Alexii
tẽplũ ſanctæ Mariæ Auẽtinæ xxv.
templum bonæ Deæ xxv.
templum ſanctæ Priſcæ xxv.
templum ſanctæ Balbinæ xxv.
templum Iunonis reginæ xxv.
templum Lunæ xxvi.
templum libertatis xxvi.
Tiberii Cæſ. effigies xxvii.
templum Vertũni xxvii.
templum ſanctæ Mariæ in Domi-
nica, ſiue Nauicella xxvii.
templum Mineruæ xxvii.
templum, nunc ſancti Stephani, in
Cælio mõte, quod olim Fauni Ca-
pripedis fuit. xxviii.
templum Claudii Cæſ. xxvii.
tabula Aenea in Baſilica Latera-
nenſi xxviii.
templum. IIII. Coronatorũ xxviii.
templum. S. Martini, & Silueſtri in
montibus xxviii.
Thermæ Traiani Imp. xxix
templum ſanctæ Praxedis xxix.
templum ſancti Antonii xxx.
tẽplũ ſancti Viti in Marcello xxx.
trophæa C. Marii. xxx.
templum ſanctæ Babianæ xxx.
thermæ Gordiani xxxi.
templum ſanctæ Potentianæ xxxi.
templum ſancti Vitalis xxxi
templum Fortunæ publicæ xxxii.
templum Quirini ibidem
turris Comitum ibidem
turris militiarum ibidem
templum ſanctæ Agathæ ibidem
turris Meſa ibidem
templum Solis ab Aureliano Imp.
conditum ibidem
templũ Clatræ, & Apollinis ibidẽ
templum ſanctæ Suſannæ xxxiii.
tẽplũ Quirini ſemp clauſum ibidẽ
templum Serapis ibidem
templum Dii fidii xxxiiii.
tẽplũ fortunæ primigeniæ ibidẽ
tẽplũ domus Flauiæ, ubi Domitia-
nus natus ẽ ad malũ Punicũ ibidẽ
Tyburti uilla xxiiii.
templum ſanctæ Trinitatis xxxiiii
templum Apollinis ibidem
Iul. Martial' horti i ianiculo xxxvii

templum ſancti Honofrii xxxvii.
tēplū.S.Petri in mōte Aureo ibidē
templū ſancti Cryſogoni ibidem
templum ſanctæ Cæciliæ ibidē
templum ſancti Franciſci ibidē
thermæ Aureliāæ & Seueriāæ ibidē
templum fortunæ uirilis ibidē
Tiberis flu. Etymologia xxxviii
Tiberis ortus, & longitudo, & incrementum ibidem
Tiberis auctu ſemp religioſus ibi.
thermarum ornamenta xlv
Tarquinius Priſcus primus in Vrbe Cloacas fecit lxviii
templum Veſtæ abſoluta forma in modum pilæ xlix
templum Iani Aeneum, ter apud ueteres clauſum, quod fuit in medio foro Ro. lv
templum Veneris genitricis liii
tabernæ fori nouę & ueteres liiii
tabernæ argentariæ liiii
lathomiæ liiii
templum ſanctæ Mariæ Gratiarum & templum Conſolationis liiii
templum ſancti Hadriani in tribus foris liiii
templum Matutæ, & fortunæ proſperæ a Seruio Tullio cōditum in foro Boario lvi
templū Iani a. C. Duillio uotum in foro olitorio lvii
templum Pietatis lvii
templū Veneris & Cupidinis lxiii
tres aræ diis Samothracibus ſacræ ī circo max. lxiiii.
templum ſanctæ katherinæ in caſtro Aureo lxv
templa iuxta circum flāminium, de quibus dictum eſt lxv
templum Iſidis lxvi
templum Concordiæ lxvi
templum Apollinis lxvi
templum Veſtæ lxvi
templum Iouis, Aeſculapii & Fauni in inſula Tiberina
templum Neptūni iuxta Septa
templum Conſi
templum Plutonis

¶ Valentia ii
ualerius Soranus ii
urbis amplificatio iii
urbis magnitudo iiii
uiæ Xix iiii
uiæ conſulares iiii
uiæ ſtratæ iiii
uolupiæ Sacellum iiii
uia flāminia v
uia collatna vi
uia momentana vi
uiminalis porta unde ſ vi
uiuarium, quod nunc uiuariolum dicitur vi
uia Tyburtina vi
uia Prænestina vii
uia Labicana vii
uia Latina viii
uia Appia ix
uia Oſtienſis ix
uia Lata xii
uia ſacra xii
uia noua xiii
uia triumphalis xiii
uia uitelia xiii
uia recta xiii

uiarum itinera	xiii
uicus iugarius	xviii
uictoriæ arcis	ibidem
urbs a Gallis capta	ibidem
Venus Cluacina	xxiii
Venus Murcia	xxvi
Vertunnus	ibidem
uicus Tuſcus & eius ambitus	xxvii
uicus Scauri	ibidem
uincula Petri	xxix
uinculorum ſolennitas	ibidem
uicus Cyprius	ibidem
uicus ſceleratus	ibidem
uallis Quirinalis	xxxi
uia & domus Corneliorum	
ucus Mamurii	xxxiii
ueſtalium funeratio	xxxiiii
Vaticanus deus	xxxv
uaticanæ ædes	xxxv
Veſta luxor	xxxvi
uicorum nomina	xlix
ueſtalium Epitaphia	l
ueſtales. IIII. antea, poſtea ſex cleꝯ ctæ, & hic numerus manſit	li
ueſtalium ſupplicia	li
uaſtalis matrima, & patrima	li
ueſtalis adcepratio	li
ueſtaliũ prima dicta eſt maxima	li
ueſtalium nomen, cum eligitur ama ta dicitur	ibidem
uellia a uellendo	ibidem
umbilicus Vrbis	lv
uelatura quid	ibidem
uilla publica	ibidem
uilla Tyburti	
uilla Hadriani.	

by Google

ANDREAE FVLVII ANTIQVARI RO. DE ANTIQVITATIBVS Vrbis ad Clementem VII. Pont. Max. Liber Primus.

¶ Natalis VRBIS.

DE condita Vrbe, & eius uocabulo uaria eſt inter ſcriptores opinio, uetus enim, & conſtans fama eſt, aliis prætermiſsis, Romulũ Marte, ſiluiaq; ueſtali genitũ, Romam terrarum caput condidiſſe, auctor diligẽtiſſimus. M. Varro. Imaginem Vrbis, magis q̃ Vrbem fecerat, quia incolæ deerant, cæterum ne res tãta in artum conniciatur, ab Iliæ puerperio altius exordiũ repetendũ eſt. Siue illa Genii, ſeu mortali forſan cõpreſſu prægnãs facta eſt. Et quia locus Marti dicatus erat, a Marte compreſſa, unoq; partu ædidit infantes, quibus ruma, id eſt, mãma Lupæ nomen fecit. Alter Romus, alter Remus appellatus eſt. Iubẽte Amulio, qui tũc rerũ potiebatur, Ilia mater in Aniene ſubmerſa eſt. ſeu iuxta legem, in terra/uiua defoſſa, infantes uero, in Tiberi, longius ab Alba expoſiti, nõ potuerunt extingui, quibus interim Lupa, (mirum) paulo ante fœta, ac relictis catulis, uagitum ſecuta, uelut nutrix ubera admouebat. Ouidius libro. iii. faſtorum: Hæc ubi cognouit cõtemptor Amulius æqui, nam raptor fratris uictor habebat opes. Amne iubet mergi geminos, ſcelus unda refugit, In ſicca pueri deſtituunt humo. forte accidit, ut Fauſtulus regii pecoris magiſter iter illac haberet, ilios cũ conſpexiſſet ſugere ubera Lupæ, fugata clamoribus fera, ſtuporis plenus, acceptos in Alucolo, Larẽtiæ uxori educãdos dedit. Numitor tũc a fratre Amulio regno pulſus, in agro ſuo uixit. Pueri cũ adoleuiſſẽt, & in notitiã aui iã pueniſſent, collecta paſtorũ manu, interfectoq; apud Albã Amulio, Numitorem in regnũ Albanũ reſtituerũt. Ouid. eodẽ libro: Martia terdenos proles adoleuerat annos. Et ſuberat flauæ iã noua barba comæ, Vt genus audierãt, animos pater æditus auget, Et pudet in paruis nomẽ habere caſis, Romuleoq; cadit traiectus Amulius enſe, Regnaq; materno reſtituunt auo. Quibus poſtea cũ optionẽ faceret de deducẽda colonia, Placuit eam ptimum in palatio condi, eo q; ibi Romulus ſeruatus, nutritusq; eſſet, iis auus dedit pecunias, arma, ſeruos, onerariaq; iumẽta, quæq; Vrbi cõdẽdæ uſu uenirẽt. Ad tria hominũ millia ex alba, quæ tũc erat caput Latii in Coloniã adſcripta: Quicunq; palatiũ Saturniã ue incolebãt, præſenti multitudini adiũgũtur diuiſis inter ſe copiis, cõfeſtim quicquid hominũ fuit in duas abiit factiones. Sed dũ de imponẽdo nomine cõtentio orta foret, perſuaſit Numitor, ut qui meliores aues uidiſſet, imperaret. Remus ptimus uiderat aues ſex in Auẽtino, Romulus. xii. in palatio. Na-

Roma terrarum caput

Fauſtulus regii pecoris magiſter Larentia Fauſtuli uxor.

Augurīū Remi. Augurīū Romuli.

ſcitur cōtentio de tempore, item de numero, factiones ambæ ſuos defendebant reges, a certamine uentum eſt ad arma, ab armis ad cædem. Fauſtulus dum controuerſiam ſedare nititur, uulneratus eſt. Deniq; Romulus diis fauentibus ſuperior urbem condidit. (Nam rerum omnium magnarum a diis immortalibus principia ducuntur). Romam Romulus de ſuo nomine appellauit, & ideo Romam non Romulam, ut ampliore uocabuli ſignificatu proſperiora ſuæ patriæ nominarentur. Romulus, & Remus a uirtute ideſt a robore, græca origine, ut nonnulli uolucre, appellati ſunt. Romulus primus urbis, & Imperii conditor, ad quod cōſtituendum uirtus, & fortuna contendiſſe uidentur. Conſilium rei. P. penes ſenes fuit. Qui ex auctoritate patres ob ętatem ſenatus uocabatur.

Qua ætate Romulus Vrbem condidit.

¶Romulus duo deuiginti natus annos urbē condidit olympiade. VII. Anuo. CCCCII. poſt captum ilium. XI. Cal. maias, hora poſt ſecundam ante tertiam, Sole, in Tauro: Luna in Libra, Ioue in Piſcibus, Saturno, Venere, Marte, Mercurio in Scorpione, ut prodidit. L. Tarrutius Mathematicorum Varronis ætate præſtantiſſimus. Romuli geneſin intuitus, ꝙ ex his, quæ de illo memoriæ prodita, longa temporum ſerie retro ad calculum reuocata, Varronis iuſſu eſt conſecutus, & cōſtanti aſſeueratione mōſtrauit primo anno. VII. Olympiadis Romulum concęptum. XXIII. die mēſis Decembris, hora tertia, qua Sol omnino defecit, natum uero. XII. Cal. Octobris, qui uiceſimus fuit Septembris. Ferunt urbem Romam geneſin habuiſſe una cum conditore ſuo Romulo, quod auſpicatiſſimū fuit augurium, ut tradit cenſorinus, dicta eſt autem Roma quadrata, ꝙ forma prima urbis quadrata fuit, eo ꝙ ad æquilibrium fuerit poſita, & ambitus amplior, q̄ eo tempore multitudo in colentium eſſet. Monumentum autem Romæ quadratæ manſit in palatio, ea incipit a ſilua quæ eſt in area Apollinis, & ad ſupciliū ſcalarū Caci habet terminū, ubi tuguriū fauſtuli, ubi Romulus manſitauit, qui auſpicato fundamenta iecit, ſulco urbem deſignans uomere æreo, uictis albis, & intactis, bubus maſculo, feminaq;, altero extrinſecus, intrinſecus altera, quos abſoluto opere immolaſſe dicitur. Obſeruatumq; deinde ne qua hoſtia palilibus cæderetur. ut dies iſte a ſanguine eſſet purus, cuius rei meminit propertius cum inquit.

L. tarrutius mathematicus Romuli geneſis

Solus eclypſis.

Roma. quadrata

Scalæ Caci Fauſtuli tugurīū. ſulco urbs dſignata palilia paſtorū ſecra

Vrbi feſtus erat, dixere palilia patres,
Hic primus cæpit mœnibus eſſe dies.

Quod multis etiam uerſibus proſequitur Ouidius, & Liuius, & Dio

nyſius alicarnaſeus ſatis multa ſcripſere eũq; diẽ feſtũ Romãi agũt/natalẽ patriæ nũcupãtes. Quatuor fuere prius vrbis portiões. paulo poſt adiect⁹ mós tarpeius, nó pẽuria locorũ, ſed ne qs hoſtiũ illo occupato obeſſe poſſet. Tenuerũt hæc loca primũ (vt vulgatior fama hẽt) Arcades. q illic oppidulum offenderunt. Nam primum ab initio oppidum fuit a iuuentute latina valentia appellatum. Quod cum Euander ad ea veniens loca extendiſſet, ſeruata impoſitione nõis ſignificatiõe romam nũcupauit Siqdẽ græci R homin vocãt. Arcadũ vero dux Euãder q pfug⁹ ex arcadia lr̃as latinis dedit, vel vt alii ſcribũt, ei⁹ mater carmẽta, q̃ a grçcis Themis/a latinis vero fatidica nũcupat̃. Præterea ĩ palatio mõte rex Euãder p̃us Herculẽ, deĩde Aneã hoſpitio excepit. fuit ẽt in eodẽ mõte caſa Romuli: q̃ durauit ad multas ætates, & cuſtodiebatur a miniſtris ſacrorum. Roma iuquit põponius Mela quõdã a paſtoribus cõdita, nũc ſi p materia dicat̃ alterũ opus. Ea eſt terrarum caput, cuius nomen alterum dicere nefas, vnde diua Angerona, cui ſacrificat̃ ore obligato ſignatoq; ſimulacrum habebat, alioqui romæ nomen/& nominis origo vulgata eſſet, atq; manifeſta, quæ occulta ſaluberrima religio ſanxit, cuius nomen proferens Valerius ſoranus meritas dedit pœnas.

Quatuor urbis portiones | Arcades | Valentia | Euander arcadum rex | Caſa Romuli | Diua Angerõa | Valerius ſoranus.

In qua orbis regione vrbs condita.

℄ Roma inocciduis partibus/in latio condita. centum viginti ſtadiis a Tyrrheno mari diſtans/vbi erant tuguria, & paſtores diuerſorum pecorum, Albanorum vero gẽus mixtum erat ex Arcadibus. Epæis, & pelaſgis, ac poſt euerſionẽ ilii/cum troianis/duce ænea: Hi oẽs ſimul amiſſis gentilitiis nominibus, vocati ſunt latini/a rege illorum locorum latino. Conditaq; eſt ea vrbs ab his gentibus anno cccc. ii. poſt captum Iliũ/olympiade. vii. occidente autem Babylõe. Roma ſurrexit. Qui vero coloniam deduxere fratres germani fuere, regii generis. Quibus nomen ſuit alteri Romulo. Alteri Remo. matre quidem ab ænea dardanide de patre vero ambigitur. Creduntur autẽ a Romanis Martis fuiſſe filii. Romulus priuſquam factus eſſet rex boni & æqui conſulens/dedit poteſtatẽ populo regem eligendi, Ipſeq; electus eſt. is poſtquam conſenſu omnium præfuit. legem tulit vt nemo regnum aut magiſtratũ iniret, niſi author deus, ipſeq; per auſpicia confirmari uoluit: manſit hic mos/non ſolũ in creatione regum, ſed etiam Conſulum/& Prætorum vſq; ad ætatem Ciceronis Hoc igit̃ modo Romulus rex ab hominibus/& diis creatus/ vir bellicis rebus grauis, ac ſtrenuus/& ad conſtituendũ Ciuitatis ſtatum/optimus. præſtantiſſimuſq; fuiſſe dicitur. tãtumq; ſapientia valuit/vt pleroſq;

Occidente Babylone Roma ſurrexit. | Romulus et remus martis fil. | Lex a romulo lata | romuli dotes. | Raptus ſabinarum.

Raptus ſabina.

pulos eadẽ die hoſtes, deinde ciues habuerit. Sed cum vxores nec ipſe, nec ſui haberent, finitimos ad ſpectacula ludorum p legatos inuitauit, ac virgi/gines rapuit/anno ab vrbe condita.iiii. Erat enim vir apprime eruditus,

Gabii.

Nam pueri gabios delati/ litteras, aliaq; didiciſſe dicunt/ vt ingenuos de/cebat pueros. Poſtq̃ adoleuit ætas: Romulus ſuperior fuit cõſilio /& pru/dentia/extinctoq; fratre Remo / quẽ non magis iubente ipſo Romulo q̃ cõſentiẽte Celer raſtro intermit, & ad tegendũ ſcelus /in Hetruriã exulatũ miſſus eſt, res ad vnũ redacta ẽ. Romulus cũ vrbẽ mœnibus ſtruxiſſet, le/gibus eã ſtabilire decreuit, verũ reputans aĩo ciuium concordiã/ pro mœ/nibus eſſe vrbibus, qua ſublata, nulla diu ciuitas ſtare poſſit. Incõptam, & agreſtem multitudinẽ/certis velut legibus ciuilẽ in modũ cõpoſuit. Ade/rãt ad tria milia peditum/ſupra hos Equites trecenti. Quibus ad concio/nem vocatis/in hunc modum eos affatus dicitur.

Remus a Gelere raſtro interfectus.

Romuli contio ad milites.

℄ Nouã quidem formã, expreſſamq; vrbis ſpeciẽ cernitis viri fortiſſimi, & quã veſtrę manus/ foſſa & vallo valide munitã reddiderunt, ſed maiore adhuc prę́ſidio opus eſt/concordia/& cõſenſu, quãuis pauci/& inermes fa/cile locũ hunc tuebimur, plura quoq; in eandẽ ſententiã addidit. Eoſq; ita ad bene beateq; viuendũ exhortatus/decreta quędã velut leges vrbi per id tempus ſatis idoneas, atq; vtiles huiuſmodi tulit. videlicet.

Decreta uelut Leges a Romulo latæ

℄ Nequid inaugurato faciunto. ℄ Patres ſacra, magiſtratuſq; ſoli pera/gunto, ineuntoq;. ℄ Plebęi agros colunto. ℄ Sacrorum oĩum ſub regi/bus poteſtas eſto. ℄ Sacra p̃res cuſtodiũto. ℄ Pópulus magiſtratus creã/to. ℄ Leges diſcunto. ℄ Bella decernunto. ℄ Deorũ fabulas ne credũ/to. ℄ Deos peregrinos, præter Faunũ ne colunto. ℄ Nocturnas in tẽplo vigilias ne habento. ℄ Parricidas oẽs capite puniũto. ℄ Ne quis pręſen/tibus fœminis obſcæna verba facito. ℄ Quiſq; demiſſam ad talos togã in vrbe habeto. ℄ Monſtroſos partus quiſq; ſine fraude cedunto. Ne qs niſi per portas vrbem ingreditor, neue egreditor. Mœnia ſacroſancta ſun/to. Mulier viro legitime cõiuncta fortunarũ & ſacrorũ ſocia illi eſto. Do/muſq;/vt ille dñs, ita hęc dña. Filia vt patri, ita defuncto viro hęres eſto. Adulterii conuictam vir, & cognati (vt volent) necanto. Si vinum biberit domi, vt adulterã puniunto. Parentũ liberos omne ius eſto relegãdi/ven/dendi/occidendi. Mitigauit non parũ auſterũ carmen Numa pompilius, ipſeq; ex bono & æquo quaſdã tulit leges ſatis idoneas, & ſalubres: poſt eũ reges alii/ſed præcipue Seruius tullius, deinde latę leges.xii.tabularũ/& in foro affixę. His itaq; legibus ſtabilita vrbs/bonis artibus diu floruit/præ/

Leges.xii. Tabulatum.

ſertim iuſtitia/& clementia, atq; erga ſubditos fide. Quapropter in eã re/rũ magnitudinẽ euaſit, vt pleriq; populi ſine vi aliqua armorum ſe ſe/ac ſua ſponte Romanis ſubiicerent. His enim artibus victores ſemper/ atq; fortiſſimi/ diis fauentibus extiterunt. Et quia libertati Ciuitas/& iuſtitiæ ſtuduit/ex concurſu omnium gẽtiũ in dies amplior, populoſiorq; euaſit, ex vno orbe facta ẽ vna ęterna vrbs/ regia terrarũ,& mũdi vniuerſi caput

De mœnibus/ambitu,& pomerio antiquę vrbis.

ANTIQVA vrbs palatium/& Capitolium, Tullus hoſtilius poſtea addidit celiũ montem. Ancus martius Auentinũ. Tarqnius priſcus vrbẽ cixit ſaxo quadrato ad amuſim. Seruius Tullius addidit Exquilias/ Viminalẽ,& Quirinalem colles. Vnde ſiqs poſtea altitudinẽ tectorum addat, nullius vrbis altitudinẽ in toto orbe potuiſſe cõparari ſcribit Plini⁹. Mœnia antiquę vrbis ex q̃drato lapide. poſt incenſam a Gallis cõſumata tradit Liuius. Quę ſæpius euerſa/& incenſa, ſæpiuſq; inſtaurata, nunq̃ priorem circuitũ, ac veterem ambitũ adepta ſunt. Quę poſtea a diuerſis principibus reſtituta ſemp contractiorẽ, mutato Pomerio habuere ambitum/p collium ſupercilia,& æditiora locorũ cõpendia. Nam bona ex parte Arcadius,& Honorius Impe. reſtituerũt vt apparet extrinſecus ſupra portã Portuenſem vetus in marmore Inſcriptio huiuſmodi.

Antiqua urbs

Vrbis amplificatio.

Mœnia ãtiquæ urbis ex quadrato ſaxo.

¶ IMPP. CAESS. DD. NN. INVICTISSIMIS PRINCIPIBVS ARCADIO. ET HONORIO VICTORIBVS ET TRIVMPHATORIbus SEMPER AVGG. OB INSTAVRATOS MVROS ET TVRRES E GESTIS IMMENSIS RVDERIB. ET SVBGESTIONIB. V. C. ET ILLVSTRIS MILITIS ET MAGISTRI VTRIVSQ. MILITIAE AD PERPETVITATEM NOMINIS EOR. SIMVLACHRA RESTITVIT, artato ambitu/mutato pomerio,& qbuſdã portis, ad vrbis cõmoditatẽ. ¶ Reſtituere deinde ſũmi Ro. põt. Hadrianus prim⁹, & Leo iiii. Qui ẽt in ipſis mœnibus. xv. turres & propugnacula neceſſaria erexit. Extat adhuc eius opus ſub ianiculo/in ripa Tyberis/iuxta portam Portuenſem Turris/ea parte/qua naues naualia ingrediunt. Similis erat altera e regione ſub Auentino / Quas in naualiũ faucibus excitauit, ne barbaris ad rapinã vrbis (ſicut ante) pateret acceſſus. Sunt qui tradant mœnia antiquę vrbis habuiſſe. DCxxxiiii. turres, cũ ꝓpugnaculis ſine numero. Hodie vero. ccclxvi. Ambitum autem priſcæ vrbis fuiſſe olim xx. millibus paſs. ſcribit Plinius. Sed poſtea Aurelianus cæs. ampliauit

Arcadius et honorius imper.

Hadrianus primus.
Leo quartus.

Porta portuẽſis

Aurelianus ip.

Ambitus urbis L. mill. paſſus.

vſq; ad .L mil. paſs. teſte Flauio vopiſco, qui ſcribit muros vrbis ſic amplauit, vt .L. milia murorũ eius ambitus teneant. Quod ſane veriſimile non videt̃, niſi ex iuris conſulti ſententia iudic bit. Qui Romã, aliam ab vrbe fecit Suburbana quoq; cõprehendere. Plinius vero ex Auguſti traditionibus ſcribit, vrbis circuitũ fuiſſe ſuo tẽpore .xx. mil. pass. & ſic videt̃ deſignare totũ corpus vrbis, & Flauius vopiſcus circuitũ Romæ.

Ocricolum.

Nã ab Ocricoli põte vſq; ad mœnia vrbis via plena erat ædificiis. Itaq; peregrini nõnulli tũ ſe vrbem ingredi putabant, vt accidit Conſtantino

Conſtantinus princeps.

principi. Qui cũ Romã venit, vbi nam eſſet interrogauit romanũ forũ, cum plus dimidio itineris ab vrbe diſtaret, & cũ portas ingrederet̃, more anſerũ ſubmiſit caput homo paruæ ſtaturę, nõ ſine circũſtantium irriſione vt ſcribit Marcellin⁹. Habitabaturq; vrbs olĩ p vtrãq; ripã tybris vſq; ad mare. Ariſtides in ea orõne quam ſcribit de vrbe Ro. Ita inquit. Deſcendit hæc vſq; ad mare vbi cõe hoĩum Emporiũ/cõisq; omnium, quę terra puenıunt/diſpenſatio. Quacũq; in parte eius vrbis conſtiterit quis, nihil prohibet quo minus ſit pariter & in medio. Quicquid nunc Italiæ reſtat cõpletum iri vniuerſam mihi videt̃/ vnaq; futura vrbs ppetua in Ioniũ mare protenſa. Nero princeps mœnia vrbis pmouere/ atq; inde foſſa mare veteri vrbi ſt tuit inducere. Romã inquit Strabo nõ delectu, ſed neceſſitate conditã eſſe. Priſci nãq; Capitolium & Palatium, colleq; Quirinalem ſic muniere muris/ vt venĩetibus aliũde externis/ facilis eſſet aſcenſu, adeo vt. T. Tatius primo aduentãs incurſu locorũ po-

T. Tatius.

titus, cũ captaium virginũ vlciſceret̃ iniuriã, Ancus martius Celium/ &

Ancus martius

Auentinũ, & iacentẽ inter hos campũ aſſumens/ inuicem diſiungẽs, & ab aliis ante muro cinctis ædificiis, vrgente neceſſitate prioribus copulauit, totũ ẽt explere circuitũ non valuit, quem quidẽ locorum defectũ Serui⁹

Seruius tullius

redarguit, nã ipſe ſuppleuit/ & adiecto exquilio colle/ & viminali. Ea vero loca aduenientibus hoſtibus facile capi poterãt. Quo circa profundiore exterius ducta foſſa, & accepto ſolo, ſtadiis ſex aggerẽ porrexerunt

agger tarquinii ſex ſtad.

perfoſſo interiore ſupcilio, murum cũ turribus a Collina porta vſq; ad exquilinam impoſuerunt, in medio autem aggere tertia eſt porta eiuſdẽ nominis, cum colle Viminali.

De Pomerio Vrbis.

pomeriũ quid?

POMERIVM dictum eſt quaſi poſt mœnium, atq; id appellat̃ ſpatium/ quod eſt proximũ mœnibus/ tã intrinſecus, q̃ extrinſecus / ac locus certis regionibus terminatus, quẽ neq; arare, neq; habitare fas erat, p totius vrbis ambitũ. Produxit Seruius Tullius, & intactus manſit vſq; ad

L.Syllam, protulit & ipſe pomeriũ, atq; id quidem plurimũ quicũq; fe/
cerãt/ambitione magis q̃ neceſſitate fecerunt. Idem fecit Cæſar dictator,
deinde Auguſtus/poſtea Claudius, vt hisiq imperium ꝑtulerũt / ẽt ter/
minos, vrbis ꝓpagare liceret, vt accidit longo poſt tẽpore Aureliano.
Cuius rei teſtimonium apparet in lapide Tyburtino nuperrime exuto
apud cloacã ſanctæ Luciȩ cum inſcriptione. POMERIVM.
TI.CLAVDIVS DRVSI.F.CÆS.AVG.GERMA/
NICVS PONT.MAX.TRIB.POT.IX.IMP.XVI
COS.III.CENSOR.PP.AVCTIS POPVLI RO.
FINIB.POMERIVM AMPLIAVIT TERMINA/
VITQ: ℭ De portis ac viis vrbis & earum appendicibus.

VRBEM tris portas habentẽ Romulus reliqt (& vt plurimis placet)
q̃tuor/teſte Plinio. Mœnia eius collegere ambitu impatoribus Cenſo/
ribuſq; Veſpaſianis. M.P.xiiii. M.C.cõplexa mõtes. vii. ipſa diuidit̃
in regiones.xiiii. Cõpita ſingularũ.c.lxxv. Eiuſdem ſpatii menſura cur/
rente a capite fori.ro.ſtatuto ad ſingulas portas quȩ ſunt hodie inqt nu/
mero.xxxiiii. efficit paſſuũ per directũ.xxx.M.D.vlxv. ad extrema ve/
ro tectorũ cũ caſtris prȩtoriis ab eodẽ miliario p vicos oĩum viarũ mẽ/
ſura colligit paulo amplius.lxx.mil.pass. Quod ſiqs altitudinẽ tectorũ
addat, dignã profecto extimationem cõcipiat, fateaturq; nulli⁹ vrbis ma/
gnitudinẽ in toto orbe potuiſſe ei cõparari. Claudit̃ enim ab oriente ag/
gere Tarqnii ſupbi: inter prima/opere mirabili, nãq; eam muris æqua/
uit: q̃ maxime patebat aditu plano. Cætero munita erat excelſis muris,
aut abruptis mõtibus, niſi ꝙ expatiantia tecta multas addidere vrbes. In
prima regione Saturnina, vbi nũc Roma ẽ, Antipolis qđ nũc Ianiculũ
in pte Romȩ eſt. Portȩ apud veteres.xx. vt vulgatior fama hẽt. Totidẽ
ꝓpe hodie numerant̃ in toto vrbis ambitu, cũ his quæ ſunt circa Ianicu/
lũ/& vaticanũ/q̃s mõ plures, mõ pauciores ꝑ murorũ ambitu extructas
facile eſt deprehẽdi. Quarũ vetuſtiores ex q̃drato lapide adhuc extãt, ex
antiq̃ ſtructura/nã mœnia priſcæ vrbis ex q̃drato lapide erant, vt ſcribit
Liuius. Paucæq; admodũ nunc retinent priſca noĩa, & oẽs habebãt ſuas
vias, vt tradit Liuius. Quæ erãt.xix Quarum aliquȩ cõcipiebant̃ intra
portas vt flaminia, aut in ipſo limine, aut Appia/aut ꝓcul ab vrbe vt va/
leria. Earũ quedã erant cõſulares/vt Aurelia, quædã Cẽſorinæ vt Appia
quȩdã pretoriæ, quȩ dã vero triũphales/vt poſtea dicet̃. De qb⁹ ita Stra/
bo cernere licet inqt ſtratas in agro vias, Exciſis ad hæc collibus, agge/
ratis vallibus/vnde nauigiorũ onera plauſtris exciperent̃. G. Gracchus

Portæ priſcæ urbis.
Regiones Vr/bis.xiiii.
cõpita regionũ
Portæ.xxxiiii.
caſtra prætoria
Vrbis magni/tudo.
Agger tarqnii
Saturnia. Antipolis.
Portæ.xx.apud ueteres.
Omnis porta habebat ſuã uiã
Viæ.xix.
Viæ cõſulares uel prætoriæ, uel ca ſariæ.
Viæ ſtratæ,
C.Grachus.

certis regionibus vias teſte Plutarcho direxit/et eas paſſim lapide ſtrauit, ptim harenę muniuit aggeribus/iniqua adequãs,& quãtũ valles torren/teſq; abrũpebant,põtibus ęquali altitudine cõiungens. Diméſo præterea viarũ ſpatio ſingulis miliariis colũnas lapideas ſpatii ſigna præferẽtes cõ/ſtituit. Lapideſq; parũ inter ſe diſtantes ex vtraq; viarum parte diſpoſuit/vt ex illis facile,& ſine ſaltu ĩ equos eſſet aſcẽſus.

Colũnæ lapi/deæ ſpatii ſig/na preferentes in uiis.

De portis Romuli.

¶ Portarũ vero quas Romulus reliqt. Hæc ſunt noĩa Mugonia,pãda/na,Carmẽtalis. Mugonia a mugitu boũ/vel q̃ p eã boues mitterentur, appellata. Eadẽ & Trigonia a tribus angulis ad radices palatii ſita, iuxta forũ,& ficũ ruminale. Primã hanc habuit vrbs ab Romulo ædificatam Ouidius lib.iii.de triſtibus. Inde petẽs dextrã porta eſt ait iſta palati Hic ſtator,hic primũ condita Roma loco eſt. ¶ Pandana vero dicta, q̃ ad res/quę in vrbẽ ferebant̃ panderetur,quæ in aſylũ tendebat / quod augẽdæ vrbis grã crimino ſorũ refugiũ inſtituerat.Eadẽ libera & roma/nula vocata eſt/ab Roma,q̃ haberet gradus ĩ naualia ad Volupię ſacel/lũ iuxta errariũ,vt ſcribit Varro/quã oñdit Saturniæ vrbis nõ romę fu/iſſe. Eãq; Põpilius inſtituiſſe dicit̃,vt tradit Piſo in annalibus. Duæ ex his/Roma aucta/ſine forma,& vſu aliquãdiu nomen retinuerunt.

Pandana.

Volupiæ ſacel.

De porta Carmentali. ¶ Carmentalis porta a Carmẽta Euandri ma/tre/quæ ibi hĩtauit dicta eſt. Vir. Et carmẽtalẽ romano noĩe portam: Ea fuit in faucibus Capitolii verſus Tyberim/cui capitoliũ maxime ex directo incũbebat/vt ſcribit Plutarchus in Camillo. Quæ poſtea ſcele/rata dicta eſt/q̃ p eã ſex/& trecenti Fabii cũ clientibus qnq; milib' egreſ/ſi/ad amnẽ Cremeram oẽs interfecti. De qbus ita Feſtus, Religioni eſt inqt Quibuſdã porta Carmẽtali egredi,& in æde Iani quę eſt extra por/tã Senatũ haberi/q̃ ea egreſſi ſex/& trecenti Fabii/apud Cremerã oẽs in/terfecti ſunt,cũ ĩ ęde Iani. S. C. factũ eſſet,vt pficiſcerent̃. Oui.li.ii.Fa. Vna dies fabios ad bellũ miſerat oẽs/Ad bellũ miſſos abſtulit vna dies, Carmẽtis portæ dextro ẽ via pxĩa Iano, Ire p hãc noli qſqs es,omẽ hẽt, Illa fama refert fabios exiſſe trecẽtos, Porta vacat culpa,ſed tñ omẽ hẽt. Liui'. Prætereuntibus inquit Capitoliũ,arcẽq;,& alia tẽpla/qcqd deorũ oculis,qcqd aĩo occurrit precantur / vt illud agmen fauſtum, atq; fœlix mittant/Soſpites breui in patriam ad parentes reſtituãt. Incaſſum miſſæ preces/infœlici via dextro iano/porta Carmentali/profect ad Cremerã flu.peruenerunt. Templum autem iani tunc vt ſcribit. P. victor erat vbi nunc eſt Theatrũ Marcelli ad dexterã euntibus e porta Carmentali ad pontem ſublicũ qui tunc erat ſolus in Tyberi/per quẽ Fabii pfecti ſunt.

Porta carmen/talis ad radices Capitolii.

Porta ſcelerata ccc.vi. Fabii.

ædes Iani ex/tra portã carm.

Por tæ vero vrbis/quæ hodie ſunt in vſu, pręter eas/quæ ſunt vltra Tybe/berim/hæ ſunt pcipuæ. Flumentana. Collatina. Collina. Viminalis. Ty/burtina. Neuia. Cœlimontana. Latina. Appia. & Trigemina / quarũ Ety/mologiã ponit Fæſtus. Vię aũt harum portarũ: Flãminia, Collatina. Sa/laria. Nomentana. Tyburtina. Præneſtina. Lauicana. Campana. Latina. Appia. Oſtienſis. Ad ſingulaſq; olim portas vbi celebres erãt vię, prępa/ratæ erant rhedæ, quas indigentes conſtituto pretio/ conducebant. Sunt & alię portæ, & aliæ viæ de quibus in conſequentibus dicetur.

Portæ nunc ur bis numero p/ pe.xx.

Portarũ uiæ.

Porta Flumẽ/tana unde.

De porta nunc Populi & via Flamminia.

PORTA/quę nunc populi dicit, Flumentana apud veteres vocabat, q Tybris nonnunq eam influeret/teſte Pompeo. Eadẽ & flãminia dicta /ut ſcribit Plutarchus, cũ inquit. Hęc mãdata cũ dediſſet, ĩtẽpeſta nocte/por/ta Flãminia egreſſus/in caſtra ad Manliũ contendit. Eſt aũt porta omniũ hodie frequentiſſima, in via Flãminia ſita/ad radices collis hortulorũ, iux/ta ſepulchrũ Neronis, & templũ ſanctæ Mariæ de populo, Liuius in dã/natione Manlii Capitolini ſic inquit, Prędicta die in Petilinũ lucum, ex/tra portã Flumentanã, vnde conſpectus in Capotilũ non eſt/Côciliũ po/puli indictũ/& alibi Flumentanã inquit portam de cœlo tactã. Quæ for/mam habet arcus, magis q̃ portæ, & erat olim extra pomerium in æditiore loco/vt ſcribit Procopius/& mutato loco dicta eſt porta populi. Nam ea mœnia vbi ſita nũc eſt / multo tempore poſt a Beliſſario condita fuiſſe di/cunt/vſq; ad Tyberim. ℭ Via aũt/quę per hãc portã egredit/ dicit Flã/minia, quã. C. Flãminius. M. Lepidi in cõſulatu collega ſtrauit per Tu/ſciã/Ariminũ vſq;, vt tradit Strabo. Suetonius ẽt in Auguſto ſic inquit. Quo facilius vndiq; vrbs adiretur, deſumptã ſibi Flãminia via Arimino tenus munienda, reliquas triũphalibus viris / ex manuali pecunia ſternen/das curauit. Inchoabat olim via Flãminia/iuxta ſepta vnde/& via lata ver ſus Capitolium.

Collis hortulo rum.

Sepulchrũ Ne/ronis.

Lucus Petili/nus.

Beliſarius pri/mus conſt.

Via Flãminia.

Pricipium uiæ Flaminiæ.

De porta nunc Pinciana /& via Collatina.

ALTERA/quæ ſequitur porta in proximo colle ſita Pinciana nũc di/cta/antiquato priore noĩe/nã antea Collatina dicebat. Pinciana vero a p/ximo palatio Pincii ſenatoris /cuius marmora/cũ domũ demoliret Theo/doricus Rex Oſtrogothorum Rauennam miſit/ vt ſcribit Caſſiodorus in epiſtolis. Collatina vero q ad oppidum Sabinorum Collatiam mitte/ret/Tarquinii collatini, & Lucretiæ vxoris quondam ſedem/de qua Liui/us Collatia inquit / & quicquid circa illam agri erat Sabinis ademptũ ẽ. Dicta autem ab opibus illuc collatis/ex finitimis locis.

Porta pinciana

Theodoricus rex.

Collatina por.

Collatia Sabi/norũ oppidum

Via collatiua

¶ Via quę ab hac porta auſpicat/ dr̄ ēt collatina. Quę paulo extra por/tā iungit Salariæ nunc, olim ꝑlixior erat ubi aqua uirgo/ut ſcribit frontinus, concipiebatur. Cuius adhuc cernitur per ſpiracula profundiſſimus aquæductus Perquem Gothi clam ingredientes ſubter pincianam por/tam. facile vrbē cępiſſent, niſi detecti fuiſſent. auhor procopius.

Aqua uirgo

De porta, & via Salaria.

Co'lina unde Quirini Sacellum.

Agonales ludi

Iudi appolliares.

Templum ueneris erycinæ.

¶ Quæ nunc dr̄ porta ſalaria, apd veteres dicebat Collina hęc fuit ultīa porra antiq̄ vrbis, dictaq; eſt, vel a colle Quirinali, vel a varietate colliū. Dicebat & quirinalis, a quirini ſacello. Et ægonalis ab ægonio colle, & Agonalis ab agonalibus ludis, qui olim extra hanc portā fiebāt, quotiēs circus flāminius tiberinis vndis reſtagnabat liuius Nā ita īqt reſtagnauit tiberis, vt ludi appolliāres inūdato circo/extra portā collinā ad ædē Erytinæ veneris pati ſint extāt ad huc veſtigia paulo extra portā hui⁹ ædis meminit Ouidius infaſt.

Templa frequentari collinæ proxima portæ
Nunc decet, a ſiculo nomina rege tenet
Vtq; ſyracoſias Arethuſidas abtulit armis
Cladius, & bello te quoq; cępit Eryx.

Puellarū oblatio et matronarum.

Simulacrū ueneris uerticordiæ.

Templum honoris.

Huic tēplo īſignis adiacebat porticus, vt ſcribit Strabo. cui qdē deæ uirgīes olim ꝑuas imaginúculas quas ī delitiis hn̄t offerebāt. Perſius Nēpe hoc, ꝙ veneri donatæ a virgīe pupæ. Ad quā ēt matronę virilis mēbri figurā diuinis ꝓcolētes honoribus, magna ſacrorū pópa ꝓferebāt. Vbi fuit ēt Simulacrū veneris verticordiæ ꝙ hoīes ab effuſa libidine auerteret, ei⁹ tēpli meminit Oui. li. iiii. faſt. Extra eādē portā fuit ēt tēplū honoris, vt ſcribit Cicero. ii. de legib⁹ cū īqt noſtis extra portā collinā tēplū honoris, & arā. Itē de nā deorū vides honoris tēplū a Marcello renouatū, qd' multis ānis erat bello liguſtico a. Q. Maxīo dedicatū, Quod reſtituēti veſpaſiāo Cor. Pinus, & Atrius priſcus pinxerūt, vt ſcribit Pli. ī eo ambitu tres fortūas fuiſſe aiūt de quarū noībus ambigit. Per eādē portā memorāt gallos Sēonas īgreſſos, q vrbē diripuerūt. Extra eādē portā tertio miliario apd anienē Hānibal dux pœnus caſtra poſuit vbi ſtatiuis poſitis īpe aporta collīa vſq; ad Herculis tēplū ꝓgreſſus ē vrbē expugnatur⁹ qd tēplū diu fuiſſe extra collinā plerią; autumāt. vn̄ ter ībrib⁹ atq; grādīe repulſus obſidionē ſoluit. Vrbēq; ipſā anteq̄ caperet/militibus diuiſerat, ī hui⁹ rei mēoriā ſcribit pli. Hānibalis ēt ſtatuæ tribus locis viſunt ī ea vrbe, ītra cui⁹ muros ſolus haſtā emiſit. Intra eādē portā adextris erat cāpus ſceleratus, vbi veſtales ī ſtupro dep̄hēſæ viuę terra īfodiebant, vt poſtea dicet.

Hannibal dux pœnus.

Herculis templum

Hannibalis ſtatuæ.

Campus ſceleratus.

❡Via huius portę uocat̄ ſalaria,q̄ per eā Sabini ſalē deferebāt ut ſcribit ſextus.uā hæc uia in ſabinos ducit,p quos ut inqt Strabo nō lōga: magni tudinis ſtrata eſt,in quā ēt nomētana incidit apud Eretū Sabinorū uicū ſupra tiberim iacentē,ex eadē collina porta inchoās,Cor. Tacitus tertiū inqt agmē p ſalariā collinæ portæ appropinquabat/In ſalaria etiā uia ad .ii. lapidē nobili monumēto ſepultus fuit Licinius Auguſti Tonſor pre diues,de quo illud memoratum extat diſtichon.
Marmoreo Licinus tumulo iacet/At caro paruo:
Pompeius nullo credimus eſſe deos?

Salaria uia unde: — Eretū Sabinorum oppidum. — Sepulchrū Licinii auguſti tonſoris

De porta nunc.S.Agnetis.& uia nomentana

❡Poſt collinā ſeqtur porta nūc.S.Agnetis a propinquo eius extra portā tēplo/q apud ueteres dicebat̄ uiminalis a uiminali colle,in cuius margie ſita,uel a fano Iouis uiminii. dicta eſt & figulenſis a pximo extra ipſam portam loco:ubi figlinę olim/ſicut apud teſtaceū monte fiebāt/uocata eſt ēt nomētana ab oppido ſabinorū nomēto quo mittit.Iuxta hā portā fuit olim templū deæ Neniæ:ſic dictę:q cantu querulo funeribus præeſſet.

Viminalis porta unde: fanu Iouis uiminii — Figlinæ iux ta portam

❡Ab hac porta auſpicat̄ uia q̄ nūc dr̄ Nomētana/quę figulēſis ēt dcā eſt teſte Liuio:cū inqt Deceuiri nomētana/cui tūc figulēſi nomē fuit/pfecti caſtra i mōte ſacro locauere.Strabo uero nomētanā uiā a collina porta in choare ſcribit ubi ad ii ferme ab urbe lapidē in ſuburbano uiæ ipſius no mētanę occurrit a ſiniſtris tēplū.S.Agnetis iuxta qd' ad iactū lapidis ſur git uetuſtiſſimū Bacchi tēplū ſphærica extructū forma/columnis circū quaq p gyrū geminatis/mediā tēpli teſtudinē ſubſtētantibus/ubi uermi culato opere,& ueteri pictura oīa renidēt:ubi & ipſius dei geſta undiq ef figiata:ſed tēporis diuturnitate iā caduca apparent.Quod tēplū Alexan. iiii.pont.max.diuę Cōſtātiæ uirgini ac magni Cōſtātini Imp filiæ dedi cauit/ut notatū eſt ſupra tēpli portā/ubi ēt porphyretico ſepulchro/qd' il lic uiſitur:ſepulta fuit. Hocāt ſepulchrū Paulus.ii. uenetus in uaticanū: trāſferri iuſſit ubi cōdi ſe uolebat/ſed diuia quadā puidētia eo interi xtine cto/ſepulchrū e medio itinere retractū in priſtinū locū relatū eſt.Cōſtan tia eni Elephātiæ morbo ut aiunt/precibus diuæ Agnetis liberata:tēplū ac mōaſterū i eius honorē/ac titulū extruxit.ubi ipa regia uirgo/cū mul tis aliis uirginibus ſacro uelamie uelata i ppetua māſit uirginitate.Extat adhuc ibi ædis.ſ.Agnetis ſubterranea/æneis portis/ad quā multis gradi bus deſcenditur.diuerſo interius lapide ſatis conſpicua. Ad quā de cœlo demiſſus dicit̄ Annulus/quo Chriſtus Agnetē ſpōſam ſibi ſubarrauit/in cuius feſto duo cādidiſſimi agni offerūtur/ex quorū lana Zonæ texunt,

Tēplū Deę Neniæ — Via nomentana — Mons ſacer — Tēplu. S. Agnetis — Tēplu Bacchi ſphæricū — Duorū ob latio agnorū quid.

quibus ro.noui pontifices inito pontificatu exornantur. Cęteriq; ēt chri
ſtiani orbis metropolitani epiſcopi ex antiquo more, ſerico ac byſſo,
multo pretioſius emptis decorantur.

De porta inter aggeres.& eius uia.

Porta inter aggeres ¶Subit porta interaggeres, paucis admodum nota, quoniam clauſa &
in nullo uſu eſt.dicta q; inter aggeres Tarquinii condita ſit in campo ui
minali,qui hodie ab incolis dicitur uiuarium/eſt aũt porta media inter
portam.S.Agnetis &.S.Laurentii in loco præcipiti ſita/ubi extrinſecus
a latere ſtatim occurrit locus planus inſtar magnę areæ quadrata forma
parietibus circũſeptus,& dicebatur/Caſtrum cuſtodiæ.ubi tradunt fuiſ
Caſtrum cuſtodiæ ſe olim inſtatione milites prætorianos Diocletiani Imp.procopius uero
ſcribit e regione uiuarii forinſecus ueteres Romanos alterũ breuem mu
rum modico interuallo adieciſſe,non ad tutelam,ſed ad delitias,ut Leo
nes eo loco,& alias beſtias ſeruarent, unde & uiuarium is locus dictus.
Qui hodie ab incolis uiuariolum dicitur ad differẽtiã maioris uiuarii.
Viuarium ¶Intra hanc portã fuit olim ſatis munita,ac celebris uia,inqua erat Ar
cus triumph.Gordiani Imp.Quæ porta paucis antehac nota/ quia non
diani Imp. Clemẽs.vii. erat liber ad eã acceſſus.nũc aũt Clemẽtis.VII.munere, ab oĩbus uideri
Antiquum pomœrii põt,reſtituto antiquo pomœrio,pateſcõq; ĩtra,& extra mœnia p totũ ur
bis ambitũ puio/ac liberiori itinere/ad cõmoditatẽ defẽſionẽq; ciuitatis.

De porta nunc.S.Laurentii.& uia tyburtina.

Porta exqui ¶Sequitur porta nunc.S.Laurentii,ſiue tyburtina in aquæ ductu aquę
martię cõdita,quam diuerſam ponit Strabo ab Exquilina / cum inquit.
In campo exquilino duæ portæ urbis.Altera exquilina,quæ clauſa eſt,
Altera Tyburtina.Quam Liuius præterit in obſidione porſenæ regis cũ
aliasquæ tunc erant in hoc ordine deſcribat.Sed credendum eſt tyburti
nam poſtea cõditam in arcu formæ/ubi nunc eſt,clauſa Exquilina,quæ
erat ĩ antiquo pomœrio.Tyburtina uero a Tybure dicta/eo q; illuc mit
Taurina a capite tauri tat,uel q; in tyburtina uia fuerit cõdita.Eadẽ etiã Taurina nuncupatur
a capite tauri,quod in utroq; interioris fornícis frontiſpicio cœlatum ad
huc cernitur.dicitur & porta.S.Laurentii,ab eius templo extrinſecus,
quod per hanc uiam aditur ab hac porta/ubi extant pedales litteræ inte
rius & exterius ſupra fornicem.

Via tyburtina. ¶Via autem quæ per hanc portam egreditur dicitur.Tyburtina,q; ty
bur deducat/iuxta quam/ad primũ ferme lapidẽ occurrit a dextris baſili
ca.S.Laurentii extra muros in agro uerano,a Conſtantino magno con
dita marmoreis ornamẽtis tota interius decorata.Laqueatis,auratiſq; te
ctis ſatis cõſpicua,opere,& impenſa.D.Oliuierii carafæ Cardinalis Ne

apol. nuperrime exornata, vbi ſub maiore altari Corpora duorũ præ/cipuorum martyrum Stephani: ac Laurẽtii marmoreo tumulo ferreis clatris vndiq; munito requieſcunt.

¶ De porta olim exquilina & eius duabus viis.

¶ Inter hanc,& portã Nęuiã/fuit olim porta Exqlina, cuius nullum extat hodie veſtigiũ,q̃ ẽt Strabonis ętate clauſa erat,vt iam dixi/de qua liui⁹ lib .ii.ab V C.in obſidione porſenæ regis ſic inqt. Itaq; Cos. Valerius vt eliceret prędatores edicit ſuis poſtera die frequẽtes porta exq/lina,quæ auerſiſſima ab hoſte erat educerent pecus/ſcituros id hoſtes ratus/q; in obſidione: & fame ſeruitia infida transfugerẽt. T. Herminiũ ad.ii.lapidem gabina via occultum obſidere iubet.Sp.largum cum expedita iuuẽtute ad portam collinam ſtare donec hoſtis prætereat. Inde ſe obiicere hoſti,ne ſit ad flumen reditus.Cos.alter.L.Lucretius por/ta nęuia cum aliquot manipulis militum egreſſus.Ipſe Valerius Cęli/montana delectas cohortes educit,hiq; primi apparuere hoſti. Hermi/nius vbi tumultũ ſenſit cõcurrit ex inſidiis, & terga cędit dextra leuaq; hinc a porta collina:illinc a neuia redditus clamor ita ceſi in medio prędatores,neq; ad pugnã viribus pares:& ad fugã ſeptis oĩbus viis/finiſq; ille tam effuſe vagãdi Etruſcis fuit. Quæ portæ tũc erãt in antiquo po/męrio:quo poſtea mutato,mutatę ſũt ẽt portę retinẽtes tñ priora noĩa:

¶ Ab exquilina duæ olim anteq̃ clauſa eſſet, egrediebantur viæ labi/cana & præneſtina teſte Strabone cum inquit Porro in vnum cadit la/bicana via a porta quidem exquilina, a qua & p̃neſtina: a ſiniſtra vero hanc:& exquilinum campum omittas/ vltra centumuiginti ſtadia per/git/tum autem & labico appropinquat,& hoc:& Tuſculum relinquit. In via labicana fuit Templum Quietis vt ſcribit liuius.

Obſidio portæ nævia regis
Conſulum edicta

Via preneſtina
Via labicana

Campus exq/linus
Templum Quietis

¶ De porta nunc maiore & via labicana & præneſtina.

¶ Quę hodie vocatur porta maior/ſiue. S. Crucis, apud veteres di/cebatur Nęuia a propinquo nemore neuio,vtrum ſit hæc illa antiqua. nõ conſtat certis argumentis:niſi ordine tantum quoniã ſępe pomœriũ mutatũ eſt.& q̃ nunc dicit̃ porta maior in aquę ductu condita eſt,vt cubitales litteræ oſtendunt interius & exterius.ſunt qui tradant hanc/non portam / ſed triumphalem fuiſſe arcum/ vt ſigna apparent,poſtea vero cępiſſe nomen:& vſum portæ/cum additamentis clauſtrorũ: ad pręſi/dium vrbis/ſicut in aliis antiquis portis. dicebatur hæc olim labicana & præneſtina,ſiue in eodem ambitu altera diuerſa ab hac porta q̃ multũ a procopio celebratur in bello gothico.

Næuiæ portæ etymologia

Via labicana. Via prænestina.

¶ Ab hac porta / duplex nunc egreditur via labicana, & prænestina ſicut olim per exquilinam ante q̃ clauſa eſſet, vt ſuperius dictum eſt. Concipitur enim via labicana ſupra coloſſeum, & inter celium & exquilias recto tramite huc producitur via vero prēneſtina, in capite Suburę iuxta. S. Luciam in ſilice ꝓgrediturq́ per arcum. S. Viti in macello deinde iuxta trophęa Marii & baſilicam Caii & Lutii huc tandē ex directo protenditur. Quæ ſtatim ambę extra portā iterum dirimūtur. Labicana a dextris iuxta formam aquæ claudię ad colūnam oppidulum dirutū nunc tēdens, prēneſtina vero a dextris gabios olim, deinde prēneſte/ vnde nomen habet/ progreditur.

S. Lucia i ſilice

Gabii

¶ De porta nunc S. Ioannis, via campana.

¶ In cliuo Cęlii mōtis verſus orientē brumalē extat porta nūc. S. Ioannis a ꝓpinqua eius baſilica, quæ apud veteres dicta eſt Cęlimōtana a Cęlio mōte/ in cuiꝰ margine ſita eſt. de qua Liuius ſic ſcribit porta celimōtana fulmine icta, & murus circū multis in locis tactus/ dicta eſt ēt porta aſinaria a regno (vt aiunt) aſinoꝝ, quod eſt neapolitanū, quo mittit. Vnde ex eo regno Romam venientibus obiici per iocum ſolet per aſinariam portam ingreſſis. Cęlimontanam. Exquilinam, & Quirinalem/ a collibus vrbis (vbi ſitæ ſunt) dictas conſtat.

Porta aſinaria

¶ Via vero quæ ab hac porta inchoat dicitˀ Campana ꝙ in Campaniam ducat/ quæ ſtatim extra portā in duas dirimitur ſemitas poſt pauca vero ſtadia vtraq́ latinæ iungitur.

Via latina

¶ De porta Metrodii & eius via.

¶ Inter aſinariā portā, & latinā in angulo mœniū ſub celiolo mōte occurrit porta Metrodii/ a mēſura/ vt puto viæ/ dictā, q̃ nunc clauſa eſt ꝑ quā ingreditˀ riuus aquę nunc Marianæ, quā quidē portā tradūt gabinam, ſiue gabiuſam olim fuiſſe vocatā, ꝙ ingabios latinoꝝ tūc clarum oppidū mitteret a Galacto, & Bio ſiculis fratribꝰ cōditū vnde nomen habet, fuerunt aūt Gabii via prēneſtina medii inter Romā/ & prēneſte vt ſcribit Strabo/ cū inquit. Sūt & Romanoꝝ oppida a ſiniſtra latinæ/ intercā & Valeriā/ Gabii extant in prēneſtina via/ vbi lathomiæ ſunt pluſq̃ reliquæ, lapides Romę ſuppeditantes/ diſtantes Romę/ & prēneſte ex ęquo/ ſtadiis centum. Satis conſtat eam portam fuiſſe olim vel hoc in loco / vel in exquiliis in antiquo pomærio/ verſus Gabios/ quo mittebat/ & vnde nomen accepit. Liuius / Gabinam inquit de celo tactam/ dicebatur etiam Gabiuſa teſte feſto. Via huius portæ vocabatur Gabina/ de qua liuiꝰ. P. Valeriꝰ inqt. T. Herminiū cū modicis copiis

Aqua mariana

Porta gabiuſa

Gabii in uia prænestina ſiti.

Lathomiæ

ad.ii. lapidem, Gabina via occultum obſidere iubet. Item ad.iii. lapidem venere via gabina.

¶ De porta, & via latina:

¶ In vertice Cęlioli montis ſurgit porta in via latina eius nūc nominis. Cuius quidē portæ nulla extat apud veteres ſcriptores memoria niſi alio fortaſſe ante nomine vocaretur. vbi extat Sacellum diuo Ioanni Apoſtolo & Euangeliſtæ ſacrum, quo in loco iuſſu Domitiani Imp. in feruentis olei dolium demerſum/illeſum euaſiſſe tradunt, & alterum templū haud longe/eiuſdem apoſtoli vetuſtate iam collabens.

Diui Io. Euangeliſtę Sacellū

¶ Via vero latina dicta eſt / q̄ in latinos populos ducat, in qua olim. iiii. ab vrbe lapide/fuit ſimulachrum fortunæ muliebris, quod ſolæ nuptæ contingere poterant/vt ſcribit Val. max. cum inquit Muliebre ſimulachrum, quod eſt in via latina/ad quartum miliarium, eo tempore, cum in æde ſua conſecratum Cal. decembris Quo Coriolanus ab excidio vrbis/maternæ preces repulerunt, non ſemel, ſed bis locutum conſtitit, his verbis. Rite me vidiſtis. Rite me dedicaſtis. Valeria, val. publicolæ filia quæ muliebris legationis author fuerat, prima Sacerdotiū templi adepta eſt. Strabo ſic inquit præclariſſimæ ſunt viæ Appia, Valeria media inter has latina eſt ad Caſinum oppidum iungitur appiæ / a Capua. xix. diſtans ſtadiis.

Via latina Simulachrum fortunæ muliebris.

Clariſſimæ uie Appia. launa. Valeria.

¶ De porta nunc. S. Sebaſtiani, & via appia.

¶ Porta appia ſiue nunc. S. Sebaſtiani, apud veteres / Capena vocabatur/a Capenatibus latinis populis, ad quos mittebat. Liuius in agro capenate/ad lucum feroniæ / ſigna ſanguine ſudaſſe ſcribit: vel a capenate fluuio/vt tradit Sillius italicus cum inquit. Quo ſacer humectat fluuialia rura capenas. Quod hæc ſit porta capena/nulla eſt ambiguitas quia porta & regio/in qua condita eſt/ capenæ nomen habent / feſtus ita ſcribit lemoniam tribum/a pago lemonio appellata qui eſt a porta capena via latina. Itē Iulius frontinus ſic inquit poſt initium Sānitici belli/ inducta eſt aqua ab appio cēſore, qui etiam viam appiam a porta capena/vſq; ad vrbem capuam muniendam curauit. fuit olim hęc porta ſatis celebris, qm̄ triumphantes maiori ex parte per hanc ingreſſi Capitoliū adibant, vnde triūphalis dicta eſt. Pręterea ab hac porta vſq; in arcē capitolinā/via ſtrata erat quadrato lapide/vt tradit liuius. Quinetiam regio prima antiquæ vrbis/porta capena dicebatur, intra & extra portā, vbi multa fuerūt olim ornatiſſima deorum templa/& in primis Lucus, & ædis Camænarum/ a fuluio nobiliore condita, vt tradit pedianus / vel vt alii ſcribunt/.

Porta capena. Capenates populi.

Capenas flu. Lemonia tribus.

Aqua appia

Porta triūphalis.

Lucus & ædis Camænarum.

ab Octauio tibicine, fuit etiam area Apollinis, ædis Spei, & Mineruę, Lucus honoris/& virtutis/& eius ædis, Liuius ædē virtutis ad portam Capenam Marcellus ii punico bello antea votam, dedicauit Auguſtin' de Ciui. dei Nemo inquit honoris templū ingrediebatur, niſi prius vir/tutis ædem ingrederet. Viſebantur olim ad portam Capenam dedicata tēpla a Marcello/ propter exrellentiā eius generis ornamenta, quoꝝ nul/la nūc apparēt, per hanc portā Tertius ex trigeminis Horatiis, q victor, ſupeeſteſq; fuit, ingreſſus eſt, qui ſororem iuterfecit. Cuius ſepulchrū eo loco, quo ceciderat ita conſtructū, eſaxo quadrato. Trigeminorum vero, quo quiſq; cecidit diſtantia locis, vt pugnatū eſt/author Liuius. Excellē/tiſſimum olim fuit extra portā Capenam Martis templum, quod Sylla in ædilitate ſua conſecrauit: poſitū ſupra centum colūnas in media via/di/ctumq; Martis extramuraneū. Ouidius lib. vi. faſt. Lux eadem marti fe/ſta eſt quē proſpicit extra Appoſitum rectę porta capena vię. Cuius ma/xima pars corruiſſe fertur/precibus. S. Stephani papæ/& martyris/ cum illuc ad ſacrificandum ductus eſſet iuſſu Valeriani/& Gallieni Impe. Sic enim Catholicorum habent hiſtorię. Liuius viam inquit Cenſores ſter/nendam a porta capena ad Martis templum locauere, ſemitamq; ſaxo quadrato ſtrauerunt. Duo fuiſſe olim extra capenam portā Martis tem/pla tradunt. Vnum quatuor miliariis ab vrbe diſtans, in via appia, vt mentes Ciuium a bello auerteret. Alterum paulo extra portam/vt ſupra dictum eſt, de quo Seruius Mars inquit Quirinus dictus. Duo eius templa in vrbe, vnum Quirini intra vrbem quaſi cuſtodis, & tranquil/li, Alterum in appia uia extra vrbem prope portā quaſi bellatoris, & gra/diui, in quo dabatur olim Senatus legatis hoſtium, qui intra vrbem non admittebantur. Vnde Equites Ro. nonis quintilibus traheati ferentes manu dextra ramos oliuarum, cum ingenti pompa/ad templum Caſto/ris, & pollucis/quod eſt in foro, velut redirent ex victoria, incedebant, quo die pſoſpere contra latinos puguare contigit. Itē idibus Quintilibus Equites Ro. ab æde honoris/equis inſidētes in Capitoliū tranſibāt/exin/ſtituto fabii Rulliani. fuit pręterea iuxta Martis templū Lapis manalis, quem cū propter nimiā ſiccitatē in vrbem pertraherent/ ſequebatur aqua ſtatim. Eumq;/ꝙ aqua manaret/manalē lapidem dixere, anthor pōpeius. Quidā tradūt Capenam portā fontinalē dictam/a fontiū vbertate. Mar/tialis Capena grandi/porta qua pluit gutta / vnde fontinalis dicta eſt, & fontinalia ſacra fontiū illic fiebant/coronatis pueris/& fontibus/vt ſcribit feſtus. Iuuenalis madidā dixit capenam. Item. M. Cicero ad. Q. fratrē

Marginal notes: ædes uirtutis — Templum honoris. — Horatiæ ſepulchrum. — Trigeminorū Sepulchra. — Templum Martis extra/muraneum. — Martis templa duo. — Mars Quiri/nus — Mars gradiu[s] — Lapis manaliſ — Porta fonti/nalis.

Romæ inqt, & maximeꝫ appia, ad Martis/mira ꝑluuies, Horti/tabernę
plurimæ, magna vis aquæ/vſqꝫ ad piſcinā publicā . Liuius ædiles inquit
alterā porticum ad portā fontinalē/ad Martis aram, qua in cāpos iter eſ/
ſet, ꝑduxere/in cāpos. i. Martis/& Horatiorū. Fuit pręterea iuxta capenā
locus Mercurio ſacer cū aſpergine aquarū, vbi Mercatores ſacrificabāt,
vt a ꝑiuriis ꝑſoluerenť. Ouidius in faſt. Eſt aqua Mercurii porta vicina
Capenæ/ Si iuuat expertis credere/numen habet. Fuit itē extra capenam
ædes Tēpeſtatis quā Marcellus, q primus Corſos ſubegit, cū in Cor/
ſicam & Sardiniā nauigaret, in eo mari pene ſubmerſus a ꝑiculo ſeruatus
eſt, deæ tēpeſtati ædem erexit . Idē in eodem.

Locus Mercu/ rio ſacer.

AEdes tēpeſta/ tis.

Te quoqꝫ tēpeſtas meritam delubra fatentur,
Cū pene eſt corſis obruta pupis aqua.

Vi Appia.

¶ Via vero ab hac porta inchoans vocať appia/ Ab appio claudio cen/
ſore, q eam Capuā vſqꝫ ſtrauit/ea latitudine, vt plauſtra duo ex aduerſo in
uicē occurrentia libere recipet. Liui⁹ memorię fœlicitatis nomē Appii/
& viā muniuit, & Appiā aquam in vrbē deduxit/quā quidē viam Cæſar
dictator/vel exornauit, vel reſtituit/vt tradit Plutarchus/cū inquit. Cō/
miſſa dehinc illi appiæ viæ cura/ingentes progegit pecunias. Nouiſſime
vero Traianus Imp. reſtituit/ſtrauitqꝫ eā Brunduſiū vſqꝫ/deſicatis palu/
dibus/exciſis collibus, aggeratis vallibus/ſaxis cōſtratis viis circum, ac
pontibus magnificentiſſimi operis/excitatis/permeabiles fecit/ vt ſcribit
Dyon. Strabo vero Appia inquit ad mare ꝓtendit/vſqꝫ Sinueſſam ſecās
partem pōtinæ viæ. Per viam itē appiam deferebantur olim omnes ꝑpe
triumphi, vnde regina viarū dicta eſt de qua Papinius.
Appia cunctarum fertur regina viarum.

Appia regina uiarum.

Romæ inquit Liuius ſignum Martis/appia via ad Simulachra luporū
ſudaſſe conſtat. In via ēt Appia ad primum fere lapidem occurrit / paruū
ſacellum cognomento. Dn̄e quo vadis. vbi Chriſtus dicitur poſt aſcen/
ſum in cœlum occurriſſe Petro apoſtolo . Petrus enim ad declinandam
iram principis/monētibus amicis via Appia, ab vrbe diſcedens/ad pri/
mum lapidem Chriſto fit obuiam/quem rogans Dn̄e quo venis. Tum
Chriſtus romam iterū crucifigi. Vnde extat Sacellū, vbi hęc verba ha/
bita ſunt. Extant & veſtigia vbi ſteterunt (vt vulgo creditur) pedes eius
marmore impreſſa. Quæ adhuc cernūtur in tēplo ſancti Sebaſtiani dex/
tra vię ad .ii. lapidem Vbi Cœmiterium Caliſti/ & ſepulchra mar/
tyrum in ſubteranea crypta/manu facta apparent. Et ſacella vbi priuatim
ſacrificia fierēt/quę publice olim Imperatorū metu celebrari nō poterāt.

Sacellum co/ gnomento. dn̄e quo uadis

Cœmiterium Caliſti.

❡ De porta nunc. S. Pauli & via oſtienſi.

porta trigemia Horatii et Curiatii.

❡ Sequitur porta nunc. s. Pauli ſiue oſtieſis/quæ & Trigemina dicta ē, a vetuſtiſſima illa / per quā, trigemini Horatii egreſſi dicunť/cū Curiatiis/de ſumma Imperii creaturi. Fuit aūt illa prior porta Trigemina inter Tyberim & Auentinū/ſub angulo montis /relicta a dextris ripa fluminis/iuxta naualia/& eūdo ad proximū fornicem/q nūc extat in media via/cognométo arcū ſepté Veſp. iuxta ſalinas/& formam aquæ Appiæ/ cuius adhuc quædā apparēt ruinoſa veſtigia/inter ꝓximas vineas. Huius loci meminit Frontinus/cū inquit ductus aquæ appię habet longitudinē a capite vſq; ad ſalinas/q locus eſt ad portā Trigeminam, & ſubdit, Cacus habitauit locū, vbi ſalinæ nomē/vbi trigemina porta. Habitauit aūt Cacus in crepidine ꝓximi montis/ſub tēplo nunc ſanctæ Mariæ auentinæ Supra ipſam portā ſalinarū ēt extant adhuc ſubteraneæ cauernę manu factæ/in proxima vinea iuxta ripam tyberis. Item Liuius. Eo anno inqt porticum vnā extra portam trigeminā, emporio ad tyberim addito/ inter lignarios fecerunt. Per trigeminā tradūt Horatios egreſſos / per Capenā vero tertiū illū/q ſuperſtes ac victor rediit/ Romā petiſſe / vt ſcribit Liuius: fuit olim in hoc ambitu Capena oppidulū, vnde quidā portam hāc Capenā fuiſſe putant/cū non ſit, vt ſupra oſtendimus. Porta vero/quæ nunc diciť ſcti pauli/longo tēpore poſt/ibi cōdita/& mutato pomerio/dicta eſt trigēina. poſtea. s. pauli ꝓductis mœnibus vſq; ad tyberim, & inde per ripam eius vſq; ad naualia/vt locus eſſet a piratarum / & barbarorum incurſionibus tutior.

Salinæ. Ductus aquæ appiæ.

Emporium.

Porta ſancti Pauli.

Via oſtienſis.

Baſilica ſancti Pauli.

❡ Via aūt quę p hanc portā egreditur vocatur Oſtieſis/eo q; Oſtiam tyberinā petit, vbi ad. x. ferme ſtadia/ occurrit venerabilis Baſilica diui pauli apoſtoli/a Conſtatino imp. cōdita, marmoreis ornamentis, lithoſtroto/& vermiculato ope a fronte & a tergo interius/ cōſpicua/opera & impenſa Honorii. iiii. vt illic eius nomen legiť/ingentibus colūnis & excelſis abſidibus ſuffulta/vbi ſub priore altari oſſa apoſtolorū petri/& pauli/æquali portione diuiſa requieſcunt/vbi & multa ſanctorū corpa / & reliquiæ cōditæ dicunť. Quā qdē baſilicā prudētius poeta ita deſcribit.

Prudētiꝰpoeta

Subdidit & paruas fuluis laquearibus columnas/
Diſtinguit illic quas quaternus ordo/
Diuidit oſſa duum tyberis ſacer ex vtraq; ripa/
Inter ſacra dum fluit ſepulchra/
Dextra petrum regio tectis tenet aureis receptum/
Parte alia titulum pauli via tenet Oſtienſis/

Qua ſtringit amnis ceſpitem ſiniſtrum.
Regia pompa loci eſt/princeps bonus has ſacrauit arces.
Cuius veſtibulum ſiue atrium Hadrianus primus marmoribus ſtrauit/ ſicut donus papa Atrium ſancti petri.

Oſtia Tyberina.

❡ Et qm̃ Oſtienſis via Oſtiã petit/operæpretiũ videt̃ aliqd in hoc loco de illa dicere. Strabo lib. v. Oſtia inquit importuola eſt / ꝓpter limum/ quẽ tyberis/multis refertus amnibus aggerat/ non paruo igit̃ diſcrimine agitata ſalo/ſtant in anchoris nauigia/ vicit tñ vtilitas/nãq̧ miniſtrãtium copia Scapharum/quibus eximuntur/& imponunt̃ onera /in pigram ef/ficit nauigandi facultatẽ/anteq̃ flumen attingat. Sunt quæ ex parte leuatis oneribus amnẽ intrant/& penes Romã ſtadiis. clxxxx. aduerſa ꝓducitur aqua. Oſtia/quæ tale oppidũ eſt Ancus Martius cõdidit. Nec vrbs tñ hoc rege creuit inqt Liuius/ſed ẽt ager/fineſq̧/ſilua meſia/Salinæq̧ circũ factæ. Et ſubdit. Oſtia ab Anco martio extructa militiæ/oĩumq̧ mune/rum vacationẽ habuit. Euerſam olim a ſarracenis Leo. iiii. reſtituit/cor/ſiſq̧ colonis hĩtãdã dedit. Martin⁹. v. turrim in ea excitauit/quã Iulian⁹ Car. s. petri ad vĩc. loci pręſul/q poſtea Iulius. ii. dictus eſt/magno ſum/ptu refecit vna cum oppido/coartato ambitu. Extatq̧ hodie arx mariti/morũ comeatuũ pręſidium/in tyberis ripa/cũ paucis admodum caſulis: in veteribus priſcæ vrbis ruinis/excitatis/ac quæ in pelagus extendi videt̃/tur: vrbs ipſa in ſiniſtra planitie fuiſſe inter oppidũ qd nũc nouũ extat: & mare: cũ templo. s. Auræ: vbi ſecunda poſt romanã: epiſcopatus digni/tas. Erat olim in hoc ipſo angulo magnus ille: ac memoratiſſimus ab an/tiquis ſcriptoribus ſinus: vbi atriũ: & regia fuiſſe dicitur tyberini dei: de quo Virgilius libro. viii.

Oſtia Anci martii colonia.

tyberini regia. Magnæ deum matris Simulachrum

Hic mihi magna domus: magnis caput vrbib⁹ exit.
Quo deuecta fertur deum mater:
Quo ẽt oẽs equites ro. & matronæ ad eã excipiẽdã cõuenere. Oui. ĩ faſt.
Omnis eques: mixtaq̧ grauis cum plebe ſenatus:
Obuius ad tuſci fluminis ora venit:
Fluminis ad flexum veniunt: tyberina priores:
Atria dixerunt: vnde ſiniſter abit.

Nam deũ mater e peſſimunte phrygię oppido aduecta: iuſſu Sibyllinorũ car. & Apollinis oraculo: tyberino alueo ſubſtitit: in harena: propter ni/miam ſiccitatẽ: & cum nõ poſſet ullis humanis viribus: aut ingenio mo/ueri, a. Q. Claudia veſtali: iniecta zona: Nauis in q̃ dea erat: paruo del

Q. Claudia ueſtalis.

Almo fluuius

mum conatu mota dicit. Quo miraculo erecta eſt illi Statua in foro cu ius rei ſatis multa Liuius. & Ouidius in faſtis. in eo quidẽ ſinu adueniẽte nocte, dea qeuit. Poſtera uero die inde ſoluentes pduxerunt eã ad Almo/ nem fluuiũ, vbi lota eſt : erat enim multo limo oblita. Labit autem almo ad. x. ab vrbe lapidẽ/in tyberim defluens. Oui. in faſt.

Eſt locus/in tyberim, qua lubricus influit almo,
Et nomen magno perdit ab amne minor.
Illic purpurea canus cum veſte ſacerdos/
Almonis dominam/ſacraq; lauit aqua.

Naſica uir optimus.

Templũ matris deum.

Delataq; tãdem per portam capenam/excepta ẽ hoſpitio a Scipione Naſica optimo oĩum tunc viro. Plinius hunc vnũ eſſe dicit, qui a condito æuo vir optimus ſit iudicatus, & dign⁹/q matrem deũ domi/vſq; ad cõditum templũ exciperet. Cui deę. Q. Cecilius Metellus templũ in regione portæ capenæ ex donis deæ collatis, ac ſtipe erexit. Quod poſtea Auguſtus cæs. inſtaurauit. Vnde Ouidius in faſt.

Matris deum Simulacrum:

Nouus almo.

Illa ſedens plauſtro porta eſt inuecta capena,
Sparguntur niueæ flore nitente boues.
Naſica excepit, templi non extitit author/
Auguſtus nunc eſt/ante Metellus erat.

Galli ſacerdotes.

Campus Horatiorum.

Cuius deę ſimulachrũ habebat in manu Timpanũ, & in capite turres. Et qm̃ nimis diſtabat ab vrbe prior/ac vetus Almo, vbi primum dea lota eſt finxerunt alterũ almonẽ/vrbi ꝓpinquiorem riuũ, qui labitur paulo extra portam capenã/quem Romani hodie vocant riuũ Appii. In Almone quin ẽt quot annis/de more, a gallis ſacerdotibus ipſa dea, Calen. Aprilis abluebat. Vnde Lucanus. Et lotã paruo reuocant Almone cybellem. Martialis, Capena grandi, porta, qua pluit gutta, Phrygi⁹, qua matris almo, qua lauat ferrũ. Horatiorum qua viret ſacer campus. Qui lauandi mos ſeruatur hodie Romę in lauandis pedibus imaginis Saluatoris dum geſtatur per vrbem menſe Auguſti.

¶ De porta, & via portuenſi.

porta portuẽſis
Port⁹ oſtienſis

¶ Regio tranſtyberina, mœnibus, & tyberi vndiq; munita, tris tm̃mõ habet in ipſis mœnibus portas, Portuenſem, Pancratianã, & Septimianam. Quæ quibus ante noĩbus apud antiquos vocarenẽ nõ ſatis cõpertum habeo. Porta autem portuenſis inter Ianiculũ & tyberim ſita, vnde via inchoat portuenſis, quæ ducit ad portnm oſtienſem, a quo porta / ac via/nomen accepit. Quẽ portũ Claudius cæſ. excitauit: vt ſcribit Suetonius cũ inquit. Opa magna poti⁹ q̃ neceſſaria perfecit. Inter quæ emiſſ

ſarium fucini lacus, portumq; oſtiēſem, quanq̄ ſciret ex his alterum ab Auguſto, precantibus aſſidue Marſis, negatū. Alterū a diuo Iulio ſæpius deſtinatum, atq; propter difficultatē omiſſum, vtrumq; Claudius peregit merſaq; in ipſo oſtienſi portu magna trireme, qua nunq̄ in mari maior viſa eſt, ad iacienda fundamenta, ea vaticanus Obeliſcus aduect° fuerat, longitudo ſpatiū obtinuit magna & parte oſtienſis portus latere leuo, ibi nāq; demerſa a Claudio, cū tribus molibus turrium altitudine, in eam ædificatis obiter puteolano puluere aduectis, cuius arboris craſſitudo quatuor vlnas cōplectentium implebat, author Plinius. In eo portu fuit ædis portūni, qui portubus prçeſt: in cuius ædificatiōe portūnalia facta ſunt. Excitauitq; idem princeps marmoreā in mari turrem inſtar alexandrinę phari, vbi nocturna lumina affixa viam nautis portū ſubituris aperirent, quę hodie marinis fluctibus ceſſit vna cum portu. Extant hodie in ambitu magnę ruinæ ciuitatis portuenſis, cum templo. S. Lucię, quę nunc eſt tertia dignitas poſt ro. Quem locum hodie interſecat pars quota tyberis, & riuus ipſe vocat̄ fluuiolus, huius vrbis nemo exueteribus ſcriptoribus quod ſciā meminit, ſed portus tantū meminere oſtienſis, qui poſtea (vt videtur) auctus eſt vndiq; ędificiis, & rerum maritimaꝝ conditoriis, quorum adhuc extant veſtigia circū ſtagnum: quod adhuc illic extat.

Obeliſcus uaticanus.

ædes portūni. portūnalia.

Turris pharoſ

¶ De porta nunc. S. Pancratii & via aurelia.

¶ In vertice Ianiculi mōtis, qui hodie dicitur mons aureus, extat porta. S. Pancratii a ꝓpinquo. S. Pancratii extra eius portā templi, aſymmacho papa natiōe ſardo cōditi, quā ꝓcopius pācratianā vocat. Quidam vero aureliā, ſiue ab Amelio conſulari viro, ſiue ab Aurelio imp. dictam eſſe ſcribūt. Sed procopius Cæſarienſis medicus, qui erat in caſtris beliſſarii, & geſtaꝝ eius reum, & Gothici belli ſcriptor, tradit Aureliam portam fuiſſe iuxta molem hadrianā, eandem &. S. Petri nuncupatam, a propinqua eius baſilica, cum inquit, Sepulchrū Adriani extra portā aureliam iactu lapidis impoſitū, niſi forſan duę portę tūc fuerint eiuſdem nominis, duobus in locis, eodem tēpore, vna hæc, altera in Ianiculo, ſicut etiam duę portę duę viæ triumphales, vaticana, & capena, via appia, & vaticana.

Mons aureus porta pancratiana

Procopius cæſarienſis medicus. Gothici. Belli ſcriptor.

porta aurelia

Hadriani Imp. Sepul.

¶ Viam vero aureliā ſatis conſtat fuiſſe conſularē, ac vetuſtiſſimam ab Aurelio Cōſulari viro ſtratā, Cui° memīt Cicero. Quę & traiana dicta eſt a Traiano Imp q eā reſtituiſſe dicit̄. Ea tēdit p maritima maris tuſci vt tradit. M. Antonius in Itinerario. In via Aurelia fuerūt olim Horti

Aurelia uia cōſularis.

M. Ant. itinerarium.

Horti Galbæ. Galbæ Imp. vbi idem princeps ſepultus fuit: vt ſcribit Tranquillus.

❡ De porta ſeptimiana.

Porta ſeptimiana

❡ Inter portam. S. Pancratii/& tyberim ad radices Ianiculi montis extat porta Septimiana/a Septimio Seuero Imp dicta, teſte Spartiano cum inquit/Opera eius publica extant. Septizonium, & Thermæ Septimianæ/in transtyberina regione: ad portam nominis ſui/vbi Ianus Septimianus, & ara Septimiana. Quam portam iam vetuſtate collabentem: Alexander. vi. nuperrime a fundamétis inſtaurauit, & in meliorem formam redegit, vbi Septimii antea legebatur inſcriptio. Quidam eam appellauerunt portam ſubtus ianum: q̃ ſub eius mõte ſita fuerit. Aliqui vero fontinalẽ. i. deab⁹ fontiũ ſacrã. ſed doctiores fontinalẽ Capenam fuiſſe dicunt. Ab hac porta poſtea Iulius. ii. viam direxit ad amuſſim per ripam tyberis vſq; ad portam nunc, S. Spiritus. vbi a dextris & ſiniſtris ſumptuoſę ſurgunt ædes quã quidẽ viam deſtinauerat a platea. S. Petri vſq; ad natalia ſub auẽtino/qui locus vulgo ripa dicitur disfractis hinc inde ædificiis promouere.

Ianus ſeptimianus. Ara Septimiana. Porta fõtinalis

❡ De porta vaticana, ſiue triumphali.

❡ Vltima ex antiquis porta fuit vaticana in rippa tyberis/in aditu põtis vaticani: cuius veſtigia adhuc in medio extant flu[illegible]: vbi nunc eſt Hoſpitale. S. Spiritus in Saxia. Quod Innocentius. iii. a fundamẽtis excitauit, auctũ ab eo magnis prouentibus. Quib⁹ peregrini/ & ægroti ac ſpurii vulgoq; concepti orphani alerentur. Quem locũ Syxtus. iiii. poſtea inſtaurauit, & ampliauit & multis identidem prędiis & prouentibus auxit. Vocatur aũt. S. Spiritus in ſaxia a Saxõibus Germanis pę populis: qui illic aliquando cõſederunt/ne intra vrbem/propter Latrocinia reciperentur. Hanc & triumphalẽ portam fuiſſe tradunt. Suetonius in funere Auguſti ſcribit Quoſdam Senatores cenſuiſſe Auguſti fun⁹ porta triumphali ducendũ idem ſcribit Cor. tacit⁹ li. prĩo. & Hieronymus in funere Diui Petri apoſtoli. Eruditiores vero triumphalem portam/Capenam fuiſſe tradunt.

S. Spiritus in Saxia. Porta triũphalis.

Leo. iiii. patria Ro. primus oĩum incluſit mænib⁹ cãpũ vaticanũ & appellauit de ſuo noĩe ciuitatẽ leonianã, Eãq; hĩtandã dedit Corſis, q tũc e Corſica inſula a Sarracenis eiecti Romã confugerant. Hac potiſſimũ cauſa, ne baſilica. S. Petri/quæ tũc erat in maxima ſolitudine (vt ſæpi⁹ ante acciderat) diriperetur. Conſtituitq; in eo mænium circuitu portas ſex omnes quidem neceſſarias/opportunaſq;. ❡ Quarũ prima iuxta Hoſpitale. S. Spiritus in æditiore loco nuperrime inſtaurata, quę mit/

De portis burgi. S. Petri. Campus uaticanus. Portæ i burgo S. Petri.

tit in tranſtyberinam regionem per Septimianã portam inter tyberim
& Ianiculum. ℂ Secunda nunc dicitur porta Turrionis iuxta forna/ Porta poſteru/la nũc turriõis.
ces vaticanas. Quæ olim vocabatur poſterula/a poſterulone quodam
ex Saxonia : qui illic aliquando habitauit vel ꝙ magis veriſimile eſt ꝙ
in poſteriore parte ſita ſit vrbis. ℂ Tertia eſt porta pertuſa in ædito lo/ Porta pertuſa
co ſita ſupra baſilicã. S. Petri/cui propinqua eſt alia patua quędã porta
extra numerũ/ſupra viridariũ vaticanum / in vſum tantum palatinorũ.
ℂ Quarta iuxta plateam. S. Petri quæ dicit̃ porta. S. Petegrini / ſiue Porta uiridarii
viridarii. ℂ Quinta iuxta molem Hadrianã, quę mittit in prata vati/
cana. ℂ Sexta, quę burgũ. S. Petri vrbi coniungit/omniũ pulcherri Porta Caſtelli.
ma. quã Alexander. vi. cũ Caſtrum. S. Angeli męnibus renouaret no/
uam ibi excitauit, & ampliauit ad excipiẽdam omnem populi multitu/
dinẽ priore / veteriq; abolita ærea porta/ inter pontẽ & molem: quę ni/
mis anguſta erat. Directa alexandrina de ſuo nomine ad amuſſim via, Via alexãdria.
vſq; ad portam palatii vaticani/ſubmota e medio pyramide/ quæ impe
dimento erat. Idem etiam põtifex portas prope oẽs vaticanas inſtaura/
uit. Collabentiaq; loci mœnia reparauit in quibus occultũ excogitauit
iter põtificũ cõmodo peregitq; ab ædibus vaticanis, vſq; ad molẽ Ha/
drianam, cõmoditatis, ſecuritatiſq; cauſa/ vt ſine arbitro quotienſcunq;
libuerit in proximam/exploratis prius latebris/molem geſtaretur.
ℂ Fuerunt & alię nõ nullę antiquæ vrbis portę ẽt intra muros vrbis vt
ſcribit. M. Varro, quarũ hodie ſola nomina extant, vt portæ Romuli
circa palatiũ. fuit & Querquetulana/ad radices collis vimĩalis a Quer/ Porta Quer/quetulana
cu, quę iuxta portã erat, ita dicta: vt ſcribit feſtus. plynius fuit inqt por/
ta Querquetulana in colle/inquem vimina petebantur, vbi Querque/ Querquetulanum Sacellũ.
tulanũ Sacellũ iuxta lucum Iunonis lucinæ, & lucũ fagutalem / vt tra/
dit. M. Varro. ℂ Fuit & porta lauernalis/a lauerna dea, quę iuxta eã Porta lauerna/lis.
portã colebatur/eſt enim lauerna dea furũ/vnde lauerniones fures olim
vocabãtur. ℂ Fuit & porta raduſculana ꝙ rudis eſſet ĩpoſita / vel re/ Raduſculana.
licta iuxta Nęuiam, vel ꝙ ære munita eſſet. ℂ Fuit porta rutumena, a Rutumena
quodam auriga ita dicta, qui veiis curſu victor in vrbẽ rediit. ℂ Mi/ Minuua
nutia porta/a ſacello Minutii nuncupara. ℂ Catularia a canibus, ꝙ Catularia
iuxta eam canes ruffæ ĩmolarentur Syrio, propter fruges. ℂ Piacula/ Piacularis
ris propter quædã piacula / q̃ illic fiebant. ℂ Salutaris, quæ proxima Salutaris
erat ædi Salutis. ℂ Sãcualis ſiue ſangualis/ꝙ Sancualis ædi eſſet pro Sangualis
pinqua, & ædibus Anci martii regis in ſumma via ſacra. ℂ Ianualis Ianualis
a ſigno Iani ibidem effixo. ℂ Libitinenſis, per quã fato defuncti efferẽ/

bantur. Ex his Romanula, Ianualis: Mutionis/& Sanccualis nō in po
Feneſtella. mærio: ſed intra vrbis ambitum fuiſſe traduntur. ¶ Fuit & porta fene/
ſtella: ꝙ parua, & anguſta: & ꝙ per eam Tanaquil ad populum locuta,
vt Seruium tulliū generum regnare paterentur donec Tarquinius pri/
ſcus cōualeſceret, vel ꝙ per eam fortuna intraret ad Seruium tulliū no/
cturno tempore: vt ſcribit Oui. lib. vi. faſt.
Nocte domum parua ſolita eſt intrare feneſtra.
Stercoraria. Vnde feneſtellæ nomina porta tenet. fuit & porta ſtercoraria ī cliuo ca/
pitolino: vt ſcribit pōpeius, vbi ſordes ex tēplo veſtæ ſublatæ, cōdebā/
tur inde poſt in tiberim transferendæ. Præterea ſciendū eſt totā olim vr
bem fuiſſe cinctam vndiqꝫ firmiſſimis mænibus, & portis: ſed rarioribꝰ
verſus martiū campum, qm̄ munitus erat alueo tibris. Appianus: Syl
la inquit in campo martio ante portas vrbis ſtatuit. Erant etiam portæ
in pontibus tyberis ſicut nunc ſunt. ¶ Hactenus de portis. Erāt ꝑte/
Viæ celebres rea viæ (præter quas deſcripſimus intra, & extra vrbem celeberrimæ.
Alta ſemita ¶ Alta ſemita in dorſo mōtis Quirinalis: q̄ inchoabat a Thermis Cō
ſtantini Imp. nō lōge ab eo loco, vbi nūc ſūt Caballi marmorei/& ten
debat recto tramite per mediū montis dorſum/ vſqꝫ ad portam vimina
Via lata lem, nūc. S. Agnetis. ¶ Erat & via lata, q̄ incipiebat iuxta ſepta Cā/
pi martii & viā flaminiam: & protendebatur vſqꝫ in Capitoliū, extant
adhuc ſigna in platea Sciarræ vnde inchoabat, & ante. S. maria in via
Subura lata: vnde locus nomen accepit. ¶ Erat & via Subura oīum olim ce
leberrima/in media vrbe conſtituta, dicta vel ꝙ ſub muro terreo Ca/
rinarum eſſet, vel a pago ſuccuſano/detrita littera, vt ſcribit Varro. Ea
inchoabat a regione Tabernolæ ſupra Coloſſeū, vbi Suburæ caput: &
principium labicanæ /verſus aurorā tendentis. Subura vero per radi/
ces Exquiliarū longo ambitu perducebatur vſqꝫ ad ædem. S. Luciæ in
orphea/ſiue in capite ſuburæ, vnde principium viæ præneſtinæ. In ſubu
ra olim proſtrabāt meretrices/ vt ait Martialis Famæ non nimiū bonę
puellā. Quales in media ſedent ſubura. Iuuenalis itē de tyberino igno
bili piſce. Et ſolitus mediæ cryptā penetrare ſuburæ extabat nuper in
media via turris cognomēto ſecura ꝓ ſubura q̄ hodie a magiſtris viaꝝ
Suburana regio diruta eſt viæ ampliādę cauſa. Erat ꝑterea ſuburana regio antiqua, vna
ex quatuor, in quas Seruius tullius diuiſit vrbem. Suburanæ regionis
Via ſacra inquit Varro princeps eſt Cælius mōs. ¶ Erat & via ſacra: q̄ inchoa
bat a curia veteri/in angulo palatii / iuxta arcum Conſtantini Imp. vt
quidam tradunt. M. Varro aūt a Carinis, cum inquit / Carinas ab eo

dictas: q̄ hic orit̃ caput viæ ſacræ: Ea demũ p arcũ Titi. Veſp. & foꝝ Ro. ducebat ĩ Capitoliũ. Sacra vero dicta: q̄ ĩ ea ictũ fuit fœdus ĩter Romulũ: & Tatiũ. In qua ẽt Augures ſedẽ habẽtes augurari cõſueue rãt. Siue vt tradit Varro: q̄ p eã: ab arce ad augures ſacra quot mẽſib⁹ ferebant̃. Cęſar dictator inquit Plynius totũ foꝝ: viãq; ſacrã: a domo ſua: ad cliuũ vſq; capitolinũ: linteis cõtexuit: munere gladiatorio. Huius ſacrę vię pars hæc ſola vulgo nota quæ ẽ a foro eunti priore cliuo. In via ſacra erat olim mercatus reꝝ venaliũ: vt ſcribit Varro de re ruſtica. huiuſce inq̄ pomarii ſumma ſacra via: vbi poma veneũt. Ouidi⁹ de arte Amãdi Rure ſuburbano poteris tibi dicere miſſa: Illa vel ĩ ſacra ſint licet empta via. In via ſacra vẽdebat̃ ẽt mel. ℭ Erat pręterea via noua: iũcta foro. Oui. ĩ faſtis. forte reuertebar feſtis veſtalibus illa Qua noua romano nũc via iũcta foro ẽ. Ea ĩcipiebat a porta Mugionis: deinde p palatiũ: & iuxta ſeptizoniũ ꝑducebat̃ vſq; in piſcinã publicã & Thermas Antonini baſſiani: vbi caput ipſius viæ: quã ipſe pnceps muninit. Liuius eodẽ ãno. M. Ceditius de plebe nũciauit ſe ĩ noua via: vbi nũc Sacellũ ẽ ſup̃ ędẽ veſtæ noctis ſilẽtio audiſſe vocẽ clariorẽ humana: quæ magr̃atibus dici iuberet gallos aduentare: vñ Aii locutii: q Aius loquẽs a Cice. lib. ii. de diuinatione dictus ẽ. ſine famę tẽplũ: pp cęleſtẽ famã auditã: ĩ noua via fięri iuſſerũt qđ Camill⁹ ſtruxit: vt ſcribit Plutarchus. ℭ Erat ẽt via triũphalis p portã: & pontẽ vaticanũ tẽdẽs: vſq; ĩ capitoliũ vñ diuus Hieronymus de uiris ill̃. Sepultus ẽ inqt Petrus iuxta viã triũphalẽ ĩ vaticano totius vrbis veneratione celebrat̃. ℭ Fuit & via Vitellia a Ianiculo vſq; ad mare vt ſcribit Suetonius ĩ vitellio. ℭ Fuit & via recta ĩ martio cãpo: vt ſcribit Seneca. ℭ Fuit & via publica: de q̄ Liuius Romę inqt de cęlo tacta via publica. ℭ Fuit & via fornicata ĩ martio cãpo iuxta flãminiã: & ſepta ad vſum militũ: vt ſcribit Liuius. ℭ Erãt præterea extra vrbẽ vię celebres. Claudia iũcta flaminię vbi horti erãt oui. vt ipẽ ſcribit de põto Nec quę pomiferis poſitos ĩ collib⁹ hortos: Spectat flãminię claudia iũcta viæ ℭ Erat & via æmilia: a lepido collega. C. flãminii ĩ cõſulatu ſtrata: ab æmilia regiõe bononiã vſq;. ℭ Erãt aũt æmiliæ duæ: altera: quæ flãminiã excipiebat: altera: quã ſtrauit ſcaurus p piſas: & lunã in Sabatios vſq;. ℭ Erat & via Tyberina: quæ Ciminia: & Caſſia: quę Etruriam diſcriminat. fuerũt, & iuxta vrbem viæ claræ, Valeria. A tyburtinis incipiens, p marſos, & pelignos ducit, vt tradit Strabo. media eſt latina, per algidum tendens. fuerunt pręterea. via Quintia

Via noua

Via triũphalis

Via uitelia.
Via recta

Claudia
Flaminia.

æmilia.

Tiberina

Valeria.

Gallicana. patinaria. Ianuclenſis. Setina. Cornelia. Laurẽtina, Ardeatina, quarum hodie vix ſigna apparent. Vias autem vrbis magna ex parte diſruptas, ſua impenſa Veſp. Imp. reſtituit, vt apparet in marmore, in porticu ædium Conſeruatorum in capitolio.

IMP. CÆS. VESPASIANO AVG. PONT. TRIB. POT. II. IMP. XII. COS. DES. IIII. S. C. QVOD VIAS VRBIS NEGLEGENTIA SVPERIORVM PRINCIPVM CORRVPTAS IMPENSA SVA RESTITVIT.

Viarũ itinera

Quarum aliquę Conſulares, vt Aurelia ĩ maritimis Etrurię piſas verſus. Caſſia ad Sutrium, Viterbium Volſinenſes. flaminia per narniã, ſpoletum, fulginiam, nuceriam, fanum fortunę, piſaurum. ariminum. Per latinam ad labicos, & campaniam, in capenatẽ vſq; ſaltum. Per appiam albæ. aritiæq; ruinas, pontinas paludes, taracinam, fundos, ſinueſſam, ſtellatemq; campum, brundusium vſq;.

DE REGIONIBVS PRISCÆ VRBIS NVMERO. XIIII.

Quatuor priſce urbis regiones.

Placet & regiones priſcæ vrbis in quas olim ex veterum traditione diſtincta erat, breuiter deſcribere. Seruius Tullius primus urbẽ in quatuor regiones diuiſit, palatinam, ſuburanam, exquilinam, & collinam. Poſtea Auguſtus Cęſar ſpatium vrbis in regiones, & vicos diſtinxit. Plynius ſcribit regiões priſcæ vrbis fuiſſe quatuordecim. Extat hodie in Capitolio marmor in porticu ædiũ conſeruet his litteris.

IMP. CÆS. DIVI TRAIANI PARTHICI. F. DIVI NERVÆ NEPOTI TRAIANO HADRIANO AVG. PONT. MAX. TRIB. POT. EX. IMP. II. COS. III. PP. MAGISTRI VICORVM VRBIS REGIONVM. XIIII.

REGONES PRISCÆ VRBIS.

Roma & Conſtātinopolis in. xiiii. regiões diuiſæ.
Regionũ noia

Duas tm̃, & illas regias vrbes, Romã, & Cõſtãtinopolim, alterã regꝝ magiſtrã, alterã eius æmmulã, in regiones. xiiii. vtrãq; diſtinctã reperio. Regio prima noſtrę vrbis, Porta capena vocata eſt. ii. Celimõtana. iii. iſis, & Serapis. iiii. Tẽplũ pacis. v. Exquilina. vi. Alta ſemita. vii. via lata. viii. forꝝ romanũ. ix. Circus flãminius. x. Palatiũ. xi. Circus max. xii. Piſcina publica. xiii. Auẽtinus. xiiii. Trãſtyberina. fuerũt pręterea aliæ extra hunc numerum particulares: vt regio Tabernolæ. Suburanæ: & collinæ: deinde regio faſciolæ & adurſum pileatum.

¶ Regio prima antiquæ vrbis porta Capena dicta eſt, a propinqua illic porta. Quæ regio ſola omnium intra, & extra limen cõſtituta dicitur continebat aũt exterius Martis tẽplum extramuraneum, Almonẽ fluuiũ ædẽ tẽpeſtatis. Cãpum Horatiorũ. & quædã alia: Interius vero Cęliolũ & primas partes Cęlii montis: & iuxta ipſam portam: erat ædis cũ aqua mercurii & vicus & ædis Camœnarũ vicus Drusiani. vicus Sulpici vlterioris & citerioris. vicus fortunæ obſequẽtis. vicus puluerarius. vicus honoris: & virtutis: vicus triũ ararum. vicus fabritiædis Mineruę. Area Apollinis. Area Spei. Area Galli: ſiue tralli: ſiue gallię. Area pinaria. Area Carſuræ. Lacus Promethei. Lacus Viſpani: vel Veſpaſiani: balineũ Torquati: balineũ Vectii bolani. balineũ Mamortini: balineũ Abaſcãtiani: balineũ Antiochiani. Thermæ Seuerianæ. Thermæ Cõmodianæ. Arcus diui veri parthici. Arcus diui Traiani. Arcus Druſi. Mutatoriũ Cęſaris. Vici. ix. ędiculę x. vicomagrĩ. xxxvi. Curatores. ii. Denũciatores. ii. Inſulæ. iiii. Mil. ccl. Domus. cxx. Horrea. xxiii. balineæ priuata. lxxxii. lacus. lxxxii. piſtrina. xx. Regio in ambitu continet pedes. xii. Mil. ccxxii.

REGIO. II. CELIMONTANA.

¶ Continebat olim hæc regio cæterã partẽ Cęlii montis. Tẽplum Claudii. Macellũ magnũ: ibi & cãpus Martialis. Antrũ Cyclopis. caſtra peregrina. caput Africæ. Arbor ſancta. Domus vectiliana. Regia Tulli hoſtilii. Tẽplumq; qđ in curiã redegit: ordine ab ſe auctos patribus minorũ gentiũ: Maſiones albanæ: Mica aurea: Armamentariũ: Spoliũ ſamariũ. ludus matutinus. Ludus gallicus, cohortes. v. vigilũ. vici. xii. ædiculæ. viii. vicomagiſtri. xxviii. curatores. ii. denũciatores. ii. Inſulæ iii. Mil. Domus. cxxxiii. balineæ priuatæ. xx. piſtrina xii. Regio in ambitu continet pedes. xii. Mil. cc.

REGIO. III. ISIS ET SERAPIS.

¶ Hæc regio inchoabat ſtatim poſt cęlium montẽ verſus ſept. & occupabat magnã partem Exquiliarũ. in qua erat Amphitheatrum qđ capit loca. lxxxvii. Mil. Ludus Dacius. Domus brytiana. Samium coragium: prætura pręſentiſſima. Thermæ Titi. Thermæ Traiani. Thermæ Philippi imp. lacus paſtoris. Schola Quæſtorum. Schola capulatorum. Porticus liuia: Caſtra Miſenatium: Subura. Vici. viii: ædiculę. viii. Vicomagiſtri. xxiiii. Cur. ii. Den. totidem. inſulæ. ii. Mil. cclvii. Domus. clx. Horrea. xviii. balineæ priuatæ. lxxx. lacus lxv. piſtrina. xii. Regio in ambitu continet pedes. xii. Mil. cccel.

REGIO.IIII.TEMPLVM PACIS.

❡Regio hęc breuiſſima & oblonga inter palatium & Exquilias cũ ſuperiore cõfuſa. In qua erat olim tẽplum pacis. Tẽplum Remi. Tẽplum Veneris. Tẽplum fauſtinæ. Tẽplum Tellucis. Via ſacra. baſilica Cõſtantini. baſilica Pauli æmilii Sacri portus. forũ tranſitoriũ, balineũ Daphnidis. Porticus abſidata. Area Vulcani, cũ vulcanali, vbi lotos a Romulo ſata, in qua area ſanguine p biduũ pluit. buccina aurea, vel buccinũ aureũ, Apollo ſandalarius, Horrea Chartarea, vel teſtaria Tigillũ, Sororiũ. Coloſſus altus pedes. Cii. & ſemis habens in capite radios. vii. Singuli pedes. xii. & ſemis. Meta ſudans Carinæ, Domus Pompei. Auita Ciceronũ domus. Vici. viii. ædiculæ. viii. Vico mag ſtri. xxii. Cur. ii. Den. ii. Inſulæ. ii. mil. Dcclvii. Dom⁹ Cxxxviii. Horrea. viii. Balneæ priuatæ. lxxv. Lacus. lxxviii. piſtrina. xii. Regio in ambitu continet pedes. xiii. mil.

REGIO.V.EXQVILINA.

❡Occupabat olim hęc regio cęterã partẽ Exquiliarũ, cũ turre Męcenatis, & pximo colle viminali. In qua fuit lacus pmethei Macellũ liuiani. Nymphęũ diui Alexandri. Cohortes. vii. vigilũ ædes Veneris Erycinæ ad portã collinam, horti planciani, vel plauciani, Horti Męcenatis. Regia Seruii Tulli, Hercules Sullanus. Amphiteatrũ caſtrẽſe. Cãpus exquilinus, & lucus, cãpus viminalis ſub aggere. luc⁹ petilinus. Tẽplũ Iunonis lucinæ. Lucus fagutalis. Domus. M. Aquilii iurecõſulti, &. Q. Catuli, &. M. Craſſi. Ara Iouis Viminei. Minerua medica, Iſis patricia. lauacrum Agrippinæ. Thermæ Olimpiadis. Vici. xv. ędiculę. xv. vico magiſtri. lx. Cur. ii. Den. ii. Inſulę. iii. mil. Deccl. Domus. Clxxx. lacus. lxxix. Horrea. xxiii. balneæ priuatæ. lxxv. piſtrina. xii. Regio cõtinet in ambitu pedes. xv. mil. Dcccc.

REGIO.VI.ALTA SEMITA.

❡Hęc regio ĩcludebat olĩ montẽ Quirinalẽ, & pximã a ſiniſtris vallẽ iuxta collẽ hortulo℞. In q̃ vicus bellonæ. vic⁹ Mamuri. Tẽplũ Salutis ĩ colle Quirinali, Tẽplũ Serapeũ. tẽplũ Apollinis & Clatræ. tẽplũ floræ, Circus floralis. Capitoliũ vet⁹. Diu⁹ fidi⁹ ĩ colle, fo℞ Salluſtii, fortũa publica ĩ colle, Statua Mamuri plũbea Tẽplũ Quirini. Dom⁹ Attici Malũ punicũ, ad qđ Domitian⁹. DD. tẽplũ gẽtis flauiæ, & erat dom⁹ ei⁹ Horti Salluſtiãi, Senatulũ mulie℞ Thermę dioclętiãę, thermę Cõſtãtiniãę. balnea pauli, decẽ tabernę, ad gallinas albas. Area calidii cohortes. iii. vigilũ. vici. xii. ędiculę. xvi. vico magiſtri

xlviii.Cur.ii.Den.ii.Inſulæ.iii.mil.DV.Dom⁹.Cxl.Horrea.xviii balneę puatę lxxv.lac⁹.lxxvi.regio ĩ ãbitu cõtinet pedes.xv.mil.DC.

REGIO.VII.VIA LATA.

¶ Auſpicabať olim hæc regio iuxta collẽ hortulorum/ & formã aquę virginis/& p ſiniſtrũ Quirinalis cliuũ ꝑtendebať vſq; ad Traiani foꝝ/ a dextris vero cũ Circo flaminio/ & ipſa via lata termiabať vñ nomẽ habet. In qua fuit lac⁹ Ganymedis, Cohortes.vii.vigilũ aliter primorũ vigilũ. Arc⁹nou⁹. Nymphæũ Iouis. Ædicula capraria. Cãpus Agrippæ. Caſtra gentiana/aliter gipſiana. Portic⁹ Cõſtantini. Tẽplũ nouum ſpei: Tẽplũ nouũ fortunæ: Tẽplũ nouũ Quirini. Sacellũ genii Sangi. Equi Tiridatis: foꝝ Suariũ. forũ Archimoniũ. Horti Argiani. Pila tiburtina ad mãſuetos. lapis pertuſus. Vici.x. Vicomagiſtri.xl. Cur.ii. Den.ii. Inſulæ.iii.mil.ccclxxxv.dom⁹. Cxx. Horrea. xxv.piſtrina xvi.balineę pri.lxxv.lac⁹.lxxvi regio ĩ ãbitu cõtinet p. xii.mil. Dcc.

REGIO.VIII.FORVM.ROMANVM.

¶ Hæc regio cõtinebat olim eã oẽm planitiẽ, q̃ iacet inter palatium & Capitoliũ vſq; ad tiberĩ cũ ꝓximo Capitolino mõte, vbi foꝝ ipſm ro. Roſtra populi ro. ædis Victoriæ cum alia ædicula victoriæ virginis a portio Catone dedicata. tẽplum Iulii cæs. in foro. Victoriæ aureę. Statua in tẽplo Iouis Opt. max. ficus ruminalis lupercal virginis. Colũna cũ ſtatua. M. ludii. Gręcoſtaſis/ ædis Opis, & Saturni in vico iugario. miliariũ aureũ. Senatulũ aureũ. Pila Horatia, vbi trophæa locata dñr/ Curia. Tẽplum Caſtorũ ad lacũ Iuturnæ. Tẽplum Cõcordiæ. Equus æneus Domitiani. Atriũ Mineruæ. ludus aimili⁹. portic⁹ Iulia. Arc⁹ fabian⁹. puteal libonis. Iani duo. Celebris mercatoꝝ loc⁹. Regia Numæ. Tẽplũ Veſtæ. Tẽpl umdeoꝝ penatiũ templum Romuli, forum Cæſaris. Stationes municipioꝝ. foꝝ Auguſti/ cũ æde Martis vltoris, forũ Traiani cũ tẽplo, & equo æneo/ & colũna chočlide, q̃ eſt alta pedes. Cxxvi. habetq; intus gradus. Clxxxv. feneſtellas. xlv. Cohortes ſex vigilum ædicula Cõcordiæ ſupra græcoſtaſin. Lacus curtius. baſilica argentaria. Vmbilicus vrbis Ro. Templum Titi, & Veſpaſiani: baſilica Pauli cum phrygiis columnis. ficus ruminalis in Comitio: vbi & lupercal: ædis Veiouis inter arcem/ & Capitoliũ prope Aſylum. vicus ligurum. Apollo tranſlatus ex Apollonia a Lucullo. xxx. cubitum. Delubrum Mineruæ. ædicula Iuuentæ. porta Carmentalis verſus Circum flaminiũ. Templũ Carmentę. Capitolium, vbi omniũ deorum ſimulachra celebrabãtur: Curia calabra. vbi minor pontifex

dies pronſicibat. Templum Iouis opt. max. ædis Iouis tonantis ab au/
guſto dedicata incliuo capitolino. Signū Iouis Imperatoris e præneſte
auectum. Aſylum. Templū vetus Mineruæ. Horrea gern anica Hor/
rea agrippina. Aqua cernens quatuor ſcauros. forū boarium. Sacellum
pudicitiæ patritiæ, ædes Herculis victoris duæ. Altera ad portam tri/
geminā. Altera in foro boario rotunda, & parua. forū piſcarium: ædis
Matutæ: vicus iugarius: idem & Turarius, vbi ſunt aræ opis: & Cere/
ris cum ſigno Vertūni. Carcer immens foro a Tullo Hoſtilio ædifica
tus media vrbe. Porticus margaritaria Ludi litterarii. Vicus vnguen/
tarius. ædis Vertūni in vico tuſco Elephātus herbarius. Vici. xii. ædi/
culę totidē. Vicomagiſtri. xlviii. Curatores. ii. Denūciatores ii. Inſu/
læ. iiii. Mil. Decc. lxxx. Domus. Cl. Balnieę priuatæ. Lxv. Horrea
xv. Lacus. Cxx. piſtrina. xx. Regio in ambitu cōtinet pedes. xii. Mil.
Decc. lxvii.

REGIO. IX. CIRCVS FLAMMINIVS.

¶ Includebat olim hæc regio: totum campum, qui iacet inter mōtes
& tiberim: vbi nunc Roma eſt, excluſa ſm̄ regione viæ latæ ſub Qui/
rinali monte. Erat aūt circus flāminus regio omniū maxima extra pō/
mœriū: vbi in primis Stabula quatuor factionū. Ædis antiqua Apol
linis cū lauacro: ædis Herculi magno cuſtodi Circi flam. Portic⁹ phi/
lippi ædis Vulcani in Circo flam. Minutia vetus minutia frumētaria.
Porticus Corinthia Cn. Octauii. q̄ prima duplex fuit. Crypta balbi:
Theatrū balbi capit loca. xxx. mil. lxxxxv. Claudi⁹ Cæs dedicauit: &
appellauit a vicinitate. Iuppiter pōpeianus. Theatrū Marcelli capit lo
ca. xxx. milia. vbi erat aliud templū Iani. Delubrū Cn. Domitii. Car
cer Claudii xuiri. Templū bruti Callaici Villa publica, vbi primum
populi cenſus eſt actus in cāpo martio. Campus Martis, ædis Iuturnæ
ad aquā virgineam. Septa trigaria. Equiria. Horti lucullani, fons Sci/
pionum. Sepulchrū Auguſtorū. Ciconiæ nixæ. Pantheon. Theatrum
pōpei. baſilica. M. Acilii. baſilica Marciani: Tēplum diui Ant. cum
choclide colūna: q̄ eſt alta pedes. Clxxv. habet int⁹ gradus. Cii. & fene/
ſtellas. Lxi. Thermæ Hadriani Thermæ Neronianæ q̄ poſtea Alexā
drinæ. Thermæ Agrippæ. Templū boni Euentus: ædis bellonæ ver/
ſus portam carmentalem, ante quā ædem erat Colūna belli inferendi.
Porticus Argonautarū. Meleagricū. Iſium. Serapiū. Mineruiū. Mi
nerua Chalcidica. Inſula phelidii ſiue phelidis. Vici. xxx. ædiculę toti/
dē. Vicomagiſtri. CCxx. Curatores. ii. Denūciatores totidē. Inſulę

iii. Mil. Dcc. Lxxxviii. Domus. Cxl. Balineę priuatę lxiii. Horrea xxii. piſtrina. xx. Regio habet in ambitu pedes. xxx. Mil. D.

REGIO. X. PALATIVM.

Hæc regio cõtinebat olim totum palatinũ montẽ, vbi vicus padi. Vicus curtarum. Vicus fortunæ reſpicientis, vicus Salutaris. Vicus Apollinis, vicus viſuſq; diei Roma quadrata. ædes Iouis ſtatoris: Ca/ſa Romuli: prata bacchi: vbi fuerunt ædes Vitruuii fundani. Ara fe/bris: templũ fidei: ædis matris deum. huic fuit contterminũ delubrum ſoſpitę Iunonis. Dom' Ceioniorum. Suelia. Iouis Cænatio ædis Apol/linis, vbi lychni pendebant inſtar arboris mala ferentis. ædes deę Viri/placę: bibliothecę. ædis Rhãnuſiæ: pentapylon Iouis arbitratoris. Domus auguſtana. dom' tiberiana. Sedes Impii ro. Auguratoriũ ad Mã/męam hoc eſt dietę mãmeę. Ara palatina. ædis Iouis victoris. Domus Dionyſi. Domus. Q. Catuli. Domus Ciceronis. ædes Diiouis Ve/lia. Curia vetus: fortuna reſpiciens. Septizonium Seueri. Victoria Germaniciana. Lupercal. Vici. vi. ædiculæ. vi. Vicomagiſtri. xxiiii. Cur. ii. Den ii. Inſulę. ii. Mil Dcxliiii. Domus. Lxxxviii. Lacus. lxxx. Horrea. xlviii. piſtrina. xx. balneę priuatæ. xxxvi. Regio habet in am/bitu pades. ii. Mil. DC.

REGIO. XI. CIRCVS MAXIMVS.

Regio hæc cõtinebat olim totũ ſpatiũ ipſius circi max. & quicquid campi iacet inter auentinũ & tyberim iuxta naualia / & Salinas. & iuxta Capitoliũ / & tiberim. forũ olitoriũ: cũ tẽplo pietatis & colũna lactaria. Circus autẽ ipſe max. capit loca. ccc. lxxx. Mil. vbi portę. xii. Tẽplũ Mercurii, ædis Ditis patris. ædis Cereris. opus fabii gurgitis / ædes portũni ad põtẽ ęmiliũ olim ſublciũ porta trigemina. Salinę. Apollo cęliſpex, ædes portũni. Hercules oliuari'. Ara maxĩa. Tẽplũ Caſtoris. ædis pompei. Obeliſci duo, iacet alter / alter erectus. ædis Murcię. Ara Conſi ſubterranea. forum olitorium: in eo colũna lactaria ad quã infantes lacte alẽdos deferũt: ędes pietatis in foro olitorio / ædis Inonis matutę / velabrũ ma'. Vici. viii. ædiculę totidẽ. vicomagſi. xxxii. Cur. ii. Den. ii Inſulę mil. DC. Domus. lxxxix. balneę ꝑuatę. xv. Horrea. xvi. lac'. lx. piſtrina. xii. Regio in ambitu cõtinet pedes. xi. mil. D.

REGIO. XII. PISCINA PVBLICA.

Hęc regio admodũ parua / continet totũ eũ ambitũ qui adiacet auẽ/tino poſt circũ max. iuxta. S. Sixtũ, vbi ſunt thermę Antonianę. Vicus Veneris almę, vicus piſcinę pu. Vicus Dianę: vicus ceios, vicus triarię

vicus aquæ ſalientis. vicus laci tecti. vicus fortunę mámoſæ. vicus Co/lopeti paſtoris. vicus portæ raduſculanæ vicus portæ neuiæ. vicus Vi/ctoris. Horti Aſiniani. area radicaria. Caput viæ nouę. fortuna mámo/ſa. Iſis Athenodoria. ædis bonę deę Subſaxanæ. Signũ Delphini. ther/mæ Antoninianæ. Septẽ dom⁹ parthorũ. cãpus lãnari⁹ Dom⁹ chilonis. Cohortes tres vigilum. Domus Cornificii. priuata hadriani. Vici. xi. ędiculę. xii. Vicomagiſtri. xlviii. Cur. ii. den. ii. Inſulæ. ii. ccccLxxxvi. Domus C iiii. balineę priuatæ. xliiii. lacus. lxxx. Horrea. xxvi. piſtrina xx. Regio habet in ambitu pedes. xii. Mil.

REGIO. XIII. AVENTINVS.

¶ Regio hæc occupabat totũ Auentinũ montẽ / vnde nomẽ accepit. pter Thermas antoninianas. In qua erat vic⁹ fidii, vic⁹ frumẽtari⁹: vic⁹ triũ viarũ. vicus Ceſeti. vicus valeri. vic⁹ laci militarii. vicus fortunati vicus capitis canteri. vicus triũ aliiũ, vicus nouus, vicus loreti minoris vicus armiluſtri, ædis Conſi, vicus colũnæ ligneę. Minerua in auẽtino vicus materiari⁹, vic⁹ mũdiciei, vicus loreti maioris, vbi erat vortũn⁹, vicus fortunę dubiæ. Armiluſtrũ. tẽplũ lunę in Auẽtino. tẽplũ cõe dia/næ, Thermæ varianæ. tẽplũ libertatis, Doliolũ, ædis bonę deę in auẽ/tino Mappa aurea, Priuata Traiani. Remuria, Atriũ libertatis in auẽ/tino. Platanon, Horrea Aniceti. Scalę gemoniæ, porticus fabaria. Shola Caſſi. templum Iunonis reginæ a Camillo dedicatum / veiis ca/ptis, forum piſtorium. Vici. xvii. ædiculæ totidẽ, vicomagiſtri. lxxiiii. Cur. ii. den. ii. Inſulæ. ii. mil. ccccLxxxviii. Dom⁹. C iii. balneæ priuatę lxiiii, lacus. lxxiiii. Horrea. xxvi. Piſtrina. xx. Regio in ambitu habet pedes. xvi. Mil. cc.

REGIO. XIIII. TRANSTIBERINA.

¶ Hæc regio ſola alueo tibris ab vrbe dirẽpta, continebat olim inſulã tiberinã, & quicqd agri iacet ſub vaticano & ianiculo iuxta tiberim. In qua vicus Cenſori, vicus Gemini, vicus Roſtrati, vicus lõgi Aquilæ vicus ſtatuæ Siccianæ, vicus. Quadrati, vicus Raciliani maioris, vic⁹ Ianuclenſis, vicus brutianus vicus larũ ruraliũ, vicus ſtatuæ valerianæ vicus ſalutaris, vicus pauli, vicus ſex. luccei, vicus Simi publici, vicus patratilli, vicus Reſtituti. vicus Sauſei. vicus Sergi, vicus ploti, vicus viberini, Gaianiũ. Inſula ædis iouis & æſculapii & ædis fauni Nauma/chiæ Corniſce. Vaticanus, hortus Domitii, Ianiculum, Mãmeę Sa/cellum, balineũ Ampelidis, balineũ priſcillianæ. Statua Valeriana. Sta/tua Sicciana. Sepulchrũ Numæ. Cohortes. vii. vigilũ, Caput Gorgo/

nis, Templum fortis fortunæ, Area Septiniana, Ianus Septimianus, Hercules cubans, Campus bruttanus. Cāpus Codetanus. Horti Gethæ, Caſtra lecticanoꝝ. Coriaria. Vici.xxii.ædiculæ totidē, vicomagiſtri.lxxxviii. Cur.ii. Den.ii. Inſulæ.iiii.mil. ccccv. Domus Cl.balineę priuatę.lxxxvi.lacus, Clxxx. Horrea.xxii.piſtrina.xxii. Regio in ambitu habet pedes.xxxvi.mil cccclxxxviii.

¶ Senatula vrbis.iiii.vnū inter Capitoliū, & forū vbi magiſtratus cum ſenioribus deliberabant. Alterum ad portam capenam, Tertiū citra ædem bellonæ in Circo fl. vbi dabatur Senatus legatis, quos in vrbem admittere nolebant. Quartum matroniarum in monte Quirinali, qđ Ant.baſſiani filius fecit. Bibliothecæ.xxviii.publicæ, ex his pręcipuæ duę, palatina, & vlpia. Obeliſci magni.vi.duo in circo maior eſt pedum.Cxxx.minor pedum.lxxxviii. vnus in vaticano pedū lxxii.vnus in campo martio totidem, Duo ī mauſoleo auguſti pares p.xlii..& ſemis. Obeliſci parui.xlii.in pleriſq; ſunt notæ ægyptiorum Pontes.viii. Miluius, Elius vatticanus. Ianuclēſis. Fabritius. Ceſtius palatinus. Sublicius. Campi.viii. Viminalis. Exquilinus. Agrippæ. Martius. Codetanus.bruttanus.pecuarius.vnus extra numerum vaticanus.fora.xvii. Romañ. Cęſ.dict. Auguſti.boariū.tranſitoriū. Olitorium.piſtoriū. Traiani. Oenobarbi. Suarium. Archimoniū. Diocletiani.gallorum. Ruſticorum. Cupedinis.piſcarium. Salluſtii. Baſilicæ.xi.vlpia.pauli.veſtini. Neptunii. Macidii. Martiani vaſcellaria floccelli. Siccinii. Cōſtātiniana portia. Thermæ. Traiani. Titi Agrippæ. Syriacæ Cōmodianæ. Seuerianæ. Antonianę. Alexandrinæ quæ Neronianæ. Diocletianæ. Conſtantinianæ. Septimianæ. Iani p oēs regiones incruſtati, & adornati ſignis, duo præcipui, ad arcum fabianum ſuperior, inferiorq;. Aquæ.xx. Appia. Martia. virgo. Claudia. Hertulanea. Tepula. Damnata. Traiana. Annia. Alſia.ſiue alſientena quæ auguſta. Cerulea. Iulia. Algentiana. Ciminia, Sabbatina, Aurelia, Septimiana, Seueriana, Antoriana. Alexandrina. Vi.. xxxix. Appia, latina, labicana, campana, præneſtina, tyburtina, collatina, nomentana, quæ; figulenſis. Salaria, flamminia, æmilia, claudia, valeria, oſtienſis, laurentina, ardeatina, ſetina, Quiutia, gallicana, triumphalis patinatia, Ciminia, Cornelia, Tyberina, Aurelia, Caſſia, portuenſis Gallica, Laticulenſis, Capitolia duo, vetus, & nouum. Amphitheatra duo, Coloſſi duo. Columnæ coclides duæ. Macella duo. Theatra tria. Ludi.v. Naumachiæ.v. Nymphæa.xi. Equi ænei inaurati

xxiiii. Equi Eburnei. xciiii. Tabulæ, Signa ſine numero. Arcus marmorei. xxxvi. Lupanaria. xlv. Latrinæ publicæ. cxliiii. Cohortes prętoriæ. x. Cohortes vrbanæ. iiii. Cohortes vigilum. vi. Excubitoria. xiiii. Caſtra. vii. Caſtra Equitum ſingulorum. ii. Menſæ Oleariæ xxiiii. M.

ANDREÆ FVLVII ANTIQVARII RO. DE ANTIQVITATIBVS VRBIS. AD CLEMENTEM. VII. PONT. MAX. LIB. II.

Septimontiũ

MOntes vrbis. in quibus Roma prius condita fuit, ſeptem memorantur, vnde Septimontium dicta, vt tradit Antiſtius labeo & hiſce montibus feriæ. Quæ ſacra. M. Varro ĩ libris de lingua latina ꝓſecutus eſt. Virgil. itẽ lib. ii. Geor.
¶ Scilicet & reꝝ facta eſt pulcherrima roma.
Septemq; vna ſibi muro circundedit arces.

Montiũ noĩa

Quorum nomina hæc ſunt. Tarpeius. Palatium. Auentinus. Cælius Exquiliæ. Viminalis, & Quirinalis. Omnes vno ambitu conſtituti, ac prope ſibi cõtigui, quaſi ſeptem rupes circum Tiberim ſibi perpetuæ cauis paruis diſtinctæ, quibus dirimũtur. vbi prius boum paſcua erant vt tradit Ouidius, cum inquit. Hic vbi nunc Roma eſt, tunc ardua ſilua virebat. Tantaq; res paucis paſcua bubus erat.

DE CAPITOLINO MONTE. ET EIVS PRISCIS ORNAMENTIS.

Tarpeiꝰ mõs deorũ domicilium.

¶ Primus omnium mons Tarpeius diuinæ rei deputatus, Quem Cicero deorum domicilium appellat, vbi omnium deorum Simulacra celebrabantur. Nam aras. Sacella, delubra, ædes, & templa habuit. lx. Celeberrimus præterea fuit triumphorum gloria, qui ex toto terrarum orbe, eo ferebantur. Nũc autem deformis, & omnibus priſcis ornamentis nudatus viſitur. Is in principio mons Saturnius

Saturnus mõs

dictus eſt, vel ꝙ vbi Saturnꝰ habitauerit, vel ꝙ ſub illo Saturnia vrbs

Saturnia urbs

fuerit. Et Saturnia illic porta cuius veſtigium ad multas ætates remãſit. Plinius libro. iii. Saturnia inquit vbi nunc Roma eſt: Antipolis

Antipolis

vbi Ianiculum in parte Romæ. Poſtea totus mons vna appellatione

Tarpeia uirgo

dictus eſt Tarpeius a Tarpeia virgine veſtali, quæ arcem capitolinam

Sabinus prodidit. Nam Romulus contra Sabinos bellum gerẽs cui dam Sp. Tarpeio arcem tuendam dedit, cuius filia Tarpeia aquatum profecta in hoſtem incidit inuitata igitur ab eo ad proditionem, pro pręmio popoſcit brachiorum ornaměta, illi vero fraudis diuerticulo inuēto, Scutā in eam coniecere. vnde necata, & illic ſepulta, monti no men reliquit. Ouidius in faſtis. Vtq; leuis cuſtos armillis capta ſabi/ nis, Ad ſummę tacitos duxerit arcis iter, Vnde, velut nunc eſt, p quē deſcenditis, inquit Arduus in valles, & fora cliuus erat, fora tunc ro. & boariium vbi vicus iugarius. qui in arcem ducebat. De Tarpeia ſa tis multa Oui. & Propertius. Tarpeiæ vero effigies erat in templo Io uis, quę Sabinis ſemper patebat, ex pacto, quod inter Tatium, & Ro mulum conſtitutum erat. Mons vero Tarpeius diuiſus erat in arcē, & Capitolium. licet confuſo nomine totus mons dicitur Capitoliū. Eundemq; prætere a montem vbiq; arcem videmus appellari. Legi/ mus enim nullo alio tempore Romanos Capitolio, & arce, pro mu/ nimine vſos, niſi in obſidione Gallorum, relictis cęteris vrbis parti/ bus, magno telorum prę ſidio locum muniuiſſe, Quę bello ſabino fa cile a Tarpeia prodita dicitur. fuit autem ea arx loco ędito, e regione palatii ſupra forum iugo collis, qui Saturnius primo, mox tarpeius. nouiſſime a capite humano ibi inuento capitolinus eſt dictus, viſunť adhuc ruinæ ex atro liberaliq; lapide, via qua nunc itur e capitolio ad s. Mariam de conſolatione. Imminebat autem ea arx templo Cōcor diæ quod erat inter Capitolium, & forum, vt ſcribit. M. Varro, cu ius adhuc extat porticus octo colūnarum, vno ordine, opere dorico, templi vero ornamenta, ante hos annos in calcis vſum abiere. exquo loco centum gradibus aſcendebatur in proximā arcem liuius in æde Concordię inquit, Victoria quę in culmine erat, fulmine icta, decuſ ſaq;, ad victorias, quæ in arce fixæ erant, hęſit. neq; inde procidit. In qua arce fuit tēplum monetæ a Camillo votum. Ouidi⁹. lib. i. faſtoꝶ.

Vicusiugarius

Mons tarpei⁹ biceps.

Ars Capitoli/ na ubi.

Tēplū ↄcordie

Victoriæ arcis

Tēplū monetæ

Candida te niueo poſuit lux proxima templo
Qua fert ſublimes alta moneta gradus, & rurſum
Arce quoq; in ſumma Iunonis templa Monetę
Ex voto memorant facta Camille tuo, Ante domum Manli fuerat q gallica quondam, A capitolino reppulit arma ioue. Dictator Gamil lus inquit liuius ędem Iunoni monetę vouit, cuius damnatus voti cū victor Romā reuertiſſet, dictatura ſe abdicauit, Senatus duos viros ad eam ædem pro amplitudine reip. faciendam creari iuſſit. locus in

Saxũ tarpeiũ.

arce deſtinatus, quæ area ædium. M. Manlii fuerat ad ſaxum tarpeiũ.
Manlius enim ex ſuſpitione regni affectati, e rupe Tarpeia quod tar/
peium appellatur ſaxum præcipitatus eſt. huius ſupplicio æternæ me/
moriæ inſerta eſt nota. Vnde lege ſancitũ eſt, nequis patricius in arce.
aut Capitolio habitaret. Romani enim eruta eius domo. ædẽ mone/

Moneta unde

tæ ibi ædificauerunt. Moneta vero a monendo dicta. Vnde Cicero
libro primo de diuinatione. Poſt cladem inquit illam maximam a ſe/
nonibus gallis factam. audita vox ex arce, Iunouis fuit, ex quo illa ap
pellata moneta eſt. Val. Max. M. Manlius inquit vnde gallos repu
lerat, inde præcipitatus eſt, & qui ꝓ libertate antea ſe geſſerat imitatus

Vrbs a gallis capta.

gallos factus eſt vnus ex gallis. Capta eſt aũt vrbs a gallis. Mclxiiii.
ab. V C. Obſeſſi enim in Capitolio Romani occupataq; vrbe. Cũ

ædes ueneris caluæ

ex mulierum capillis tormenta feciſſent, ædem Veneri Caluæ in ho/
norem matronarum conſtituerunt. Eadem ſors accidit carthagini cũ

Brẽnus gallo/rum dux.

Scipio eam deleuit. Galli autem Senones, duce Brenno vrbem cępe
runt, & incenderunt præter Capitolium, Qui cũ arcem aſcendiſſent.

Mãliꝰ arcis cuſtos clangore anſeris excitaꝰ

Manlius cuſtos, ex arce detruſit, clangore anſerum excitatus, Nã nul
lum animal ita odorem hominis ſentit, vt ſcribit Plynius. Vnde Lu
cretius. Romulidarum arcis ſeruator candidus anſer. Arx ab arcẽdo
ꝙ is locus munitiſſimus vrbis: a quo facillime poſſit hoſtis prohiberi.

Domus. T. Tatii.

vt ſcribit. M. Varro. fuit præterea iuxta arcem domus. T. Tatii ſabi
ni, qui cum Romulo regnauit: incoluit autem Tatius eam vrbis par/

Domus Ro/muli.

tem, vbi Monetæ eſt templum, Romulus vero, qua ex palatio in cir
cum max. itur, iuxta quem ſunt quoq; pulchri littoris gradus vocitãt,
ex Plutarcho. Virg. æn. viii. In ſummo cuſtos tarpeię Manlius arcis
Stabat pro templo, & Capitolia celſa tenebat. Celeberrimum autem

Tẽplũ Iouis opt. max. Aurea uictoriæ ſtatua.

fuit in arce capitolina Iouis opt. max. templum, in quo fuit victoriæ
aurea ſtatua, Tẽplum poſitum erat in crepidine ſaxi tarpei, forma qua
drata, cuius ſingula latera pedes. cc. continebant triplicem habens or

Sacella tria Iouis: Iunonis & Mineruæ.

dinem colũnarum: & Sacella tria: paruo diſtincta ſpatio: Iouis: Iuno/
nis: & Mineruę. Sed ambiguum eſt verum Tarquinius priſcus: an ſu
perbus fundamenta iecerit: quod e manubiis inchoauit: capto latino/
rum oppido Apiolis: vt refert Antias. Liuius vero Tarquinios reges
ambos: patrem vouiſſe inquit: filium perfeciſſe: & vt libera a cæteris
religionibus arx ea tota Iouis: templumq; eius ædificaretur: ex augu/
rare fana: ſacellaq; ſtatuit. Quæ aliquot ibi a Tatio conſecrata. Satis
conſtat in fundamentis eius templi caput humanum inuentum: fluẽte

ſanguine, tuſcis lris annotatū. Dum Iouis templi princeps Tarqui/nius fundamenta iaceret, vates ex ethruria conſultus, reſpondit eū Io/cum fore Italiæ caput, Quod templum cū exaugurraretur, et in loco multorum deorum ſacella eſſent, conſuluit eos per auguria. verū Io/ui cederent, Cedentibus cunctis, ſolus terminus manſit, qui erat lapis informis, ac rudis, cum foramine tecti ſuperius, vt liberū ei eſſet cœ/lum, vnde hoc valde placuit omnibus. Et augures prędixerunt ma/gnitudinem vrbis, et æternitatem Imperii portendere. Virgilius Ca/pitolii immobile ſaxum, terminum dixit. Sed templum ipſum pulſis regibus Horatius puluillus iterum cos. magnifice dedicauit. Vouer/rat Tarquinius priſcus rex bello ſabino, ieceratq; fundamenta, ſpe magis futuræ magnitudinis, q̄ q; populo Ro. competeret, mox Ser/uius Tullius ſociorū ſtudio, deinde Tarquinius ſuperbus capta Sueſ/ſa pometia, hoſtium ſpoliis extruxere ſed gloria operis libertati ſerua/ta, pulſis regibus Horatius puluillus iterum conſul dedicauit. curam victor Sylla ſuſcepit, Hoc ſolum felicitati eius negatum. Cor. Taci/tus de ornamentis Capitolii ita ſcribit. Erant antiquitus porticus in latere cliui dexterę ſubeuntibus, erant et diuerſi Capitolii aditus iuxta lucum Aſyli, et qua tarpeia rupes centum gradibus aditur, vbi ædifi/cia Capitolium adequantibus ſedem Iouis opt. max. auſpicato a ma/ioribus pignus imperii conditam, quam non Porſena dedita vrbe, neq; Galli capta temerare potuiſſent: furore principum excindi. Co/lebantur pręterea Terminus, et Iuuenta, eo q; Imperium Ro. nul/los haberet terminos: nec ſenectā ſentiret fuerunt etiam Termini, et fi/dei templa iuxta. Iouis opt. max. in capitolio primum a Numa con/ſtructa, cui feſtis terminalib' Vi. ab vrbe lapide ī agris et ſub dio ſa/crificabatur libo, ac mola ſalſa, fidei pignus ac pacis, nam qui termi/nū exaraſſet, ipſe, et boues deo ſacri fieret, fuit etiā in eo mōte Simula/chrū fidei: iuxta ædē Iouis opt. max. vt eſt in Catonis orōne, et ma/iores nr̄i eſſe voluerūt. Numa Pomp. authore huio Sacrariū, et Sacer/dotes fidei īſtituit: fidei aūt ſacrificabaf albo pāno īuoluta manu. Ho/ratiꝰ, Et albo rara fides colitur velata pāno. fuit et templū fidei. Iouis ſpōſoris, quod Sp. poſthumꝰ cōſul alter nonis iuniis ī capitolio dedi/cauit extructū ipſum ab vltimo rege, fuit et ædes fidei publicę: vt ſcri/bit Val. max. fuit etiam tēplū fidei in palatio: vt tradit Agathocles. Coluerunt pręterea Romani Ioue ſub diuerſis noībus, vt opt. max. Tonātem, feretriū, Cuſtodem, victorē, et piſtorium, cuius ara fuit in

Templū Iouis

Terminus. Quid

Templi Iouis dedicatio.

Diuerſi Capi/tolii aditus.

Terminus & Iuuenta.

Terminalia feſta.

Simulacrum fi/dei.

Fidei Sacrariū & ſacerdotes.

Templū fidei

Diuerſa Iouis numina.

Ara Iouis piſ/torii.

arce & eius munere panes iu obſidione Capitolii in caſtra gallorum cuſtodes arcis deiecere. Vnde Ouidius in faſtis. Nomine q̄ prętio celebratior arce tonātis Diſcant piſtoris quid velit ara iouis fuit in tē/plum Iouis Tonantis: cuius Simulacrum erat ſedens: fulmen dextra tenens ab auguſto excitatum in cliuo capitolino. Suetonius. Ioui in/quit tonanti ædem conſecrauit liberatus periculo: cum expeditione cantabrica per nocturnum iter lecticam eius fulgur perſtrinxiſſet, ſer uūq; ducentem exanimaſſet: fuit et in eodem monte Simulacrū Io/uis imperatoris ę pręneſte auectū a. L. Quintio Cicinnato: bello Latino: fuit & ſimulacrum aliud Iouis: cum quadrigis: dequo Liui⁹ ædiles inquit Curules dānatis aliquot feneratoribus: limina & trium mē ſarum vaſa argentea in cella Iouis, iouemq; in culmine: cum quadrigis dedicarunt. Et ad ficum ruminalem Simulachra in fantium con/ditorum vrbis ſub vberibus lupæ poſuerunt, Semitaq; e lapide qua/drato: a Capena porta ad arcem ſtrauere. fuit præterea in Capitolio templum Iouis Cuſtodis a Domitiano Imp. cōditum, de quo plu/tarchus: mox imperium adeptus Ioui Cuſtodi templum ingēs: ſeq; in ſinu dei ſacrauit. Suetonius plurima inquit, & ampliſſima opera incendio abſumpta reſtituit, in Queis. & Capitolium: quod rurſus ar/ſerat: ſed omnia ſub titulo tantum ſuo: ac nulla priſtini authoris me/moria. Nouam enim excitauit ædem Ioui cuſtodi: et forum: quod Neruæ vocatur. Quidam tradunt id fuiſſe olim: vbi nunc ſunt Sali/nę capitolinæ: et palatium Senatoris Cauſarum forum: & noxiorum cuſtodiæ: quod ſolum hodie ex tot olim Capitolii ædificiis: & illud non integrum cernitur: ſed eam molem multo ante extructam vetuſta inſcriptio: iam ſalis humore prope abſumpta teſtatur huiuſmodi.

Q. LVTATIVM ET Q. CATVLVM COSS. SVB STRVCTIONEM ET TABVLARIVM DE SVO COERAVISSE. P. vero victor ſcribit fuiſſe ibi templum Veiouis cū inquit tēplū Veiouis inter arcē & Capitoliū iuxta Aſylū. Ouidi⁹ aūt ante duos lucos: q erāt ī duob⁹ collib⁹ & erāt querni vt poſtea dicet. Quē locū bonifatii⁹ ei⁹ noīs non⁹ īſtaurauit vt ei⁹ adhuc inſignia marmore inciſa oſtēdūt dedit q; ptori vrbis quē ſenatorē nūc vocāt: incolēdū: vbi cauſarum forū: & noxiorū cuſtodiam conſtituit. Fuit & in Capitolio ædis Mineruæ: in qua prętor quot annis Clauum parieti affigebat ad numerandos annos: cū nondum eſſet lrārū: vſus. & vocabatur clauus annalis: in quo etiam templo fuit tabella vbi erat

Tēplū Iouis tonantis.

Simulacrum Iouis imperatoris.

Simulacrum infantium cō ditorū urbis.

Templū Io/uis cuſtodis.

Salinæ Capi/tolinæ.

Templū Ve/iouis.

Clau⁹ Annal⁹. ædicula Iu/uentatis.

raptus Proſerpinæ a Nicomacho pictore depicta ſupra ædiculam Iu/uentatis vt ſcribit Plynius. fuit & in eodem monte templum mentis Ouidius in faſtis Mens quoq; numē habent, menti delubra fatentur Ad votum belli perfide pœne tui, nam votum fuit poſt cladē Thra/ſymeni, qđ Attilius dedicauit teſte Liuio cū inquit. Interea duumui/ri creati ſunt. Q. Fabius, & Attilius Craſſus ædibus dedicādis: Mē ti Attilius, Fabius veneri Erycinæ, vtraq; in capitolio canali vno di/ſcretę. fuit & in eodē monte Nemeſis Simulacrū, quę & Rhānuſia di cta volucri velocitate tā ad bonū, q̄ ad malū mentes excitans Autho/res Plynius, & Mocrobius. vbi ēt fortunæ bonę Simulacrū, ſicut for tunę malæ in exquiliis fuiſſe tradūt. In altero vero Tarpei montis iu/go, vbi nunc eſt Ara Cœli fuit olim templum Iouis feretrii, de quo Dionyſius ita ſcribit inſtructo templo in vertice Capitolini collis Io ui, quē feretriū Romani vocant, nec magno ipſo, vbi enim ſeruabāt veſtigiū vetus, cū minora duū pedū latera habeat, maiora denū, Ceni nēſium in eo regis ſua manu interfecti ſpolia conſecrauit, Qđ poſtea ab Anco martio ampliatum. Cęſar. Q. Pomponii monitu reficien dum curauit. Liuius Spolia ducis inquit ſuſpenſa fabricato ad id apte feretrio gerens in Capitolium aſcendit, Ibiq; cum ad quercum paſto ribus ſacrā depoſuiſſet, templū deſignauit, haud longe ab ipſa quercu vbi ſuſpendebant ſpolia hoſtibus detracta, quæ dicebant Trophæa, ex cuius ramis fiebāt fercula manibus geſtanda in pompis triumpho rum, ex quibus ſpolia hoſtium dependebant. Quorum ſimulacris ho die Romani vtuntur ingeſtatione Saluatoris, de menſe Auguſti. Sue tonius in triumpho Cęſaris pontico triumpho inier Pompę fercula, trium verboꝝ protulit titulū. VENI : VIDI : VICI : Ipſum ve/ro Iouis feretrii templum primum romæ cōditum habetur. In cuius fundamētis extructa eſt, poſtea vt credit venerabilis Eccleſia. S. Ma rię ara cęli. ſiue filii dei a Gregorio magno, vbi primum Monachoꝝ collegium conſtituit, Quo in loco nunc ſunt fratres minores ſub re/gula Seraphici Franciſci cōf. quare dicta ſit ara cęli Paulus Oroſius declarat. Eſt enim locus in primo vrbis: & orbis monte cōditus : Tē plūq; marmoꝝ diuerſitate cōſpicuū habēs in aſcēſu gradus. Cxxviii. ex marmoreis ornamentis Tēpli quondā Quirini, in monte Quiri/nali . fuit præterea inter arcē, & Capitoliū: vbi nunc eſt platea Conſ. inter duos lucos quernos: ſacrum Aſylum cōſeptum denſis ſentibus (qđ tēplū miſericordiæ vocāt) Aſylū primus apud grecos Theſeus

ædicula iuuentatis.
Tēplū mētis.

Aedes ueneris erycinæ.

Nemeſis ſimulacrum: quæ & Rhanuſia dicta eſt.
Simulacrū fortunæ bonæ.
Tēplū Iouis feretrii In uertice capitolini collis.

Quercus paſtoribus ſacra.

Torpæa qđ? Fercula quid?

Triūuerboꝝ titulus.

Aedes aræ celi

Tēpli Quirini fundamēta.
Aſylū inter duos lucos.

apud latinos Romulus cōſtituit: de quo Strabo: Vrbe deinde cōdita Mortales cōuenas cōgregauit in quēdā locū aperiēs aſylū inter arcē: & Capitoliū: Quo cōfugiētes tuti erāt. Ouid. in faſtis. Romulus vt ſaxo lucū circūdedit alto, Quilibet huc inqt confuge, tutus eris. Erat enim locus ſacroſanctus, Ex finitimis locis turba oīs ſine diſcrimine: liber an ſeruus eſſet: auida nouarū rerū ꝓfugit: Quo cōfugiētes finitimos ciuitate donatos deſignat: ab initio tradūt haud plures mille domos fuiſſe. Et cū adipiſci cōiugia nequiret: Neptūno: Equeſtre certamē vulgat: Veniētibus maxima ex pte Sabinis: edicit: vt cęlibes cuncti virgines: ꝓfectas rapiāt. Diony. lib. ii. hiſt. Romulus inquit Romanoꝝ vires augere volēs: & finitimoꝝ adimere: cauſam honeſtā īuenit: & rēipſam ī honorē dei referēs: locū enim vmbroſum: mediumq; Capitolii & arcis elegit: qđ nunc vocat̄ lingua romana intermontiū duoꝝ querceroꝝ. Erat tūc caſus reiq; ipſius cognomē: cū ſiluæ eſſent p vtraq; latera opacæ: qbus iūgebat̄: ſacrū ſinēs inuiolabile ſeruis: Tēplūq; in eo erigēs cui deoꝝ: aut genioꝝ incertū eſt: Cōfugientibus ad illud Seruis ſponſor factus eſt p ſpeciē religionis: nihil eos ab inimicis detrimenti recepturos: ac ſi manere vellēt: Ciuitatis etiam participes fiebant: vnde multi Sabinorum ſerui illuc fugientes nunq̄ ad ſuos dominos redire voluerunt: vnde grauius odii fomentum ortum inter romanos: & ſabinos. fuitq; iuxta Aſylum ædes Veionis. i. nocentis Iouis: cuius ſimulacrum ſagittas tenebat ad nocendum. Ouidius in faſt. Templa putant lucos ueiouis ante duos: fuit enim inter arcem & Capitolium iuxta Aſilum vt ſupra dictum eſt. In principio Romulus habuit tria milia & octingentos Equites: qua multitudine vrbem inchoauit: paulatim montem muniuit: Cum Aſylum aperiret: eo conuenere tria milia mortalium ita Tarpeius mons additus antiquæ vrbi. Aſylum primus Cæſar Aug. cum id damnoſum: & malefaciendi cauſam exhiberet: Deinde Tiberius Aſyla: quæ vbiq; locorum erant: tanq̄ receptacula flagitiorum: & malorum irritamenta ſuſtulit author Strabo. Extant hodie ex vetuſtis ſignis in Capitolio pro ædibus Conſeruatorum: lupa ærea cum infantibus conditoribus vrbis Romulo: & Remo: ſub vberibns lupæ: quæ prius erant in Comitio ad ficum ruminalem: vbi expoſiti fuerunt. Quis ea ſigna conflauerit Liuius docet cum inquit Aediles Curules damnatis aliquot fęneratoribus limina: & trium menſarum vaſa argentea in cella Iouis: Iouēq; in culmine cū quadrigis dedicarūt, & ad ficū ruminalē. Simu

Aſylum locus ſacroſanctus.

Equeſtre certamen.

Aſylū inter Capitoliū & arcē. locus a Ro. Inter moutiū uocatus.

Tēplum Aſyli

Tēplū ueionis

Aſylū primus Cæſ. Aug. ſuſtulit.

Lupa ærea cū infantibus cōditoribꝫ urbis

ſacra infantiũ conditoꝝ vrbis ſub vberibus lupæ poſuerũt vt ſupra dictũ eſt. Vnde in lateranũ prius, poſtea in Capitoliũ delata. Extat & in porticu ingẽs, æneũq; Caput Cõmodi (vt aiũt) Imp. vna manus & vnus pes. Item duo pari forma ingẽtia, marmoreaq; fluuioꝝ ſimulacra ſeminuda, Quę quantum ex reꝝ argumento depręhendi poteſt, Nili ac Tygris flu. numina ſunt. Quoꝝ Alterũ Sphynga ægypti peculiare animal, cui cubito ĩnitit̃, habet, Alteꝝ vero tygridẽ Armenię truculentã ferã, nã nilus ęgypti. tygris vero armenię flu. eſt. Aelianus ſcribit Nili ſimulacrũ exprimi figura humana. Huiuſmodi enim Simulacra, vel habẽt vrnas aquã fundẽtes, vt nar fluuius, vel lupã cũ infantibus, vt Tyberis. In quoꝝ ſiniſtris eſt Cornu Copiæ reꝝ affluentiã ſignificãs. Quãuis oĩa flumina idẽtidẽ exprimerent̃, alia aliis inſignibus vti cõpetebat. Intra limẽ ſtati a dextris ſurgit Simulacrũ ęreũ inauratũ, ac nudũ Herculis adhuc imbuberis, dextra clauã, ſiniſtra vero aurea Heſperidũ mala tenens, quæ in prima ſuſtulit inuenta, qđ ſignũ in ruinis aræ maximæ in foro boario, mea ętate repertũ eſt. Extãt ĩ ipſo atrio caput & pedes marmorei Coloſſi, & quędã alia fragmẽta, quę erãt antea iuxta tẽplũ pacis ĩ via ſacra. Viſunt̃ & marmorea ſigna parieti affixa, & imagines. l. veri Ant. de triũpho parthico, ſiue vt quidã putãt. M. Antonini Imp. de triũpho dacico ſublata nuper ex æde S. Martinę iuxta Marforium. In ſuperiore vero aula ſtatim occurrit marmoreũ ingẽſq; Leonis. x. Simulacrũ, a romanis nuperrime ibi poſitũ, ob reſtitutũ vectigal, & alia quædã grate cõceſſa. Et ĩ penetralib⁹ duo ænea ſimulacra iuuenili forma, alteꝝ ſtãs ſerui habitu ſpectat̃. Alteꝝ nudũ pueri ſedẽtis, paſtori haud abſimilis curuato corpore e plãta ſuppurati pedis ſpinã acu euellẽti, veteris operę mirabilis ſtructura Viſuntur & aliæ nõnullæ ibi marmoreæ ſtatuę haud magnæ verum mutilatæ ſuis loculis collocatę. Et in parietibus recens pictura, vbi ſeptẽ regũ ro. triũphalia geſta, & triũphaliũ viroꝝ eminẽtiſſimi triũphi. In reliqua vero Capitolii pte verſus occaſum, præter ruinas & rupiũ crepidines nihil ex priſcis operibus nũc ſupereſt. Montis aũt ps quæ vergit ad libyn ĩ faucibus Capitolii ſupra hoſpitale nũc. S. Mariæ ĩ porticu habuit olim ædẽ Saturni, & opis ĩ vico iugario, vbi quondã ſeruabant̃ publici theſauri ppl̃i ro. vbi erat ærariũ, quo e foro in Capitoliũ aſcendebat̃. Extat adhuc ibi puũ, ac ruinoſum Sacellũ ſub rupe ꝑrupta titulo nũc. S. Saluatoris ĩ ærario. Macrobi⁹ ędẽ inqt Saturni ęrariũ eẽ Romãi voluerũt Quã Tull⁹ Hoſtili⁹ cũ tertio triũphaſſet

Quis ea fecerit ſimulacra & quare.

Comodi æreũ caput.

Simulacra flu. Nili & Tigris

Diuerſa fluminũ ſimulacra.

Simulacrum Herculis

L. ueri triũph⁹ de bello parthico.

Leonis. x. ſimulacrum.

Duo Simulacra ærea.

ædes Saturni & Opis.

ærariu ppl̃i ro.

ædificauit. Eo ꝙ tempore: quo italiam incoluit: fertur in eius finibus
nullum furtum cōmiſſum. Vocatur ēt. S. Saluator in ſtatera: quę tru
tina eſt. M. Varro de verbo Trutinæ ſic ait Veſtigiū trutinæ ēt nunc
manet in æde Saturni: qđ ēt nūc pp penſuram trutinam habet poſitā.
Aerarium ab ære appellatum uolunt: qđ Valerius publicola Satur/
ni ædē cōſtituit. Quod poſtea victor Cæſ. dict. militibus ſuis diripiē
dum dedit: vbi reſeruati theſauri a rege pyrrho: vſq; ad vltimos cōſu
lum triumphos erant: officinam vero monetæ ſatis conſtat fuiſſe in
Capitolio: & in arce. liuius ita inquit Domus. M. Manlii: vbi nunc
ædis: & officina monetæ. Memorant ante vrbem conditam: eo in lo/
co: vbi fuit ærarium conſecratam Saturno aram: conſtat eam fuiſſe an
te Senatulum: vbi grȩco ritu capite operto res diuina fieri ſolebat: ibi
remāſiſſe Acheos quoſdam: & Epeos ædificaſſe ſaturniam oppidum
& montē ipm appellaſſe Saturniū. Solinus ȩdē inqt: quę ſaturni ȩrariū
ferē comites eius: cōdiderūt ī honorē Saturni: quē cultorē regionis il
lius cognouerūt extitiſſe: pars ēt Capitolini mōtis infima habitaculū
fuit Carmētę: & Carmētę fanū ī ea pte quę maxime reſpicit Ianiculū:
a qua Carmētalis portæ nomē: vbi Saturniā fuiſſe ſcribit Ennius: eius
veſtigia ēt nūc manēt tria: ꝙ Saturni fanū in faucibus: ꝙ Saturnia por/
ta: quam nunc vocant pandanam: ꝙ poſt ædem Saturni parietes poſti
ci muri ſunt ſcripti: quę haud longe fuit ab ȩde Saturni ad radices Ca
pitolii Carmentis vero ædem mulieres ædificauerunt quia vehiculis
S. C. prohibitæ: & poſtea reſtitutę: condiderunt: Auctores Liuius: &
Plutarchus. fuerunt præterea in Capitolio fauiſſæ Capitolinæ: quas
cellas: & ciſternas appellat Gellius: quaſi foſſas in area capitolina: vbi
reponi ſolebant ſigna: & alia quædam religioſa donariis conſecrata. fa
uiſſas inquit pompeius locū appellatum: in quo aqua incluſa: verum
ſunt qui tradant vt ſupradictū eſt fauiſſas in Capitolio cellis: Ciſter/
niſq; ſimiles: vbi reponi erant ſolita ea: quæ in templo vetuſtate facta
erant inutilia: quæ etiam cuſtodiebanť ab æditu is capitolinis. duo aūt
dicuntur Capitolia. vnum: Capitolium vetus in monte Quirinali: in
quo fuit Sacellum Iouis: Iunonis: & Mineruæ: alterum de quo nunc
agitur. Cuius ornamenta refert Amianus Marcellinus lib. xxii. Hu
ius inquiens totius artis ornamenta quibuſcūq; ægyptiorum miracu/
lis ſunt anteponenda. Caſſiodorus etiā Capitolia inquit celſa conſcen
dere hoc eſt humana īgenia ſuperata vidiſſe. Virgilius lib. viii. æneita
ſcribit Hinc ad tarpeiam ſedem: & capitolia ducit Aurea nunc: olim

Officina mo/netæ.

Habitaculū: & fanū carmētæ.

Fauiſſæ Capi/tolinæ.

Capitolia duo

Capitolii orna/menta.

ſiluestribus horrida dumis. Ouid. in met. Frondibus ornabant quæ nūc Capitolia gēmis: post vrbē a gallis captā: Capitoliū quadrato lapide fuiſſe ſubſtructū ſcribit Liuius: cū inqt Eodē anno ne priuatis tm̄ operibus creſceret vrbs Capitolium quoq; ſaxo quadrato ſubſtructū eſt: Opus vel in hac magnificentia vrbis inſpiciendum: atq; intra annum noua vrbs ſtetit. Ea ſaxa hodie idētidem e profunda tellure erui videmus ad calcem: alioſq; vſus diſfracta conuerti. Erat olim mons ędituſſimus: nunc vero oppletis ruderibus adiacentibus locis humilis ac depreſſus apparet. Capitolium vrbis ro. & religionis caput ſæpius conflagrauit: nouiſſime vero fulmine ictum: cum omnibus ornamentis & Sibyllinis libris: ipſumq; : & precioſa quæq; incendio periere. Vnde Lucretius poeta ita ſcribit. Tum pater omnipotens ſtellanti nixus olympo, Ipſe ſuas arces: atq; inclyta tēpla petiuit. Et capitolinis iniecit ſedibus ignes. fuit præterea iuxta capitoliū domus Ouidii naſonis vt ipſe deponto teſtatur. Hanc ego ſuſpiciens: & ab hac capitolia cernens. Quæ noſtro fruſtra iuncta fuere lari. Capitolium: vt olim templis: & ſacris ædificiis ornatiſſimum: ita nunc magnis ruinis obrutum: deformatumq;: cōmiſerationem quādam. fletumq; ſpectantibus mouet. Hactenus de Capitolio. de palatio iam dicendum eſt. *Capitolii incēdium.* *Domꝰ ouidii*

DE MONTE PALATINO ET PRISCIS ORNAMENTIS.

❡ Poſt Tarpeium: ſtatim ſequitur Palatinus mons: quem. C. Calicula Imp. ponte ſuper templum diui Auguſti Capitolio coniunxit. vt ſcribit Suetonius. Palatium vnde dicatur: multæ cauſę ſunt. Quartæ regionis inquit. M. Varro palatium: q; palantes venerūt: qui ēt palatini & Aborigines ex agro reatino qui appellatur palatium: vbi conſederunt: vel a palanteo Arcadiæ vrbe: vel a palante proauo Euādri teſte Virgilio cum inquit Arcades has oras genus a palante profectum: Qui regem Euandrum comites: qui ſigna ſecuti: Delegere locum. & poſuere in montibus vrbem: Palantis proaui de nomine palāteum. ſiue a Palatia vxore latini: ſiue a pale paſtorum dea Neuius vero palatium quaſi balantium inquit a pecudum balatu: mutata /b/ in p/ q; ibi paſcentes oues balare conſueuerint ante vrbē conditam. Quē montem Tremellius Romuleum vocat cum inquit fuit eius ſtatua ī pede montis romulei ante ſacram viam intra templum Fauſtinę ad arcum fabianum. Is mons hodie appellatur a vulgo palatium maius: vnde per excellentiam magnorum virorum domicilia, vbiq; nec pa- *Templum diui Auguſti.* *Palatiū unde.* *Mons Romuleus.*

Montis ābitus. latia vocātur. habetq; idem mons in ambitu mille paſſus, Quē Cor.
æreū Tauri ſi/mulacrum. Tacitus deſignare videt̄, cum inquit Eo ꝗ pomerium Romulus po
ſuerit, haud abſurdum reor. Igitur a foro boario, vbi ęreū tauri ſimu
lacrum aſpicimus, quia id genus animaliū aratro ſubditur, ſulcus deſi
gnādi oppidi cęptus, vt magnam Herculis aram amplecteretur. inde
certis ſpatiis interiecti lapides ꝑ ima montis palatini ad arā Cōſi. mox
ad curias veteres, tum ad Sacellum larum forūq; Ro. & Capitoliū,
non a Romulo, ſed a Tatio additum vrbi creditur. In palatino mon
Prima Imperii Sedes. te fuit prima Imperii Ro. ſedes, & primus locus habitatus. Palatium
nemo dubitat quin Arcadas habeat auctores, a quibus primum palā
teū oppidum, quod aliquādiu Aborigines habuere, & propter incō/
modum vicinæ paludis, quam interfluens tiberis fecerat Reate pro
fecti poſtmodum reliquerunt. Nam cum montem primi tenuere Ar
cades duce Euandro, qui relicta patria ſuadēte matre Carmēta (quā
ferunt primam in latium litteras attulliſſe) ad ea loca nauigans illic
demum conſedit, a quo primus ibi Hercules, poſtea Aeneas modi/
cis ædibus hoſpitio exceptus dicitur. Nam Euander illic primus ædi
ficare cępit exiguas ædes, vbi Roma itali filia cōdidit Valentiā. M.
Cato de origine vrbium ita tradit; Saturnus primus incoluit Capito
lium. Italus Auētinum. Roma palatium. Cælius tuſcus Cęlium, &
Viminalem. Romulus palatium, & Exquilias. Sunt qui tradant pa/
latium prius tenuiſſe Aborigines palatinos, qui ex agro reatino ad pā
ſcua ouibus quærenda profecti, argumento eſt vellia palatina Altera
Germalum. pars a vellēda lana ante his monſtratā hetruſcam tonſuram appellata.
Velliæ. Varro ita ſcribit Germalum, & vellias coniunxerunt in hac regione
Sacriportus. Sacriportus eſt, & in ea ſic ſcriptum, Germalenſe quinticepſos apud
ędem Romuli, & Vellienſe ſepticepſos in vellia apud ędem deorum
penatium. Germalū a germanis Romulo, & Remo ad ficum rumi/
nalem & hi inuenti quo aqua hyberna eos tibris detulerat in alueolo
expoſitos. Dionyſius ſcribit genus Ro. ab Aboriginibus incipere.
Tres igitur colles primum coluere ante Romulum, medium quidē
Roma filia Itali, extremos vero Saturnus & Italus, proceſſu deinde
temporis Romulus captato augurio vrbem illic condidit quadran/
gulam, in qua tris, vt ſupra diximus, portas reliquit. Habuere hæc lo
ca ante omnes, ſiculi, ante quos nulla ē memoria. Mons palatinus na
tura ipſa humilis, & depreſſus, ſed ędificiorum celſitudine ſublimis,
& amplus redditus eſt. Nam totus, quantus eſt antiquitatum veſtigiis

pollet, ac ſuis obrutus ruinis. ſolus omnium hodie inhabitatus, vbi
quondam prima ſedes Imperii ro. vbi primum reges. poſtea cõſules,
deinde Imperatores, ꝑpter memoriam Romuli, qui illic habitauit,
montem incoluerũt (& quoniam in hunc ſermonem incidimus) ope
ræpretium erit oſtendere, quibus ſinguli reges Ro. locis ſuas regias
habuere. Caſa Romuli fuit in palatio iuxta deſcenſum ex palatio in — Caſa Romuli
circum max. in angulo montis verſus forum boarium, & durauit per
multas ætates. Cuius ſiquid vel tempeſtate, vel vetuſtate corruerit, id
cuſtodes loci reficiunt, nihil illi magnificentius addentes, ſed omnia
prioribus ſimilia reſtituentes. T. Tatius in arce, vbi tẽplum fuit Mo — Domus. T. Tatii.
netæ. Numa Pompilius prius habitauit in monte Quirinali, poſtea
vero in foro iuxta templum Veſtæ. vbi fuit eius regia, in qua (vt qui
dam tradũt) pro tempore habitauit. Tullus hoſtilius in Vellia, vbi — Regia Tulli hoſtili.
fuit ædis deorum penatium, deinde in cęlio monte iuxta Curiam ho
ſtiliam, quam ipſe condidit, Ancus Martius in ſumma via ſacra vbi — Domus Anci martii.
fuit ædis larum. Tarquinius priſcus ad mugoniam portam ſupra ſum — Regia Tarquinii priſci.
mam viam nouam, iuxta forũ ad Iouis Statoris ædem, Seruius Tul/ — Regia Seruii Tullii.
lius in Exquiliis ſupra cliuum vrbicum. Tarquinius ſuperbus in eo/
dem monte ſupra cliuum publicum, & lucum figualẽ. fuit pręterea — Regia Tarquinii Superbi.
in palatio tẽplum Iouis Statoris, Cuius ſimulacrum erat ſtans. Oui/ — Templum Iouis Statoris.
dius in faſtis Tempus idem Statoris erit quod Romulus olim Ante
palatini cõdidit ora iugii Quod Romulus tantum vouerat. i. locum
templo effatus, Iterum a Coſſ. Poſthumio. & Claudio uotum, Sena
tus fieri iuſſit, bis eodem voto damnata reſp. in religionem venit, au/
thor Liuius. Iuxta quod fuit domus. M. Tullii Ciceronis vt ipſe in — Domus Ciceronis.
pleriſq; locis ſuorum operum teſtatur, memorãt hanc domum fuiſſe
antea. L. Craſſi in qua amęna: & grata piſcina qua ſe Craſſus plurimũ
delectabat: ea domus venit Ciceroñi vicies ſeſtertio: quę pecunia. L.
Syllam reum Ciceroni fecit cũ eius cauſam eſſet defenſurus. erat enim
proxima templo Iouis Statoris vt dictum eſt. Plutarchus ſic in/
quit Maiorem in modum excitatus in ędem proximam Iouis Sta/
toris Senatum vocauit. Id tẽplum Romulus vouit in bello Sabino:
ꝗ palantes ac fugientes ſiſtere feciſſet milites: bellum vero illud geſtũ
fuit inter Capitolium: & palatium: eo in loco: qui ſigna veneris Clua
cinæ habet. nam cluere antiqui pugnare vocibant. Pugnatum eſt aũt — Vẽus cluacina
vbi nunc ſunt horti. S. Marię gratiarum. Sed res altius repetenda eſt
Sabini enim duce Tatio: capta capitolina arce: priuſꝗ bellũ inferrent

Caſtra Sabinorum.

vt iuſta eſſent arma, miſerunt legatos, qui peterent puellas ſimul & raptores. Nam ad rapiendas Sabinas nō defuit Conſilium Numitoris aui. Habebāt tunc Sabini caſtra in colle Quirinali, qui erat extra pomerium. Quarto enim menſe ab vrbe condita perpetratum eſt audax facinus in raptu Sabinarum & latinarum. Numerum autem raptarū ponit Plutarchus. Primi ex Sabinis bellum mouerunt in Romulū Ceninenſes, Antēnates, & Cruſtumerini. Romulus auxilio implorato a tuſcis, cum Cęlio rege Hetrurię, primum ex his triumphum rettulit, & ob id quartus vrbis collis a tuſcis habitari ceptus, & Cęlius dictus. Subinde Sabini bellum ingēs orſi coegerunt Romulum denuo a Lucumonibus ſocios milites expetere. Galerito lucumoni datū negocium, magna tuſcorum manu venit. Qui cum offendiſſet Capitolium captum a Sabinis, ipſe proximum Capitolium, & Quirinalē pro Romulo muniuit. Verum cū Romulus audax ſub Capitolio Sabinos aggreſſus, vulneratus fugeret, Illumq; ad portam palatinam ſecuti Sabini roma potituri viderentur, Illico Galeritus e Quirinali delapſus, viamq; retro in capitolium pedem ferendi adimens, vbi Ianus quadrifons, a tergo Sabinos aggreſſus (vnde fabulæ eiatulatæ aquæ) ī fugam vertit, animaduerſa re Romulus redintegratis viribus & ipſe a fronte cedebat, adeo vt Metius in palude ſeſe ī equo armatus iniceret, cędes ingēns fiebat, Et ne vnus quidem remanſiſſet, ni feminę occurriſſent, quæ bellum diremerunt. Iuuenalis bellum dirimente Sabina. Liuius libro primo Herſiliam inquit Romuli coniugē precibus captarum fatigatam, virum rogaſſe, vt parentibus earum veniā daret, vt eos in Ciuitatem acciperet, ita rem coaleſcere concordia poſſe facile impetratū. Depoſitis armis, verbena myrtoq; purgati, quo in loco ſunt ſigna veneris cluacinę. fœdere icto Romulus vrbis agrū diuiſit in partes tris, ęquis collibus, Sabinis Capitolium, & Quirinalis, Romulo ſequentes Exquilinus, & palatinus In quo roma Galerito & luceribus tuſcis Celius, & Celiolus obuenerunt. Auentinum Romulus neminem paſſus eſt habitare, nam ſacrum fratri, illum eſſe voluit, vſq; ad Hilernā. in eo bello Romulus ſaucius ſaxo in capite, facto voto Sabinos cōfertiſſimo agmine adorti fundunt, fugātq; vſq; ad regiam, & veſtæ templum, palantes agunt. fuit præterea in palatio ædis magnæ matris deum a Iunio bruto dedicata in cuius dedicatione ludi ſunt celebrati, quos Megaleſia appellant. Liuius Ipſamq; inquit deum matrem e græcia aduectam in palatium pertulere & in tem

Porta palatina

eiatulatæ aquæ fabula.

Romuli redintegratio Sabinos in fugam uertit.

Fœdus inter Romanos & Sabinos.

Agri diuiſio.

Hilerua.

Magnæ matris deum Aed. a bruto dedicata.

Megaleſia ludi magni.

Matris Deum ſimulacrum.

plo victoriæ collocatã, quod tẽplũ varietate lapidum, atq; auro orna tũ cũ alia ædicula victoriæ virginis a Portio Catone extructa: iuxta quã fuit tẽplũ Soſpitæ Iunonis. In eodẽ mõte Cæſar Auguſt' Apollinis ædẽ excitauit. Suetonius Tẽplũ inquit Apollinis ea parte palatinæ domus excitauit. Quã fulmine ictã deſiderari adeo Haruſpices pronũciarũt. addita porticus cũ bibliotheca latina, græca q;. Quo loco iã ſenior ſæpe etiã ſenatum hũit, Decuriasq; iudicum recognouit. Quod priuatis ipſius opibus admirãdũ erat ædificiũ. Inquo tẽplo pẽdebant lychni inſtar arboris mala ferentis, vbi etiam probati poetæ ſua ſcripta reponebant. Vnde horatius inarte poetica. Scripta Palatinus quæcũq; reponit Apollo: de cuius loci ornamẽtis Ouidius lib. iii. detriſtibus. Inde tenore pari gradibus ſublimia celſis. Ducor ad intonſi candida templa dei, Signa peregrinis, vbi ſunt alterna colũnis Belides, et ſtructo ſtat ferus enſe pater. Erant enim ibi belidum Simulacra, et pẽides in vaccas verſæ: quas propertius Myronis armẽta fabulatur: Erat etiam in media area palatina conſtituta laurus quæ capitolinam reſpiciebat quercum Ouid. lib. i. met. poſtibus auguſtis eadem fidiſſima cuſtos Ante fores ſtabis mediãq; tuebere quercum: quæ erat in Cæpitolio paſtoribus ſacra. Nec tanti principis natalem ſilẽtio præteribo: Natus eſt enim Cæſ. Aug. M. Tullio Cicerone, et. C. Ant. Coſſ. ad capita bubula in regione palatii: vbi ei ſacrarium aliquanto poſtq̃ exceſſit conſtitutum, nutritus uero in carinis apud exquilias. habitauit primum ad Scalas Annularias iuxta forum indomo Calui oratoris: in ædibus horteſianis, nouiſſime vero in palatio, Sub eo principe plurimum arma ceſſauere, et ingenia floruere, multaq; egregie ab eo domi: foriſq; geſta: quæ librum ſibi poſcerẽt peculiarẽ fuit ꝑterea in palatio domus Auguſtana, & Tiberiana: & tẽplũ quod diuo auguſto Liuia auguſta fecerat, fuit etiam tẽplũ Iouis victoris, quod. Q. fabius bello ſabino vouerat, inquo cruẽto marte fuera dimicatum: dedicauit idibus aprilis. Ouidius libro iiii. faſt. Occupat apriles idus cognomine victor Iuppiter hoc illo ſunt data feſta die: fuit & in eodem monte templum fidei a Troianis primum conſecratum: vt ſcribit Agathocles cum inquit phryges primum omninm ſacraſſe in palatio fidei templum: in quo mõte poſtea cum vrbs conderetur viſa eſt iuſtam vocabuli Romæ nominandi cauſam: eãq; priorem: vnde locum dedicaſſe fidei, cuius etiam meminerunt Appianus: et Ouidius. fuit in eodem monte Ara

Aædicula Victoriæ uirgis Tẽplũ ſoſpitæ Iunonis. Aedes Apollinis palatini

Porticus & bibliotheca Palatina.

Ornamẽta tẽpli apollinis palatini.

Belidũ & prætidum. Simulacra.

Auguſti natalis loc' & e. laudes.

Domus Auguſtana & tẽplũ Iouis uictoris.

Tẽplũ fidei a Troianis cõſecratum.

Ara febris tribus in locis.

febris, cuius tēplū tribus in locis Romæ fuiſſe tradūt: vnum in pala-
tio, Alterum in area Marianoꝝ monumētoꝝ. Tertiū in ſumma par-
te vici lōgi, in eaq; remedia, quæ corporib⁹ ęgrotoꝝ anexa fuerant,
deferebantur, fuit et in palatio Ara palatina, vicus padi, et fortunæ re-
ſpicientis. et Sacellum deę viriplacę: ad quod quoties inter virum,
et vxorem aliquid iurgii intercesserat. veniebant inuicem. locuti quæ
voluerant. contentione animorum depoſita: concordes reuertebantur
author Val. max. fuerūt et ædes vitrubii bacchi, quæ diruto ædificio
publicatoq;, bacchi prata appellata. fuit enim is vir non domi ſolum,
ſed etiam Romæ clarus, vt tradit liuius. Erat olim ad radices palatii
iuxta forum Lupercal. i. antrum Lupæ, de quo Dionyſius Arcades
inquit in colle ipſo Firmati, cum ædificia Alia more patrio exornaſ-
ſent, templa quoq; conſtruxerunt, atq; primum quidem Pani. lyceo,
ad monente eos Carmēta. Eſt enim apud Arcadas Pan vetuſtiſſim⁹
plurimum in honore habitus quem Romani lupercal Græci lycęū
dicerent nunc tamen circumſepto ædificiis templo, priſcam loci na-
turam cōprehendere nequit coniectura, Erat enim antiquitus (vt di-
citur) Antrum magnum ſub colle, arbuſto contectum, et fontes ſub
petris profundi adherensq; rupibus ſaltus, et quidem opacus, vbi ara
deo conſtructa ſacrificia patria perficiebant, quę poſtea romani cele-
brarunt februario Lugubri tempore: poſt brumam. Ouidius in fa-
ſtis a lupa nomē deriuatū putat cū ſcribit. Illa loco nomē fecit, locus
ille lupercal, Magna dati nutrix præmia lactis habet, Inde luperci di-
cti: Plutarchus. Videmus inquit lupercos inde curſum incipere, vbi
Romulum expoſitum ferūt. Nam nudi ſacerdotes luperci currendo
luſtrabant ciuiatē, cuius rei ſatis multa Ouidius in faſtis cū inquit li.
ii. Nupta quid expectas, nō tu pollentib⁹ herbis, Nec prece, nec ma-
gico carmine mater eris. Excipe fœcundę patienter verbera dextræ.
Iam ſocer optati nomē habebit aui, nā prægnātes & adultę nuptæ vt
cōciperēt: dextras lupercis verberādas prębebāt: putātes id ſibi felicē
pariūdi facultatē preſtare, pręterea. M. Cicero inſectatur. M. Anto
niū q; ſe lupercū exhibuerit ī ſacris lupercalib⁹ nud⁹, diſcurrēs ſtatuę.
Cæſaris diadema impoſuerit. Itē feriæ ī palatio celebrari ſolitæ, ī qui
bus ſacrificiū quod fiebat palatual dicebatꝰ: vt tradidit Antiſti⁹ labeo
Eiuſdem plateas montis ſaxis lacedęmoniis: & porphyreticis Anto-
nius Heliogabalus Imp. ſtrauit: quas Antonianas vocauit vt ſcribit
Lampridius: quæ ſaxa inquit vſq; ad noſtram ętatem manſerunt, ſed

Ara palatina uicus padi. Sacellū deę uiriplacę.

Aedes uitrubii bacchi prata bacchi.

Lupercal antrū lupæ.

Pan Arcadum uetuſtiſſimus deus. Lupercal lycęū Lupercalia de mēſe februario

Luperci ciuitatē currendo luſtrabant.

Palatual.

Heliogabalus deus.

nuper eruta/& exeſta ſunt. Heliogabalum q; deum iuxta ædes impe/ratorias in palatio monte conſecrauit/eiq; templum fecit in eo loco/in quo prius Orci ædis fuit ſtudẽs q; matris deum typum / & Veſtæ ignem/& palladium/& Ancylia/& omnia Romanis veneranda in il/lud tranſferre, Templum illud potiſſimũ agens nequis deus niſi He/liogabalus coleretur, Illuc & Iudęorum religionem & Chriſtianorũ deuotionem tranſferendam curauit / vt omnium culturarum ſecre/tum Heliogabali ſacerdotiũ teneret. fecit & Alexander ſeuerus Die/tas nominis Mãmææ matris quas imperitum vulgus ad mãmam vo/cat, auctor lampridius. Mõs hodie palatin⁹ inhabitatus/totus ſeruit vinetis/arbuſtis/& paſcuis aĩaliũ/& in id pene reuerſus / quod fuerat ante Euandrũ. dixiſſe ferunt Haruſpices apud veteres. Quãdo mõs palatin⁹ deſinet habitari/tũc et Imperii ro. finẽ fore. fuit etiã palatiũ regio xii antiquæ vrbis.

ædis Orci

Dietæ ma/mææ.

¶ De mõte auẽtino & de his quę ĩ eo cõtinent

¶ Auẽtinũ aliquot ex cauſis dicũt vel ab Auẽtino Albanoꝝ rege il/lic ſepulto/vel ab Auẽtino Herculis ex Rhea filio dict⁹ ẽ vel ab aduẽtu latinoꝝ qui ĩ eo mõte cõſederũt/q; ibi Dianę tẽplũ ſit cõſtitutũ/vel ab aduectu auiũ/q; illuc veſperi cubitũ ab tiberi aduolarẽt / q; ſa/tis tutæ ibi propter adiacentes paludes (& tiberim quieſcerẽt/ante vr/bem conditam. Mons eſt ab reliquis diſcluſus tiberino incumbens alueo/magnum/ac diffuſum habet ambitũ. Terminatur a dextris ty/beri inde mœnibus vrbis/a porta. S. pauli vſq; ad portam S. Sebaſtiani, deinde piſcina publica & circo max. Mons eſt longior quã latior aſſurgit q; in duos vertices, diſterminatur valle/ac via/quę tẽdit a cir/co max. ad portam. S. Pauli, In primo vertice iuxta tyberim occur/rit Templum. S. Sabinæ, Quod quidam petrus iliricus prędiues Epiſcopus priuatis opibus/a fundamẽtis erexit/variiſq; marmorum ornamentis decorauit, vt carmina illic ex muſiuo opere ad huc oſten/dunt, vbi etiam prima Statio in quadrageſima celebratur, & vbi Di/uus dominicus ordinis prędicatorum author. ab Honorio iii ex ge/neroſa Sabellorum gente regulam confirmari obtinuit. Haud pro/cul in eodem montis ſupercilio ſurgit templum. S. Alexii ro. Ana/choritæ qui diu in domo paterna / ſub quibuſdam ligneis gradibus (qui adhuc ibi extant) latitauit, ne parentibus quidem / vſq; ad mor/tem agnitus eſt. vbi antea fuit monaſterium. S. Bonifacii martyris. Hinc lapidis iactu ſupra montis crepidinem apparet ruinoſa ædis. S. mariæ Auentinæ, vbi fuiſſe tradũt olim templũ bonæ deę cui ſolæ

Templũ .S. Sabinæ.

Templum S. Alexii.

Tẽplũ. S. mariæ auẽtinæ.

Tẽplũ bonæ deę.

Templũ. S. priſcę.

feminę ſacrificabant. ab altero montis latere verſus circũ max. extat
templum. S. priſcę in ruinis Thermarum decii Imp. In altero auen/
tini i ſũmo vertice/verſus pprtam capenam ſurgit ædis, & Cœnobiũ

Cœnobium. S. Sabæ. Templum. S. Balbinæ Spelũca Caci iuxta trigemi/nam portam tyberi i cõbẽs.

S. Sabæ Abbatis in cella noua hinc fundæ iactu apparet Templum
S. balbinę virginis. Quirini Martyris filiæ/iuxta thermas Antoni/
nianas. fuit preterea in Auentino ſpelunca Caci tiberi incumbens/vt
ſcribit Virgilius libro viii ænaidos/cum inquit Hanc vt prona iu/
go leuum incũbebat ad anne Dexter in aduerſum: & quę ſecuntur.
fuit autem ea ſpelunca iuxta portam trigeminam/& ſalinas/vt ſcribit
Solinus, in crepidine montis ſupra naualia vbi etiã ædes herculis vi/

Aedes hercu/lis uictoris. Cacus Euan/dri ſeruus. Caci ſoror e/iuſdem nois. quę herculi fe cit in ditium de furto boũ. Ara Iouis in/uentoris

ctoris/qui eum interfecit. fuit enim Cacus Vulcani filius, & tunc la/
tro illius loci incola. Cacus autem re vera fuit ſeruus Euandri, qui in
cendio agros depopulabatur accuſatus a ſorore/eiuſdem nominis,
vnde Ca meruit Sacellum, in quo Veſtales ſacrificia offerrent/quia
herculi fecit indicium de furro boum, illum autem hercules obraptas
ſibi boues interfecit, cunq; fluuio abluiſſet aram loco proximam ere
xit Iouis inuentoris iuxta trigeminam portam/immolauit q; deo iu/
nencum/gratum munus inuentori boũ. In eadem montis parte fue/

Scalæ Caci ScalæGẽmoniæ iuxta Templũ Iu/nonis reginæ.

runt Scalę Caci. Et ſcalę gemonię iuxta templum Iunonis regimæ,
per quas facinoroſi vnco trahebantur, erat enim locus precceps Sue/
tonius in funere Tiberii cęs. Alii vncum inquit & gemonias ininabã
tur, &c. in Vitelio Imp. Tandem apud gemonias minutiſſimis icti/
bus excarnificatus, inde vnco tractus in tyberim. In eodẽ mõte Nu/

Picus, & fau/nus auentini numina. Antrũ, cũ fon/te ex quo bi/bebant Picus & fau/nus a Numa capti.

ma rex imperrare didiciſſe ferẽ fulmina a pico/& fauno qui erant nu/
mina illius montis/vbi antrum: & fons cuius aquam bibebant/quos
Numa vino illic appoſito ebrios/acſopitos reddidit. & inuincula in/
iecit: vnde fulmina elicere didicit. Oui. in faſtis. Lucus auentino ſu/
berat niger ilicis vmbra, Quo poſſis viſo dicere numen adeſt. In me
dio gramen/muſcoq; adoperta virenti Manabat ſaxo vena perennis
aquæ. Quem regem Tullus hoſtilius/qui ei in regno ſucceſſit/cum
imitari vellet/non rite agens in eliciendis fulminibus/ipſe cum tota

Conflagratio/domus Tulli hoſtilii. Ara Elicii Io/uis.

domo (vt ſcribit liuius) conflagrauit. Elicii Iouis viſa ara in auenti/
no ab eliciendo dicta vt tradit Varro. Auentinum montem diu palu
dibus excluſum/Ancus martius tandem vrbi addidit/& frequentem
fecit populis latinorum quos illuc tranſtulit/dirutis illorum oppidis
Politorio, Tellenis, & Sicania/deinde a regionibus, & pomerio
olim excluſum (quoniam in eo Remus infelices vidit volucres)

Claudius Cæſar vetantibus haruſpicibus pomœrio incluſit. Dionyſius libro iii hiſt. ita ſcribit/ Primum quidem non paruam vrbi addidit partem Ancus Martius cingens muro eum locum, qui Auentinus dicitur. Eſt enim collis modice elatus, in orbē, ſtadia ferme xviii complectens, qui tunc cum ſilua omnis generis plenus erat, tum vero erat plurima/ & pulchra lauro, a qua locus quidam a romanis lauretum dicitur. Nunc autem ædium plenus eſt omnis. In quo etiam monte multis ornamentis inſigne extructum eſt Dianæ templū. Separabatur a palatio profunda/ & anguſta valle, poſtea repleta eſt concauitas illa/ inter colles media. Hanc autem videns futurum aliquando munimentum aduerſus vrbem/ vt ſiquis ei ſuperuenerit exercitus muro foſſaq; muniuit/ & traductis ex tellenis/ politorio/ aliis q; vrbibus/ quoſcunq; cęperat colonos ibi collocauit/ perſuaſitq; / vt templum Dianæ ædificarent/ adiicerent q; ſtatutis temporibus inducias/ & ſi qua facta inter eos offenſio eſſet/ per hæc ſacra diſſoluerent. poſteaq; rex pecuniis/ quas contulerunt vrbes eę omnes/ extruxit Dianæ fauum in maximo romæ collium Auentino collocatum. leges q; in baſe ærea conſcripſit in delubro Dianæ ſita, fuit q; id commune templum/ Romanis/ & latinis exemplo Dianæ Epheſiæ vrbibus Aſiæ. Antonius Horatius in ſabinis boué inſigni ſpecie & magnitudine natam a diuino quodam monitus eſt ſi quis immolaſſet/ totius italiæ imperium eius ciuitatem potiturum. Cornelius ſacerdos eo ad tyberim lauandi ſpecie miſſo/ immolauit, & romę imperium italię peperit. Cuius Cornua in veſtibulo templi pro miraculo diu pependere. Plutarchus in poblematibus ſcribit in Dianę templis tantūmodo Ceruorum Cornua/ in eo aūt quod eſt in Auentino/ boum affixa ſpectantur. Simili modo Iunonis ſoſpitæ fuit commune templum Lauuinis, & Romanis, cui omnes cōſules ſacrificare neceſſe erat, vt docet. M. Tullius in oratiōe pro Murena. Liuius etiam lanuinis inquit Ciuitatem datam, ſacraq; ſua reddita, Ea conditione, vt ædes, Lucuſq; Soſpitæ Iunonis communis lanuinis cum populo ro. eſſet. fuit pręterea in Auentino templum Iunonis reginæ quod ex parte veientanæ prædę Camillus vouerat. Liuius eodem anno ædis Iunonis reginæ ab eodem dictatore/ eodemq; bello vota/ dedicatur, Celebratamq; dedicationem ingenti matronarum ſtudio tradunt/ fuit & in eodem monte templū lunæ vt ſcribit Ouidius in faſtis Luna regit menſes huius quoq; tempore menſis Finit auentini

Mons auentinus iuſſus Claudii hereditari ceptus. Auētini circuitus.

Lauretum.

Tēplū dianæ ornatiſſimum

Tēplū dianæ.

Dianæ fauū in maxio colliū auentino cōe ro & latinis.

Antonius Horatius.

Bos iſigni ſpecie in Sabinis nata.

Cornelius ro. Sacerdos.

Cornua in tēplo dianæ.

Soſpitæ Iunonis cōe tēplū. Ro. & latinis.

Templū Iunonis reginæ,

Templum lunæ.

Templū bo/ næ deę.

luna colenda iugo.fuit & templum bonę deę a. Q. Claudia veſtali
conditum, quod poſtea vetuſtate collabens/liuia ſumptuoſiſſime in/
ſtaurauit.fuit etiam lauretum/Ioui ſacrum, vt ſcribit plynius. fuit &

Templum li/ bertatis.

tēplū libertatis a Graccho cōditū/ex mulctatitia pecunia / fuit & li/
bertatis atriū a Pollione inſtauratū/fuit & lucus Camœnarū & lucus

Atrium liber/ tatis

Lucus Came narum.

Luc⁹ hylernæ.

hybernæ iuxta tyberim, Ouidius in faſtis Adiacet antiquus tyberi/
næ lucus hylernæ. pōtifices illuc nūc quoq; ſacra ferūt. Pręterea mil/
libus latinoꝝ in ciuitatem acceptis /quibus vt adiungeretur Palatio

Ven⁹ murcia.

Auentinus ad Murciæ datæ ſedes, nam venerem priſci Murciā di/
xerunt a myrto quę arbor veneri dicata eſt/vt ſcribit plyni⁹. Quin

Ara uet⁹ murr/ tæ ueneri di/ cata.

& ara vetus.fuit veneri myrteę, quam murciam vocant et eidem ſub

Sacellum deę murciæ quę Murcus dice/ batur.

auentino murciæ deę Sacellum, quę antea murcus dicebatur. fuit &

Dea murcea

Dea ſtrenua,

altera dea nomine Murcia/ꝙ faceret hominem mūceū.i.deſidioſum
cui cōtraria / ſtrenua cuius ſacra fiebant/vt homines faceret ſtrenuos.

Remuria a re/ mo.

Romurius ager dict⁹ quia poſſeſſus a Remo, & habitatio Remi Re
moria, ſed & locus in ſummo auētino remoria dicitur, vbi Remus

Auentinus re/ gio xiii vrbis.

de vrbe cōdēda fuerat auſpicat⁹. fuit ēt auētin⁹ regio xiii ātiquæ vrbis.

¶ DE Cęlio monte & cęliolo.& eorum rebus priſcis.

Cæli⁹ vibēn⁹.

¶ In Suburanæ regiōis parte inquit. M. Varro princeps eſt Cæli⁹
mons a Cælio Vibēno tuſco duce nobili, qui cum ſua manu dicitur
Romulo veniſſe auxilio cōtra latinū regē, Hinc poſt Cælii obitū ꝙ
nimis munita loca tenerēt, neq; ſine ſuſpitione eſſent, deducti dicūtur

Vortūnus.

in planū, ab eis dictus vic⁹ tuſcus, & ideo ibi Vortūnū ſtare, ꝙ is de⁹
Hetruriæ prīceps, de Cęlianis/quia ſuſpitiōe liberi eſſent traductos

Cæliolus

volūt in eū locū/qui vocat̄ Cæliolus.i.minor Cæli⁹ cui⁹ meīt Mar
tialis cū inquit Maior Cæli⁹ & minor fatigat/Eſt aūt Cæliol⁹ Mōs
ille vbi nūc eſt porta latina, & tēplū cū altero ſacello. S. Io.apoſtoli,

Cælius mons

& Euāgeliſtę. ſed redeo ad cæliū montē eſt enim Cælius vnus ex ſe/
ptem vrbis mons vbi eſt baſilica lateranenſis/de quo Cor. Tacitus,

Querqulan⁹

Ne fuerit inquit abſurdū tradere eum montē antiquitus Querque/
tulanū cognomento fuiſſe, ꝙ talis ſiluæ frequens fęcūduſq; erat mox
cœlius appellatus a Cælio vibēno, qui dux gentis hetruſcę cū auxiliū
allatum veniſſet/ſedem eam accęperat a Tarquinio priſco, ſeu quis
alius regum dedit/nam in eo ſcriptores diſſentiunt/Cætera non am/

Cælius augu/ ſtus dicitur

bigua ſunt, magnas eas copias per plana etiam/ac foro propinqua ha/
bitaſſe, vnde tuſcum vicū a vocabulo Aduenarum dictum. Addūtur
ſententiæ, vt mons Cælius Auguſtus appellaretur, Quādo cūctis cō

flagrãtib⁹/Sola Tiberii effigie ſita in domo Iunii ſenatoris inuiolata mãſiſſet. Eũ mõte Tullus hoſtilius vrbi addidit,& habitandũ dedit Albanis,vbi mãſiones fuerũt albanæ,poſt euerſam albã,& ex duab⁹ facta eſt vna vrbs, multi etiã hetruſci,qui cũ Cælio vibẽno prius / & poſtea cũ porſena rege venerãt,remãſerũt,& habitauere circa ea loca/ vbi fuit vicus tuſcus.liui⁹,Hetruſcis inquit is loc⁹ ad habitãdũ dat⁹, quẽ deinde tuſcũ vicũ apdellauere.Dionyſi⁹ libro v hiſt.ita tradit, Multis deponẽtib⁹ deſideriũ in patriã redeũdi. Senatus dedit regio/ nem vrbis/in qua ſedẽ cõſtruxere,ĩter palatiũ,& Capitoliũ,quatuor fere extẽſa ſtadia. Cõuallẽq; / Quæ vſq; ad ætatẽ meã vic⁹ tuſc⁹a Ro/ manis/lingua propria appellatur.perquẽ quidẽ trãſitus eſt ad circum max.vbi fuit tẽplũ Vertũni.i.Iani hetruſcoꝝ principis. Qui quidẽ mons,vt frequẽtior eſſet habitatoribus ipſe rex hoſtilius regiam ſibi illic etiã cõſtituit,& templũ quod in curiã redegit/patrib⁹ minorum gentiũ/ordine ab ſe aucto.ſub quo mõte fuit olim templũ Mineruæ titulo natalis eius dedicatũ Ouidius libro iii faſt. Cęlius exalto,qua mõs deſcẽdit in æqua. Hic vbi nõ plana eſt,ſed prope plana via, Pla/ na licet vidẽs caſtæ delubra mineruæ, Quę dea natalis cœpit habere ſui,vbi Quinquatria celebrabãtur. Erãt & alia minora de menſe Iu/ nii. Auſpicatur aũt mõs Cęlius a vico Scauri,vbi nunc eſt templum & Cœnobiũ. S. Gregorii in ædib⁹ paternis iuxta Septizoniũ Nam ipſe adhuc viuẽs paternã domũ diuo Andreę apoſtolo ibidẽ dedica/ uerat.poſt hũc locũ ſtatim a ſiniſtris occurrit ædes. S. martyrũ Ioan/ nis,& pauli in domo paterna,vbi Iuliani imp.iuſſu ĩterfecti,ac ſepul/ ti,iuxta Curiã(vt aiũt)Hoſtiliã. Hic iactu lapidis iuxta formas aquæ Claudiæ extat a dextris Hoſpitale. S. Thomæ in cęlio mõte/ cõſtitu/ tus olim locus ad redimẽdos captiuos,ſeu pmutãdos,qui capti eſſent a barbaris. Haud procul hĩc ſurgit Eccleſia. S. Mariæ in dõnica ſiue nauicella,cuius ſimulachrũ ex marmore extat ante fores tẽpli, Quod nuperrime a Leone.x.inſtauratũ/ac ſumptuoſiſſime ornatũ,vna cum porticu,& nauicula,cuius loci antea Cardinalis titulũ habebat. Hinc eũdo in lateranũ ſtatim occurrit a dextris Sphęricũ. S. Stephani rotũ/ di templũ in cęlio mõte Quod antea fauno Capripedi dedicatũ Sim plicius ei⁹ nõis papa protomartyri Stephano cõſecrauit/ Quod poſt/ ea penitus collapſum, Nicolaus. V. ante hos proximos annos/ coarta ta priore tẽpli phęrica illa amplitudine/in eã formã quę nunc extat in ſtaurauit/vt in tẽpli aditu titulus apparet. fuit & in eodẽ ambitu / me/

Tiberii effi/ gies
Mãſiões alba/ næ.
Vicus tuſcus.
Vici tuſci am/ bitus.
Templũ Ver/ tumni.
Regia Tulli regis. Tẽplũ et Curia hoſtili.
Templũ Mi/ neruæ.
Quinquatria mineruæ.
Vicus Scauri/ ædis. S. Gre/ gorii.
S. Io. & pauli ædis.iuxta cu/ riam hoſtiliã.
Aqua Claudia
Hoſpitale. S. Thomæ
Tẽplũ. S. Ma/ riæ i donnica.
Templũ fauni nũc. S. Stephã/ ni protomar/ tyris.

moria patrum noſtrorum celeberrimum. S. Eraſmi monaſteriũ. fuit & iuxta formas. aquę claudię In hoc ſpacio Templũ Claudii Cæs. a Veſpaſiano conditum teſte Trãquillo cęptum antea ab Agrippina ſed a Nerone funditus deſtructum, In eodem etiã ambitu fuit Cãp⁹ martialis, vbi Equiria fieri conſueuerant, Siquando tyberis inunda/tio martium campum occupaſſet, vt ſcribit Ouidius in faſtis. In eo/dem etiam monte fuerũt Caſtra peregrina ab Auguſto Cæs. cõſtitu/ta/vbi in montis ſupercilio ſurgit nunc Templũ. S. quatuor Coro/natorum ab Honorio primo cõditũ, vbi multa corpora ſanctorum ma nu propria collocauit. Huic loco ſubiacet Eccleſia. S. Clementis in ædibus paternis condita de qua diuus hieronymus Nominis inquit eius memoriam vſq; hodie extructa eccleſia cuſtodit. Hinc per radi/ces montis eundo in lateranũ poſt arcum formæ ſtatim occurrit Ce/leberrimum in toto orbe Hoſpitale lateranẽſe/ſub titulo Saluatoris/a Clariſſima Colũnenſium gẽte prius excitatum, Quod poſtea Ro/mani proceres ædificiis, ac prouẽtibus/ad pium opus pauperũ ęgro/tantiũ indies magis, magiſq; ampliare nõ deſinũt. In hoc ambitu fuit olim domus illa pręclariſſimæ gentis lateranorum/de qua Iuuenalis Saty. viii Clauſit, & egregias lateranorũ obſidet ædes. Tota cohors. Vbi nũc ſurgit lateranenſis baſilica in toto orbe celeberrima quater/no colũnarum ordine/a Cõſtantino magno precibus. S. Silueſtri pa/pæ condita/in honorẽ Saluatoris. S. Ioãnis baptiſtę. S. Ioãnis apoſto li/& Euãgeliſtæ, vbi in prima abſide viſitur ex muſiuo opere imago Saluatoris/quę prima populo ro. depicta apparuiſſe dicitur. Et ſupra altare maius in marmoreo tabernaculo, ferro vndiq; munito/ad id ex citato/Cõdita ſunt Capita. S. apoſtolorũ petri & pauli Quę diu quę ſita/tãdẽ Vrban⁹. v. inuenit. Deſierãt enĩ in honore eſſe ꝓpter deſue/tudinẽ, & ignorationẽ, reperta vero apud Scã Sctorum, & locellis argẽ/teis cõdita/in hũc locũ maxima veneratiõe, & celebritate, aſtãte clero populoq; ro. Aſſurgit ibidẽ alterũ marmoreũ ſuggeſtũ, vbi multæ re conditæ ſunt precioſiſſimæ Scõrũ reliquiæ/quæ die dñicę reſurrectio nis populo oſtẽdunt/quarũ nomina ĩ magna tabula nuperrime ibi af/fixa notata ſunt. Extãt adhuc quatuor ex ære colũnæ pari forma / & ſtriatura cõſpicuæ. quas tradũt ab Auguſto cęs. conflatas. Auguſtus enim victor totius egypti/ quam Cæſar pro parte ſuperauit/ multa de nauali certamine ſuſtulit roſtra ærea/quibus conflatis quatuor ef/fecit columnas, quę poſtea a Domitiano in capitolio ſunt poſitæ/

Tẽplũ Clau/du Cæs. a Veſpaſiano conditum.

Campus mar tialis

Equiria mar/tii campi.

Caſtra peregri na.

Templum iiii coronatorum

ædis. S. Clemẽtis

Arcus formæ

Hoſpitale late ranenſe.

Lateranorum domus.

Baſilica latera nenſis.

Imago Salua toris

Capita apoſto lorum petri & pauli.

Colũnæ qua/tuor æneæ ex ueteri ſtructu/ra conſpicuæ.

nam roſtratas Iulius cęs. poſuit victis pęnis nauali certamine quibus vnam in roſtris, alteram ante arcum pro parte ianuarum. quę ſunt hodie in lateranenſi baſilica e ſtructura corinthia. Extat in eadem baſilica iuxta tabernaculum Euchariſtiæ Vna e multis ærea tabel/la inciſis litteris/vbi quędam Sancio legitur, de Imperio Veſpaſia/ni. Extat & in templi medio Sepulchrum / cum æneo Simulacro / Martini. V. ex generoſiſſima Colūnēſiū ꝓſapia, Qui adeo lenibus fuit morib⁹, vt ſuoꝝ tēpoꝝ delicię ſit appellat⁹, per quē Schiſma omne penit⁹ extinctū eſt, Qui etiā baſilicā ignib⁹/& ruinis deformatam lithoſtroto, & pictura decorauit/quā Eugeni⁹ iiii poſtea abſoluit. Extāt pręterea in eadē baſilica quędā de triūpho Titi, quę prius erant in tēplo Pacis vt tradit Diuus Hieronymus, vt lingnea illa menſa qua/dratæ formæ/ſupra qua Chriſtus cum diſcipulis cænitaſſe dicitur pridie quā Crucis ſubiret patibulum. Extat etiā Arca fœderis, vt vul/go credit & virga Arō. hieroſolymis/in triūpho Titi aducta. Multa ꝑterea extabāt olim in ea baſilica Ornamēta aurea/& Argentea/ac gemmis ornata. quæ hodie nulla extāt, & annui prouentus/ex diuer/ſis orbis regionibus, vt in pont. geſtis legitur. Habet etiam ipſa baſilica appēdices. vbi adhuc extat baptiſterium Magni Conſtātini/ſphæricę formæ porphyreticis columnis vndiqꝫ ſeptum, vbi circunquaqꝫ Argenteos ceruos/aquam ex ore in mediū effudiſſe tradunt/& in medio lauacro Colūnam, vbi lucerna certo tempore balſamo ardebat. vbi etiam in primo frōtiſpicio inciſum legitur diſtichon. Iuſons eſſe volens iſto mnndare lauacro. Seu patrio premeris crimine, ſeu pro/prio. Quē locum nnperrime leo x. tecto plūbeo inſtaurauit. vbi etiā Hilarius papa tria oratoria condidit, quę adhuc extant, Vnum. S. Ioānis baptiſtę ſatis exiguū/cum æreis foribus, vbi Cōſtātini Imp. Cubiculum fuiſſe tradunt. quod mulieres ex edicto nō ingrediuntur Extat & in primo ingreſſu verſus hoſpitale Oratorium. S. Crucis, crucis effigiem hñs/vbi in aditu ſunt in ipſis poſtibus duę/pareſqꝫ colūnę/ex ſpeculari lapide/ſatis cōſpicuæ, & totidē paruę ſatis rudes ītē/rius ligneis loculis īcluſæ, quas fuiſſe pri⁹ apud Iudęam in cubiculo (vt aiūt) diuę mariæ virginis/quaꝝ altera ſēper violaꝝ ſpirat odorē. Ab altera vero baſilicę parte vbi nūc æneus ſurgit Equ⁹ Extāt iuxta Scā Sctōꝝ marmorei grad⁹ nūo xxviii, per quos Chriſt⁹ ad pilatū aſcēdiſſe dr/vbi pēſilis, & flexuoſa lōgo īceſſu occurrit portic⁹ ab Eu/genio iiii inſtaurari cępta a Nicolao v & Syxto iiii ſucceſſiue reſtituta

Tabula ærea antiquiſſima lit/teris exarata.

Sepulchrum/ ærēū Martini v. q ſuoꝝ tēporum delitię dictus eſt: p quē Schiſma om/ne extīctū dr.

Spolia ex triūpho titi. lignea menſa arca fœderis.

Virga Aron,

Templi appēdices. Baptiſteriū cōſtantini Imp.

Tria ibi oratoria.

Oratorium. S. Crucis.

Geię Colūnę e ſpeculari la/pide.

Totidem exiguæ. ac rudes

marmorei gradus

vbi in primo aditu iuxta baſilicã. S. Ioãnis occurrit a ſiniſtris mẽſura
Statura chriſti
ſtaturæ Chriſti/vbi lapis/ſuper quo numerati dicunt xxx argẽtei qui
bus venũdatus eſt a diſcipulo iuda. paulo vlterius occurrũt tres portæ
marmoreę/per quas ingreſſus dicitur ad pilatũ iuxta antiquũ põtificũ
Duę porphy/ reticę ſedes
Suggeſtũ/deinde duæ porphyreticę ſedes/vbi nouꝰ põtifex attrectat
vt fama eſt ab vltimo diacono/ſi teſtes habet/inſtitutũ ob ꝑpetuã no/
tã ſedi apoſtolicę inuſtã a Ioanẽ pont. natõe anglico/qui femina inuẽ
tus eſt/& in ꝓceſſiõe peperit/quẽ locũ ro. põtifex illac ꝓgrediẽs vitat/
& quaſi deteſtabilẽ abominatꝰ. Extãt & in triãgulo paruæ exęre haud
Scta Scõrum Sacellum. S. Laurentii.
magnę portæ/quaꝝ vltima a ſiniſtris ꝑducit ad Scã Sctõꝝ/Eſt enim
paruũ in loco Sacellũ diuo Laurẽtio martyri/a Nicolao iii ex clariſ/
ſima vrſinoꝝ ꝓſapia excitatũ/qui ob moꝝ elegantiã cõpoſitꝰ dictꝰ eſt.
depoſitis illic aploꝝ Caluariis donec tẽplũ renouaret. Eſt enĩ locꝰ pi/
ctura/& teſſellatis pauimẽtis/ex diuerſo lapide ſatis cõſpicuus, vbi ab
Vrbano v Capita aploꝝ nouiſſime reperta ſunt/vbi extat locellꝰ cę/
leſti gratia plenus, & plęręq; aliæ reliquiæ/quę nuperrime iuſſu leonis
Imago Saluatoris a diuo luca depicta
x. reſeratæ ſunt/atq; a multis viſæ. Sed pręcipua illic cernitur Imago
Saluatoris a diuo luca Euãgeliſta deſignata, ab Angelo (vt credit) ab
ſoluta/argẽto/ac geminis ſatis exornata. Quæ ex inſtituto leonis iiii/
ſingulis ferme annis de menſe Auguſti veluti in antiquo triũpho/&
Fercula quidæ dis. S. Adriani in tribus foris
triumphalibus ferculorum ſimulachris concẽtu q; tubaꝝ/tibiarũq;
& pomparum omnis generis maximo numero defertur e laterano in
forum ro. Siſtiturq; ante ædem. S. Hadriani in tribꝰ foris/aſſiſtente
clero/populoq; ro. Inde ſuccollãtibꝰ honoratis quibuſq; iteratur/pę
Arcus latonæ
teruehẽs q; per arcũ latonæ/propter Cacodęmonas qui tunc locũ in/
feſtabãt/poſtea per Suburam/& ante. S. luciam in Silice/ꝓpter baſi/
liſcũ/qui ſubterranea cauerna ibi/vt fertur/latitabat/Quę loca hoc
Baſilica. S. mariæ maioris
modo liberata dicuntur. nouiſſime vero in baſilica. S. Mariæ maio/
ris/occurrente illi imagine diuæ genitricis/ea nocte ſiſtitur/vbi lecti/
ſternia & frequẽs totius vrbis conuentus. poſtera autem luce in latera
num per aliam viam cum eiſdem fere pridianis pompis reportatur.

De exquiliis/& earum ornamentis.

Exquiliarum magnitudo.
¶ Exquiliaꝝ diffuſiſſimꝰ eſt ambitꝰ/multiplicemq; mõs ipſe habet
Etymologiã/Eſt q; cęteroꝝ maximꝰ æditiſſimꝰ: q; i multos aſſurgẽs
vertices: De quo. M. Varro: Secũdę regiõis Exqliæ: Alii has ſcripſe
rũt ab Excubiis regis dictas: Alii/q; excultæ a rege Tullio eẽnt: huic
Lucus faguta lis/& larium
origini magis cõcinũt luci vicini/q; ibi lucꝰ Martis figutalis/& lariũ

Querquetulanum Sacellum, & lucus Martis / & Iunonis lucinæ. Exquilaæ duo montes habiti, ꝙ pars Ceſpius mons ſuo antiquo no/mine etiam in ſacris Argeorum ſcriptum eſt ſic: Oppius mons prin/ceps Exquilinum lucum fagutalem ſiniſtra/quę ſub mœrum eſt. Op/pius mõs terticeps lucum exquilinum/dexterior via in tabernola eſt. Oppius mons quadriceps lucum exquilinum/viam dexteriorem in figulis eſt. Septius mons quinticeps lucum pætilinũ, ex quibus Ciſ/pius mons Sexticeps apud ædem Iunonis lucinæ vbi æditumus habe re ſolet. Hæc montium nomina aduentitiorum ducum ſunt, qui eos aliquando in coluere. Ouidius ab excubiis regis dictas affirmat in li/bris faſtorum cum inquit Adde ꝙ excubias/vbi rex roman' agebat: Qui nunc exquilias nomina collis habet. Siue ꝙ ante vrbem condi/tam aucupibus Exquiliæ erant invſum / vt ſparſis quiſquiliis aues il/luderentur. M. Cato autem ab excubiis tradit/quas Romulo lucu/mo more priſco dedit xii lictorum / & ccc. armatorum ad cuſtodiam corporis ſimul & dignitatem/quia. T. Tatius non erat ſine ſuſpitione in fidę ſocietatis/nam Romulus vrbis agrum diuidẽs inter Sabinos/ & Tuſcos/palatium / & exquilias colles ſibi retinuit. Terminãtur em̃ Exquiliæ cũ omnibus vrbis mõtibus interiectis cauis/prҫter Auenti num. Reſpiciũt aũt ab oriente Mҫnia vrbis/a meridie Cҫliũ. ab oc/caſu palatiũ/& Capitoliũ: Quirinalẽ/& Viminalem. Auſpicãtur ab buſtis gallicis/& ſubura/terminãtur a dextris via labicana/& incladũt templũ. S. Crucis in hieruſalẽ portã maiorẽ/& portã. S. laurẽtii cum campo exquilino deinde relictis ad dextrã thermis Diocletianis/ter/minãtur cum niminali/interpoſita ſubiacẽte valle/quę ducit in viam ſuburam qua poſtea ſeparatur reliqua parte niminalis/& Quirinalis. In prima exquiliarũ parte ſurgit Eccleſia. S. Petri a vinculis in Eu/doxia/iuxta vicum Cyprium, & vicum ſceleratum/inter ruinas nũc Thermarum Titi Imp. condita prius ab Eudoxia Arcadii ſuperio/ris vxore, vbi etiam vincula recondi iuſſit/Quibus apoſtolus petrus vinctus fuit ab Herode rege / hieroſolymis, diebus azimorum. Quam ſollemnitatem (vt diuus hieroſolymus tradit) Silueſter pa/pa / rogatu Conſtantini Imp. a paſcha reſurrectionis in Cal. Augu/ſti diſtulit, Carceremq́ Tullianum iuxta forum repurgatum prius in hanc vinculorum ſolẽnitatem/dedicauit, & vt ea dies Cal. Augu/ſti/quę ĩ honorẽ victoriæ Cæs Auguſti de. M. Antonio, & Cleopa tra/antea celebrabanť, in honorẽ vinculoum petri poſtea coleretur.

Querquetu/lanũ ſacellum.
Lucus martis & Iunonis lu cinæ
Ceſpius mons
Oppius mõs
Ciſpius mons
Exquiliarum termini.
ædis. S. petri a uinculis
Vicus Cyprius.
Vicus ſcelera/tus.
Vincula petri
Vinculorũ ſol lemnitas.
Carcer tullia/nus.

Mēſis auguſti ab auguſto cæs dict9. Sextilis antea ſicut Iulius quintilis.

Qui menſis ab eo dictus eſt Auguſtus. nam ſextilis antea vocabatur
a numero. ſicut Quintilis prius/poſtea Iulius/a iulio Cæs. Quem
quidem olim ſui tituli locum in meliorem formam redigens Iu/
lius ii pont max. multis ornamentis decorauit. In eodem mon/

Tēplū.S.martini & ſilueſtri in montibus. Sergius papa os porci antea uocatus.

tis ſiniſtro ſupercilio Surgit templum. S. Martini / & Silueſtri
in montibus/iam vetuſtate collabens, Quod Sergius papa prius
cognomento os porci appellat⁹/vt quidam tradūt excitauit, Qui ob
turpitudine nominis / primus omnium pont nomen ſibi mutauit
appellatus ꝙ eſt Sergius; Quem morem Cæteri poſt eum pont.
ſeruauerunt. Sunt qui tradant / non a Sergio / ſed a Symmacho
id templum conditum / iuxta Thermas Traiani/Imp.Subeſt huic

Thermæ traiani.
S. Lucia i capite ſuburæ ab honorio primo condita.

loco ædis. S. Luciæ in capite/Suburæ / ab Honorio primo con/
dita. de cuius fornice Leo iiii ſuis orationibus baſiliſcum vt dici/
tur, fugauit, paulo hinc ſuperius / eundo ad arcum. S, Viti occur/

Tēplū. S.Praxedis a paſchali prio cōditū. Sacellū cognomento ortus paradiſi.

rit a ſiniſtris templum; S. Praxedis virginis, a paſchali primo con/
ditum, ſiue in ſtauratum / vt in apſide / ex muſiuo apparet carmen.
Vbi a latere templi extat Sacellum quod dicitur ortus paradiſi, et
mulieres non ingrediuntur vbi breuis verſiculorꝗ columna ſe/
pta eſt clatris / ad quam chriſtus religatus fuiſſe creditur, Quam

Colūna petra

Ioannes Car. de columna praneſtinus hieroſolymitana functus lega/
tione / romam aduexiſſe dicitur. fuerunt preterea in exquiliis iuxta

Luc9 fagutalis Lucus larum. Querquetulanum ſacellū. Iuno lucina.

viminalem lucus fagutalis & lucus larum. Querquetulanum ſacel/
lum, lucus Mephytis / & Iunonis Lucinæ / Quorum anguſti fi/
nes non iam diu lati. Ouidius in faſtis Monte ſub exquilio mul/
tis incęduus annis Iunonis magnæ nomine lucus erat. Lucina ve/
ro dicta vel ab ipſo luco, vt ſcribit Varro, vel vt tradit Ouidi⁹
in faſtis ꝙ naſcentibus lucem prębeat / cum inquit Gratia lucinæ
dedit hæc tibi nomina lucus, Aut ꝙ principium tu dea lucis

Baſilica diuę Mariæ maioris ad præſepe. Ioānes pritius

habes / In quo ambitu ſurgit nunc venerabilis baſilica. S. Ma/
riæ maioris ad præſepe, quę melioribus auſpiciis nunc puerperiis
lucem pręſtat, ac vitam, Cuius rei hiſtoria / ita ſe habet / fuit
olim, Quidam Ioannes patricius, qui cum prolem nullam ex ſe
procrearet, affluentibus illi magnis opibus, multis precibus ef/
flagitauit / vna cum vxore, vt oſtenderetur locus, vbi templum

Locus niuib9 opertus i mediis æſtus feruoribus.

ex tot facultatibus, quas poſſidebat / ædificaret, nec abfuit ſuis
votis deus, Quadam vero nocte per quietem admonitus, vt
cum locum, quem niuibus opertum / proxima luce conſpiceret/

templo deſignans/metaretur. Eadem viſio apparuit Liberio papæ. Inſtabant enim tunc idus Auguſti / in maximis anni feruoribus.

Liberius papa
Syxtus papa. iii.

Quę baſilica auſpiciis liberii papæ, ſeu Syxti iii, vt legitur in ab/ſide templi condita fuit, ſed eam potius renouaſſe creditur, aut eã muſiuo quod in lateribus apparet/exornaſſe. Extat etiã argumen/tum vermiculato opere in templi frontiſpicio / quis eam baſili/cam ſtruxerit. Ea eſt hodie omnium pulcherrima diuerſitate mar/morum conſpicua/pauimento/ incruſtatione/& muſiuo opere afrõ/te/et a tergo/tam interius/quã exterius inſignita. Laqueatis q; te/ctis/auro illitis/ac pictura ab alexandro vi nuperrime ſatis illu/ſtrata/inſtaurata q; antea a Nicolao iiii/& Iacobo Columna/ vt in maiore abſide ex ſpecioſiſſimo muſiuo apparet. Latet ſub prio/re altari corpus. S. Mathiæ apoſtoli/& ante Sacellum ad pręſe/pe corpus. S. Hieronymi preſbyteri Car. vbi & de fęno eſt/& de materiis illius pręſepis/vbi Chriſtus natus eſt in bethleem.

Templi ornamenta.

Alexander vi.

Sacellum ad præſepe.
Corpus beati Mathiæ apl'i.
Corpus S. hieronymi preſbiteri.

Quod/edicto interpoſito mulieres non ingrediuntur. Surgit ibi marmoreum ſuggeſtum vbi multę reconditę ſunt Sanctorum re/liquiæ. Et alterum ab altero templi latere/vbi vetuſtiſſima dei ge/nitricis imago/quam diuus Lucas euangeliſta ex propria eius idea/expreſſiſſe dicitur. Extat & altera eiuſdem deiparæ matris imago/quæ leoni papæ dexteram abſciſſam reſtituiſſe creditur/ex/tat & iuxta turrem campanarum. Sepulchrum Ioannis patricii/eius baſilicę conditoris. Hinc eundo verſus arcum. S. Viti occurrit a ſini/ſtris Templum.& hoſpitale. S. Antonii abbatis/quod petrus cardi/nalis de Capotiis ro. vna cum hoſpitali excitauit/iuxta vetuſtã ędem S. Andreę apoſtoli a Simplicio papa fundatam marmoreis circum/quaq; interius incruſtationibus inſignitam/extat in abſide ex muſiuo auctoris nomen. Hinc ad lapidis iactum ſtatim apparet iuxta arcum Gallieni Imp. tẽplũ. S. Viti in Macello/a Syxto iiii nuperrime in/ſtauratum/vbi requieſcũt multa corpora ſanctorum martyrum/qui eo ĩ loco interfecti ſuper lapidẽ(vt credũt)clatris ferreis ſeptũ. Varia eſt de macello hoc etymologia/ Quidã id dictum putant macellum libyæ.p. Victor ſcribit Macellum liuiani in vi. vrbis regiõe/nec de/ſũt qui velint a macello.i.cæde martyrum deriuatũ. Plura fuerũt ĩ vrbe Macella, ſed duo pręcipua. Macellũ magnũ ĩ Cęlio mõte & macellũ liuiani ĩ Exquiliis/dequo nũc agit. Macellũ proprie loc' ẽ, vbi venalia oĩa ad vſum humanũ cõtrahunt. Plaut' in Aulularia/ Venio ad ma/

Imago diuę virginis a diuo luca Euãgeliſta depicta.

Sepulchrum. Io. patricii.
Templum. S. Antonii.
ædis. S. ãdreę

Arc' Gallieni.
Templum. S. Viti i macello
Macellũ libyę
Macellum liuiani.

Macellũ quid

cellum inquit/Rogito piſces/indicant caros/Agninam caram / bu/bulam/uiulinam/Cetum/porcinam/cara omnia. Macellum vero a Macello quodam viro dictum/qui in vrbe latrocinium exercebat/ quo danãto/Cenſores Aemilius/& fuluius ſtatuerunt/ vt domo eius diruta/obſonia ibi venderentur: redactis in fiſcũ bonis/aliqui tradunt ꝙ ibi fuerit hortus/quẽ lacedęmonii macellum vocant ab eo macel/lum in foro. poſt hũc locũ euntibus verſus portã maiorem occurrunt a ſiniſtris in proximo quadriuio ante templum.S. Iuliani/duo mar/morea trophęa.i.trunci/cum ſpoliis/quę fuiſſe dicuntur. C. Marii ſepties conſulis de triumpho cimbrico/& de manubiis cimbricis erecta / Quorum alterum habet thoracem cum ornamentis /& clypeis & ante ſe imaginem captiui Iuuenis barbari brachiis poſt tergũ vin/ctis. Alteꝝ vero inſtrumtẽa oĩa ad pugnãdũ/& clypeos. Quę diſiecta a victore Sylla/a.C. Cæſare dict. inſtaurata ſcribit Suetonius cum in quit Trophæa.C. Marii de Iugurtha/deq; Cimbris /atq; Theuto/nis a Sylla diſiecta reſtituit. C. Marii enim duo Trophæa ſpectãtur & ſeptem in faſtis Conſulatus leguntur. Vnde locus hodie ab incolis vocatur Cimbrum/ In hoc olim loco fuiſſe domum ęliorum ſcribit Valerius max. cum inquit Domus æliorum vbi nunc ſunt mariana monumenta,& Sacellũ marianum, In quo illud. S.C. de reditu Ci/ceronis in patriam/lentulo Conſule referente/factum fuit, vnde etiam ea regio omnis/quę vergit in lateranum/nũc corrupto vocabulo di/citur vulgo merulana.i.mariana, quę olim apud veteres dicebatur re/gio tabernolæ/vt ſcribit Varro. cum inquit lucus exquilinus dexte/rior via in tabernola eſt qui locus hodie/& tota illa concauitas / nunc ſeruit vineis/& arundinetis/vſq; ad viam quę ducit a tropheis. C. Marii ad portã maiorem. Inter hanc viam & mœnia vrbis aſſurgit eminentiſſima ſphęricaq; moles/altera in tota vrbe poſt pantheõ/mu/tilata/ac ruinoſa, Quam fuiſſe tradit Suetonius baſilicam/& porticũ quam Caio/& lucio nepotibus erexit Cæſar Aug. Eumq; hodie lo/cum Incolę vocant corrupto nomine thermas Galluzi.i. Caii.& lu/cii. Sunt enim in eo ambitu breues admodum thermæ ſiue balineę, vnde fortaſſe locus/nomen accepit. Haud longe hinc ſurgit Tẽplum S. bibianæ,& trium milium martyrum a Simplicio papa conditum iuxta palatium licinianum ad vrſum pileatum. ꝙ ibi fuit imago vrſi habẽtis pileũ in capite Hinc poſt trophœa. C. Marii cernitur ædis S. Euſebii / inter hanc & proximam ædem. S. Viti in macello quędã

Macellũ un/de ẽ

Trophea .C. marii.

Domus ælio rum.
Mariana mo numenta.
Sacellũ ma/rianum.

Regio taber/nolæ.

Baſilica / et porticus Caii,et lucii.

Tẽplum .S. bibianæ.

ædiſ.S.Euſebii

apparent ruinæ/quas credũt fuiſſe thermaꝝ Gordianorum iuxta viã prçneſtinam/verum eas Spartianus ſcribit fuiſſe extra vrbem/vt poſt ea dicetur. Conſtat enim in hac regiõe fuiſſe olim arcum triũphalem vnius tantũ gordiani Imp. In aggerib⁹ Tarquinii/ Cuius quidẽ mar mora e profunda tellure eruta conuerti vidimus in ornamenta tẽpli/ ac palatii. S. Laurentii in damaſo. Sunt prçterea in hoc ambitu duo Campi magnæ amplitudinis. Viminalis/& Exquilinus. Quorum alter ſub aggere Tarquinii/a proximo colle viminali dict⁹. diffuſiſſi/ mam occupat planitiem intra menia/vbi eſt porta inter ageres/qui lo cus nunc ſeruit vineis & arbuſtis/vbi puteus ſaliẽtis aquç profundiſ/ ſimus/qui dicitur hodie pute⁹ vinari in via quç ducit ad ipſam portã. Qui campus hodie ab incolis viuarium vocatur/ꝙ illic apud veteres animalia includerẽtur, extant ad huc in proximis menibus Cauernæ ad id manu factæ veluti latibula. Alter vero Campus huic contiguus Exquilinus ab exquiliis dictus/in quibus manet/ſub turre olim Me cenatis/inter montẽ ſuperaggere & mœnia vrbis/vbi nunc multa ſunt aquæductuum veſtigia/ Qui campus dicitur/etiã foculus ab antiquis vſtrinis, erat enim apud veteres omniũ ciuium cõmune ſepulchrum vnde extra portam exquilinam erat olim locus/qui vocabatur putico læ, vbi erant frequentes putei in quibus condebantur oſſa cõbuſtorũ ex proximo cãpo. Puticolæ vt Elius ſcribit ꝙ putreſcant ibi cadaue/ ra proiecta. qui locus publicus vltra exquilias. Cui⁹ rei nidor multũ vrbi nocebat: Auguſtus qui ſtuduit emendare aerem/cõſenſu populi/ & Senatus cõceſſit campũ Mæcenati/vbi pulcherrimos fecit hortos de quibus Suetonius in Tiberio Romã inquit reuerſus / deducto in forum druſo/ſtatim e Carinis/ac põpeiana domo in exquilias in hor tos mæcenatianos tranſmigrauit. Quo in loco nuper erutum eſt mar mor cũ inſcriptione. CVRTIA. Ↄ. L Prapis cui pars dimidia hu/ ius monumenti conceſſa eſt ab. C. mæcenate Helio ſibi et. p. Curtio Sp. f. Col. max filio & Ti. Iulio Aug. l. Glyconi, & ſuis poſteris ꝗ eorum. Iuxta hortos Mæcen. fuit olim dom⁹ egregii poetæ Virgilii maronis/vt ſcribit donat⁹: habuit inquit domũ romæ in exquiliis iu xta hortos mçcenatianos quãquã ſeceſſu Campaniæ/ Siciliæ ꝗ pluri mum vteretur. Iminebat olim his hortis turris illa celeberrima mæ/ cenatis in æditiſſimo exquiliarum & totius vrbis mõte iuxta thermas diocletianas: qui hodie vocatur ab incolis mons ſuper aggere. Imi/ nebat enim aggeribus Tarquinii, exqua turre. olim tota vrbs vndiꝗ

Thermæ Gordianorum.

Arc⁹ triũphal' Gordiãi imp.

Campus ui/ minalis

Campus ex/ quilinus.

Viuarium

Campus ex/ quilinus

Foculus Puticolæ

Horti mæce/ natiani

Domus Vir/ gilii maronis

Turris mæce natis

Mons ſuper aggere

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

circũſpiciebatᷓ. Horati⁹ ĩ Car. Molẽ ꝓpinquã nubib⁹ arduis O miſſe mirari/vbi vet⁹ ei⁹ interpres in hortis inquit ſuis turrẽ M ęcenas exci/tauit. Exq̃ Nero pĩceps ſcęnico habitu ſpectaſſe incẽdiũ vrbis traditᷓ a Suetonio/cũ inquit/Tũc initiũq; ei⁹ incẽdii ab ea parte Circi max. originẽ habuit/quę palatino. Cælioq; mõtib⁹ cõtigua eſt/finis aũt ad imas exquilias. Sexta vero die(vt ſcribit Cor. Tacitus, cũ ex xiiii re/giõib⁹ q̃tuor ſolę ab ĩcẽdio integræ remãſerũt. fuit p̃terea ĩ exqliis tẽ/plũ fortunæ malæ/ſicut in Capitolio Simulacrũ fortunæ bonæ.

Incẽdiũ urbis

Fortunæ ma/læ templum

De monte viminali

❡ R extãt duo mõtes/Viminalis, & Quirinalis, Quos. M. Varro inter Exqlias cõnũerat, appellãs eos colles, nõ mõtes, cũ inqt, Tertiæ regiõis colles quinq;/a deoꝝ fanis appellatos eqb⁹ nobiles Viminalẽ & Quirinalẽ, Alteꝝ a Ioue viminio/Cui⁹ aræ ibi ſunt: Alteꝝ a Quirini fano dictũ. Quos Serui⁹ Tullius vrbi addidit, ac ne ex illis vrbs expugnari poſſet ab hoſtib⁹/pomęrio incluſit. Eſt aũt Viminalis col/lis ille/qui ſurgit inter exquilias/&. Quirinalem montes, collis qui/dem Anguſtus, & oblongus/cuius longitudo a cãpo Viminali per thermas diocletianas/& proximam a ſiniſtris vallem vſq; in ſuburam patet/qui habet in aſcenſu templum. S. Laurẽtii palipernæ inthermis Olimpiadis/iuxta lauacrũ olim Agrippinæ matris Neronis princi/pis, Quod poſtea Hadrianus Imp. inſtaurauit, vbi erat arbor pinea magnæ amplitudinis/& fons qui effundebat vndiq; affluentiſſimas vndas, Cuius nuperrime marmor effoſſum eſt in proximo cliuo val/lis Quirinalis vbi inciſæ litterę/LAVACRVM AGRIPPI/NAE. Haud longe ab hoc templo ad radices montis/verſus aurorã ſurgit ædes. S. Potentianæ, Quam pius papa primus/rogatu praxe/dis ſororis ædificauit inthermis nouitianis in vico patricio. Cui⁹ meminit feſtus/cum inquit Patricius vicus ſub Exquiliis, q; ibi patricii habitauerũt/iubente Seruio Tullio, vt ſiquid noui moliretur, e locis ſuperioribus opprimerentur. fuerunt in hoc monte teſte Plynio triũ illuſtriſſimorum virorum magnificę ædes. L. Craſſi Oratoris. Q. Catuli collegæ. C. Marii in bello cimbrico, Et. C. Aquilii Equi/tis ro. qui ciuilis ſcientiæ primus legem tulit de dolo malo decepto paulo ante tũc. C. Cãnio hortis Syracuſanis, vt ſcribit. M. Tullius libro tertio officiorum. Inter viminalem pręterea & Quirinalẽ ſub/iacet profunda vallis Quirinalis, vbi nunc eſt templum. S. Vitalis, cuius loci meminit Iuuenalis ad Vmbritium cum inquit Officium

Iuppiter ui/minius.
Quirini fanũ
Viminalis ſit⁹
ædis. S. Laurẽtii palipernæ.
Lauacrũ Agripinæ.
Tẽplũ. S. potẽtianæ.
Thermæ Nouatianæ.
Vic⁹ Patricii.
Domus. C. Craſſi or.
Domus. Q. Catuli.
Domus. C. Aquilii.
Vallis Quirinalis.
Templum. S. Vitalis.

eras primo Sole mihi per agendum in valle Quirini/vbi fuit olim/ Templum fortunæ publicę vt ſcribit Ouidius libro iiii faſtorum. Qui dicet quondam ſacratam in valle Quirini Hac fortuna die pu/blica/verus erit. Quod. P. Victor in colle fuiſſe tradit. Inquo ambi/tu ferunt Romulum ante lucem apparuiſſe Iulio proculo alba redeũ ti cum iam cœlum aſcenderet auguſtiore forma conſpicuum in cliuo montis ſupra ædem nunc. S. Vitalis. Eodem in loco fuiſſe aiũt olim domum Pomponii attici/ad quem ſunt Ciceronis Epiſtolę/Scribit preterea. C. nepos ꝙ pomponius Atticus habuit domũ athenis / vbi boreas rapuit Orithiam/& Romę in cliuo Quirinali vbi Romulꝰ apparuit Iulio proculo. Cicero libro de legibus. Cuius domus amę nitas inquit non ædificio ſed ſilua conſtabat. Quo in loco poſteacõ/ditum fuit templum Quirini, Cuius marmora conuerſa ſunt in gra/dus aræ cęli/& Capitolii vt ſupra dictum eſt. In valle Quirinali fuit etiam puteus D. probæ/quem proba fecit ſub proximo templo. S. Agathæ,& iuxta. S. Mariam in Campo, vbi a fronte inciſæ litterę huius rei indices iuxta hoſpitale Epirotarum.

Téplũ fortu/nę publicę

Locꝰ unde romulus aſcẽdit in cœlum.

Domus Põponii attici

Templum Quirini

Puteꝰ D. pbæ

De monte Quirinali/& eius appendicibus.

❡ Mons Quirinalis a Quirini fano dictus/vt ſcribit. M. Varro/ Ouidius etiã infaſtis. Templa. deo faciunt/collis quoq; dictus ab illo ẽ. Et referunt certi ſacra paterna dies. vel a Quiritibus / qui cum/ Tatio Curibus venerunt/& illic caſtra habuerunt. M. Varro ſcribit Tertiæ regionis colles quinq; a deorum fanis appellati. E queis nobi/les,duo colles Viminalis a Ioue viminio/ꝙ ibi aræ ſunt/ꝙ ibi vimi/na nata fuerunt. Collis Quirinalis Quirini fanũ eſt. dictos enim colles plures apparet ex Argeorum ſacrificiis/in quibus ſic ſcriptum eſt. Collis Quirinalis terticeps ædem Quirino. Collis ſalutaris quar/ticeps aduerſum eſt Pilonoris ædẽ ſalutis. Collis mutialis quinticeps apud ædẽ fidii in delubro/vbi æditumus habere ſolet. Collis latiaris ſexticeps in luco inſtellario ſumũ apud thuraculũ ædificium ſolũ eſt/ horum deoꝝ viæ a quibꝰ cognomĩa hñt in eius regiõis partibꝰ ſunt. a qua colliũ varietate dicta putatur porta collina/quę in extrema mõ/tis parte ſita eſt/vt ſupra diximꝰ. Mõs aũt Quirinalis is eſt/ vbi nũc ſunt equi marmorei formã hñs ob lõgã qualẽ Viminalis/ ſed hic lõ ge ampliorẽ. Auſpicať enim a porta ſalaria: porrigitur ꝙ vſq; ad forũ Neruæ iuxta turrẽ Comitum. habet in aſcenſu,& mõtis cliuo balnea Pauli/qui locꝰ hodie corrupto vocabulo: vulgo dicitur mõs bagna/

Quirini ædis

iii. regio Viminalis Quirinalis Collis ſalutaris Collis mutialis Collis latiaris

Balnea pauli

Turris comitum.

napoli.i.balnea pauli, vbi nũc ſunt in parte vetuſtę ædes,& Palatium claræ familiæ Comitũ, vbi nũc eſt altiſſima militiarum turris ab bo/nifatio viii. condita/ſicut turris Comitum ab Innocẽtio iii.ad poſte/ritatem nominis & familiæ comitũ que habuit vno ferme ſęculo/ac ſe/rie quotuor pontifices max.Innocentium iii. Gregorium viiii. Ale/xandrum iiii.& bonifatium viii.qui primus ſęcularem annũ (quem Iobilęum vocant, in chriſtiana religione inſtituit, ex veteri Iudeorũ inſtituto/& Romanorum diu intermiſſo more/ab eo in lucem reuo/cato/ac primum ab eodem pont.romę celebrato. M ccc. Turris aũt militiarum a militibus Traiani imp.nomẽ(vt aiũt)accępit/ qui illic olim ſtationem habebant. Iminet autem locus hic foro troiano / vbi adhuc extãt triplici cõcameratiõe fornices/& Gryptoporticus ex ve/teri ſtructura/curuata forma immorem Hemicycli reddẽtes a fronte theatralẽ caueam/vbi in altero cornu viſitur profunda ac vetuſta ædis S. Albicyri, Eadẽ mõtis pars habet in ſuburana regione burgũ & tẽ/plum. S. Agathæ quod Gregorius prim⁹ excitauit/ vocauitq; eccle/ſiam Gothorũ, ſub titulo Agathæ virginis in domo materna/quam in templum redegit.in cruſtatione/& varietate marmorũ conſpicua. Poſt hunc locũ ad iactũ lapidis ſtatim occurrũt in vertice mõtis ther mę cõſtantinianæ, vbi a ſiniſtris eiuſdẽ in mõtis ſupercilio ſurgit mar morea moles ſemidiruta/quã turrẽ meſam vulgo. i. dimidiatã appel/lant ſupra palatiũ D. Colũnenſiũ. Quidã putant eã fuiſſe Męcena/tis turrẽ/ac meſam/quaſi mæcenatianã ita dictam debili nominis ar/gumẽto cõtẽdũt, cũ nõ ſit: neq; eſſe poſſit/nã in eo pręcipue decipiun/tur, q͂ hæc/vt illa olim/vrbi imminet/ſed nõ aduertũt nouã hanc eſſe vrbẽ/nõ veterẽ. meſam aũt putauerim quaſi dimidiatam vt iam ſupra dixi. quia dimidiata apparet. Nã turris mæcenatis in maximo exqui/liarum mõte fuit in regione exquilina vt ſcribit.p. Victor/hęc autem in regione viæ latæ in mõte Quirinali/in antiquo pomęrio. Vnde Nero nõ putaiſſet ſpectare icẽdiũ antiquæ vrbis/ſicut ex illa ſpectauit vt ſupradictũ eſt. In hoc ambitu fuiſſe olim creditur Tẽplũ Solis/ab Aureliano Imp.cõditũ, teſte flauio Vopiſco/ Qui ita tradit Aurelia nus romæ Soli tẽplũ poſuit maiori honorificẽtia conſecratũ, nec de/ſunt, qui putẽt eã turrẽ fuiſſe olim inter eius tẽpli ornamenta. vbi vis magna auri & argẽti ex triũpho cõdita, & in porticib⁹ fiſcalia vina po ſita idem ſcribit auctor. Aureliani q; matrem fuiſſe Solis ſacerdotem iccirco Solis templum romę excitaſſe opinio ẽ. Vidim⁹ in eius prin/

Anno ſęcl'aris

Turris militiarum

Templum.S. Agathæ

Turris meſa

Tẽplũ Solis ab Aureliano conditum

opis nomiſmatibus titulum. Soli inuicto. Extant illic magna etiam antiquitatum ruinoſa veſtigia/quę porrigebantur/vſq; in plateam. S. apoſtolorum/vbi aſcenſus/& deſcenſus viſunt ſicut in amphitheatro. de quibus nihil ſatis compertum/aut exploratum habeo/niſi eas fuiſſe autumem veteres/vt quidam tradunt/thermarum Conſtantin. appendices/cum eius porticu/quę fuit in hoc ambitu/poſt hunc ſtatim locum apparent Caballi marmorei/a quibus ea pars montis/ vbi ſiti ſunt/nomen accepit/ Sunt enim equi miræ magnitudinis/ſed mutilati, cum viris nudis eos loro trahentibus. Quorum alter inſcriptum latinis litteris habet OPVS PRAXITELIS / alter / OPVS FIDIAE. Conſtat hos a Tiri date rege Armenioꝝ/romam delatos Quem Nero/vt laute exciperet/vno die totum pompei Theatrum inſano opere inaurauit/vt ſcribit Tranquillus. Extant ibi tres Conſtantini Imp. ſtatuę pedeſtres adhuc ſtantes/cum titulis / militari habitu/pari forma/ac ſtatura. Quidam tradunt in hoc ambitu fuiſſe olim domum/ac viam Corneliorum. Argumento eſt proxima nūc eccleſia. S. Saluatoris de Corneliis. Vnde initiū alrę ſenitę per dorſum Quirinalis verſus ſept. vbi a ſiniſtris ſunt colles / & valles veluti mōtis appēdices. & in primis mons cum templo Clatræ & Apollinis/qui plurimus iminet regioni/ac fontibus Triuii vbi nunc eſt palatium & vinea R. D. Oliuerii caraſę Cardinalis quondam neapolitani. poſt hūc ſurgit alter collis/vbi fuit Capitolium vet⁹. & vbi Sacellum Iouis, Iunonis, & Mineruæ, antiquius quā ædes in Capitolio facta. Inter vtrumq; collem ſubeſt vallis incluſa parietibus, vbi olim fiebant floralia/nudis meretricib⁹/cum omni verborum, & laſciuorum motuum licentia/ſic flagitante populo, ac ſpectāte/ vſq; ad ſacietatē, vt ſcribit laſtantius. Martialis referens vetuſta caria ita inquit noſſes iocoſę dulce cum ſacrum Floræ, feſtos q; luſus & licentiā vulgi, Cur in theatrum Cato ſeuere veniſti, An ideo tantum veneras vt exires, Quibus ædiles Cicer/fabas, & miſſilia ſpargere conſueuerant. In capite huius vallis/ac Circi fuerunt olim officinę conficiēdi minii. haud longe a templo Quirini, vt ſcribit Vitruuius. fuit huic loco proximus Cliuus publicius. de quo. M. Varro Cliuus inquit proximus ad florales vſus verſus Capitolium vetus, Ouidius in faſtis parte locant cliui, qui tunc erat ardua rupes, Vtile tunc iter ē/publicium q; vocāt, iuxta hunc locū fuit pila tyburtina/& dom⁹ Martialis poetæ/vt ipſe teſtatur, cum inquit Sed tyburtinę ſum proxim⁹

Equi marmorei

Opus praxitelis

Opus fidię

Via ac dom⁹ Corneliorum

Tēplū clatræ & Apollinis.

Capitoliū vet⁹ Sacellū Iouis Iunonis & Mineruæ.

Floralia

Officinę miniconficiēdi.

Cliu⁹ publici⁹

Pila tyburtina Domus Martialis poetæ.

accola pilæ, Qua videt antiquum ruſtica pila iouem, fuit autem flora nobile ſcortum/quę cum magnas opes arte meretricia acquiſiuiſſet/ populum ro. reliquit hęredem, vnde illi floralia inſtituta, ſicut antea larentalia larentiæ Romuli/& remi conditorum vrbis nutrici. Occurrit hinc inter Quirinalē, & viminalem/ob longa/& anguſta vallis/ſub hortis Salluſtianis formā circi habēs, & ſpectaculoꝝ adextris veſtigia/vbi nunc eſt vinea R D Dominici Car. Iacobatii ro. viri profecto intergerrimi/ac mu tæ ſcientię: quid autem illic olim fuerit non ſatis audeo iudicare. Imminet huic loco templum. S. Suſannæ, inter duas lauros, aliter ad duas domos aleōne iii conditū. vt in templi abſide ex muſiuo apparet/iuxta vicum Mamuri, fuit autem Mamurius faber ærarius nobiliſſimus/qui fecit Ancilia Numæ pōpilii. Eſt enim Ancile ſcutum longius, quā latius/quod Salii ſaltantes per vrbē geſtare conſueuerant id de cęlo diuinitus lapſum/quod a circūſtantibus auditum/potentiſſimam fore ciuitatem quā diu in ea manſiſſet/diuus Ambroſius ſcribit domum Suſannę/& domum Sabini iunctam/& in vtraq; fuit ſtatio deputata, ſunt autem in regione vi. iuxta vicum Mamuri/ante forum Salluſtii/cuius adhuc extant veſtigia ſupra eius hortos. fuerunt prętere in Quirinali multa deorum fana, ſed pręcipua ædis Quirini iuxta portam collinam ſiue diuerſa ab hac ſupra ædem. S. Vitalis, vt dictum eſt Cuius fundamenta ante hos ānos erui vidi in vinea nūc R. D Hieronymi de Genutiis auditoris Cameræ, vbi multæ marmoreę tabellę, & pauimenti teſſellulę inde raptæ. Quidā Otho mediolanenſis, Senator vrbis ſpoliauit templum, & ex ornamentis facti ſunt gradus in ara cęli, & Capitolio Sciendum eſt pręter Iani templum, quod pacata vrbe claudebatur Quirini omni tempore clauſum dicitur, Quod patefieri non licebat; quaſi arcanum habere mallent, an humo tectus, an inter deos relatus fuerit. quāuis Varro poſt roſtra Romuli ſepulchrū fuiſſe dicat/ quod inter antiquiſſima vrbis monumenta adnumeratur. erat etiam prope templum Quirini porticus/quo conueniebant homines componendorum negociorum cauſa, & nonnunquā agebantur ibi ſponſalia. Martialis. Vicini pete porticum Quirini. fuit pręterea in hoc monte templum Serapis, qui prius Apis poſtea Serapis dictus vt tradit Suidas, fuit & ædis Salutis a fabio pictore depicta, Claudii principatu incenſa. Ardem. Salutis inquit liuius. C. Iunius bubulcus dictator, & de ęquis triumphans/quam prius nouerat; Cēſor locauerat

Flora ſcortū nobiliſſimū.

Floralia a flora.

Templum. S. Suſannæ

Vic9 Mamuri

Domus Sabinij

Forū Saluſtii.

Aedis Quirini

Tēplū Quirini ſemper clauſum.

Ramuli Sepulchrum.

Portic9 iuxta tēplū Quirini

Tēplū Serapis ædis Saluus

dictator dedicauit, ædes Salutis, Ceteris, & Quirini de cœlo tactæ, fuit etiam Templũ Dii fidii. Eſt enim Dius fidius/qui fidei pręeſt. Plautus/per deum fidium credis iurato mihi/vnde & medius fidius dicitur genus iurãdi apud veteres. Ouidi'. libro vi. faſt. Quęrebam nonas ſancto fidioq; referre, An tibi ſemipater/tum mihi ſanctus ait. Cuicunq; ex illis dederis, Ego munus habebo. Nomina terna fero, ſic voluere Ciues. Hac igitur veteres donarunt æde ſabini. Inq; qui/rinali conſtituere iugo. fuit & templum fortunæ primigeniæ a Cn. Domitio pretore extructum. fuit preterea templum, & dom' flauiæ Domitiani Imp. opus quo in loco ipſe natus eſt/vt ſcribit Suet. cum inquit Natus eſt Domitianus in regione vrbis vi. ad malum puni/cum domo, quam poſtea in templum gentis flauię conuertit, iuxta hortos Salluſtianos. Qui omniũ fuerũt pulcherrimi & amęniſſimi, inquibus ſubterraneę erant aquæ manifactæ, quę rigabãt hortos. Sal/luſtius enim patrocinio, & fauore. C. cęſaris Cõſequut' dicitur præ/turam a fricę interioris, exqua diues factus, cũ in vrbẽ rediret amœ/niſſimos hortos comparauit, & Tyburtinã villam, quę a Cicerone itidem illi obiicitur, Extant adhuc hortoꝝ veſtigia improfunda val/le/parũ intra portam ſalariam inter montem Quirinalem & collem hortulorum, cuius partem hi horti cum ciſternis aquarũ occupabãt, vnde collis nomen accæpit, locus autem nũc ab incolis dicit corru/pte Salluſtricum. vbi nuperrime marmor erutum, quod nunc eſt in domo. D. Angeli Colotii, cum inſcriptione huiuſmodi.

M. AVRELIVS PACORVS. M. COCCEIVS Strato cles, AEDITVI VENERIS HORTORVM SALLV/STIANORVM BASEM CVM PAIMENTO MAR MORATO DEANAE D. D

Templũ dii fidii

Templũ for/tunæ Primigeniæ.

Tẽplũ dom' Flauiæ vbi Domitianus/natus eſt/ad Malũ punicũ

Hortis Sallu/ſtiani

Tiburti villa

¶ Extat pterea atq; ĩtra iuxta pximã ſalariã portã terreſtre ſuqcilium quod vocat tumul', ſiue cãp' ſcelerat'/ab inceſto id loco nomẽ, vbi erat artificio factũ antrũ teſtudineũ, cũ exiguo foramine vn̄ ĩmittebãt Veſtales, q̃ iceſtũ cõmiſerãt & ne fame viderent pire, ĩ antro erãt duę paruæ feneſtræ/ĩ altera erat lucerna accẽſa/in altera vero Mel, lac, & aqua, Veſtalis enĩ iceſto dãnata/p mediã vrbẽ/ac forũ maxio ſilẽtio ſandapila ferebat tãq̃ mortua, Et demittebat ĩ antrũ p Scalã. Poſtea pl'us iniciebat ẽrã, donec ẽra veiret ad ſũmũ, poſtea cludebat firmiſſio opculo, ita moriebat/Sed pusq̃ hoc fieret, auferebãt ſacra, aſſiſtẽtib' ſacerdotib' & erat illa die luct' public' p totã vrbẽ de hac rę ſatis mlta

Campus ſce/leratus Sepulchrum veſtalium

Veſtalium fu/neratio

Minutia Veſtalis
Cāpꝰ ſceleratꝰ
L. Cantulius

plutarchus, in Camillo. Liuius eo anno inquit Minutia veſtalis facto indicio viua ſub terra ad portam collinam dextra via ſtrata defoſſa ſcelerato campo, ab inceſto id ei loco nomen factum. Puniebantur preterea nō nunquā veſtalium corruptores, vnde liuius ita ſcribit, L. Cantilius Scriba pontificis ex his, quos minores appellant, a Pont. max. eo vſq; virgis in Comitio cęſus erat/ vt inter verbera expiraret.

De monte pincio ſeu colle hortulorum.

Collis hortulorū qui nunc Mōs pincius dicitur.

❡ Deſcriptis iam ſeptem vrbis montibus, reſtāt adhuc quidam alii extra pomœriū, inter quos Collis hortulꝝ, qui hodie vocat̄ pincius a proximo olim palatio pincii Senatoris, qui in eo colle habitauit vt ſcribit Caſſiodorus in Epiſtolis vnde & vicina huius loci porta pinciana nūcapatur. Is eſt collis qui plurimꝰ cāpo martio īminet & magnum habet ambitū/ & in longitudinem porrectus inſtar curuati ad cubitum humani brachii. Incipit autē a porta ſalaria & hortis Salluſtianis/ deſinit ad portam populi. poſtea incluſus eſt antiquo pomęrio præſidii cauſa, vbi in angulo extrinſecus ſupra portam populi in ipſis męnibus extat reticulatum opus/ pars vetuſti muri iam pridem laxata compage ſeiuncta ſpectatur nōdum a ſolo, ſed a medio ad ſummū faſtigium ſciſſa/ ſic inclinauit vt cętero muro extrinſecus partem prominentior eſſe appareat. partim retractior, cuius loci tutelam petrum apoſtolum ſumpſiſſe aiunt/ ac per omne tempus/ quo vrbs obſeſſa eſt a barbaris hoſtilis vis vlla ad hunc locum peruenit, quę cum miraculi loco ſit habita nec reſarcire in poſterū quiſquā, nec de integro reſtituere auſus, ſed ſemper ſeiunctus permanet murus auctor procopius de bello gothico Is nunc dicitur murus inclinatus Extat in vertice collis iuxta ipſa mœnia dimidiata moles ſphęricam formam habens inſtar panthei verum multo minor ac ruinoſa, Haud procul hinc ſurgit Templum Sancti Trinitatis ac locus ſub regula minimorum Seraphici franciſci nuperrime ibi extructus cura, & impenſa Ludouici. xi. Regis Erancorum/ cū romam ante hos annos aduentaſſet. inſtante religioſo viro fratre franciſco de paula/ natione Calabro qui poſtea inter Sanctos a leone/ x. relatus eſt: approbata priꝰ eiꝰ vita ſignis, & miraculis. eſt enim locus iuxta ædem. Sancti felicis im pincis in colle hortulorū. vbi ſepultus fuit Nero princeps vt ſcribit Suetonius cū inquit Reliquias Egloge alexādria nutrices cū Accia cōcubina gētili Domitioꝝ monumēto cōdiderūt, q̄ cōſpicit̄ e martio cāpo īpoſitū colle hortuloꝝ/ in eo monumēto Soliū porphyretici

Templum. S Trinitatis
Ludouicꝰ. xi. Frācorū Rex

Nerōis Imp. Sepulchrum in colle hortulorum

marmoris/ſuperſtanti lunenſi ara:circunſeptum e lapide thaſio. Col/lis autem hortulorum dictus vel ab hortis ſalluſtianis/quorum pars in eo colle erant/vel ꝙ ſub illo/inter ipſum & viam flamminiam/vbi locus eſt humidus horti olim fuerunt/cuius rei meminit Strabo lo/quens de auguſti manſoleo cũ inquit addidit hortos/& nemora iuxta naumachiam/locus hodie ab incolis vulgo hortalia vocatur. nam to tus hic ambitus qui patet inter montem hunc & auguſti molem occu pabatur olim rebus ab auguſto conditis vſq; ad tyberim/vt poſtea di citur. Ex colle olim hortulorũ deſcendebant Candidati qui erant pe/tituri magiſtratus inſeptis campii martii/alba veſte induti / ſine toga/ ne munera ad corruptionem abſconderent. fuiſſe autem ad hũc vſum portam ad formam aquę virginis tradũt. Septa vero Martii campi/ iuxta viam flamminiam, & viam fornicatam ſcribit liui⁹ in eo ambi/tu, vbi poſtea erecta fuit Colũna Cochlidis Antonini pii/iuxta mon tem citatorum/qui acitandis tribubus/ſiue acceptorius ab acceptãdis ſuffragiis/ſiue mons Septorum a proximis ſeptis nuncupatus. Eſt au/tẽ tumulus potius quã mons ex egeſtione terræ manu factus ex funda mentis (vt creditur proximę colũnæ Cochlidis. Eſt & alter huic ſi/milis mons inter plateam nunc iudęorum/& tyberim/qui hodie vo/catur mons Cinciorum a nobiliſſima Cinciorum familia locum in/colente. factus/vt puto, de induſtria/quaſi agger & repaculum ad re/primendum alueum tyberis/qui influebat totus a finiſtris / antequã a Tarquinio priſco recto curſu directus eſſet/quo nũc labitur/vt poſt/ea dicetur. Extat terti⁹ huiuſmodi mõs iordanus oĩb⁹ notus/a quodã vrſino heroe nũcupatus, vbi illnſtriss. vrſinorum proſapiæ/etiã nũc ædes ſpectantur, & coluntur. eſt enim mons ſpatio breuis/ſed nomi/ne ampliſſimus. nõ enim locus homines nobilitat, ſed locũ nominis Claritudo/Reſtãt duo mõtes Vaticanus & ianiculũ vult a tyberim.

Cãdidati magiſtratus peti/turi.

Septa campi Martii

Mõs citatoris

Mõs Cinciorum

Mõs Iordanus

De monte vaticano, & eius ornamentis

¶ Mons vaticanus a vaticiniis teſte Gellio nuncupatus, quod in eo quondam hetruſci ſub gemina ilice vaticinarentur. Vn/de Plynius / vetuſtior inquit in vaticano ilex. in qua titulus æneis litteris hetruſcis / religione arborem iam tunc dignam fuiſ/ſe ſignat, vbi poſtea ob eam rem fuit templum Apollinis. Va/ticanus / inquit feſtus / quod eo potitus ſit populus Ro. vatum re/ſponſo / pulſis Hetruſcis. Varro tamen ſcribit Vaticanum deum nominatum, penes quem eſſent vocis humanæ initia, quoniam pueri

Mõs Vaticanus

Tẽplũ Apollinis

Vaticanus deus

ſimul ac parti ſunt/eá primá ędunt, quę prima in vaticano ſyllaba, ie
circo vagire dicitur. Eſt enim mons oibꝰ nunc notiſſimus, vbi ſedes
apoſtolica, & baſilica Petri/apoſtolorũ principis, Quá Cóſtátinus
Baſilica petri. Imp. a fundamétis excitauit iuxta ædé apoſtlis ex quibus ipſe ſuis hu/
meris/ xii. corbulas terræ in honoré xii. apl'oꝝ aſportauit, Ornauitq;
pulcherrimis rerum ornamétis/& pręcipue locũ, vbi oſſa, & cineres
Apl'oꝝ petri, & pauli cóndita/æquali portione dicũtur, qué gemis/au/
ro/argéto, & cupro decorauit, Elargitus q; eſt oloſericas veſtes, ac va
ſa ad ré ſacrá ptinétia, legebať nup í abſide quę nũc diruta é/ Diſtichõ
ex muſiuo paucis notũ ¶ Quod duce te mũdꝰ ſurrexit í aſtra triũ/
phans. Hác Conſtantinus victor tibi condidit aulam. Quá Hono/
Honoriꝯpmꝰ. rius primus de auratis tegulis ex Ioue capitolino ſumptas exornauit
Iuppiter Capitolinus a Q. Catulo exauratas, cum templũ Ioui poſt exactos reges dedica/
Q. Catulus ret. Extat in tépli veſtibulo quod paradiſum vocant/adono papa pri/
mo marmoribꝰ ſtratũ & a Martino. V. inſtauratum / apl'orũ petri &
Marinus .V. pauli pictura in proxía porticu, In medio aũt atrio ſurgit ærea pinea
mirę magnitudinis ex veteri ſtructura tuberculis inſignita/ & nauicu
la a tergo fluctuans ex muſiuo opere a zoto florentino eminentiſſimo
tunc magiſtro depicta, ſicut poſteá ab Antonio eiuſdem loci fores ba
ſilicę. S. Petri conflatę & inauratæ/mirabili rerum cęlatura inſigni/
tæ/opera & impenſa Eugenii. iiii. In memoriam nationum, quę eius
Eugenius iiii. opera Eccleſiæ Ro. reconciliatæ ſunt/cuius rei argumentum foribꝰ
cælatum apparet. Nam hę portæ olim argnteę erant, ſed ſublatę ab
Agarenis dicuntur, Extat adextris in angulo porta ſancta/ab Alexá/
Porta ſancta. Alexander vi. dro vi. anno ſeculari primum patefacta/pridie natalis Domini/ M.
D. aſtante Clero/populo q; Ro. vbi interius eminet marmoreum
tabernaculum/ferro vndiq; munitum/vbi ſacrum/ Chriſti Sudariũ
aſſeruatur, & ferrum lanceę /quo eius latus apertum. a Maximo
Turcarum principe miſſum Innocentio viii. Extat eius argumen/
Innocẽti viii. tum / æreum ipſius pont. Simulacram ita locatum. cum ferri effi/
gie. In ſiniſtro vero templi angulo / in marmoreo ſuggeſto eſt caput
Sancti / Andreę apoſtoli / e Peloponneſo a principe loci Romam
deuectum, ſuſcipiente illud Pio. ii. Apud pontem miluium, vbi
Pius ii. extat rei memoria. Requieſcunt etiam corpora Apoſtolorum,
Simonis / & Iude, & pro maiori parte cineres ſummorum pont.
quorum aliqua marmorea ſepulchra in renouatione templi ſunt
diruta, Extat adhuc Syxti Quarti miro artificio conflatum

ærеum monumentum/omnium noſtrę ætatis pulcherrimum.in Sa/
cello, quod ipſe pont.adhuc viuens excitauit/a Io. pullario florenti/
no extructum, Qui etiam Innocentii Viii ex eodem metallo monu
mentũ conflauit. Extant etiam duo pari forma/& effigie/Petri apoſto
li ærea ſimulachra, Quorum alterum aiunt fuiſſe olim Capitolini
iouis ſignum. Nouiſſime vero Iulius ii magnę molis fundamenta
admirabilis ſtructurę/veterem ſoluens vetuſtaté / iaciens , auſpicatus
eſt, nec abſoluit inceptum opus ante a Nicolao v a Paulo ii auctum
Haud ſilentio pręteribo vaticanas ædes huic loco contiguas, quas ho
die ſummi pontifices incolunt/a Symancho primo/vel vt alii tradũt
a Nicolao iii inchoatas/mox ab aliis auctas, & excultas , ſed pręci/
pue a Nicolao v . Qui vaticanũ mõté magnis mœnibus muniuit,
mox etiã a Syxto iiii: qni & conclaue/& bibliothecam palatinã/fo/
rumq́/quod rotam vocant/excitauit/quod Innocẽtius viii abſoluit/
& atrium in palatio extruxit/& magnifice ædium partem inſtaurauit/
Et fontem arcę addidit.Item q́ in ſupercilio montis verſus prata va/
ticana pulcherrimas extruxit ædes , appellauit / q́ eas ab apertiſſimo
proſpectu belle videre , quas poſtea Iulius . ii . vaticanis ædibus
ampliſſima triplicis q́ concamerationis porticu coniunxit./ ſupera/
ta/dirimente vtrumq́ locum, valle. Excitauit q́ amœniſſimũ fonté,
cum nemore aurea poma producente parietibus vndiq́ circunſepto.
vbi in medio/Nili cum ſuis inſignibus ſimulacrũ, ac Tiberis/cũ pue
ris conditoribus vrbis lupæ mãmam tractantibus/& alatere marmo/
rea ſigna/Appollinis cum arcu, & ſpiculis. Laocoontis q́ virgiliani
cum duobus filiis exuno marmore draconum cõplexib' implicitis:
Venere paruũ cupidiné iuxta ſe deſpiciente. Cleopatra fonti appoſita
exangui ſimillima. Namq́ arduus Iulii animus ad oĩa pręclara arde
bat, Et Syxti baſilicã/vbi ſtata celebrantur ſacra pictura heroica/anti
quæ perq̃ ſimillima/non viſa aduſq́ hæc tempora/decorauit. deſtina/
uerat/& aream. S. Petri ampliare, Suggeſtum, quod benedictionem
vocant perficere. baſilicã q́ Petri/ſicut cęperat abſoluere . Inchoaue/
rat & viam a platea. S. Petri vſq́ ad naualia/quem locũ nũc ripã vo/
cant , & a ponte vaticano intra vrbem vltra Syxti pontem aliã viam/
cũ grandi prætorio/quod oĩb' curiis dedicauerat/multaq́ alia vrbi/
curiæq́ ro. ſatis vtilia/ſi per morté licuiſſet . Leo x . inſigné porticũ
triplicę/& Zetas/& picturã/& lacunaria aurea oĩa ab eminentiſſimis
artificibus cõparata/adiunxit. Sub cuius pontificatu noſtra ætas vidit

Syxti iiii. ærеũ moni/ menium. Et Innocentii Viii.

Iulius ii.

vaticanæ ædes

bibliotheca va ticana

Nili flu. Simu lacrum.
Tiberis Simu lacrum.
Apollinis ſta/ tua
Lao coon vir gilianus.
Venus & cu/ pido.
Cleopatre ſi/ gnum.

Leo. x.

Elephantum quaſi pullum ex india aduectũ pardoſq; / & leones plu/rimos / & quędam alia annimalia diu in vrbe non viſa.

DE MONTE ianiculo, & locis adiacentibus.

Ianiculꝰ mõs

Iani Sepul/chrum.

¶ Ianiculus mõs is eſt qui tranſtyberinę regioni plurimimꝰ ĩminet velut arx. vnde Ouidius. Arx mea collis erat quem cultrix nomine noſtri, Nuncupat, hęc ætas ianiculumq; vocat. dictus putatur, vel quod ibi Ianus habitauit, & ibi ſepultus, vel quod ex ianiculo Romani primũ iter in ethruriam fecere, & ab eo tranſitu dictus. Ianus enim tranſitus vocatur vt tradit Cicero, & Macrobius, & dicit quaſi Eanus ab eũ/do quod eat: & vertat cœlum, & res omnes / nam penes ipſum eſt om/ne ius vertendi cardines, Is deus ab initio aurei ſęculi leuum latus ty/beris in ethruria tenuit, dextrum Saturnus, Ea ętate non erat monar/chia quoniam nulla mortalibus erat regnandi cupiditas, Principes / quia iuſti erant, & religionibus dediti, dii habiti, ac dicti. Pudor ipſe regebat populos / & ius principes. Domus illis cryptæ, aut viminum tugaria, vel caua arborum ligna. victus ſponte naſcentia, aut indiẽ ex venatu erat. Vinũ & far primꝰ illos Ianus docuit. Vxor illi fuit Ve/ſta, & prima ſacrorum regina ſempiternum ſacrificiorum ignem vir/ginibus credidit, Ad pudorem, & ſanctimoniam domorum primus valuas, ſeras, & claues excogitauit, & ab eodem dictæ ianuæ, ipſe vir/gam / & clauem manu tenet. Hunc crediderunt eſſe Noeum, Qui ma/gno totius orbis Cataclyſmo ſuperfuit, cuius arca in Gordieo mõte maioris Armeniæ ſeruata dicitur. Ianiculum mõtẽ primus omnium Ancus marcius vrbi addidit / non loci neceſſitate, ſed quia videbatur tanquã arx & occaſio hoſtibus ad expuguandam vrbem / liuius ita tra/dit, Ianiculum quoq; additum / non inopia loci / ſed nequando ea arx hoſtium eſſet / id non muro ſolum / ſed ob cõmoditatem itineris pon/te ſublicio tum primum in tyberi facto coniungi vrbi placuit. Qui/ritium quoq; foſſæ haud parum monimẽtum a planiotibꝰ aditu locis Anci regis opus, Dequibus feſtus Quiritium foſſæ dictæ quod eas An/cus martius cum vrbem circundedit, Quiritium opera fecit. Sub Ia/niculo ſepultus dicitur Numa rex in agro. L. Petilii ſcribæ in quo (vt liuius inquit) dum cultores altius terram moliuntur duæ lapideę arcę inuentæ, operculis plumbo deuinctis / litteris latinis gręcis quod vtraq; arca inſcripta erat. In altera Numam põpilium regem ſepultum eſſe, In altera libros Numæ, Eas arcas cum ex amicorum ſententia domi/nus aperuiſſet, Quæ titulum ſepulti regis habebat / inanis inuenta/

Saturnus.

Veſta uxor Ia/ni.

Noeus / qui ca/taclyſmo ſu/perfuit

Ancꝰ Martiꝰ Ianiculũ urbi addidit

Põs ſublicius in tyberi factꝰ

Quiritiũ foſ/ſæ.

Sepulchrum Numæ regis

Lapideę arcæ Libri Numæ

ſine vllo humani corporis veſtigio/per tabē abſumpti. In altera duo faſces candelis inuoluti ſeptenos habuere libros/non integros modo/ ſed recētiſſima ſpecie ſeptē libri latini de iure pōtificio Septē græci de diſciplina ſapientiæ, quæ illius ætatis eſſe potuit/ In quib⁹ cum aīaduer/terentur pleraqꝫ friuolas religionum cauſas continere, ex. S. C. libri in Comitio cremati ſunt. In Ianiculo etiam ſepultus fuit Cæcilius Statius poeta vt ſcribit Euſebius. In eodem monte habuit elegantes hortos Tulli⁹ Martialis/ Valerii Martialis poetæ amic⁹/eo ipſo te/ſte. Eſt autem Ianiculus mons qui plurimus tiberi/& tranſtyberinæ regioni imminet/forma/ac ſitu lōgiſſimus/ Is auſpicatur a porta quę nunc vocatur Turrionis/porrigiturqꝫ multis ſtadiis per longitudinē verſus meridiem. plurimus aſſurgit intra mœnia ad portam. S. pan/cratii/habetqꝫ in cliuo/qui maxime tiberi incumbit templū. S. Ho/nofrii anachoritæ perſarum (vt aiunt) regis quondam filii/ Et intra tranſtyberina mœnia in monte aureo ædem. S. petri eiuſdem nomi/nis/ab arenæ aureo colore (vt credi pōt) quę illic effodit/ in vſus prę/cipue ſcriptorum/vbi nunc ſunt fratres. S. franciſci/ Et vbi apoſtolus petrus vltimo Neronis anno cruci affixus/pedibus in ſublime elatis ſic enim crucifigi voluit/qꝫ diceret indignum eſſe Saluatoris mortē imitari. Sacello ibi nuperrime excitato eleganti rotūdo in gyrum co/lūnato/ad eius ſimilitudinem/quod Albuneę erat dicatum ſuper ca/ſum Anienis/vti hodie tyburi viſitur. Non deſunt tamē qui petrū in Circo Neronis paſſum eſſe efficacibus probent argumentis/cui⁹ rei monimentum in templo. S. mariæ tranſpontinæ/non leui cerimonia aſſeruatur. Is locus proxime inſtauratus a ferdinando hiſpaniæ citerio/ris rege/& multis adiuuantibus exornatus/Tabulaqꝫ inſigni, & taber/naculo nuper excultus a Clemēte Vii. pont. max. iam tū Cardinale: Curāte inſigniss. Io. Mattheo Giberto eius nunc Datario/qui prę/ter ætatem ſapiens/ac pluſquā anni repromittent in cōmiſſis fidelis/ac prudētiſſimus, magnis ab eo honoribus/& diuitiis honeſtat⁹ eſt. Sub eſt huic iugo tranſtyberina regio/quę & Rauēnatum Caſtra aliquā/do dicta/quoniam ibi illa erant conſtituta/vt Miſenatiu in cœlo mō/te/Geminæ enim claſſes Strabone teſte ab Auguſto conſtitutæ erant Altera Rauēnæ/altera Meſeni/quę ſuperum/atqꝫ inferum mare cu/ſtodirent. Videntur autem hi fuiſſe milites claſſiarii/qui excubias in/terra in vrbe agerent/& cum maior impenderet neceſſitas mitterentur ad claſſem. Quę regio plurima nūc incolitur circa portam ſeptimia/

Libri numæ i Comitio cre/mati.

Cęcilius Sta/tius poeta.

Tullii Martia/lis horti i iani/culo.

Ianiculi for/ma: & longi/tudo.

Templum. S. Honofrii.

Templum. S. Petri in mon/te aureo.

Circ⁹ Nerōis

Ferdinandus hiſpaniæ rex.

Claſſes ab Au/guſto cōſtitutæ Milites claſſia/rii.

nam/& ripam tiberis. Cætera vero pars hortis/& Arbuſtis ſeruit prꝙ pter peſtilentes auſtros/quibus maxime infeſtatur. Ex antiquis orna/mentis nihil hodie extat niſi ruinæ quędam in Campo iudęo. Ex re/centioribus vero/Eccleſia. S. mariæ ad fontes olei a Calliſto primo condita/marmoreis ornamentis ſatis conſpicua/vbi olim (vt Euſe/bius tradit) e taberna meritoria fôs olei tota die emanauit/ defluxitqꝫ vſqꝫ ad tyderim. Subit poſt hanc/ædis. S. Griſogoni martyris pauimento, & colũnis ornatiſſima, deinde templũ cum oratorio. S. Cæciliæ in domo paterna a paſchali ii. conditum. hinc ad fundę iactum ſurgit Monoſterium. S. Coſmati a Syxto iiii. ibi excitatũ/vbi nunc ſunt ſupra centum Sanctimoniales/plęrqꝫ patricię/& nobiles admi/rabilis abſtinentiæ/& ſanctitatis. Extât & iuxta campũ Iudęorum Templum/& locus ſub titulo ſeraphici franciſci/qui primus ordinem/& regulam minorũ inſtituit. In hoc ambitu fuerũt olim thermæ Aure/lianæ, & Septimianæ/vt poſtea dicetur. Vbi etiã horti Cæſariani/& Naumachia, vbi fortis fortunæ templũ/in hortis a diuo Cæſare legatis/iuxta tiberim mox Tiberii tẽpore dedicatũ/vbi & altera ædis fortis fortunæ a Seruio tullio cõdita Ouidius in faſtis. Ite deã læti fortem cælebrate Quirites/In tyberis ripa munera regis habet. Fors fortuna inquit Donatus Euẽtus eſt fortunæ, cuius diẽ feſtũ colunt/qui aliqua arte viuunt, huius ædis trãſtyberim eſt. fuit & in ripa tyberis tẽplũ fortunæ virilis ab eodẽ rege cõditũ: vbi vndæ virgines inſpiciebãtur/ſi quod corporis vitiũ lateret ibi aperiretur. Idẽ in eodẽ. Diſcite nũc quare fortunæ tura virili/Detis eo gelida/qui locus humet aqua: Ac/cipit ille locus poſito velamine cũctas/Et vitiũ nudi corporis omnę videt. In hoc etiã ambitu fuit templum fortunæ dubiæ/ab eodẽ rege conditum, Idem libro vi. faſtorum Conuenit & ſeruis/ſerua quia Tul/lius ortus, Conſtituit dubiæ templa propinqua deę. In cuius feſto vſqꝫ ad ebrietatẽ bibebatur. Erat pręterea tranſtyberim Albiona ager, ab Albionarum luco, ita vocatus quo in loco bos alba immolabatur. Erant & prata Mutia, Cęcilius: Mutio inquit prata tranſtyberim data, ab eo Mutia appellata. Sicut in vaticano prata Quintia/a Quintio dicta. Plynius ſic ait Aranti quatuor ſua iugera in vatica/no, quę prata Quintia appellantur, Cicinnato viator attulit dictatu/ram. Tranſtyberina olim erat vilior pars vrbis, vbi ſepeliebantur Scurræ & viliſſima quęqꝫ miniſteria fiebant, vbi & ſordidarum artiũ officinæ erant vt meminit Martialis.

Marginal notes:

S. Mariæ ad fontes Olei

Fons olei e taberna meritoria.

Templum S. Griſogoni.

Templum. S. Cæciliæ.

Aedes. S. Coſmati.

Templum. S. franciſci iuxta cãpũ Iudęorum.

Thermæ Au/relianæ & Septimianæ.

Horti Cęſariani.

Aedis fortis fortunæ.

Fors fortuna quid?

Templũ fortunæ virilis

Aedis fortunæ dubiæ.

Albiona ager.

Albionarum locus.

Prata Mutia

Prata Quintia

Sordidarum artiũ officinæ

ANDREAE fuluii antiquarii ro. Antiquitatum vrbis liber iiii.

Tiberis fluuius.

OCcurrēte/hoc in loco/tyberino alueo, qui tranſtybe/
rinā regionē ab vrbe diſterminat/quo nihil vrbi cō/
modius: operęprętium viſum eſt de eius ortu, natura,
& lapſu aliquid diſſerere. Is omniū ſine controuerſia/
fluuiorū rex appellatur. Ouidius libro. ii. met. Cuiq;
fuit rerum permiſſa potentia tybris, & libro. iiii. faſt. Tuq; future pa/
rens Tibri potētis aquæ. Albula prius/ob aquæ qualitatem vocatus;
poſtea vero Tiberinus a Tiberino Albanorū rege ibi ſubmerſo, vel
Tibris a Tibri tuſcorū duce, vel latrone/nūcupatus, in eius ripis ali/
quādo latrocinia exercēte. Virg. libro. viii. æn. Tū reges, aſperq; im/
mani corpore tybris, A quo poſt itali fluuium cognomine tybrim
Diximus, amiſit verum vetus Albula nomē. vel vt Varroni placet/
q; Siculi tybrim foſſam vocant. Oritur ex apēnino paulo altius/quā
Arnus, tenuis primum, deinde xlii. auctus amnib⁹ excreſcit/ſed præ/
cipue(vt tradit plynius) Nare, & Aniene. Tuſciam primum diuidit
ab Vmbris, deīde a Sabinis nouiſſime a latinis dirimēs ī mare Tyr/
rhenum/prope oſtiā/vno legitimo oſtio ſe exonerat, Qualibet ma/
gnitum nauium ex italo mari capax rerum in toto orbe naſcentium/
merçator placidiſſimus. Ingreditur vrbem a ſeptētrione. Egreditur a
meridie/inter Oſtienſem, & portuenſem viam, adextris Ianiculum;
a ſiniſtris vrbem relinquēs. ferebatur antea per radices Capitolii vſq;
in palatium/vbi expoſiti fuerunt Romulus, & Remus/ad ficum ru/
minalem/vt ſcribit fabius pictor. Primus omnium Tarquini⁹ priſc⁹
alueam direxit, poſtea. M. Agrippa compreſſit. Nam Auguſtus ad
coercendas inundationes/alueum tyberis laxauit, & repurgauit / op/
pletum olim ruderib⁹, & ædificiorum prolapſionib⁹ coarctatū. M.
Agrippa ędilis curſum direxit, alueum mutauit, & magnis molibus
ſaxorum in vtraq; ripa locatis ſolidauit. Aurelianus poſt modum va/
lido muro lateritio vtrinq; vſq; ad mare extructo coercuit, alueo etiā
firmato, cuius admirādi operis per tot millia paſſuum adhuc nō nul/
lis in locis extant veſtigia, & qui hodie ſuper fluminis ripa ædificant/
ea habēt parata iam fundamenta/plateas / vulgo appellant. Primus
omnium pōte coniunxit Ancus Marcius, idem & naualia, vt auctor
eſt Dionyſius/extruxit/inquit enim Cūq; eſſet amnis vſq; ad pontes
fluuialibus ſcaphis latis magis nauigari idoneus/ad Romam autem

Albula flu. qui poſtea Tiberis dictus eſt

Tiberis ethymologia.

Tiberis ortus iuxta arnum.

Tiberis lōgitudo & incrementum.

Tarquinius priſcus. M. Agrippa.

Aurelianus Imp.

Ancus Marcius.

maritinus quoq; nauib⁹ onerariis/magnis nauale aliquod excogitauit
ad egreſſum eius extruere vtens vt portu oſtio amnis ipſius panditur
autem multum in latitudine cõiungens ſe mari, Sinusq; cõcipit ma/
gnos/quales portuũ maritimorũ illuſtrium/nec obſtruit ad oſtium
marino littore/in coruptus ſicut plęraq; alia flumina nec paludibus,
aut ſtagnis errans aliquo in loco cõſumitur/ priuſquã mare cõtingat
riuus/ſed eſt peruius vbiq; nauibus vno tantum effluit oſtio legitimo
perſecans dorſum maris. Naues igitur actuariæ per oſtium ei⁹ intrãt,

Naues actua ríæ

& romam vſq; remigio/& funibus tracta adducuntur, maiores vero
ante oſtium ad anchoram fluctuantes fluuialibus euacuatæ ſcaphis
exonerantur. Plynius loquẽs de Obeliſcis ita inquit. Alia ex hac cu/
ra nauium quæ tyberi ſubuehebant, Quo experimento palam eſt nõ
minus aquarum huic amni eſſe/quã Nilo/ Idem in eodem Pluribus
propeſolus in omnib⁹ terris amnis accolitur/aſpiciturq; villis: Nul/
liq; fluuiorum/minus licet incluſus vtrinq; lateribus, nec tamen ipſe
pugnat/quãquã creber/& nunquã magis aquis quã in ipſa vrbe tecta/
gnauib⁹. Q uinimmo vates inte ligitur potius monitor auctu ſemper
religioſus. De moderandis vero Tyberis inundationibus Cor. Ta/

Tiberis auctu ſemp religioſus.

citus libro primo ita ſcribit Actum in ſenatu ab Arrũcio / & Arrio
an ob moderandas Tiberis inundationes verterentur flumina, & lac⁹
per quos augeſcit: Auditæq; Municipiorum, & Coloniarũ legatio/
nes Orantibus florentinis vt Clanis ſolito alueo demotus/ in amnẽ
Arnum deferretur/idq; ipſis perniciem afferret. Congruentia his In

Clanis flu. Arnus flu.

terãnantes diſſeruere, peſſum ituros fæcundiſſimos italæ campos/ ſi
amnis Nar(id enim parabatur)in riuos deductus ſuperſtagnauiſſet.
Nec Reatini ſilebant, Velini lacum qua in Narem diffundit obſtrui

Lacus Velini

recuſantes/quippe in adiacentia erupturum/ Optime rebus mortaliũ
conſuluiſſe naturam, quę vt ſua ora, ſuos curſus/atq; originem ita fi/
nes dederit, Cicero in Epiſtolis ad Atticũ libro. iiii. ſic inquit. Rea/
tini me ad ſua tempora duxerunt/vt agerem cauſam contra Interãna/
tes apud Cos. & decem legatos/q; lacus Velinus a. M. Curio emiſ/
ſus: qui interciſo mõte in narẽ defluit. Ipſe aũt tibris Tot⁹ eſt nauigabi
lis/pręterquã intra vrbẽ/inter põtẽ Sixtũ/& põtẽ marmoratũ/vbi cõ
citatior labitur, & vbi nũc Molẽdinorum machinæ cathenis ferreis
ad ripas alligatæ, fluitant/Belliſſarii(vt tradit procopius)inuentum,

Beliſſarii inuentum.

Interciſis/bello gothico/aquęductibus: & oſtienſi porta ab hoſtibus
occupata, interceptoq; omni commeatu. Apud priſcos ſeruorum erat

hoc opus Recentiores vero aquarias molas inuenerunt, de quibus Palladius ita tradit Si aquæ copia eſt/ita debere formari, vt conſtitu/tis aquariis molis/ſine animaliũ vel hominũ labore fruméta frãgãtur Erãt apud veteres aluei & riparum tiberis curatores vt nuper effoſſus lapis in ripa flu. iuxta põtẽ vaticanũ cũ huiuſmodi inſcriptiõe oſtẽdit.

Curatores al/uei & riparũ tyberis.

EX AVCTORITATE IMP. CAES. VESPASIANI P.M.TRIB.POT.IIII IMP.X.PP.COS IIII V CEN SOR.C.CALPETANVS RANTIVS QVIRINA/LIS VAL.CESTIVS CVRATOR RIPARVM AL/VEI TIBERIS TERMINAVIT.P.R.PROX. Item in altero lapide nuper effoſſo erectoq; ante. S.mariam tranſpontinam.

Ex auctoritate Imp. Cæſaris diui neruæ f. neruæ traiani
Aug. Germ pont.max.trib.poteſt. V. Cos iiii. PP.
Ti. Iulius ferox Curat. aluei & riparum tiberis & Cloac. vrbis termi nauit ripam R R. prox Cipp. p. xxv.

Nam in ripa flu. ob numinis reuerentiã non ædificabat apud veteres,

De pontibus ſupra tyberim, & eorum conditoribus.

¶ Exigebat ordo, vt a ponte miluio, qui prior, ac ſuperior in alueo tyberis occurrit inchoaretur. Sed quoniam põs ſublicius primus ab Anco Martio rege conditus ſuper alueum tyberis/ab eo incipiendũ eſſe cenſui. Sunt autem pontes octo/ Sublicius. palatinus. fabritius. Ceſtius. Ianuclenſis. Vaticanus. Elius. & Miluius. duobus tantum nũc dirutis Sublicio, & Vaticano. Quos omnes pręter Sublicium Totilas demolitus eſt. Nam prius trabibus cõpactis/aut paruis lyn/tribus tyberis alueus tranabatur, addito tandem vrbi proximo aueti/no monte: primus Ancus rex ad ima eius pontem/ ex Sublicibus li/gnis compegit, vnde Sublicius dictus. fuiſſe tamen & põtem ſacrum ante vrbem conditam ſcribit Dionyſius/cum inquit Nam cum per cędes hominum Saturno ſacrificaretur ad placandam dei iram, hoc more ſublato ab Hercule, factum eſt/vt pro hominibus/qui in tybe/rim deiiciebantur ſimulachra eorum Sirpea deiicerent/quos Argeos vocabant. Creditur ibi ante fuiſſe, vbi poſtea ſublicius/vel idem põs argumento eſt, ꝙ etiam inde ſimulachra Sirpea eodem more in tybe rim deiecta ſcribit. M. Varro/cũ inquit Argei fiunt ex Sirpeis vir/gultis ſimnlachra hominum, & quot annos e ponte ſublicio a ſacer/dotibus iaci ſolent, Ouidius in faſtis Tum quoq; priſcorum virgo ſimulachra virorum Mittere roboteo Sirpea ponte ſolet.

Pons tyberis Viii.

Pons ſublicius ligneus.
Pons ſacer.

Simulachra Sirpea

Argei quid?

De ponte Sublicio & eius cognominibus.

¶ Pons Sublicius ad radices Auentini/iuxta naualia. Extát adhuc veſtigia in medio profluēte/ab anco Martio primū cōditꝰ, & Subli/
Sublices qdꝫ
cius dictꝰ/a ſublicibꝰ lignis,qbꝰ cōpactꝰ erat. Sublices enī līgua vol/ſca magnę trabes vocātur. Pōs ſine ferreo clauo cōſtructus, ita vt de/poſita cōtignatiōe eximanť trabes ſine fultura, & reponanť. Quē pōtē
Horatius Co/cles.
Horatius Cocles/in bello porſenæ / īpetū hoſtiū ſolus ſuſtinēs/ a ter/go intercidi iuſſit, ipſeq; armatus/natās ad ſuos ſe recepit, Grata erga tātā virtutē Ciuitas fuit. Statua in Comitio poſita agri quātū vna die
Pōs Aimilius qui & pōs la/pideꝰ dictꝰ ē.
circū arauit datū. Eūdē pōtē poſtea Aimilius lepidus prætor lapideū fecit, vnde lapideus/& Aimilius ab eo nuncupatus dicitur, qui poſt/ea tiberis in vndationibus lęſus a Tiberio cæs. reſtitutus. nouiſſime
Pōs marmo/ratus.
vero Antoninus pius, marmoreum fecit, vnde pons marmoratꝰ vſq; in hodieruum diem dictus eſt. Erat enim pons eminentiſſimus, vnde facinoroſi pręcipitabātur/ſicut antea ſirpea ſimulacra. Iuuenalis Sat. vi. Cum tibi vicinum ſe prębeat æmilius pons. per quem & helioga/bali imp. Cadauer anēxo pondere ne fluitaret in tyberim abiectū eſt ne vnquā ſepeliri poſſet. vnde etiā multi martyres deiecti ſunt. ferunt poſt incēſam a Gallis vrbē ob in opiā pręſertim cibarioꝝ decretū vt
Sexagenarii ī tiberim e pōte deiecti.
ſexagenarii e ponte ſublicio in tiberim deiicerentur/q; in vtiles eſſent patriæ defendēdæ/vnde depontani ſexagenarii dicebanť. & vnū fuiſſe ſeruatū pietate filii/in cuiꝰ ꝑſona pater cōſilio ſuo plurimū adiumētū rei p. attulit. Ita olim creditum eſt. Sed veritas ſub allegoria latet/nā ſexagenarii a Suffragio repellebantur & ita eos pōte deiici ſolitos fa/bulati ſunt/qui videlicet olim erat in ſeptis vbi ſuffragia ferebantur.

De ponte nunc. S. mariæ.

¶ Quoniā nō videbatur ſatis eſſe vnū pōtē creſcēti magis/magiſq; indies vrbi, cogitauerūt & alios extruere/atq; paulo ſupra Subliciū,
Pōs Sēatoriꝰ; Qui & Pala/tinus. M. Fuluius.
alterū cōdiderūt, Senatoriū noīe/a Senatoribꝰ/ſiue palatinū/a ꝓpin/quo palatino mōte/vñ ꝓximū erat iter ī Tuſciā. M. fuluiꝰ inqt liuius maioris vſus locauit portū, & pilas pōti ī tyberi, qbꝰ pilis fornices pꝰ aliquot annos, p. Scipio/&. L. Mumiꝰ Cēſores locauerūt īponēdos. Eſt enī pōs multiplici fornice cōpactus/ad excipiēdos bifidos ꝓxię īminētis Inſulæ alueos, Qui pōs hodie dr. S. Mariæ/a ꝓpiquo eius vetuſtiſſimo fano/Pudicitiæ prius/nunc vero. S. mariæ ægyptiacę.

De duobus pontibus inſulæ tyberinæ fabritio & Ceſtio.

Inſula Iouis lycaonia
¶ In mediis tyberinis fluctibꝰ aſſurgit Inſula iouis lycaonia ſiue ty/

berina Aeſculapio ſacra/duobꝰ pōtibꝰ/velut duobꝰ brachiis munita
fabriciõ, Ceſtioq;/ē aūt pōs fabritius/q inſulã vrbi cõiūgit Horatius
Atq; a fabritio nõ triſtē pōte reuerti dictuſq; hodie pōs iudęus ab acco
lis eiꝰ loci iudęis. dr̃ ēt pōs q̃tuor capitū a q̃tuor marmoreis ſimulacris
q̃drifrōtibꝰ/ĩ pōtis aditu collocatis, Quē pontē. M. lepidū/& . M.
Curiū ſtruxiſſe titulꝰ ĩ pōte ab vtroq; latere ſorinſecꝰ oñdit. Ab altera
vero ĩſulæ pte occurrit pōs cęſtiꝰ/qui tyberinã regionē ĩſulæ cõnectit
Quē Valētinianū/& Valētē inſtauraſſe inſcriptiões adextris/& ſini/
ſtris oñdūt. dr̃ & pōs inſulæ/ſiue. S. bartolomei a ꝓxío eius templo.

Fabritii. Pons inſcri/ptio

Ceſtii pontis titulus

De ponte Syxto ſiue ponte rupto.

❡ Qui nūc vocat̃ pōs Syxtus/a Syxto iiii. pōt. max. ex mulctatitia
pecunia nuprime ĩſtauratus/apud veteres vocabat̃ Ianuclēſis/a ꝓxío
ianiculo/ſicut ab aurelia via vel porta pōs aureliꝰ nūcupatꝰ: poſtea ci/
uilibꝰ bellis exciſus pōs ruptꝰ dictꝰ eſt. Syxti deīde munificētia ſum/
ptuoſiſſime ĩſtauratꝰ/ſicut plęraq; alia vrbis loca/ac tēpla/aut noua/
fecit/aut vetera inſtaurauit. Nã Iobilei anno/qui eo pōtifice celebratꝰ
eſt M.cccclxxv. ferdinãdꝰ Sicilię rex romã/veniēs aploꜝ liminavi/
ſitatū/pſuaſit ei vt vias vrbis dirutis porticibus ac viarꜝ flexibus qbus
occupabat̃/laxiores fieri/ac lateritias/vnde deſignatis vicoꜝ/& viarū
magiſtris/vrbē a veteri ſitu/ac cęno/primꝰ oīm pont. vēdicauit / Eo
cū incipiēte/cęteri ſecuti ſūt. vñ vrbs priſcã reſūpſiſſe vr̃ pulchritudi/
nē, ac nitorē. Eſt enī pōs hodie oīm pulcherrimꝰ/ac ſatis frequēs ma/
gnã vrbi prębēs cõmoditatē/Inter hūc/& pōtē vaticanū/p oras tybe/
ris ĩtra vrbē Iuliꝰ ii viã Iuliã de ſuo noīe vocatã/funiculis regularibꝰ
ad amuſſim directam nuperrime excitauit/vbi magnifica nunc ædefi/
cia continenter a variis extruuntur.

Pōs ianuclēſis velle Aurelianus.

Iulius n. viam iuliam deſi/gnauit.

De ponte vaticano.

❡ Extāt adhuc fūdamēta pōtis vaticani ĩ medio tiberino alueo iuxta
hoſpitale. S. ſpus/qui iūgebat olī vrbē cū vaticano vñ nomē accepit/
hic ēt triūphal̃ pōs fuiſſe dr̃ cū porta/ac via triūphali/q̃ ĩ capitoliū vſq;
ꝓtēdebat̃/vt Ioſephus/ac diuꝰ hieronymꝰ ſcribūt/p quē/niſi nobiles/
vt ferẽ/ĩcedebãt/quē Iuliꝰ ii. ĩſtaurar̃ decreuerat/& viæ iuliæ cõuectet̃

Pons trium/phalis.

De ponte Caſtelli, & mole hadriana.

❡ Imminet huic q hodie vocat̃ pōs Caſtelli/a Caſtello. i. arce ꝓxíę
molis hadrianæ/& pōs. S. Angeli/ab angelo q aliqñ ĩ ea mole viſus
eſt. Apud veteres aūt pōs ęliꝰ dictꝰ eſt/ab ęlio hadriano Imp q eū pō
tē iuxta molē ſui ſepulchri excitauit/de quo ęlius Spartianꝰ fecit inqt

Pons Caſtelli Aelius hadrianus. Imp. Moles hadriana.

Sepulchrum hadriani

& ſui nominis Sepulchrũ iuxta tyberí, ea de cauſa, vt ꝑ pótẽ tráſeũtes Propius molẽ aſpicerẽt/poſitam e regione Mauſolei/quod Auguſtꝰ fecerat/Iam enim Auguſti monumentum repletũ erat, neq; quiſquá amplius in eo ſepeliebatur. & ipſe primus Hadrianus in ea, quam ipſe extruxit mole/ſepultus dicitur. vbi ipſius cineres/& omnium Antoninorũ poſt eum conditi, vt inciſæ marmoribus inſcriptióes, & Epitaphia illic hodie ꝙ oſtẽdũt. Erat olim tota ea moles extrinſecus marmoribus ĩcruſtata/vt adhuc ſigna apparẽt. Qua hodie Sũmi. pont. pro præſidio vtuntur. Eſt enim moles ampla, rotũda, ſolida, & in expugnabilis, Quá primus oĩum Boinfacius eius noĩs Viiii. munire cępit, deinde Cæteri pont. ſecuti ſunt, Alexander vero. vi. eam/foſſa, aggere/propugnaculis, tormentiſq; bellicis, & pręſidialibus excubiis accuratiſſime muniuit, locũq; ampliauit, occultumq;/ac pẽſile excogitãs iter per proxima burgi. S. petri mœnia/vſq; ad ædes vaticanas deduxit, quo tutior ſinẽ arbitro/exploratis prius latebris/cũ libuiſſet clauculum geſtaretur, Quem locum erudiores vocãt molem hadrianam Neoterĩci Caſtellum. i. arcem. S. Angeli ꝙ in eius apice aliqñ viſus fuerit Angelus Michael cruentatum gladium in vaginá cõuertens, cum illac Gregorius magnus iter haberet comitãte Clero, populo ro. ad. S. petrum vrbem ſacris rogationibꝰ quas gręco vocabulo letanias vocãt, luſtraturus, Extat in loco ſacellum, vbi pictura res geſta conſpicitur. Dictaq; eſt etiam arx Creſcentii/a Creſcentio quodam factioſo duce/ex oppido Nomento, qui illam in ſuam poteſtatẽ redigens/occupauit, diuq; tenuit donec Theutonicorũ fidei, qui illã obpugnabant/ſe committens/ab illis confoſſus/crudeliter trucidatꝰ eſt/Quam molem procopius/bello gothico optime deſcribit/cum inquit. Hadriani quondam Imp. Sepulchrum, velut molis, & arcis monumentum/extra portam Aureliã/iactu lapidis impoſitũ. Primꝰ eius ambitꝰ quadrati figurá habet. cõſtat enim totꝰ ex marmore pario ſumma artificum diligẽtia ædificatus, in medio vero huius quadrati rotũda moles eſurgit/excelſa altitudine, & tãta/vt ſuprema eius parte area ſit, cuius diameter vix iactu lapidis tranſigit. Quá molẽ belliſſarius occupás/pro arce, & præſidio contra gothos vſus eſt, Erant in ſumma parte vndiq; magnæ ſtatuæ hoĩm equoꝝ, quadrigaꝝ/excellẽti artificio cõfectæ, Has partĩ integras milites demoliti ꝑtim cõfractas in hoſtes deiecerũt, ita tot artificũ opera & labores, & Sepulchri ornamenta paucis horis militum malignitas abſumpſit. Quorum

Cineres Antoninoꝝ cũ titulis & epitaphiis.

Moles marmore priꝰ circunquaq; exornata.

Bonifaciꝰ ix.

Alexander. vi.

Gregoriꝰ primus.

Arx Creſcẽtii.

Procopius

Molis hadriani prior forma & ornamẽta.

Belliſarius patritius.

Statuarũ confractio

fragmenta quędam, & capita ſtatuarum erui e profunda tellure vidi/ Alexan. vi. molem ipſam altiſſimis vndiq; foſſis muniēte. Pōtem q̄ ipſum Nicolaus. v. expeditiorem reddidit ſublatis quibuſdam Caſu lis/ quę pōtem occupabant/ Iubilei anno Mccccl. cum quadam diē multitudo magna/ viſo ſacro ſudario/ facta obuiam quadā mula/ cum neq; venientes, neq; redeūtes ob in ſequētem turbam cedere poſſent. Plurimi illic a multitudine mortalium/ vel equorū calcib' oppreſſi: multi a lateribus pontis in flumen cadentes vndis periere. Quorum cauſa duo illa marmorea ſacella ſpherica in aditu pontis (quę adhuc extant) excitata ſunt. Poſtea vero Alex. vi. expediſſimum peregit illic iter, ſublata anguſtiſſima porta/ inter pōtem, & molem, altera multo ampliore paulo vlterius excitata. ferroq; munita.

Pōs Caſtelli.

Duo ſacella ſphærica i adi tu pontis.

De ponte Miluio ſiue moluio & de pontibus Anienis.

¶ Extra portam flumētanā/ ad. ii. prope lapidem in via flāminia oc/ currit pons Miluius, ſiue moluius, cuius etymologiam non repperi. quē ab alite miluio dictū putarem/ niſi etiā molui' vocaret. Hic ſol' nūc extra mœnia vrbis/ a Scauro/ vt tradit amian' Marcellin' extru/ ctus. ſępi' euerſus, ſępius inſtauratus/ nihil ex veteri ſtructura retinet/ pręter fundaméta. In quo ponte (vt Salluſtius ſcribit) M. Tullii Ci/ ceronis cōſulis vigilantia/ legati Allobrogum/ nocte intēpeſta, inter/ ceptis de induſtria litteris/ depręhēſi ſunt/ & patefacta. L. Catilinæ cō tra patriā pernitioſa cōiuratio eſt. Sūptūq; de cōiuratis ſupliciū, libe/ rataq; vrbe primus omniū pater patriæ appellatus eſt. Apud eūdem ponté Cōſtantinus magnus Imp. Maxētiū tyrānū Maximiani filiū/ magicis artib' deditū militari ſtrategemate/ materia/ ac nauib' ſupra tyberim diſpoſitis/ fluuio ſubmerſum ſuperauit. Nam cum eū diuer/ ſis oppugnaſſet pręliis, cōſpecto demum in æthere crucis vexillo cla/ mātiſq;/ voce audita ENTVTONICA in hoc vince, vt tradit hiſtoria terpartita profligauit. Cuius victoriæ extat hodie triumpha/ lis arcus iuxta Colloſſeum.

M. Scaurus.

M. Cicero cō ſulis.

L. Catilina

Maxētius ty/ rannus.

¶ Extant & extra vrbem in Aniene fl. pōtes quatuor/ Selari', Nō/ mentanus Māmęus & lucanus. Salarius in via ſalaria vbi huiuſmodi carmina marmore inciſa leguntur.

Anienis flu. pontes Sala/ rius. Non ē/ tans Māmęu. Lucanus.

Quam bene Curbati directa eſt ſemita pontis
Atq; interruptum continuatur iter.
Miramur rapidas ſubiecti gurgitis vndas
Et lubet iratæ cernere murmur aquæ.

Ite igitur faciles per gaudia veſtra Quirites:
Et Narſin reſonans plauſus vbiq; canat.
Qui potuit rigidas Gothorum ſubdere mentes:
Hic docuit durum flumina ferre iugum. poſt hũc nomentanus pons via nomẽtana Mamęus via tyburtina/ab Ant.pio extructus/ poſtea a Mamęa Alex.Imp.matre inſtaurat⁹.pós Lucan⁹ iuxta tybur / vbi ſperica viſitur moles cum inciſis litteris. Ti.plaucio.M.faun Siluano:& quę ſecuntur.lege librum epitaphiorum.

De Aquęductibus & eoꝝ cõditoribus,& aquarũ qualitatibus.

¶ Quoniã de tyberi & põtib⁹ eius ſatis dictũ eſt. Placet iã de aquęductib⁹ dicere. Vnde Strabo/vrbem ro.inquit nõ delectu/ſed neceſſitate cõditã eſſe patet,quę prima ſupra oſtiã in mediterranea ea ſola ſuper tyberim iacet/in mõtib⁹ prius cõdita/cęteris reb⁹ abũdãs/ penuria tm̃ laborabat aquarũ.Qua de cauſa cogitauerunt illi vertere: aliũde,quomodo cũq; aquas in vrbẽ deducere/Nã cũ Roma parua ac parum populoſa in principio ſui eſſet,& quaſi accola tyberis/ſatis erat ei tyberina aqua:ac fontes,qui circa Capitolium,& palatiũ oriebantur.frontinus item/Romani inquit ab V.C. per annos cccxlii: contenti fuerũt vſu aquarum quas ex tyberi,& puteis/vel fontibus hauriebant.Habuit Roma etiam familiam/quę tuebatur aquæduct⁹ Caſtella,& lacus,hãc Auguſtus hęreditatem ab eo ſibi relictam publicauit,adeoq; aquarum ſeuera lata lex/vt agri/qui aqua publica cõtra legem eſſent irrigati/publicarentur. At poſtquã ambitu,& populi magnitudine ſupra quã dici põt,creuit, paulatim a Tyberi receſſit/ea pars/quę plurimum diſtabat/propter interuallum,& incõmodum aquæ penuria laborauit, Decretũ eſt finitimas aquas per aquæductus,& formas in vrbem deducere, Quandoquidem aqua non poculis tantum,ſed pluribus mortalium vſibus neceſſaria eſſe videretur. Primus omnium Appius Claudius ex agro lucullano quem tuſculanum putant/vt tradit frontinus arcuato opere in vrbem deduxit Quamuis Ancus vnus ex regibus aquam martiam in Capitolium deducere excogitauit, Eam poſtea.Q.Martius in ſua pretura deduxit/a quo nomẽ accepit de qua plyni⁹/dicant ĩquit inuicta miracula, quę.Q.Marti⁹ rexfecit/is iuſſus a Senatu aq̄ꝝ Appiæ,& Anienis tegl'a duct⁹ reficere nouã a noĩe ſuo appellatã,cuniculis p mõtes actis ĩtra praturæ ſuæ tp̃s aduxit.Iuli⁹ frõtin⁹ Curator aq̄ꝝ,de q̄b⁹ libellũ ad diuũ Neruã Imp.ſcripſit/aq̄s vrbis ſua ætate noue tm̃ fuiſſe tradit

Seuera aquarum lata lex.

Appius Claudius.

Ancꝰ Narciꝰ.

Q.Marciꝰ cognomẽto rex.

Iuliꝰ frõtinus

Sextus vero Rufus, qui frontino poſterior fuit Diocletiani Imp. tē/poribus Aquas xix. cōmemorat, vnde ob aquarum copiam vrbem dicit a veteri infamia purgatam, quę tribus menſibus anni dicebatur peſtilēs. & in ſingulis aquis appoſitæ erant inſcriptiones, que nūc abo/litę ſunt quę tantū hodie extant in Martia. Claudia, & virginia. Strabo libro v. ita tradit. Tanta autem per aquęductus aquarum vbertas influit, vt per vrbem atq; Cloacas ānes inundare videātur: & vniuer/ſæ propemodum ædes ſubterraneos meatus, ſiphones, ac fiſtulas vn/doſas habeant. Quorum accuratiſſimam diligenliam. M. Agrippa egit perpetuus aquarum curator, Qui vrbem plurimis aliis ornamē tis adornauit. Idemq; in ædilitate ſua Virginia aqua, Cæteriſq; cor/riuatis / atq; emendatis Lacus ſeptingētos fecit, fontes. C. V. Caſtella Cxxx. Complura etiam cultu magnifica / & operibus omnia annuo ſpatio / gratuita prębuit. Balnea Clxx. quę nunc romani ad infinitum auxere numerum. Siquis aquarum abundantiam in publico balneis / piſcinis Euripis Domibus / hortis / villis / Spatiaq; venientium extra / ctos arcus, conualles, æquatas fatebitur nihil magis mirandum fuiſſe in tototerrarum orbe. Aquarumvero celeberrimæ Martia. Claudia Appia, Virginia, Anio nouus, & Anio vetus, Iulia, & Tepula. Prę/terea ſciendum eſt eminentium aquæductuum aquas omnes influxiſ/ſe olim in vrbem per congruētia loca iuxta portam neuiam, latinam, & pancratianam. Quia per has tantum iuſto ęquilibrio formæ dedu/cebantur ſuper terram vt adhuc illarum veſtigia apparēt / quędā vero per ſubterraneos cuniculos vt aqua virgo / & aqua Iuturna / Quinq; erant olim aquęductuum altitudines in omnem partem vrbis. Altiſ/ſimus Anio nouus, proxima Claudia / deinde Iulia / Tepula / & mar/tia: Vrgente neceſſitate Anio nouus cęteris ſubueniebat / quia altiſſi/mus erat. Aquęductus / qui a ſexto ab vrbe miliario ducebātur / exla/pide quadrato erant. Aquæ vero omnes intra vrbem diuidebant per regiōes. Erat & Caſtellum receptaculum quod aquam publicam ſu/ſcipit / ex quo fiſtulis aqua ducitur. Cum itaq; ductus aquarum ad via rum diuortia / vel regionum vrbis fines perducti erāt Caſtella in for/marū ſummitate habebāt, ex quibus aqua per digitos / vncias / & mo/dulos ædificiis / operibuſq; / & muneribus publicis / ac priuatorū vſib⁹ diuidebantur. In ſolo autem lacus erant alia aquarum receptacula / ex quib⁹ cum romanæ plebis, & fullonum / Coriariorum / aliorūq; opi/ficum neceſſitatibus ſatiſfieret / tum horti irrigabantur.

Sex. Rufus.

M. Agrippa perpetu⁹ aqę curator.

Aquarum ce/leberrimæ.

Aquęductuū altitudines.

De aquęducta aquæ Aquæ Appiæ.

Appius Clau dius
Aqua appia.

Horti luculla ni.

¶ Appiam primam in vrbem deductam ſatis conſtat/quę. M. Valerio max. p. Decio Mure Coſs. anno xx. poſt initium Sānitici belli inducta eſt ab Appio claudio Cenſore/qui & viam appiam a porta capena/Capuā vſq; muniendā curauit. Concipitur appia in agro lucullano/via pręneſtina inter miliarium ſextum/ & octauū/a diuerticulo ſiniſtrorſus: habet longitudinem a capite vſq; ad Salinas/ qui locus eſt ad portam trigeminā. Riuus eius ſub Cælio mōte, & Auētino actus emergit/extant adhuc veſtigia quędam ad radices mōtis iuxta hippodromum campi teſtacei & altera ad proximum arcum ſeptem veſp. vbi deſinebat ad proximas Salinas. Nec appia/nec virgo nec Alſietina piſcinas habent ſub hortis lucullanis finiuntur in campo martio ſecundum fontem Scipionum author frontinus. Inter latinam olim & appiam viam duo altiſſimi aquæductus in vnum influebant/& iterato dirimebantur vt tradit procopius, extant adhuc ſigna inter proxima vineta.

De Aqua martia, & eius bonitate.

Aquę martiæ bonitas.
Fōs Piconia.
Anc⁹ Marci⁹.
M. Agrippa.
Lacus fucin⁹.
Aqua Traiana.
Aquaꝝ diuer ſus vſus.

¶ Clariſſima aquarum omniū toto orbe frigoris/ſalubritatis q; palma/prę conio Martia eſt inquit plynius inter reliqua deum munera vrbi tributa, vocabatur hęc quondam aufeia, fons autem ipſe Piconia. oritur in vltimis montibus pelignorum/tranſit Marſos, & fucinum lacum Romam non dubie petens, mox ſpecu merſa in tyburtina ſe aperit, Primus eam in vrbem auſpicatus Ancus Martius vnus ex regibus. Poſtea. Q. Martius rex in prætura deduxit, Rurſus q; reſtituit. M. Agrippa. Strabo vero hanc e fucino emanaſſe ſcribit/cum inquit, Cæterū e fucino lacu/aquæ martiæ fontes emanare, quę rigatiōes romæ propinat, quęq; reliquas ſuper aquas properatur. frōtinus eam dicit via Valeria ad Milliarium xxxiii. & ſuo tempore in Auentinum a Traiano deductam & Traianam fuiſſe dictā, Qui etiā ſcribit ſingulas aquas ita cōſtitutas/vt Martia tota potui ſeruiret: reliquæ vero aliis vſibus aſſignarentur, Plynius autem tradit Aquam martiam natationi virginem vero tactu pręſtitiſſe. In ſupplementum martiæ quoties ſiccitates ageret, auxilio aquæ eiuſdem bonitatis Auguſtam opere ſubterraneo perduxit/vſq; ad martię riuum, quę ab inuentore vocatur Auguſta, naſcitur vltra fontem martiæ/cuius ductus donec martiæ accedat efficit paſſus Dccc. Ingrediebatur olim martia iuxta portam maiorem/extat adhuc eius formę vn⁹ fornix via qua

itur extrinſecus ad ędem. S. Laurētii extra muros/& per mœnia nūc vrbis/quę ſunt in eius aquęductu trāſit ſuper portam taurinā ſiue. S. Laurentii/vt in interiore eius portę fornice extant pedales litterę in vtroq; frontiſpicio/cum inſcriptione trium Imp. Aug. Cæs. Aurelii Ant. pii, & Titi Veſpaſiani. Martiæ aquæ Inſcriptiões.

❡ IMP. CAESAR DIVI IVLII. F. AVGVSTVS PONTIFEX MAXIMVS COS. XII. TRIBVHIC. POTESTAT. XIX. IMPE. XIIII. RIVOS AQVARVM OMNIVM REFECIT.

IMP. CAESAR. M. AVRELIVS ANT. PIVS FELIX AVG. PARTHIC MAXIMVS BRIT. MAXIMVS PONTI. M. AQVAM MARCIAM VARIIS KASIBVS IMPEDITAM PVRGATO FONTE EXCISIS ET PERFORATIS MONTIBVS RESTITVTA FORMA ADQuiSITO ETIAM FONTE NOVO ANTONINIANO IN SACRAMVRBEM SVAM PERDVCENDAM CVRAVIT.

IMP. TITVS CAESAR DIVI .F. VESPASIANVS AVG. PONT. MAX. TRIBVN CIAE POTESTAT. IX. IMP. XV. CENS. COS VI . DESIG. II . RIVOM AQVAE MARCIAE VETVSTATE DILAPSVM REFECIT ET AQVAM QVAE IN VSV ESSE DESIERAT REDVXIT.

❡ Ab hac porta diuertēs vetus marciæ aquæ ductus/per campū exquilinum (extant. n. ad huc ſigna) ad thermas primum diocletianas deinde in proximos colles viminalem & Quirinalem deſcendebat, vt meminit Martialis.

De aquęductu. & fontibus aquæ claudię.

❡ Calicula altero imperii ſui anno/duos ductus inchoauit ; q̄ opus Claudius perfecit, dedicauitq;, Alteri qui ex fōtib⁹ cęruleo, & Curtio deducebatur claudiæ nomē datum, nam claudia inuenta, & adducta eſt a Claudio Cæs. Hæc bonitate proxima martiæ. Claudia concipitur via Sublacenſi/ad miliarium xxxv. fontibus duobus ampliſſimis/Ceruleo, & curtio, tantæ bonitatis/vt martiæ quoq; auxilio ſit quoties opus fuerit finitimus Claudiæ arcus iuxta hortos plancianos inde in vſum vrbis fiſtulis deducitur, partim ſui Claudia prius in arcus, qui neroniani vocantur, hi directi per Cęlium mōtē, iuxta tem- Claudi⁹ Imp. fōtes Curti⁹ & Cæruleus. Arcus Neroniani.

plum diui Claudii terminantur, modum, quem cæperunt / aut circa ipſum montem, aut in palatium, Auētinumq̧, & tranſtyberinā regionem demittunt. Extant in vtroq̧ monte ſigna / Tradunt partem eius aquæ in capitoliū vſq̧ deductam ab Ant. vt (aiūt) caracalla, vt cubitales lateritia q̧ litteræ oſtēdūt a fronte hoſpitalis. S. Thomæ / de torto aquæductu in capitolium vſq̧ / extant adhuc ruinę formarum in palatium vſq̧, ſed in proximo arcu nuperrime detectę litterę huiuſmodi.

Ant. Caracalla

Inſcriptio.

P. Cor. P. F. Dolabella C. Iunius. C. f. Silanus flamen martial. ex S. C. faciūdum curauerunt / Idemq̧ probauerunt. Quā quidē aquā ſuo tempore frontinus in Auentinum a Traiano deductam Traianā fuiſſe dictam vt in ruinis Thermarum decii effoſſum marmor oſtendit, extat pars aquęductus iuxta. S. priſcā. Viſitur aquæ ſimulacrum Marforio ſimile in nomiſmatib⁹ traiani. Sed redeo ad Claudiū. De quo Suetonius opera inquit magna potius quā neceſſaria quā multa perfecit, ſed vel pręcipue aquæductum a Caio inchoatum / aquæ claudiæ gelidos vberes fontes, quorū alteri Ceruleo alteri Curtio, & Albudino nomē / ſimulq̧ riuū Anienis nouo, lapideoq̧ opere perduxit / diuiſitq̧ in plurimos, & ornatiſſimos lacus, Plyni⁹ libro. xxxvi. nat. hiſt. Vicit inquit antecedentes aquarum ductus nouiſſimum Impendium operis inchoati a Caio, & perfecti a Claudio, Quippe lapideā excelſitatem omnes vrbes, & montes ęquantem, vt lauacra impleret Curtios / atq̧ ceruleos fontes aductos / erogata ad id opus Talentum / ſexaginta milia, Influebat olim aqua claudia iuxta portam nunc maiorem in cuius frontiſpicio interius & exterius extant inſcriptiōes cubitalib⁹ litteris lapide inciſæ / Triū Imp. Claudii. Veſp. & Titi filii.

Aqua traiana.

Curtius ceruleus & albudinus fontes.

Lapidea excelſitas.

Aquę claudię inſcriptio.

¶ TI. CLAVDIVS DRVSI. F. CAESAR AVGVStus GERMANICVS PONT. MAXIM. TRIBVNICIA POTESTATE XII. COS. V. IMPERATOR XXvii. PATER PATRIAE AQVAS CLAVDIAM EX FONTIBVS QVI VOCABANTVR CAERVLE⁹ ET CVRTIVS A MILLIARIO. XXXXV. ITEM ANIENEM NOVAN A MILLIARIO. LXII. SVA IMPENSA IN VRBEM PERDVCENDAS curauit.

¶ IMP. CAESAR VESPASIANVS AVGVS. PONTIF. MAX. TRIB. POT. II. IMP. VI. COS. III. DESIG. IIII. PP. AQVAS CVRTIAM ET CAERVLEAM PERDVCTAS A DIVO CLAVDIO ET

POSTEA INTERMISSAS DILAPSAS QVE PER
ANNOS NOVEM SVA IMPENSA VRBI Reſtituit
¶ IMP. T. CAESAR DIVI. F. VESPASIANVS AV/
GVSTVS PONTIFEX MAXIMVS TRIBVNIC
POTESTATE. X. IMPERATOR XVII. PATER pa/
TRIAE CENSOR COS. VII. AQVAS CLAVDI/
AM ET ANIENEM PERDVCTAS A DIVO Clau/
DIO ET POSTEA A DIVO VESPASIANO PA/
TRE SVO VRBI RESTITVTAS CVM A CAPI/
TE AQVARVM A SOLO VETVSATE DILAP/
SAE ESSENT NOVA FORMA REDVCENDAS
SVA IMPENSA CVRAIT.

DE Aniene veteri & eius qualitate.

¶ .M. Curius dẽtat° cenſor cũ. L. Papirio Anienis/qui nunc dici/
tur vetus/aquam in vrbem deducendã curauit ex manubiis de pyr/
rho captis. Item poſt biẽnium actum eſt in Senatu de conſumatione — Pyrrus rex,
eius aquæ/tamen ex. SC. duũuiri aquam producentes creati Curius
& Fuluius Flaccus locauerant/Curius intra quintum diem / quam
erat duũuir creatus/deceſſit. gloria perductæ pertinuit ad Fuluium.
Cõcipitur Anio vetus ſupra tybur/vbi partim in tyburtinum vſum
& romam deductus, quia minus ſalubris / in hortorum rigationem,
atq; in ipſius vrbis ſordidiora extaret miniſteria, Quoniã duæ Anie/ — Quare Anio
nis aqnæ in vrbem influebant/vt facilius dignoſcerent, Anio nouus — vetus & anio
vocari cepit/alias omnes præcedit. Priori vero Anieni cognomẽ ve/ — nouus dictus
tus adiectnm/Circa quartum miliarium via/qua latina in labicanam — eſt.
itur arc° trãſit/& peruenit in regionẽ viæ nouæ in hortos Aſinianos.

DE Aniene nouo.

¶ Anio nouus ſublacenſi via ad miliarium xlii. ſub riuo concipitur
e fluuio ſine pluuiarum iniuria limoſus/interpoſita piſcina/vbi aqua
liqueſcat/ſuperueniẽtibus imbribus, turbida in vrbem peruenit, iun/
gitur/& riuus herculaneus oriens eadem via/ad miliarium xliii. e re/ — Riu9 herculaneus.
gione fontium Claudię/trans flumen/viamq;/natura puriſſimus/ſed
mixtus gratiam ſplendoris amittit. Anio nouus cum Claudia apiſci/
nis in altiores arcus recipiuntur/ita vt ſuperior Anio/ finitimus arc°
eorum pręter hortos plancianos ẽ inde in vſus vrbis fiſtulis perduci — Horti Plani/ciani.
tur. Riuum Anienis noui Iulius frontinus a diuo Nerua Imp. pro/
curator aquarum conſtitutus reſtituit/& in vrbem deduxit.

De aqua tepula,& Iulia.

M. Agrippa ædilis.

❡ Cn. Seruilius Cepio/& longinus cenſores tepulam ex agro lu/cullano,R omam in Capitolium ducendam curauerunt. Tepula cõ/cipitur via latina.xi.miliario diuerticulo dextrorſus ſubterra prius deinde arcuato opere Iuliæ poſt admixta. M. Agrippa ædilis pro/prias vires collegit,& Tepulæ riuum intercœpit Acquiſitæ ꝗ ab in/uentore nomen Iuliæ datum Iulia autem reuocatis deriuationibus per quas ſubripiebatur Modũ ſuum / quãuis notabili ſiccitate ſerua/uit Iulia enim influebat cum aqua traba,quę tota Tuſculanis reddi/a iuſſu imperatoris. Eodem anno Agrippa ductus Appiæ/ Anienis/& Martiæ pęne delapſos reſtituit & in ſingulari cura compluribus ſalientibus aquis vrbem inſtruxit/ Vnde Auguſtus conquerentem/de inopia,& caritate vini populum ſeueriſſima coercuit oratione. Sa/tis prouiſum inquiens a genero,ſuo Agrippa productis pluribus a/quis/ne homines ſitirent. Tepula inuenta/adductaq; ab eo é/Iulia ve/ro ab aureliano/vt ſcribit Ant. in itinerario.

Aqua tepula Aqua Iulia

De aqua virgine.

Hercolaneus/riuus. Aqua Virgo vnde? Ag.r luculla/nus.

❡ Agrippa cum iam tertium Conſul fuiſſet. C. Sentio,&.SP. Lu/cretio Coss. poſt annum.xiii.quã Iuliam deduxerat ab viii. lapide diuerticulo.ii.mil.pass.via pręneſtina iuxta herculaneum riuum.vir/ginem in agro quoq; lucullano collectam romam deduxit. Virgo autem nuncupata,ꝙ quęrentibus aquam militibus/puella virguncu/la quaſdam venas monſtrauit,quas ſecuti, ingentem aquæ modum inuenerunt ædicula fonti appoſita hanc virginem pictam oſtendit. Concipitur ergo via collatina paluſtribus locis milliario. viii. vltra anienem. ſic igitur circum collectam continendarum ſcaturiginum/cauſa adiunctis quã plurimis aliis acquiſitionibus venit per longitu/dinem pass.xiiii.& ſubterraneo cuniculo in vrbem influit. Plinius vero Idem inquit,&virginem adduxit,ab. viii. lapide diuerticulo.ii. Mil:pass. via prænestina iuxta é herculaneus riuus / quem refugiens virginis nomẽ obtinuit/Virgo ideo dicta quia refugit herculaneum: qui eſt mas.is iam pridem vna cum aqua virgine / interrupto aquæ/ductu defuit in vrbem Labi, Ea vero aqua / quæ nunc extat retinens ſolum aquæ virginis nomen concipitur extra portam pincianã,haud longe a ponte ſalario profundiſſimo labens cuniculo,per portam in/greditur pincianam,attollitur ſub colle hortulorum lapidea forma, vbi huiuſmodi legitur inſcriptio in hortulo nunc nobilis/atq; erudi/

Q uare Vir/go dicta.

ti uiri Angeli Colotii Antiquitatum unici amatoris.
TI. CLAVDIVS DRVSI.F. CAESAR AVGVSTVS GERMANICVS PONTIFEX MAXIM. TRIB. POTEST. V. IMP. XI. PP. COS. DESIGN. IIII. ARCVS DVCTVS AQVAE VIRGINIS DISTVRBATOS PER. C. CAESAREM A FVNDAMENTIS NOVOS FECIT AC RESTITVIT.

¶Viſitur in eiuſdem D. Angeli monumentis/ ſocratis ſtatua Alcibiadem amplexantis: Iouis Hammonis/ protheiq;/ & Aeſculapii ſimulachra: Menſes cum ſuis ſignis: & diis tutelaribus: menſuraq; pedis romana/ multaq; fideliter adſeruata/ ad menſuram/ & pondera/ quæ huic ſeculo lucem intulerunt. Is aquæductus iam pene collapſus/ a Nicolao quinto reſtitutus eſt/ ut eius inſcriptio fonti adpoſita indicat. Obibat olim ea forma magnam martii campi planiciem ut ſigna adhuc apparent/ ex teſtimonio etiam Ouidii in faſtis cum inquit Te quoq; lux eadem turni ſoror æde recepit: Hic ubi uirginea cāpus obitur aqua. Quæ hodie triuiana dicitur, nec deſunt qui eam traianam nuncupari uelint/ ut in eius principis etiam nomiſmatibus uidere licet. Nam Traianus plurimos reſtituit aquæductus/ ac de ſuo nomine nuncupauit. Hęc ſola aqua ex omnibus antiquis hodie in uſum bibendi in urbem influit, & multos habet Siphunculos/ & fiſtulas ad effundēdas aquas uicinis domibus & accolis. Influebat ante hos annos uis magna aquarum/ quę curatorum negligentia/ ſicut pleræq; alię/ iam deſiit. Multæ præterea erant aquę/ ęſtate deficientes/ ſed multo plures ſuperinductæ/ ut ſcribit Sex. Rufus. Iulius uero frontinus ita tradit Arcus altiſſimi ſubleuati quibuſdam locis centum nouem pedes: tot aquarum tam multis neceſſariis molibus. formarum enim demolitionem duabus ex cauſis accidiſſe cernimus ex uetuſtate & barbarorum ſæuitia, Sed Theodoricus qui fuit primus Oſtrogothorum rex mœnia urbis Theatra, Palatia, Thermas, Cloacas/ & aquarum formas inſtaurauit/ Quaſdam iam labi deſinentes aquas Hadrianus papa primus reſtituit, præſertim aquā Iuliam a .xii. lapide/ uia latina/ reſtituit & aquam Claudiam cuius aquæ partem in baptiſterium lateranum deriuauit. Reſtituit & aquā uirginem, & quoſdam magna impenſa aquæductus uetuſtate & hoſtium maleficio collapſos/ Alſietinum ex lacu alſietino uia claudia milliario.xiiii. ab Auguſto antea in hortos, & Naumachias in transtyberinam regionē deductum/ q; eſſet inſalubris/ Reſtituit & Sabatinā

Formarum ruina unde!

Theodoricus rex.

Hadrianus Papa prim⁹.

a Sabatino Angulariæ lacu. Cuius aqua idē Pontifex in baſilicam. S. Petri ad uſum Sacerdotum, & lauandos pauperum pedes in cœna domini. Quarum quidem aquarū adhuc extant duæ ruinoſæ formæ extra portam. S. pancratii a dextris nunc/& ſiniſtris eius uiæ, fuerunt & aliæ uel ab inuentoribus, uel ab his qui eas deduxerunt/nuncupatæ, ut Aurelia Traiana/a Traiano inuenta, & deducta/ſeptiminiana a ſeptimio/ Alſietina a Claudio cęs. Druſia a druſo, Alexandrina ab Alexandro inuenta/& deducta. Iulia ab Aureliano. A colore ut Cerulea/a tepore/ut Tepula, ab algore/ut alſietina, a loco, ut Ciminia / Sabatina. Scaturit adhuc in uelabro fons aquæ Iuturnæ, quæ olim faciebat lacum in foro ro. iuxta templum ueſtæ, ubi nunc eſt ædis. S. Silueſtri in lacu / ſiue S. Mariæ liberatricis, quæ de torto aquæductu hodie in foro boario profundo ſcaturit fonte ad uſum lauandi tantum. Hæc aqua apud ueteres habebatur ſaluberrima de qua. M. Varro. Nympha inquit Iuturna, quæ iuuaret, itaq; multi ægroti propter id nomen aquam petere ſolent, Habet præterea urbs Roma, ut ubicunq; terra altius effodit̄ ſtatim uis aquæ ingens ſcaturit/intra urbem potu ingrata, extra urbem uero potabilis.

Aquarum nomina.

Fons Iuturnæ.

Nympha Iuturna.

De Thermis & earum Conditoribus.

¶ Thermæ originem habent græcam, quia calida erant loca, capaciſſimaq; pauimentata/& concamerata lauandi, ſudādiue uſibus cōſtituta porticus: & areę ampliſſimę, & expatiantia tecta, contignationes: pauimenta, & lithoſtrota diuerſorū marmorum nitore conſpicua, & opere tectorio, uel marmoreis tabellis incruſtati parietes, ubi columnæ ampliſſimę ingentes abſidas ſuſtinebant, grandi mole, profuſiſſimo ſumptu, latis ſpecularibus, ueteri ſtructura/atq; arte cōſtitutæ, ut adhuc in thermis diocletianis ſpectare licet. fiebant autem potius ad obſtētationem/ q̄ ad lauandi uſum tam in ſano opere, in modumq; prouinciarum extruebantur Nam in principio balnea tantum, & lauacra in uſu erant, ut ſcribit Vitruuius. Thermę autem poſteritatis cauſa a principibus cōdebantur. Nam pro magna parte ab Imperatoribus conſtructæ ſunt. Cum non ante id tempus ante auroram paterent, & cludebantur ante ſolis occaſum. Poſtea omnibus horis, magna cum rerum licentia, & laſciuia, ubi promiſcuę lauabantur, ac ſepties in die. ubi etiam comedebant, & bibebāt, ut de Cōmodo Imp. ſcribit Iul. Capitolinus, cū antea ſeparatim, poſtea confuſe lauabantur. Quibus publicatæ ſiluæ, & oleū ad lumina gratuitū. fuerunt enim thermæ in urbe celebres Agrippinæ

Thermarū ornamenta.

Neronianę.Alexandrinæ Titianæ Diocletianę.Cōſtantianæ, Gordianæ, Traianę,Cōmodianæ,Decianę, Nouatianæ,Olympiadis,Septimianæ,Varianæ,Syrianę,Aurelianæ,Hadrianæ,Philippi.In quas ꝑ eminentiſſimos aquæductus aquę influebant. Thermaruꝫ nomina.

De Thermis Aggrippinis & earum ornamentis.

¶ M.Agrippa inquit Plynius ruſticitati,ꝗ deliciis proprior unicũqꝫ felicitatis exemplum,multa,& egregia in urbe perfecit opera Auguſto eius ſocero imperante.Idem Thermas de ſuo nomine excitauit,quarũ hodie magna extant ueſtigia,poſt pāthcon ueluti ejus tēpli appēdices a frōte Mineruę,uerſus meridiē/ Quas lithſtroto, & Encauſto pinxit, Arcus & pauimēta ex uitro poſuit,de quibus idem plynius lithoſtrota inquit,& pauimēta ceptauere iā ſub Sylla/paruulis certe cruſtis,extatqꝫ hodie/qđ fortunę p̄neſte fecit,pulſa deinde ex humo pauimenta in Cameras trāſiuere ut pronũ uitiũ,& hoc certũ inuētũ ab Agrippa in thermis,quas romę fecit.figlinũ opus encauſto pinxit, reliqua albaria ornauit,nō dubie uitreas facturus cameras ſi prius inuentum fuiſſet.

De thermis Neronianis,& Alexandrinis.

¶Poſt propinquā.S.Euſtachii ædem exſtāt magna,& ruinoſa ędificia Thermaꝝ olim Neronis,& Alexādri Imp.& habebant magnũ ambitum,Martialis.Quid Nerone peius? quid thermis melius neronianis, Quas nō nulli tradũt ab Alexādro inſtauratas. Lampridius uero nouas iuxta illas extructas ſcribit,cũ inquit/Thermas fecit iuxta neronianas, ad quas inducta eſt aqua, quę Alexādrina nunc dr̄, Nemus thermis ſuis/quas emerat/ dirutis ædificiis fecit, pulcherrimũ fere oīum artiũ uectigal inſtituit,ex coqꝫ iuſſit thermas/& quas ipſe fundauerat/& ſuperiores; populi uſui exhiberi/ſiluas & in thermis publicis deputauit;addidit & oleũ luminibus thermaꝝ/cũ antea nō ante aurorā paterent.& ante ſolis occaſum clauderentur.eas putant fuiſſe ubi nũc eſt hoſpitale nationis gallicæ,& palatium generoſæ domus Medices/quæ noſtra memoria genuit Leonē.x.& Clementē.vii.Pont.max.argumēto ꝙ proximus campus agonis ſuperiore ſæculo dicebatur Circus Alexādri iuxta plateā longombardoꝝ/quæ hodie antiquato priore uocabulo dicitur platea medices.fuerunt olim iuxta thermas neronianas thermę Hadriani/ut ſcribit.P.Victor.

De Thermis Antoninianis, & eaꝝ ſtructura.

¶ In regione piſcinę publicæ in cliuo montis auentini iuxta ſanctum Sixtum, & ſanctam Balbinam ſurgunt adhuc magna ac ſemi diruta

ædificia thermarum antoniniarum & occupabāt magnum ſpatium a ſuperiore planitie uſq; ad ꝓxima urbis mœnia. Quē locū romani hodie corrup͂to uocabulo antignanū uocant/ Quas Ant. baſſianus cognomēto Caracalla cępit/ Alexander ſeuerus abſoluit multis olim ornamentis perſpicuas. de quibus Aelius Spartianus Opera inquit romæ reliquit thermas nominis ſui/ Quarum ſolearem architecti negant poſſe ulla ratione fieri/ niſi qua facta eſt/ nā ex ære & Cupro Cancelli ſubpoſiti eſſe dicuntur/ quibus Cameratio tota credita eſt / ad quas olim deducebāt ductus ille aquarum/ qui tranſit intra portam capenam, nam Thermę ex aquæductibus aquas excipiebant.

De thermis Thitianis, & earum laxitate.

¶In prima parte Exquiliarum iuxta coloſſeum/ et buſta gallica Auſpicabantur thermæ Titi Imp. quæ occupabant totum fere montis huius ambitum/ ubi nunc eſt templum. S. petri a uinculis Quarꝫ hodie tantū ruinæ extant, ubi antea fuerat domus aurea Neronis. Martialis Hic ubi miramur uelocia munera thermas Abſtulerat miſeris tecta ſuperbus ager. Nā eas Titus mira celeritate abſoluit/ ut ſcribit Tranquillus cum inquit Amphitheatro dedicato, thermiſq; iuxta celeriter extructis munus dedit apparatiſſimum/ largiſſimūq;. Extant hodie ſubterranę Ciſternæ/ quas Capaces & ſeptem ſalas uocant mirabili ſtructura compactas: ubi aquæ ſeruabantur / iuxta quas nuperrime inuentus eſt in ſubterranea crypta ſeruatus laocoon uirgilianus cum duobus filiis ex uno marmore, Quod opus plynius inter miranda opera commemorat dicens: In domo Titi eſſe opus omnibus/ & picturæ/ & ſtatuariæ pręponendum ex uno lapide, quod de conſilii ſententia fecere ſummi artifices Ageſander/ Polydorus, & Artemidorus rhodii Quæ hodie ſimulachra ſunt in uaticano.

De Thermis Traiani, & Philippi Imp.

¶Supra thermas Titianas iuxta. S. Martinum in montibus fuerunt olim thermæ Traiani Imp. ubi nuperrime duæ ſtatuæ Antinoi pueri Hadriano Imp. dilectiſſimi repertę/ ſummę pulchritudinis/ iuſſu ipſius hadriani antea conditę/ unde locus uſq; in hodiernum diem hadrianellus nūcupatur. Eas ſtatuas Leo. x. in uaticano collocauit Cæterā huius montis partem uerſus orientem occupabant Thermæ Philippi Imp. Quarum hodie quędam ueſtigia apparēt in ſupercilio montis; qui plurimus imminet templo. S. Matthei in merulana.

De Thermis Gordiani Imp.

¶ Haud procul hinc vltra Trophæa. C. Marii: iuxta templum. S. Euſebii/ſub proximo/qui ſurgit a ſiniſtris colle fuiſſe olim tradunt Thermas/ac domum Gordiani Imp. Quarum meīt Iul. Capitolinus cum inquit/domus Gordianorum etiam nunc extat via prænestina ducentas colūnas vno ſtilo habēs/& thermas/quales præter vrbē nuſquā hēret orbis terrarum. & alibi ita ſcriptū eſt/ Opera Gordiani Romæ nulla extāt/præter quædam nymphæa/& ba neas: ſed balneæ priuatis hoīb⁹ fuiſſe dicuntur: & ab eo in vſum priuatū exornatę ſunt. credūtur eius thermę fuiſſe extra vrbem nymphæa & balneæ in vrbe.

De thermis Diocletiani, & Maximiani Imp.

¶ Extant hodie inter Exquilias, & Quirinalem, iuxta ædem .S. Suſannæ alta thermarum ædificia Diocletiani, & Maximiani herculei Imp. quę nunc corrupto vocabulo pronunciātur a vulgo, Inchoatæ a veteribus prīcipibus, Conſecratæ tamen a nouis Auguſtis Cōſtantio/& Maximiano ſub nomine Diocletiani/qui inchoatū opus abſoluerunt/cum omni cultu perfectum. Secuti principes poſuere ibi ſtatuas & ſeniorum, & nouorum Imp. Quorum capita, & fragmenta aliqua corporū eruta e ſubterranea teſtudine, velut ibi poſt ruinas/thermarum ſeruata/partim in capitolium delata, partim florentiam miſſa ſunt, Extant adhuc altiſſimi fornices/& Colūnæ ampliſſimæ, & ſphæricę circunquaqꝫ concameratæ qꝫ ædes miræ amplitudinis, & capacitatis. Extāt & ſubterranę Ciſternæ (ſicut in thermis Titi) qui locus hodie ab imperito vulgo dicitur veges thermarum, Sunt autē hæ thermæ/præter Antoninianas/omniū ampliſſimæ/ac minus læſæ ad quod opus extruendum tradunt Diocletianum/vna cum Maximiano ad .xl. Mil. Chriſtianorum per multos annos dādauiſſe, fuit autem Diocletianus Chriſtiani nominis infenſiſſimus.

De thermis nouatianis & olympiadis.

¶ In cliuo viminalis, in vico patritricio/vbi nunc eſt ædis. S. pudētianæ fuerunt olim thermæ nouatianæ, quam ædem Pius papa prim⁹ excitauit rogatu ſororis eius praxedis quæ vltima ad fratris ſui Nouati thermas in vico patricio templū conſtituit. Extant ibi adhuc thermarum pauimēta/vbi & paruum apoſtoli Petri ſacellum magnę venerationis. Haud procul hinc indorſo montis/vbi ē templū. S. Laurentii palipernæ fuerunt Thermæ Olympiadis. & lauacrum agrippinæ matris Neronis Imp. ſunt enim in eo ambitu multa circūquaqꝫ antiquitatum ruinoſa veſtigia.

De thermis Conſtantinianis.

❡ Extant & in dorſo Quirinalis qui nunc dicitur mons Caballus/ vbi caballi ſurgunt marmorei, magna veſtigia thermarum Conſtantini Imp. Quas ipſe extruxit/ vt ſcribit Apollodorus, & Amianus, Marcellinus/ argumento ſunt tres eius marmoreę ſtatuę cum titulis eius nominis/ ad eius thermas. In quibus olim talis appoſita inſcriptio erat, Petronius perpēna Quadratianus. V. C. & illuſtris praef. vrb. Conſtantinianas thermas longa incuria, & abolēdae ciuilis/ vel potius feralis cladis naſtatione vehemēter afflictas, ita vt agnitione ſua ex omni parte perdita/ deſperationem cunctis reparationis adferret deputato ab ampliſſimo ordine paruo ſumptu, quātum publicę patiebant anguſtiae ab extremo vindicauit & prouiſione longiſſima in priſtinam faciem ſplendorem quae reſtituit.

De thermis Domitiani Imp. & ceteris thermis & lauacris.

❡ Tradūt & Domitiani Imp. thermas fuiſſe olim, vbi nūc eſt templum/ & monaſterium. S. Silueſtri im merito campo/ haud longe ab arcu tripolis/ quem eius principis fuiſſe aiunt vbi etiam thermarum ſigna quędam circum quaque apparent argumento afferunt quod ante hos annos erutae tegulae cum litteris maioribus & minoribus, vbi impreſſę notae a figulis legebantur Domitiana maior pars: Domitiana mihor: fuerunt & thermae decianae in auentino, quas S. P. Q. R. in honorem Decii/ Imp. condidit, vbi & Varianae, & Syriacę fuerūt & commodianae/ & Seuerianae in regione portę capenae/ fuerunt & Aurelianae tranſtyberim, quas hiemales fecit. Erant & balnea, & lauacra/ & piſcinae lauandi cauſa, vbi populus verſabatur/ vt piſcina publica. Martialis piſcinam peto, non licet natare. Cicero lationem inquit piſcinam voluiſſem/ vbi iactata brachia non offenderentur, Idem ad Terentiam vxorem/ labrum in balneo eſſe monet. Erant pręterea in thermis laconica ad ſudandum ſicco vapore. Martialis ita ſcribit Ritus ſi placeat tibi laconum/ Contentus potes arido vapore, Cruda aut virgine/ martia/ ue/ mergi. Erāt & nymphae regia balnea/ vt nympheum Iouis/ & alexandri ſeueri. Fuerunt enim vndecim in vrbe nymphęa.

DE NAVMACHIIS

❡ Naumachiae loca erant apud veteres manufacta inſtar lacunarum vbi ſpectandi gratia naualis pugnae ſimulacra fiebant ad exercanda iuuenum tyrocinia/ qui diſcerent etiam in aquis/ ſi opus eſſet, cum

hoſtibus pugnare/nam huiuſmodi ſtagna pro tempore fiebant / non nunquã & in Circis vt in Circo max. vbi & equeſtres & nauales pugnæ fieri viciſſim conſueuerant. Interdũ vero in amphitheatris. Suetoni⁹ in Domitiano prẽliũ duplex inquit equeſtre/& pedeſtre cõmiſit atq; in Amphitheatro nauale quoq;/Naumachiæ plures olim fuere/vna in campo martio ab Auguſto conſtituta, de qua Tranquillus fecit inquit nauale prælium circa tyberim cauato ſolo in quo Cẽſarũ nemus ẽ. Dubium an in ripa tyberis an ſub colle hortulorũ, vbi nũc magna concauitas/& locus paludoſus ſub templo. S. trinitatis / vbi ſpectaculorum ſigna extant aut ad hunc/aut quẽuis aliũ ſpectãdi vſum e proximo colle erant in ea planitie inter collẽ/& viam flam. horti & nemora / Vnde Strabo addidit inquit hortos & nemora locus adhuc hortulorum retinet nomen, & nunc ab incolis vulgo vocatur hortalia. vnde proximus collis hortulorũ ab eis hortis (vt creditur) nomẽ accepit. fuit prẽterea Domitiani naumachia, quam eodẽ in loco, vbi auguſti prius/poſtea inſtauratã credi par eſt de qua Suetoni⁹ fecit inquit Stadium Methodium/& Naumachiam/e cuius poſtea lapide max. circus aduſtis vtrimq; lateribus extructus/& paulo ſuperius ita tradit/ ædidit & nauales pugnas iuſtarũ claſſium effoſſo/& circõſtructo circa tyberim lacu/atq; in thermis imbres proſpectauit. Dubium vtrum naumachiam/& lacum vnum & idem/vno in loco/an ſeparatum fuerit ſtagnũ, & diuerſum a Naumachia. fuit & Neronis in vaticano ex marinis aquis naumachia, vbi Caii, & Neronis circus. fuit & Iulii cẽs alia tranſtyberim/in eius hortis. Ttranquillus in tiberio ita tradit is oĩno toto ſeceſſus tempore romam redire conatus ſemel triremi vſq; ad proximos naumachiæ hortos ſubuectus eſt/ diſpoſita ſtatione per ripas tyberis/quẽ obuiam prodeuntes ſubmoueret.

De Cloacis & earum ſtructura.

❡ Cloacas ĩ vrbe plures apud veteres fuiſſe cõſtat, ſed vnã maximã in foro, in qua cluacinæ ſimulachrũ repertũ Tatius cõſecrauit, & quia cuius eẽt effigies ignorabat/ ex loco illi nomẽ ĩpoſuit. Cloacã inquit feſtus a cloacando. i. inquinando/vel a colando. i. fluendo. Vlpianus vero iurecõſult⁹ a colluẽdo dictã tradit cũ inquit cloaca loc⁹ ẽ cauus per quẽ Colluuies fluit ad Ciuitatum ſalutarem tutelam pertinẽs/vt reficiantur: purgenturq;/nam cẽlũ peſtilẽs & ruinã minãtur ĩmũditiæ Cloacarum. Cloacas prim⁹ ĩ vrbe fecit Tarquini⁹ priſc⁹, cõualles paluſtres exiccauit duces inde foſſas ingẽtis altitudinis ad tyberĩ, & ſaxorum

Cloaca maxima. Cluacinæ ſimulachrum. Cloaca vnde.

Tarqui⁹ priſcus prim⁹ in vrbe Cloacas fecit.

molibus muniuit,vt æternum eſſet opus, Quæ adeo firmę fuerunt, vt immēſa ædificia ſupra ſuſtinerēt. Iuncturę ſaxorū adeo apte cohe/rent,vt intuētiū oculos fallant Liuius libro primo ab v.c Tarquiniꝰ inquit foros in circo faciendos curauit,& Cloacam,quę maxima re/ceptaculum omnium purgamentorum vrbis ſub terra agēdam, qui/bus operibꝰ vix noua hæc magnificētia quicquā æquare poteſt. Ply/nius Durant inquit a Tarquinio priſco prope in expugnabiles / non omittendo memorabili exemplo,cum id opus ex plebis manibꝰ fa/ceret/eſſet ꝗ labor(incertum)longior,an periculoſior,paſſim cōſcita morte Quiritibus tędium fugientibus,vanum,& in excogitatū ante remedium ille rex,attulit vt omuium ita defunctorum crucibus ſpe/ctanda corpora figeret,Quam obrem pudor romani nominis pro/prius qui ſæpe rem ſeruauit in præliis/tunc quoq; ſubuenit. Ampli/tudinē Cauis ea feciſſe ꝓdit,vt vehem fœni lōge onuſtā trāſmitteret/ poſtea per totam vrbem factas idem auctor tradit. M.Cato,& Val. flaccus cenſores Cloacas in auentino,& in aliis partibus,qua nōdum erant,faciēdas locauere.pręterea cloacas operum omnium dictu ma/ximū/ſuffoſſis montibꝰ,vrbe penſili,ſubterq; nauigata id.M.Agri/pa fecit in ædilitate poſt cōſulatum corriuatis per meatum ſeptē anni/bus curſu precipiti torrentium modo auferre omnia coactis. Strabo libro.v.ita ſcribit.Romani maxime aīaduerterūt/quod gręci parui fecernnt Strata viarum,aquæductus,Cloacas,quibꝰ ciuitatis ſordes in tyberim eluerētur. Tanta autem per aquæductus aquarum vbertas influit/vt per vrbem atq; cloacas anēs inundare videātur,& vniuerſę propemodum ædes ſubterraneos meatꝰ/ſiphones ad fiſtulas vndoſas habeant,Quarum accuratiſſimam diligentiam.M. Agrippa egit, qui vrbem plurimis ornamētis adornauit,qui Cloacas prope oēs in ſtaurauit pleraſq; nouas extruxit,extat pręcipua iuxta pantheon quę totam illuiem vrbis nunc romę in tyberim ſubuectat cōtra inſulam tyberinam.Purgationes olim Cloacarum cenſores olitoribus vende bant mille talētis illud enim fimum facile ſuperat omnē ſtercoratio/nem. Habebant pręterea Cloacę ſuos curatores vt inuentꝰ lapis iuxta pontem fixtum oſtēdit qui nunc ē ante ædes.D. Vincētii ruſtici pa/tricii ro.cum hac inſcriptiōe Ex auctoritate Cæs.diui traiani parthi/ci f.diui Neruæ nepotis Traiani hadriani aug.pōtif.max.trib.poteſt. v.Imp.iiii.cos.iii.Meſſius ruſticus curator aluei & riparum R.R. Tiberis,& cloacarum vrbis reſtituit ſecundū pręcedentem termina/

tionem proximi. Cipp. P. CXVS.

De Vico tuſco/& eius Ambitu.

¶Quicquid campi iacet inter Capitolium palatium, & Auentinuꝫ, & tyberim dicebatur olim uicus tuſcus a tuſcis colonis primũ habitatus, ubi principiũ, & incunabula antiquæ urbis fuiſſe dicuntur. Vnde Propertius. At tu roma meis tribuiſti mœnia tuſcis: Vnde hodie tuſcus nomina uicus habet. Dicebatur etiam (ut quidã tradũt) Campus argęus ab Argo Euandri hoſpite, uel ab Argiuo hercule, & libyſſus ꝙ primum ex libya illuc frumẽtum aduectũ eſt, facies tũc agri huius inſtar arcus erat/cuius chorda eſſet alueus tyberis Cornua ad ſolis ortum, rupes auentina, ad occaſum capitolina, media palatina, a fronte proſpicit, a ſiniſtris Cęlio, a dextris exquilino iũgitur. Auentinus itẽ a fronte tyberim, & capenã tenet ad dexteram Cęliolo hęret, Capitoliũ ante ſe, & portã Carmentalẽ cernit, hæret illi Quirinalis, has rupes antiqui ſeptem montes appellauere. Area huius arcus eſt quicquid campi iacet inter Auentinũ & Capitoliũ, & a palatio ad tyberim paludes plures eo paſſim tyberina inundatio efficiebat, quę hãc arcam non ſatis idoneã habitationi reddebat antequam factis Vortunno ſacrificiis in alueum ſuum tyberis reuerteretur. Cum conceſſiſſet naturæ Cælius, & Galeritus rex hetruriæ ſucceſſiſſet, conſenſu tribuum, ab eo tota arcus area ſeptem collibus urbis adiacens Tuſcis data eſt, egeſtiſq; paludibus habitabilis reddita, & uicus tuſcus dicta. Ex hetruria Larentia oriunda, & nupta prius uiro tuſco Fauſtulo, & deinde hetruſco Tarrutio, hæc regio ueteris ſepticollis. Porro in area hæc nomina ſunt, libyſſus. Circus max. forum tranſitorium/ Argiletus ſuperior, argiletus imus, uia ſacra, Senatulum, Concordia, Græcoſtaſis, ædes Saturni. Vertunnus, qui & Ianus quadrifrons, forum boarium, uicus longus, Arnienſis. Stellatinus Sabatinus lartellianus, qui & ueiens, & faliſcus. Quorum cognomina a tuſcis ſunt commigrantibus in Ciuitatem ro. Item herculis ara, ubi Olympus, & initium ſacri aratri iunctim a germalia ad uiam ſacram, unde & nominis origo, forum piſcarium. Porta Carmentalis, Aedis pudicitiæ, rotunda Herculis, forum uenalium, Lacus Curtius /Subura, Suburbanum. Saturnia, ubi nunc

Campus argeus & libyſſus. Figura huius campi.

Area huius campi

Vortunnus

Larentia. Fauſtulus. Tarrutius.

Argiletus.

Nomina a Tuſcis deducta.

eſt eius ædis,atq; ęrarium.M.Varro ita ſcribit in ſuburanę regionis parte princeps eſt Cęlius mons a cęlio uibẽno tuſco nobili/qui ſua manu dicitur Romulo ueniſſe auxilio contra ſabinum regem poſt Cęlii obitum/quod nimis loca munita tenerent, neq; ſine ſuſpitione eſſent, deducti dicũtur in planum/ab eis dictus uicus tuſcus, & ideo ibi uortunnum ſtare/ꝙ is deus eſt hetruriæ princeps. Signũ autem uortũni erat in ultimo uico turario ſub baſilicæ angulo de celerinis quia ſuſpitione liberi/traductos uolunt in eum locum,qui uocatur Cęliolus. In uico tuſco tractabantur olim Serica Martialis. Nec niſi prima uelit de tuſco uellera uico. Item ueſtium bombycinarum textura commendabatur, & lanarum uellera. Iuuenalis. Et uellere tuſco uexatæ/duræq; manus,ubi etiam unguentarii conſiſtebant. Fuerunt uici ſine numero/quos longum eſſet omnes nunc deſcribere. Quorum clari, præter hunc, Vicus patricius in Exquiliis/de quo ſuo loco dixi. Item uicus Cyprius iuxta carinas/Cypron enim Sabini bonum uocant,qui illic conſederunt boni ominis cauſa, cui poſtea ſceleratus nomen fuit. ob ſcelus Tulliæ uxoris Tarquinii Superbi in patrem tullium. nota eſt hiſtoria apud Liuium. fuit & uicus Africus/ꝙ illuc ex africa diuertebant hoſpites. Vicus Iugarius uel ꝙ ibi iuga boum ſuſpendebantur: uel ab ara Iunonis iugæ, ꝙ nuptiis præeſſet, & matrimonia iungere putaretur. Vicus ſobrius ꝙ ibi non uino, ſed lacte Mercurio ſacrificaretur. Vicus longus a longitudine, Vicus ſandalarius a ſandaliis calciamenti genere:uel ꝙ ibi apollinis ſimulacrum Sandalia haberet. Fuerunt præterea Cliui, ut Cliuus publicus, Cliuus Capitolinus. Cliuus palatinus. Cliuus publicius/urbicus, Suburanus. Cliuus Scauri & plures alii quorum meminit. P. Victor in regionibus.

Signũ vortunni.

Quæ in vico tuſco vẽdebantur.

Vicorũ nomina.

Cliuorũ nomina.

De Foris priſcæ urbis & eorum conditoribus.

¶ Sed quoniam urbis olim fora in hoc ambitu circa Capitolium, & palatium fuerunt congruum uidetur in hoc loco de eorum ornamentis diſſerere. Fuerunt autem apud ueteres fora. XVII. Romanum,Boarium,Olitorium piſcarium,ænobarbi,Neruę,quod et tranſitorium dicitur, Traiani,Suarium,Archimonium. Saluſtii/Diocletiani/piſtoriũ, forũ diui Caſ. forum Auguſti/Ruſticorum, Cupedinis/palladium. Exquilinum. Quæ a nominibus conditorũ

Fororũ numerus et nomina.

magna ex parte dicta ſunt, Prima autem fora extitere iudiciale, & Venale. Propter cauſas & obſonia. Forum autem a ferendo dictum ſcribit Varro. quomodo uero ea conſtituenda ſint docet Vitruuius libro. v. ita tradens Igitur circum ſpectacula ſpatioſiora inter colũnia circaq; in porticibus argentariç tabernæ, Mænianaq; ſuperioribus coaſſationibus collocentur, quæ ad uſum, & uectigalia publica recte erũt diſpoſita, magnitudineſq; ad copiam hominum oportere fieri. Oblongaq; erit eius formatio more latino, nã græci quadratam conſtituunt, ac primum de foro ro. quod uetuſtate dignitate amplitudine cæteris præſtat, dicendum puto.

Fora prima iudiciale & venale.

Eorũ forma

De foro ro. & eius ornamentis.

¶Forum ro. omnium uetuſtatiſſimũ, & ornatiſſimum/ inter Capitolium, & palatium montes fuiſſe olim ſatis conſtat. Pulcherrima habuit ornamenta, & multa tẽpla ornatiſſima, & in primis Roſtra populi ro. ad radices palatii, quæ prima fabricata fuerunt ex roſtris nauium Antiatium/ quas Romani cęperunt, Liuius Naues inquit Antiatium in Naualia romæ ſubductæ partim inceſæ, roſtriſq; earũ. Suggeſtum in foro extructum, adornari placuit, Roſtraq; id templum appellatum: fuerunt noua, & uetera, Suetonius in funere Auguſti bifariam inquit laudatus pro æde diui Iulii a Tiberio/ & pro roſtris ueteribus a Druſo filio / unde Roſtra, quæ prope iuncta fuerant /in alium locum tranſlata ſunt. Roſtra inquit Pedianus non eo loco tunc fuiſſe /quo nunc ſunt, cum crematum eſt corpus. P. Clodii, ſed ad Comitium prope iunctum Curiæ. Ante roſtra etiam ut idem ſcribit auctor / fuit aurea Syllæ imago. Imaginem eius ex auro equeſtrem poſuere, inſcripſeruntq; Cor. Syllæ Imperatori fortunato, erat & ſtatua herculis tunicati habitu ęleo; facie torua/ titulo ſubſcripta. L. Lucullus Imperator de manubiis hoſtiũ dedicauit. Vnde ex his roſtris per excellentiã omnia huiuſmodi ſedilia appellata ſunt ubiq; roſtra. ſicut palatia a palatio ro. ubi reges prius & cæteri magni uiri ac principes conſederunt. In foro etiam ro. Numa Pompilius ſuſcepto Imperio templum Veſtæ iuxta ſuam regiam ſtruxit, ubi erat ſacer lucus. ſicut ante apud Albam Cicero Lucus inquit Veſtæ ad radices palatii, deuexus in uiam nouam Cuſtodiam q; ſacrorum / idem Rex lege patria latinorum per uirgines fieri inſtituit/ ut tradit Liuius. Aedis autem Veſtæ

Fori ro. ornamenta.

Roſtra po. ro. ex roſtris nauium.
Suggeſtũ.
Roſtra vetera & noua.

Aurea Syllæ imago equeſtris in foro.

Tẽplũ veſtę
Lucus ſacer

pòſita erat ſub palatio, & nunc ex parte inferiore proxima eſt eccle-

ædis.S. Silueſtri ĩ lacu

ſia ſanctti Silueſtri in lacu, ſiue.S.Mariæ liberatricis. Argumento ſunt ſepulchra cum inſcriptionibus Veſtalium ante hos annos illic eruta/numero.xii.& eo amplius/ex quibus duo tantum maximarũ deſcribenda curaui.Fl.Maniliæ,& Clęliæ Claudianę.

Epitaphium Fl. Man. Veſt.

Veſtalium Epitaphia.

¶FL. MANILIAE VV MAX. CVIVS EGREGIAM SANCTIMONIAM ET VENERABILEM MORVM DISCIPLINAM IN DEOS QVOQ. PERVIGILEM ADMINISTRATIONEM SENATVS LAVDANDO COMPROBAVIT AIMILIVS FRATER ET RVFINVS FRATER ET FLAVII SILVANVS ET HIRENEVS SORORIS FILII A MILITIIS OB EXIMIAM ERGA SE PIETATEM PRAESTANTIAMQ.

Epitaphium Clæliæ CL. VV.

¶Clæliæ Claudianæ. VV. MAX. religioſiſſimæ benigniſſimęq; cuius ritus & plenam ſacrorum erga deos adminiſtrationem urbis æternę Laudebus. SS. Combroba Octauia honorata. VV. diuinis eius admonitib9 ſemp̄ ꝓuecta; ubi a latere erat. ¶Collocata.xii.Cal. April. XC. Aufidio Attico, &.C.Alſinio prętextato COSS. Cõſtat

Templum veſtæ ſphæricum abſoluta forma ĩ modũ pilæ.

autem templum ueſtæ ſpericum fuiſſe, abſoluta forma, inſtar pilæ ſine angulo de induſtria ita conditum in terræ ſpeciem abſolutam. Ouidius in faſtis. Terra pilę ſimilis, nullo fulcimine nixa, Aere ſubiecto tam graue pendet onus. Stat ui terra ſua, ui ſtando ueſta uocatur, & rurſus. Nil aliud ueſtam q̃ puram intellige flammam/ Na-

Perpetuus ignis in ęde veſtæ.

taq; de flamma corpora nulla uides. In ęde ueſtæ ſeruabatur perpetuus ignis ad ſimilitudinem Solis, & Siderum perpetuæ lucis. Qui quoties extinguebatur/nouũ/acceſa ex ſole flamma pura ęlici oportebat: ſiue ut tradit Feſtus Ignis ueſtę ſi quando interſtinctus eſſet/ Virgines uerberibus afficiebantur a pontifice, quibus mos erat tabulam felicis materię tam diu uerberare quouſq; acceptũ ignem cribro æreo uirgo in ędem ferret. Sacra ueſtę primus in Italiã æneas tu-

Sacra veſtæ palladium. Veſtales.iiii poſtea ſex fuerũt & hic numerus manſit.

lit. Virgilius Aeternũq; adytis effert penetralibus ignẽ. In templo ueſtę palladiũ & ſacra Romanoꝝ ſub uirginũ cuſtodia ſeruabãt. veſtales tẽpli cuſtodes legit quatuor Numa rex: eaſq; auctore Plutarcho uirgines ſacrauit Geganiã/ Beroniã/Camillã, & Tarpeiã, Duas

deinde teſte Dionyſio addidit Tarquinius priſcus/ quia non uidebantur quatuor ſufficere ſacrificiis faciendis pro urbe ro. quibus opus erat/adeſſe ueſtales, quæ poſtea fuerunt ſex. Et is numerus mãſit / ut quælibet tunc regio ſuam haberet ueſtalem quoniam tunc in ſex regiones diuiſa erat urbs. Incipiente Tarquinio ſecuti ſunt reges cæteri. Idem primus inuenit ſupplicia / quibus a pontifice punirentur ob incuſtoditam uirginitatem, Deprehenſa una regnante eo Sacerdos quædam Pinaria publii filia interueniens non caſta ſacris. Solæq; ueſtales (quoniam feminæ erant) ad ſuſtentandam uitam fructus habebant de publico, uſq; ad tempora Theodoſii Imperatoris. Cæteri uero ſacerdotes uiuebant ex ſuis fortunis. Veſtalis erat matrima, & patrima/cuius parentes domiciliũ in Italia habebant. facultas erat ueſtalibus nubere poſt triceſimum annum, quo adſcriptæ erant templo / quæ nupſerunt infortunatæ, uelut exacrabiles fuerunt/ Veſtalis non accipiebatur a Pontifice minor ſex annis, & maior decem / ut ſcribit Antiſtius labeo, triginta annos erant in templo / Decem primis annis erudiebatur ad ſacra, decem ſecundis erat miniſtra, poſtremis decem præſidebat: prima ueſtalium uocabatur maxima. ſicut hodie apud nos abatiſſa. Adeo gratum & uenerabile populo ro. id ſacerdotium / ut ſacroſanctæ haberentur / & concordiam inter Ciues ſola ex auctoritate ueſtalium facerent. Cum a Pontifice ueſtalis eligebatur appellabatur Amata, ab illa prima electa, quæ Amata uocabatur. De inceſtu & Supplicio ueſtalium ſatis multa Plutarchus in Camillo. ædem ueſtæ bonæ deæ, & Cereris uiri non ingrediebantur, quamuis a uiris ædificarentur. Ea uero pars palatini montis ſupra templum ueſtæ, quæ maxime ſpectat forum ro. uocabatur Vellia / de qua. M. Varro ita inquit Vellia unde eſſet plures accepi cauſas / In queis / ꝙ ibi eundem hunc locum a pecore dictum putant / ꝙ ibi paſtores olim palatini ante tonſuram inuentam / uellere lanam ſint ſoliti / ex quo uellera dicuntur, unde a uellendo Vellia dicta. In uellia apud ædem deum penatium Germalum a germanis Romulo/ & Remo dictum. In uellia pręterea prius habitauit Val publicola/q ędes in ſummo loco ſitas demolitus ob affactati regni ſuſpitionẽ/ad inferiora fori loca habitãda ſe cõtulit tranſlata illuc materia/habitauitq; in uico publico/ut ſcribit Liuius

Veſtalium ſupplicia

Pinaria veſtalis. P. filia ſtupro deprhenſa.

Veſtalis matrima & patrima.

Nubẽdi facultas veſtalibus poſt xxx. annos.

Veſtalis adceptio.

Veſtaliũ prima vocabaẽ maxima.

Veſtalis nomen amata.

pars palatini montis quæ forum ſpectat dicta eſt Vellia a vellendo.

Germalũ a germanis.

Domus Catulli & Catilinæ. Eadem montis pars habuit Domum Catulli,& Catilinæ. In eiuſdẽ montis cliuo ante ædem nunc Coſmæ & Damiani fuit olim templũ **Tẽplũ deorũ penatiũ.** deorum penatium,de quo Dionyſius libro primo. Templum romę inquit oſtenditur haud procul a foro,ualde tenebroſum extructum non magnum,in hoc ſitæ ſunt Deorum troianorum imagines,quas **Forma deorũ penatiũ.** omnibus fas eſt uidere in inſcriptione habẽtes DII PENATES. Sunt enim adoleſcentes duo ſedentes pilam tenentes ueteris artis opera,multaq; alia deorum iſtorum ſimulacra in uetuſtis templis, & in omnibus iuuenes militari habitu apparẽt. Erãt enim cuſtodes urbis,Cicero pro.P.Sylla. Dii patrii/ & penates,Qui huic urbi/& huic Imperio præſidetis:qui hoc imperium:hanc libertatem po.ro. Qui hæc tecta,hæc templa me conſule/ueſtro numine,auxilioq; ſer **Lacus Curtius.** uaſtis. Teſtor. &.C.fuit præterea in media parte ro. Lacus Curtius/ & hiatus terræ profundiſſimus: quem in locum Curtius quidam a poſtulione poſtulatus equo inſidens armatuſq; pro populi ſalute ſe deiecit. Hoc facto ſtatim hiatus terræ in ſolidam terram rediit, & peſtem ,per quã ſe deuouerat,euanuit/ut ſcribit Liuius. Val.Max. Repentinum inquit & Curtii addleſcentis nobilis in media parte fori præcipitio conſolidatum / ubi magna poſtea decora fulſerunt , Nullum tamen hodie pietate Curtii erga patriam clarius obſeruat exemplum. Ouidius in faſtis. Curtius ille lacus ſiccas qui ſuſtinet undus: Nunc ſolida eſt tellus,ſed fuit ante lacus. Curtium ſabinum quendam militem fuiſſe,& dum iuxta eum locũ bellum gereretur ,in paludibus latuiſſe,anteq̃ cloacæ eſſent factæ, Quidam uero tradunt eum locum fuiſſe fulguritum,& ex.S.C.ſeptum iubente Curtio Cos.fuit præterea in parte fori ad radices pala **Aedis Caſtoris & Pollucis.ad lacũ Iuturnę.** tii templum Caſtoris, & pollucis iuxta iuturnæ fontem / & templũ Veſtæ/extant magna eius ædis ædificia iuxta ponticulum lapideũ, ubi nuper effoſſa marmora cum inſcriptionibus. Quod templum communi titulo dedicatum ſub nomine tantum Caſtoris dicebatur **A. Poſthumius dictator.** Hac de cauſa ibi conditum Nam cum A .Poſthumius dictator ut ſcribit Cæcilius,apud Regillum lacum cum hoſtibus conflictaſſet, ac uictor exiſteret , duo iuuenes candidis equis inſigni uirtute ibi apparuerunt,quos dictator quæſitos;ut dignis eos muneribus honoraret,non repperit.Caſtorem,& pollucem ratus,communi titulo dedicauit.Ouidius li.primo faſt . Fratribus illa dies,fratres de gẽte

deorum, Iuxta Iuturnæ compoſuere lacus. Eos fuiſſe adoleſcentes ſcribit Dionyſius proceros redeuntes e plio ſpecie pugilũ, Equoſq; madidos ſudore adducentes, alluenteſq; ad Scaturiginem quæ manat iuxta ædem Veſtæ, lacum faciens profundum, paruum, multis circũſtantibus diſcere ab eis, & eos nunciaſſe uictores Romanos extitiſſe, Caſtoris, & pollucis ſimulacra ea credidere. Srabo ſic inquit Cunq; in foro Caſtoris, & pollucis templum ędificatum tantis uenerantur honoribus, quos uniuerſi Conſeruatores appellant. Cicero in.C.Verrem.de latrocinio loquor auſum eſſe in æde Caſtoris/ Quod tẽplũ in oculis/ & quotidiano aſpectu po.ro.poſitũ eſt. Quo ſæpenumero Senatus cõuocatur. Eius tectũ pulcherrime laqueatũ. Val. Max. libro primo Caſtorem inquit & pollucem etiam illo tempore pro Imperio po.ro excubuiſſe cognitum/ quo apud lacum Iuturnæ ſuum/ equorumq; ſudorẽ abluiſſe uiſi ſunt. Iunctaq; fonti ædis eorum nullius hominum manu reſerata patuit. Iidem etiã dii eodem in loco uictoriam de Perſe Macedoniæ rege. & de bello ſimbrico eodem die: quo uictor extitit.C.Marius ut tradit L.Florus. in hoc ambitu fuiſſe aiunt Vulcani ædem ante cuius fores pependit uſq; ad incendium Gallorum Sciphus ille, in quo Romulus & Remus fuerunt expoſiti ad radices palatii; ubi nunc eſt rotunda ædis S.Theodori/nam illuc uſq; tyberis olim inferebat ſinum ut ſcribit Propertius libro.iiii. cum inquit Hac quondam tyberinus Iter faciebat; & aiunt Remorum auditos per uada pulſa ſonos. At poſtq̃ ille ſuis tantum conceſſit alũnis Vortunnus, uerſo dicor ab amne deus idem ferme ſcribit Ouidius. Nam antea Tybaris (ut omnes ſcribunt poetæ, & hiſtorici) influebat per uelabrum/ Mutatuſq; eſt eius alueus a Tarquinio priſco, deinde magnis ſaxorum molibus a M.Agrippa in utraq; ripa diſpoſitis coartatus. & ob eã rationẽ poſitum fuit in uelabro ſignum Vertũni. Qui erat deus in uertendarum rerum. Expoſitio autem puerorum fuit in Comitio, ubi ficus ruminalis, qui locus poſtea Germalum/q; germani eſſent fratres, dictus eſt/ſub Caprifico, quam Sacerdotes ſeruabant, ne interiret; nam ſi aruiſſet, urbis portẽdiſſet excidium. Cor. Tacitus eodem inquit anno Ruminalem arborem in Comitio, quæ.D.CCXL annos Remi/ Romuliq; infantiam texerat, mortuis ramalibus, & areſcẽte trunco diminutam prodigii loco habitum eſt, donec in nouos fœtus reui/

Caſtoris/ & Pollucis ſimulacra.

Aedis Vulcani.
Scyph9 ubi Romulus & Remus expoſiti.
Sphærica ædis.S.theodori.

Expoſitio puerorum i Comitio.
Ficus ruminalis.

uiſceret. Plynius etiam ita inquit ficus arbor in foro/ipſo, ac Comi-tio/romæ nata ſacra fulguribus ibi conditis, magiſq; ob memoriam eius, quæ nutrix fuit Romuli & Remi conditorum urbis appella-ta/quoniam ſub ea inuenta eſt Lupa infantibus prębens mammam (ita enim uocabant mammam) miraculo ex ære iuxta dicata, & ad ubera infantes. Liuius ad ficum inquit ruminalem ſimulacra infan tium conditorum urbis ſub uberibus lupæ diſpoſuerunt. Ficus ue-ro ruminalis dicta, uel a mãma lupæ, uel ꝙ ſub ea arbore æſtiuo tẽ-pore pecora ruminarent. Ouidius in faſtis. Arbor erat, remanent ue ſtigia, quæq; uocatur Romula nunc ficus rumina ficus erat, ex qua quidem arbore picus martis pueris cibos inferebat. Ouidius li-bro. iii. faſtorum: Lacte quis infantes neſcit creuiſſe ferino: Et picum expoſitis ſæpe tuliſſe cibos. nam ſub ea arbore/iuſſu Amulii expoſi ti erant. unde ob eã cauſam & eius lac quo pro coagulo paſtores ute-bantur in maxima eſt habita ueneratione. M. Varro, Alii inquit pro coagulo addunt de fici ramo lac, ideo apud diuæ Rumiæ Sacellum a paſtoribus ſatam ficum, ibi enim ſolent ſacrificare: lacte: nõ uino: pro lactentibus. mammæ enim rumis, ſiue ruminare a rumi/& inde ſubrumi dicuntur agni lactentes a lacte. Cæterum ne res tanta in arctum coniiciatur ab Iliæ puerperio paulo altius ut clarius pateat. Res repetenda/ ſiue illa genii/ſiue mortalis potius compreſſu præ-gnans facta eſt. ubi ſibi uterum turgere ſenſit / ſimulata ægritudine in priuato ſe ſe continuit, non minus ad religionem/q̃ ad cęlandum uterum, & ut polluto corpore ſacris abſtineret, Quã rem per fidiſſi mum medicum Amulius ſciſcitatus, illam grauidam deprǽhendit, & cuſtodes adhibuit, Alii uero ita tradunt. Cũ ea aquatum exiſſet in lucum Martis prope Albã a genio loci cõpreſſa, Ouidius in faſt. Siluia ueſtalis (quis enim uetat inde moueri) Sacra lauaturas inde petebat aquas. Et quia locus Marti dicatus erat/dicunt a marte com preſſam. unoq; partu ædidit infantes, quibus Ruma. i. mamma lu-pæ nomen fecit. Alter Romulus/alter Remus appellatus eſt. Iubẽ-te Amulio Ilia mater in Aniene ſubmerſa eſt. Infantes uero proiecti in tyberim longius ab Alba. Fauſtulus ſubulcorum magiſter illos cum conſpexiſſet ſugere ubera lupæ, exceptos in alueolo Larentiæ uxori educandos dedit. Nam tyberis hiberna pluuia auctus ſtagnũ cũ illuuie fecerat ut ſcribit. M. Varro. Locus tũc ſentibus ſqualebat,

Lupa nutrix

Picus Mar-tis.

Diuæ Ru-miæ ſacellũ

Rhea ſiluia ueſtalis quõ prægnãs fa-cta eſt.

Romus & Remus ſfan tes.

Ilia mr̃ in aniene ſub-merſa.

Pueri Larẽ-tiæ traduntͤ educandi.

Ex proximis collibus Lupa ſitiens paulo ante fœta deſcendens re/ lictis catulis ubera infantibus præbuit, quod multis uerſibus ſcri/ bit Ouidius lib.ii.faſt. De Ilia matre diſcrepant inter ſe ſcriptores, De natis uero ex Ilia. L. Cincius, & Calpurnius piſo ſcribunt infan tes ipſos in alueo iacentes iubente Amulio expoſitos iaciẽdos in ty/ berim.xv.fere mil.paſſ.ab Alba diſtantem, ubi propius aſtiterunt, uidentesq; tyberim continuis imbribus tumentem, ſuperatis ripis in campos effluxiſſe. Erat enim tybris breuibus ſtagnis ſuper ripas effuſus, ne adiri uſquam ad iuſti annis curſu3 poterat. Diſceden/ tes a uertice palatii ad aquas ultimas, ſuper aqua ipſa alueum expo/ ſuiſſe innataſſeq; ipſu3 parumper/poſtea recedenti paulatim ab ex/ tremis ripis riuo illiſum lapidi, atq; ſubuerſum infantes eieciſſe. Nã pueri uagientes cum per eluuiem uoluerentur/lupa quædam appa ret paulo ante fœta turgentibus lacte uberibus, ea ſubmittebat ad ora puerorum/lingua quoq; cęnum abſtergens quo pleni erant, Pa ſtores adueniunt/greges agentes in paſcua/uidens unus lupam con uocat illuc alios/rem ipſam ſpectaturos/terrentes clamore lupã ipſa ſenſim ab infantibus diuulſa in propinquum ſacrum locum ſilua denſa contectum diuertit, qui petra caua fontes emittens Saltus pa nos eſſe dicebatur, ubi erat eiuſdem dei Ara, in quem locum Lupa ſe recipiens diuertit. Antrum uero coniũctum palatio ædificiis oſtẽ ditur iuxta uiam qua itur ad Circum, Templumq;, ei proximum in quo eſt imago huius caſus lupa præbens duobus ubera infanti/ bus antiqua opera ſimulacra ærea, quę hodie ſunt in Capitolio, ut dictum eſt. Fauſtulus uero magiſter regii pecoris clam omnibus (ut ſcribit Plutarchus) illos ex ſuo loco aſportauit. Fuit præterea in me/ dio foro Templum Iani, ut ſcribit procopius cuius ætate adhuc ex/ tabat/ſed incultum, cum inquit Templum Iani in medio foro Ro. ex aduerſo Capitolii paulo ſupra eum locum, quem nunc Romani tres parcas appellant, Erat enim Sacellum totum ex ære conſtitutũ/ quadrata quadam dimenſione locatum, tantæq; amplitudinis, q̃tã integi Iani ſtatua poterat ænea/quinquepedaliſq;, Capite dumtaxat bifrons. Altera facies orientem, Altera occidentem ſolem reſpiciens, portæ utrimq; æneę quæ pacis tempore claudebantur/inſtante autẽ bello aperiebantur, ſed tunc incultum, propterea q; pudebat Chri/ ſtianos in cõtemplo ueteres ritus ſacrorũ referre; & uocabatur Ianus

Puerorum expoſitio.

Salt. panos & eius ara. Antrũ pala tio iunctum

Simulacra ęrea.lupę et infantium.

Tẽplũ Iani in medio fo ro ro.

Tẽplũ ęreũ non magnũ Iani ſtatuæ tm̃ capax.

gemininus de quo Plynius libro.xxxv.nat.hiſt.ita ſcribit.Ianus geminius a Numa rege dicatus qui pacis / belliq; argumento colitur digitis ita figuratis ut .CCCL.dierum notam per ſignificationem annui temporis/ & æui ſe deum indicat.Quod ter apud ueteres clauſum fuiſſe memoratur/Semel.T.Manlio.Cos.Iterum ſub Cæſare Auguſto, tertium Veſpaſiano principe.Item Ouidius ita ſcribit Sanguine lætifero totus miſcebitur orbis: Ni teneant rigidæ condita bella feræ.Virgilius.Sunt geminæ belli portæ.Gordianus.ut tradit Iul.Capitolinus.Aperto iano gemino profectus eſt cōtra perſas.Cuius templi forma uiſitur hodie in Nomiſmatibus Neronis. ubi titulus/ PACE.P.R.TERRA MARIQ.PARTA IANVM CLVSIT. Fuit præterea in capite fori ro.Vmbilicus urbis & Colūna miliaria/ſiue miliarium aureum conſtitutum ad ſingulas portas,Quas ætate ſua Plinius.xxiiii.fuiſſe oſtendit.Plutarchus uero tradit fuiſſe colūnam auream:in qua inciſæ omnes Italiæ uiæ finiunt.Quam fuiſſe iuxta ædem Saturni ſcribit Tacitus cum inquit perrexiſſe cohortem ad aureum militarium ſub æde Saturni Ide; ferme tradit Plutachus in Othone.Fuit etiam in hoc ambitu Colūna męnia a Męnio ſic dicta, Qui abſumpto patrimonio domū uendidit,reſeruata ſibi una Colūna, in qua ligna proiiceret: unde gladiatorios ſpectaret ludos in foro.Cicero pro.P.Sextio, Venit inquit (ut ſcitis) ad Colūnam mœniam tātus ex omnibus ſpectaculis uſq; a Capitolio, tantus ex fori Cancellis plauſus eſt excitatus / ut nunq̄ maior conſenſio/aut apertior po.ro.uniuerſi fuiſſe ulla in cauſa diceretur.A Męniano præterea Męniana dicta conſtat/ Quę ſunt ædificia prominentia in ædibus.Suetonius. Pauci inquit e proximis męnianis ſpectabant. fuit & iuxta forum ædis Victoriæ/ quam L.Volūnius ædilis.Cur.ex mulctatitia pecunia faciendam curauerat,dedicauit.auctor Liuius/fuerunt & in latere fori ro.Scalæ annulariæ, & domus Cæſ.Auguſti,ubi p.xl.annos hitauit.Fuit & Pila Horatia, q̄ erat lapis angularis:ſupra quam ſpolia Horatiorum pendebant.Fuit & Atrium Mineruæ:Porticus Iulia/& Templum Veneris genitricis:quam diuus Iulius excitauit.Appianus/erexit/inquit Veneri genitrici templum/ut prius ad pharſalium; uouerat bellum initurus.Atriumq; templo circunduxit, Quod romanum forū eſſe uoluit:non rerum quidem uenalium,ſed eorum/ qui ad iura ſimul

Ianus gemi nius.
Tēplū Iani ter ppud ve teres clauſū
Iani templi forma in no miſmatibus neronis.
Vmbilicus vrbis.
Miliarium aureum.
Cnlūna au rea vbi inci ſæ italię vię
Colūna męnia.
Ludi gladia torii.
Cācelli fori
Męniana a mœnio.
Aedis victoriæ.
Scalę annulariæ.
Domus Cęſaris auguſ.
Pila horatia
Spolia hora tiorum.
Atriū Mineruæ.
Porticus Iulia.
Tēplū ven. genitricis.

conuenirent, Cleopatræ illuſtrem deæ imaginem templo contulit. Fuit & in Volcanali lotos a Romulo ſata, radices eius in forũ uſq; Cæſaris per ſtationes Municipiorum penetrabant. ut auctor eſt Maſurius. Fuit & equus Cęſaris. Equus aureus Domitiani. & equus Cõſtantini Imp. Fuerũt præterea tabernæ nouæ/& ueteres/Liuius pluribus inquit ſimul locis circa forũ incendiũ ortum, Eodem tempore Septem tabernę, quæ poſtea quinq;/& argẽtarię, quę nunc nouę, appellantur/arſere, compræhenſa poſtea priuata ædificia, neq; enim tunc baſilicæ erant, compræhenſæ lathomię, forumq; piſcarium, & Atrium regium, ędis ueſtę uix defenſa eſt. Locauerant inde quę circa forum conſumpta incendio erant/ſeptem tabernas, Macellum, atrium regium. Tabernę namq; fori prius ſeptem deinde quinq;. Iuuenalis ſatyra prima. Sed quinq; tabernæ quadringẽta parant. i. equeſtrem cenſum. Fuit pręterea in foro ro. Cloaca maxima, quę oĩa Vrbis purgamenta excipiebat. iuxta quam locus erat qui uocabat Doliola/a doliolis ſub terra/ubi non licebat ſpuere. quo in loco quę/dam myſtica Numæ põpilii condita eſſe putabantur. Nec deſunt q tradant Galloꝝ ſenonũ in quibuſdam illoꝝ cineres fuiſſe conditos. Surgebant olim circa forum nouem fontes, qui poſtea ob ingentia ædificiorũ fundamenta deſierunt. Iminebat præterea foro rupes capitolina/unde fontes præcipitabantur/ſicut nũc iugo eius collis faſcinoroſi puniunt. Extant ad radices mõtis templũ ſanctę Marię gratiaꝝ/& Tẽplũ conſolationis/ uotis ac miraculis clarum. Vocabatur olim hoc forum/Romanum/latium/ac palladium. Et regio. viii. antiquę urbis forum olim ro. dicebatur. & habebat magnum ambitũ. Poſtea Iulius Cæſ. deinde Auguſtus forum ipſum ro. ampliauerũt: quoniam non uidebatur unum forum ſatis eſſe ad cauſas agendas: ſua uterq; princeps fora huic adiunxerunt/& uocabãtur iudicialia. Martialis ad Sextum, Cauſas inquis agam Cicerone diſertius ipſo: Atq; erit in triplici par mihi nemo foro. i. ro. C. Cæſaris/& Auguſti.

Cleopatræ imago. Lotos a Romulo ſata. Statiões municipiorum. Equus Cęſ. Equus aurẽ dõitiani. Equus Cõſtãtini Imp. Tabernæ nouæ & veteres. Tabernę argentariæ. Lathomiæ. Cloaca maxima. Doliola.

Nouẽ fontes circa forum ro. Rupes capitolina. Tẽplum. S. Mariæ gratiarũ & Cõſolationis. Forum ro. quod latiũ/ & palladiũ dicitur.

Forum Cæſaris & eius ornamenta.

¶ Forum Cæſaris dict. Ro. foro coniunctum/& in eo ambitu fuiſſe creditur/ubi nunc extat porticus Fauſtinę/haud longe a domo ſua, quod forum de manubiis inchoauit. Cuius Area ſupra ſeſtertium milies conſiſtit, ubi ſtatuas pulcherrimas collocauit, inter quas Loricatam ſibi dicari paſſus eſt, breui quidem ſpatio forum, ſed inter

urbis ornamenta illud fuiſſe ſcribit Plinius. Ouidius libro tertio de triſt. Hæc ſunt fora Cæſaris inquit. Hæc eſt a ſacris quæ uia nomen habet. Hic locus eſt ueſtæ/qui pallada ſeruat,& ignẽ: Hic fuit antiqui regia parua numæ. Quæ loca erant olim ferme inter ſe cõtigua. haud longe a domo ſua: de qua Suetonius / habitauit inquit ante in Sabura modicis ædibus: poſt autem adeptum pontificatum maximum in uia ſacra/domo publica, quã poſtea Auguſtus ſumptuoſe nimium a liuia ornatam ſolo æquari iuſſit: & in ea Porticus liuia extructa, ubi nunc ſunt ruinæ templi pacis.

Dom⁹ Cæſ. Porticus liuia. Tẽplũ pacis

De Foro Auguſti/& eius ornamentis.

¶ Foro Cæſaris, & foro ro. iunctum erat forum Auguſti, quod fuiſſe creditur, ubi nuuc eſt templum ſancti Hadriani in tribus foris, quod adhuc ſeruat priſcum nomen: breue quidem ſpatio forum, ne poſſeſſoribus/& eius loci incolis ædes auferret, tanta erat in eo principe clementia erga ſuos ciues: ſed uetuſtis ſimulacris ornatiſſimũ forum, in quo locatum erat ſignũ Caſtoris, & pollucis, cum Victoria/Alexandri magni. & eius imagine ab Apelle depicta, ubi & ſtatua Coruini, & in eius caſſide pugnacis corui ſimulacrũ. Suetonius in Auguſto Publica inquit opera plurima extruxit, ex quibus præcipua Forum/cum æde Martis ultoris, quam Marti, bello philippẽſi pro ultione paterna/ſuſcepto/uouerat. Fori autem extruendi cauſa fuit hominum, & iudiciorum multitudo, quæ uidebatur, nõ ſufficientibus duobus/etiam tertio indigere. Itaq; feſtinantius, nec dũ perfecta Martis æde, publicatum. Cautumq; ut ſeparatim in eo publica iudicia/& Sortiones iudicum fierent. Sanxitq; ut de bellis & triumphis conſuleretur hic. Senatus prouincias/cum Imperio potituri hinc deducerentur. Quiq; uictores rediiſſent/huc inſignia triumphorum inferrẽt. Quod forum poſtea ab Hadriano Imp. inſtauratum eſt. Vnde opinio orta/Hadrianum ipſum/ibi templum ſub noĩe ſuo extruxiſſe/quod poſtea ab Antonino pio. dicatũ ut infra dicetur. Idq; Hadrianum primum pont. max. Hadriano martyri dedicaſſe in tribus foris/quod adhuc extat ex ueteri ſtructura, & æreis portis ſatis cõſpicuũ. Iul. Capitolinus in Antonino pio. Opera eius inquit hæc extant Romę tẽplum Hadriani honori patris dicatum, Græcoſtaſiũ poſt incendiũ reſtitutũ/inſtauratum Amphiteatrũ. Sepulchrum Hadriani. Templũ Agrippæ. Pons ſublicius.

Signũ Caſtoris, & Pollucis. Victoria Alc. magni & eius imago. Statua Coruini. Aedis Martis.

Templum ſancti Hadriani in tribus foris.

De foro Boario & eius ambitu.

Inter forū ro.& Tiberim occurrit forū boariū ab æneo bouis ſimulacro nuncupatum,quod erat ibi poſitum,ut ſcribit Oui. in faſt. cū inquit Hic/ubi pars urbis de boue nomē habet.Plinius uero bos ait æneus in foro boario erat romę captus e Genitico inſula officinaꝝ tēperatura nobilitata/& herculis ab Euādro poſitus in foro boario ueſtitus habitu triūphali.Cor.Tacitus ita ſcribit Igr̄ a foro boario.ubi ęneū Tauri ſimulacrū aſpicimus, qa id genus aialiū aratro ſubdit̄, Sulcus deſignādi oppidi cęptus,ut magnā herculis arā cōplecteret̄/ & q̄ ſequunt̄.Sunt qui tradāt a negociatoribus boariis ita dictū: Argumētoeſt paruus/ac ruinoſus arcus iuxta ędē nunc. S.Georgii in Velabro.ubi titulus in poſtrema parte ita uocatus/negociatores boarii,ꝙ ibi boues uenderētur/ſicut nūc in foro ro.manetq; argumentū ſacrificioꝝ/ubi tauroꝝ immolationes & inſtrumēta/cū uictimariis/ & ſacrificolis ad rē accinctis.ubi & proximus Ianus quadrifrons adhuc extat marmoreus male integer/celebris olim mercatoꝝ locus in regione baſilicę.Plures olim apud ueteres fuerūt Iani, quoꝝ hic tm̄ nūc extat:nā Ianus trāſitus ſiue logia uocatur.M.Varro ſcribit Iano xii.aras pro totidē mēſibus fuiſſe dicatas.Iani p oēs regiones incruſtati,& ornati duo præcipui,unus in foro boario, & alter in foro ro. ad arcum fabianū,Ianū inquit Liuius ad ſiniſtrū argiletum & hūc priſcum,plures uero poſteriores. Oui. lib.i.faſt. Cum tot ſint Iani, cur ſtas ſacratus in uno,Hic ubi iuncta foro templa duobus habes. Solus hodie hic quadrifrons a quatuor orbis partibus ſiue anni temporibus ita conſtitutus. quia ipſe deus anni eſt princeps. Vnde & Ianuarius menſis dictus eſt. Ianum primus Numa iuxta Theatrū Marcelli bifrontem fecerat, ſed poſtea captis phaleriis ciuitate Tuſciæ/inuentum eſt Simulacrum Iani quatuor frontibus, propter quatuor anni tempora. Vnde quod Numa inſtituerat, tranſlatum poſtea in forum tranſitorium quod erat tunc boariū, quod deinde uocabulū inditum eſt foro Neruæ.multis poſt ſæculis condito. Et quatuor portarum unum templum Iano inſtitutum in uelabro.Duplex enim erat uelabrū maius,& minus & in utroq; Ianus.Maius in foro olitorio,ubi prius erat Ianus biceps.minus/ ubi Ianus quadrifrons; quod adhuc extat. ubi celebris olim Mercatorum ſedes:ubi fœneratores conſiſtebant:ut Cicero,& Horatius tradunt. Ouidius.

Bouis ſimulacrum.

Geniticos inſula.

Hercules veſtitꝰ hitu triumphali.

Simulacrū tauri ex ęre.

Deſignatio vrbis aratro

Ianus quadrifrons.

Ianus quid? Plures in vrbe Iani.

Forū tranſitoriū duobꝰ in locis.

Duplex velabrū. vnū i foro olitorio.alterū in foro boario

Qui puteal/ianumq; timẽt/celereſq; Calẽdas. Pluteal aũt locus erat

Puteal libo/nis.

ubi cauſæ agebant̃,id fuiſſe credit̃ in foro ro.iuxta fornicẽ fabianũ,

ꝙ ibi Libo ius dixerit,nã Libonis puteal uocabat̃,extat adhuc in ue

Fornix Fa/bianum.

labro tẽplũ.S.Georgii,qđ Zacharias papa natiõe græcus excitauit

Aedes Sctĩ Georgii in velabro.

unde in hodiernũ uſq; diẽ dr̃. S. Georgius in uelabro/qđ imperiti

ad uellus aureũ pronũciant. Velebro aũt a uelatura nomẽ inditum,

Nã anteꝗ paludoſæ cõualles/& reſtagnãtia circa Tiberim loca deſic

carentur,Scaphis,& Cymbulis opus erat e palatio,& citerioribus lo

Velaturaqd

cis in Auentinũ nauigare/& pro uelatura ſtipẽ ſoluere. Propertius.

At qua uelabri regio patet/ire ſolebat Exiguus pulſa per uada lynter

aqua. Oui. in faſt. Qua uelabra ſolent in circũ ducere pompas/ Nil

præter ſalices/craſſaq; canna fuit. Hic,ubi nunc fora ſunt lyntres er

rare uideres,Quaq; iacent ualles maxime circe tuæ. Quę reſtagnatio

Sinus tibe/rinus.

ex eruptionibus tiberini flexuoſi illic ſinus fiebat, antequam Tar/

Cęſaris triũ/phus.

quinius Priſcus alueum mutaret. Suetonius in Cæſare gallici triũ/

phi die uelabrum præteruehens pene curru excuſſus eſt axe disfra/

cto, aſcenditq; Capitoliũ ad lumina.Ix. Elephantibus dextra, & ſi/

Cliuus pu/blicus.

niſtra lychnos geſtãtibus. A uelabro olim incipiebat Cliuus publicus

ad Capitolii arcem. In hoc ambitu erat uicus iugarius inter forũ ro.

Vicus iuga/rius.

& boarium/ Liuius/Saxum ingens inquit e Capitolio in uicum iu/

garium procidit & multos opreſſit. Aiunt Herculẽ ab Euandro exce

Antrũ Caci

ptum liberaſſe ea loca a latrociniis:& formidine Caci;Cuius antrum

erat in Auẽtino Ouidius in faſt. Cacus Auẽtinæ timor atq; infamia

Duæ ædes herculis vi/ctoris.

ſiluæ, Non leue finitimis hoſpitibuſq; malũ. Ob cuius rei memoriã

duas ædes uictori herculi excitatas fuiſſe memorant,unam ad portã

ædis hercu/lis rotunda & parua.

trigeminam/ubi interfecto Caco raptas boues recepit. ut meminit

Macrobius. Alteram in foro boario rotundã/& paruã, ut ſcribit Li/

In ędẽ her/culis neque muſcę neq; canes intrãt

uius. quæ adhuc extat:in ripa tiberis ſub titulo nũc. S. Stephani p/

tomartyris. Quæ depicta dicitur a Pacuuio poeta Ennii ſororis filio.

Plynius in ęde inquit herculis in foro boario:neq; muſcę,neq; canes

intrant / ſub cuius limine claua latebat. Hercules inquit Solinus

ſuo quoq; numini cõſtituit aram;quæ maxima apud põtifices dice/

batur; Cũ ſe e Nicoſtrata Euandri matre/ quæ a uaticiniis Carmẽta

Sacellũ her/culis ĩ foro boario:

dicta eſt:immortalẽ comperiiſſet cõſeptũ ẽt intra ritus ſacroꝝ factis/

bouicidiis docuit potitios. Sacellũ herculis in foro boario,in quo ar

gumẽta & cõuiuii,& maieſtatis eius remanẽt:nã diuinit9 nec muſcis

nec canibus ingreſſus eſt. Et.n.cũ uiſceratione ſacrificolis daret: mu ſcarũ dr̃ imprecatus deũ. Clauã uero in aditu reliquiſſet, cuius olfactu fugerẽt canes: idq; uſq; nũc durat. Fuit p̃terea diuerſa ab hac æde herculis ara i eodẽ foro haud lõge ab hoc loco/i aditu Circi max. Liuius tradit Euandrũ/primã herculi arã cõdidiſſe in auẽtino: & herculẽ ſtruxiſſe ſibi arã/q̃ maxima dicta eſt. Oui. in faſt. Immolat ex illis taurũ tibi iuppiter unũ Victor/& Euãdrũ/ruricolaſq; uocat/ Cõſtituitq; ſibi(q̃ maxima dr̃)ara. Hic, ubi pars urbis de boue nomen habet. ad quas hercules decumas obtulit/ut ſcribit Dionïſius. & uocatur a Romanis maxima/eſt.n. in foro boario p̃xima ueneratiõe, q̃ apud incolas inter cęteras p̃cipua: nã deierationes p eã fiunt/& contẽtiones, uolẽtes aliquid firmi cõficere, & decumationes fiũt ex uotis: ornatu tñ ipſo multo inferior q̃ opinione. Erat.n. ſubterranea crypta ubi in eius ruinis ætate mea effoſſum fuit herculis æneũ, auratũq; Simulacrũ, quod nũc eſt in Capitolio in ædibus Conſeruatoꝝ Con ſecrataq; ædis poſtea a Senatu/monitu Sibyllinoꝝ Car. ſub dictatore Sylla: quã dedicandam probauit Ouid. in faſt. Altera pars Circi cuſtode ſub hercule tuta eſt/Quã deus Euboico carmine munus habet. Et rurſus. Si quæris titulos/Sylla probauit opus. ſed potius cuſtodis herculis ædes in circo fl. fuiſſe creditur/ut poſtea dicet. Colebatur.n. hercules gręco cultu/is uicto Gerione, & ab actis eius bubus, illuc appulit/& ab Euãdro/hoſpitio exceptus. Erãt ante illic nemora, & ſiluestria loca. Virg. li. viii. ęn. Hæc nemora indigenæ/fauni/nymphæq; tenebant. Tradũt Seruium Tullium duo templa in foro boario excitaſſe, unũ fortunę p̃ſperæ, & altera matris Matutæ. Proſperæ nulla extãt ueſtigia. Oui. li. vi. faſt. Lux eadẽ fortuna tua eſt/auctorq; locuſq;/ſed ſup inductis qd latet/ęde togis, erat.n. eius ſtatua uelata. q pudebat cęleſtẽ deã cũ mortali cõcubere/nã cũ illo nocturno tpe/p feneſtrã/q̃ porta feneſtella dictaẽ/igreſſa cõcubebat ut ſcribit Plutarchus in poblematibus. Oui. in faſt. Nocte domum parua ſolita eſt intrare feneſtra. Vnde feneſtellę noĩa porta tenet. proſpera uero dicta, q in hoc uno rege non fuit cæca: arſerat enim hoc templum, & ſtatua eius manſit illeſa tuente patre eius Vulcano. Nam ex genitali (ut aiunt) in cinere uiſo conceptus eſt. Matris uero Matutæ ædis in foro Boario adhuc extat quota pars rotũditatis inter proxima nũc proſtibula iuxta Circũ maximũ. Idẽ

Ara Herculis q̃ maxia dicta eſt.

Aeneũ herculis ſimulacrum.

Templum Matutæ/ & templũ fortunę proſperæ a Seruio Tullio cõdita in fo. boario.

Porta feneſtella.

Proſpera uñ

Templum Matutæ.

in eodem. Ite bonæ matres ueſtrũ matralia feſtũ, Flauaq; thebanę reddite liba deę, Potibus/& magno iũcta eſt celeberrima circo, Area quæ poſito de boue nomẽ habet: Hic ubi luce ferũt matutæ ſacra parenti Sceptriferas ſerui tẽpla dediſſe manus. Camillus/inqt Liuius ædẽ Matutæ refectã dedicaturus iaʒ antea rege Tullio dedicatã,/eodem die Matutæ, & fortunæ ꝓſperæ feſtũ celebrabatur, & utrumq; tẽplum uno incendio abſumptũ. Idem in eodem fœdũ incendium inter Salinas, & portã Carmentalẽ cũ æquimelio, iugarioq; uico late uagatũ in tẽplo fortunæ & matris Matutæ, & Spei extra portam.

Matutæ et fortunæ ꝓſperæ feſtũ.

Fuit ꝑterea in foro boario ędis pudicitię patricię ab Aemilio cõdita/quæ adhuc extat ueteri ſtructura/ex lapidẽ tiburtino: uetuſtate iam pene collabens quadratæ & anguſtę formę in ripa tiberis ſub titulo nunc Sanctæ Marię ægyptiacę inter ęnopolia & ꝓſtibula. iuxta pontem eiuſdem nõis. haud lõge ab æde herculis rotũda & parua, de qua ſupra dictũ eſt. Pudicitię ædẽ nõ ingrediebant̃ niſi pudicæ ac nobiles matronæ. Liuius inſignẽ inquit ſupplicationẽ fecit certamen in foro boario ad ædẽ rotũdã/& paruã herculis inter matronas ortũ. Vñ Propertius li. ii. Tẽpla pudicitiæ quid opus ſtatuiſſe puellis: Si cuiuis nuptæ quidlibet eſſe licet. a cuius ſacris arcebãtur plebeiæ. Ea de cauſa excitatũ eſt alterũ pudicitiæ plebeię Sacellũ in uico lõgo a uirgine plebeia plebeio uiro nupta/cõſtitutũ, ut ſcribit Liuius.

Aedis pudicitię patricię

Pudicitiæ plebeiæ Sacellum.

Fuit ꝑterea in foro boario Argiletũ ab hoſpite Euãdri Argo (ut placet Virgilio) nũcupatũ. q2 illic Argus fuerit ſepultus, uel ut alii putãt ab argilla creta q̃ illic effodiebatur. Fuit aũt Argiletus duplex v3 ſummus/& imus. Sũmus in principio uici tuſci inter Circũ max. & Auẽtinũ/ubi lętũ Argi ſimul & ſepulchrũ. Imus uero ubi Ianus quadrifrõs. in uelabro: Qui & Vertũnus in fine uici tuſci ſub Capitolio: ubi Saturnię ueſtigia/& frequẽtes reꝝ uenaliũ tabernæ. ubi & libri erãt uenales. Martialis. Argilętanas mauis habitare tabernas.

Argiletum ab Argo dictum. Argiletum duplex.

Vertũnus.

Argiletanæ Tabernæ.

De Foro Piſcario.

¶ Forũ piſcariũ/inter boariũ/& olitoriũ iuxta tiberim fuiſſe credit̃/ut ſcribit. M. Varro/cũ inquit/foꝝ piſcariũ ſecundũ tiberim ad ianũ uocãt/cuius tẽplum/ut dixi/erat iuxta Theatrũ Marcelli, In eo ambitu ubi nũc eſt ædis. S. Mariæ in porticu. In foro piſcario nõ modo piſces olim/ſed alię diuerſę res uendebantur. Plautus/apud piſcariũ inquit, ubi uariæ res uenduntur.

Tẽplũ Iani

De foro Olitorio & antiquis eius templis.

Forum olitorium extra portam Carmentalem/inter Capitolium/ & Tiberim:ubi nũc Theatrũ Marcelli qui locus hodie uulgo dicitur Platea montanaria,ubi fuit templũ Iani,quod Gn.Duillius uouit/diuerſum ab illo/quod Numa cõdidit,Tacitus libro.ii. Dedicauit inquit & Iano templũ Tiberius Cæs. quod apud forũ olitoriũ Gn.Duillius,qui primus rem.ro.proſpere mari geſſit,uouit:triumphũq; naualẽ de pœnis meruit,Ad hoc templũ(ut nõnulli tradũt) bellũ ſuſcepturus cõſul frequenti ſenatu primoribus patrũ,ac militibus comitatus,Ipſe q; gabino cinctu ſollẽni more,fores templi reſerabat,ut Maronis quoq; carmen teſtatur.Spei aũt ædis a Germanico ſacratur,quã.M.Attilius Glabrio Xuir uouerat/ſtatuãq; auratã, quæ prima in Italia uiſa eſt,quo die cũ rege Antiocho apud Termopylas pugnaſſet,locaueratq; idẽ ex.S.C.auctor Liuius.Fuit & in eodem foro templũ pietatis/ubi nunc eſt Theatrũ Marcelli/ut ſcribit Plinius/& Solinus:fuit & Colũna lactaria/ad quã infantes lacte alẽdi deferebãtur.forũ aũt olitorium/ut ſcribit Varro/erat antiquũ Macellũ/ubi olerũ copia/Eã loca inquiẽs etiam nũc lacedæmonii uocãt Macellũ/Sed Iones oſtia hortorũ Macellotas dicunt/fuerunt olim a dextro Capitolii latere cõtinuata fora/& interſe cõtigua / Olitoriũ Piſcariũ.Boariũ.Romanũ.Iulii Cæs.& Augu.Neruæ,& Traiani.

Templum Iani. a Gn. Duillio vo tum.

Aedis Spei.

Templum Pietatis.

Colũna lactaria.

Antiquum macellũ olerum.

De foro Neruæ,ſiue tranſitorio.

Supra forum Ro. occurrit forum diui Neruæ Imperatoris inter ædem nunc.S.Hadriani in tribus foris/& templum. S. Baſilii.ubi nunc ſunt horti ad radices Capitolii.Fuit aũt forum ſatis cõſpicuũ in cuius medio ut ſcribit Pauſanias ſtabat Columna ænea mire magnitudinis / quæ ſuſtentabat totum fori tectum / ex Laminis Oricalchi.ſubſtructum:ubi intrinſecus lumen erat ambiguum,cœptũ ante / id forum a Domitiano / ut tradit Sueto.cum inquit/ Nouam autem excitauit ædem in Capitolio Ioui cuſtodi / & forum / quod nunc Neruæ uocatur / quod tranſitorium dicitur/ut ſcribit Aelius Spartianus in Alexandro ſeuero ita inquiens/Statuas Colloſſas, aut pedeſtres nudas/aut equeſtres diuis Imperatoribus in foro diui Neruæ / quod tranſitorium dicitur / locauit/cum titulis/& colũnis æneis/quæ geſtorum ordinem continerent. Idem princeps etiam ſtatuas ſummorũ uirorũ in proximo Traiani foro collocauit/undiq;

Columna ænea.

ædes Iouis cuſtodis.

tranſlatas/ut hoc modo ſui generis obſcuritatem contegeret. Vnũ ex omnibus Neruæ forum habet hodie ornamenta quædam uetuſtate, & incendio corrupta/& parietes amploſa ſuperiore latere/ubi etiam parua porticus incendio ferme abſumpta/qui locus hodie ab imperitis uocatur Arca Noei. ab eruditis uero Arcus Neruæ. extãt adhuc a dextro latere duo fornices iactu lapidis inter ſe diſtãtes nudati tamen. ubi quædam triumphalia ex marmore ornamenta uiſuntur.

Parua porticus.
Arcᵘ neruę

De foro Traiani/& eius ornamentis.

¶Contiguum neruæ foro erat forum Traiani inter Capitolium, & Quirinalem extructum, ubi columna Cochlidis adhuc extat erecta, fuit autem forum ornatiſſimum/cum templo/& equo æneo eiuſdem principis, ubi erant ornamenta ex toto terrarum orbe exquiſita, & porticus adeo mirabile opus/ut qui intuerentur/non potuerint credere manibus hominnm facta, ſed gigantum, cuius fragmẽta nuperrime e ꝓfunda terra eruta uidimus. ſub capitolio/e lapide candidiſſimo miræ amplitudinis, ad quod forum ædificandum pars Quirinalis, quę Capitolium contingebat exciſa/atqꝫ ſolo ęquata/ne ſuo ſpatio fraudaretur. de quo Caſſiodorus in Epiſtolis/Traiani forum inquit aſſiduitate uidere/miraculum eſt. Ad quem locum cum Cõſtans Conſtantini filius Cõſtantinopoli natus, & educatus perueniſſet/ ſingularem ſtructuram primum attonitus cernens, pqꝫ giganteos contextus circunferens mentem/Omni itaqꝫ ſpe talia cõficiendi/amota/Traiani Equum ſolum locatum in Atrii medio imitari ſe uelle dicebat, cui regalis Orſmida reſpõdit ſtabulum prius tale condas. Cuius equi imago uiſitur in eius principis Nomiſmatibus, in quibus pro maiori parte/a tergo tituli leguntur. S.P.Q.R. OPTIMO PRINCIPI.

Colũna Cochlidis.
Equus Tra

De Foro Suario/& Archimonio.

¶Sub eodem Quirinali monte/inter palatium nunc uetus. D. Colũnenſium & uiam quæ ducit in montem Caballum/ ubi hodie ſunt horti. Fuit olim forum Suarium a ſuibus cognominatuꝫ/quod illic apud ueteres/ſues uenderentur. Argumento eſt eccleſia condita ſub titulo. S. Nicolai de porcilibus. Veteres enim ſeparata & conſtituta habebãt loca/ubi res peculiariter uenderenť. ut forũ hoc ſuarium/ ubi ſues, piſcariũ/ubi piſces, Olitoriũ/ubi olera priſci ro. mercarenť

¶Poſt hunc locum/iactu fundę/ſub monte Apollinis olim & Claſtrę fuit forum Archimonium/ubi nūc eſt templū ſancti Nicolai de Archimoniis, quod corrupto uocabulo hodie ab imperitis profert: niſi forte a romana familia eius nominis, ei templo appellatio eſt. Multa enim uocabula ob litterarum ignorationem imperitum uulgus perperam pronunciat. Nam ruſtici(ut fertur)ac feminæ latinam linguam corruperunt. Cicero autem inquit fœminas ſemp patriam linguam in qua natę ſunt retinere, ſed credēdū potius a barbaris/qui per tot ſæcula Italiam tenuere/corruptam.

De foro Salluſtiano.

¶In dorſo Quirinalis iuxta leuum montis ſupercilium inter tēplū ſanctę Suſannę/& portam Salariam fuit olim forum Salluſtii ornatiſſimum Saluſtianis eminens hortis/cuius adhuc extāt magna ueſtigia e regione Thermarum diocletiani/quod ex pecunia/ex africa quam prætor rexit reportauit/ut poſtea dicetur.

De Cæteris/urbis antiquis foris.

¶Fuerunt præter ſupradicta/& alia non nulla antiqua fora: quorū tm̄ nomina nūc extant/ut forum Cupedinis a Cupis/ſiue cupiditate dictum. M. Varro. Hæc omnia poſtq̄ contracta in unum locum, quæ ad uictum pertinebant, ædificatus locus, & Macellum dictus. fuit præterea forum piſtorium, & ruſticorum. forum palladium qd' & Romanum eſſe quidam uolūt/uel a templo palladis/uel ab atrio Mineruæ/ quod illic erat. Martialis. Libertum magni lucēſis quęre ſecundi, Limina poſt pacis palladiumq; forum. Nec deſunt qui tradant forum palladium fuiſſe in palatio ſupra arcum Titi Imp. a ſiniſtris uię / qua nunc in montem aſcenditur. ubi extat adhuc magna area quadratæ formæ parietibus undiq; circunſepta. ac manu de induſtria facta. Argumento/q; illic extat parua ædis/ ſub titulo ſancti Andreæ in pallara/corrupto uocabulo ſpro palladia. Vbi ſepulchrum uiſitur Ioannis papæ. viii. Viſebantur præterea ibi duę ante hos annos marmoreæ portæ ex ueteri ſtructura ſatis conſpicuę, quæ facile cæteras urbis portas/materia/ & artificio ſuperabāt.

Forę Cupedinis.

Macellum.

Forum Palladium.

Aedis Sācti Andreæ in palllara.

Andreæ Fuluii de antiquitatibus Vrbis, ad Clementem. VII. Liber quartus.

ARcus triumphales a triumpho dicti/his erigi ſolebant, qui prouincias & urbes, aut externas nationes expugnabant/ac bello ſuperabant, rebus itaq; bene geſtis/in urbem uictores redibant, & in capitolio/Ioui gratulatum/quo/diis uota per ſoluturi/conſcendebant, procedente rerum longo ordine/ac pompa/albis inſidentes quadrigis, Iuxta currus/captiuorum: cathenatorũq; agmen miſerabile. Præcedebant aũt currum triũphantis captiui uſq; ad templum capitolini Iouis. Hinc/atq; hinc magna ſpectantium aſtante turba: Necnon & Simulacra oppidorum/& fluuiorum triumphis ducebant. Vnde Liuius refert Scipionem aſiaticum duxiſſe ſimulacra. CCXX. oppidorum. Ouidius. Hic eſt Euphrates præcinctus harũdine frontem, Simili modo Nilus in triũpho Cæſaris & Rhenus domitiani. Quę uel huiuſmodi ſimulacra uidere licet nũc in arcu. L. Septimii. & Flauii Conſtantini Imp. Arcus ipſi triumphales ab Imperatoribus cęptauere. Plinius ſuo tempore ait cępiſſe: Neq; antiquiorem/q̃ Titi arcũ Romæ uidemus. Nam antea ponebantur Statuæ triumphales/ uel triumphalia ornamenta, ſicut trophæa, C. Marii de bello cimbrico/ quæ adhuc extant in exquiliis. Fuerunt autem plures/ex his tantũ hodie minus leſi apparent tres in regione uię ſacrę Cõſtantini. Titi, & ſeueri Imp. quos ſuo ordine/non tempore proſequemur.

Arcus Titi oĩs antiqor.

De Arcu triumphali Conſtantini Imp.

¶ Occurrit autem in ordine triumphalis arcus Flauii Conſtantini/ in angulo palatii/ iuxta Amphitheatrum. quod Coloſſeum uocãt. triumphalibus/ſed nunc male integris ornamentis conſpicuus atq; ex omnibus minus lęſus/cum trophœis/& uictoriis a latis: in utroq; frontiſpicio/poſt bella ciuilia excitatus / ſuperato Maxentio tyranno apud pontem Miluium. Cuius inſcriptio talis eſt.

IMP. CAES. FLAVIO CONSTANTINO MAXIMO P. F. AVGVSTO. S. P. Q. R. Quod inſtinctu diuinitatis: mẽtis magnitudine cũ exercitu ſuo tã de tyranno q̃ de omni factione uno tẽpore rem. p. ultus eſt armis/ arcum triumphi inſignem

dedicauit· Extant in maiori fornice interius a dextris & ſiniſtris· Hinc liberatori Vrbis· Illinc Fundatori quietis. & in ſuperioribus uiſuntur a fronte & a tergo quatuor in locis, hinc uotis·X·Hinc uotis·XX· Quæ uota in magnis periculis uouebantur·ut apparet et in eius principis nomiſmatibus·Soluſq; toto Imperio po.ro.cũ imperaret cognomen induit Maximi/ cũ antea Alexandro magno/& Cn·Pompeio magni cognomen ſolum datum eſt. Iuxta hunc arcũ extat adhuc dimidiata rotũditas antiquæ metæ quæ dicebatur meta ſudans in cuius uertice erat ęreum Iouis ſimulacrum· ideo meta ſudans quia ex ea uberes manabant aquæ ad extinguendam plebeculæ ſitim ex proximi Anphitheatri ſpectaculis·

Vota in magnis periculis.

Maximi cognomen.

Meta ſudãs

¶De arcu Titi Veſp·Imp.

¶In media ſumma uia ſacra ſurgit Arcus Titi Veſpaſiani Imp· omnibus in urbe/ut tradit Plinius/antiquior·Paruus quidem ac uetuſtate mutilatus, extructuſq; deuictis Hieroſolymis præclariſſima olim Orientis urbe/ubi breuis tituli inſcriptio·

S·P·Q·R·DIVO TITO DIVI VESPASIANI·F·AVGVSto

ubi quadriga triumphantis cum uictoria, præcedentibus·xii·cõſularibus faſcibus ab uno latere/ab altero uero Triumphi ſunt ſpolia/ Aureum candelabrum ſeptem ramorum;in quibus erant ſeptẽ lucernæ ſignificantes ſeptem ſtellas errantes,& duæ tabellæ marmoreæ Moſaicæ legis/Vaſa templi,Menſa aurea, põderis talẽti magni, cum aliis gentis ſpoliis/ut ſcribit Ioſephus.Quę omnia condita fuerunt in proximo Pacis templo/a Veſpaſiano patre poſt bella ciuilia extructo/qui cum Tito filio in eodem curru triumphauit teſte Trãquillo· Martialis ad Domitianum·Frater idumeos meruit cũ patre triumphos·Quæ datur ex Cattis laurea tota tua eſt.

Simulacra Spoliorum Iud.

Tẽplũ Pacis

De Arcu· L·Septimii ſeueri·

¶Extat &·L·Septimii ſeueri Arcus in foro Ro·ad radices Capitolii omium olim pulcherrimus, nunc uero ſemiuſtus/& deformatus/ ubi in utroq; frontiſpicio prominẽt alatæ uictoriæ cũ tropheis Terreſtris/naualiſq; belli Simulacra/a frõte/& a tergo cũ inſcriptione.

IMP·CAES. SEPTIMO SEVERO Pio pertinaci AVG· patri patrię parthico Arabico/& parthico Adiabenico Põt·max. Trib. pot·xiiii.Imp·x·Procos·& Imp·Cæs. Aurelio Antonino Aug·pio felici Trib.pot·vi·Cos·procos·PP·optimis fortiſſimiſq; principibus

ob rem.p.reſtitutam Imperiūq; propagatum inſignibus uirtutibus eorum domi foriſq;.S.P.Q.R.Sed triumphum reſpuit/ne uideret de ciuili triumphare uictoria offerentibus ei patribus/& q; affectus articulari morbo in curru conſiſtere nō poſſet/filio ſane conceſſit.

De Arcu Boario.

¶Viſitur adhuc in uelabro iuxta templum ſancti Georgii exiguus & parum integer arcus Boarius/qui creditur Argentariorum & negociantium boariorum fuiſſe/qui in proximo marmoreo quadrifōte Iano uerſabantur.ut inſcriptio ibi multiplex ſignificare uidetur haud multum a ſuperiore diſcrepans. IMP. CAES.L.Septimio ſeuero pio pertinaci aug.Arabic.Adiabenic,Parthic.M.fortiſſimo feliciſſimoq; principi Pont. max. Trib.pot. xii.Imp.xi.Cos. PP. Et Imp.Cæs.Aurelio pio felici aug.trib.pot.xii.pp. procos.fortiſſimo feliciſſimoq; principi.Et Iuliæ.ii.& Senatus,& patriç.Et Imp.Cæs. M.Aurelii Antonini pii felicis Aug.parthici maximi argentarii/& negociantes boarii huius loci deuoti numini eorum.

De arcu Flauii Domitiani Imp.

¶Extat adhuc in uia flam.prope ſanctum Laurentium in Lucina/ arcus ut creditur Domitiani Imp.qui nunc a Romanis uulgo dicitur Arcus Tropholi.uel trophœi/a tropheis quibus ornatus olim fuerat/uel tripolis/ut quibuſdam placet/ob uictoriam trium urbiū, prout ueterem inſcriptionem ſuperioris ſæculi noſtri patres ſe legiſſe rettulerunt.At nunc totus mutilatus/& ſuis ornamētis/ac titulis denudatus.Quem Domitiani Imp.fuiſſe eruditiores tradunt/ argumento ſumpto ex uerbis Suetoni/Qui ſcribit Domitianum ſomniātem ſe a Minerua deſtitutum/& illam excedere ſacrario. Negantéq; ſe ultra tueri poſſe.q; exarmata eſſet a Ioue/ut Simulacra eius rei ibi marmorea extant.Martialis.Stat ſacer/& domitis gētibus arcus ouans.Nam & ipſe per omnes regiones fecit/Ianos/arcuſq; cum inſignibus triumphalibus. qui poſtea oēs euerſi ſunt ut tradit Dion. cum inquit arcus qui in ipſius unius titulum/ac nomen ſubſtructi/ euertuntur.

De Arcu Galieni/& Gordiani Imp.

¶Surgit adhuc in exquiliis iuxta ædem.S. Viti in Macello Arcus Galieni Imp.ex tyburtino lapide ſatis rudis/cū inſcriptione hmōi. Galieno clementiſſimo principi/cuius inuicta uirtus ſola pietate ſu

petrata eſt·M·Aurelius uictor numini maieſtatiq; eius·
Fuit & in eadē regione in aggere Tarquinii Arcus Gordiani Imp· marmoreis ornamentis/& trophœis ornatiſſimus:Cuius marmora e profunda tellure eruta uidimus:atq; in ornamenta palatii & Templi ſancti Laurentii in Damaſo tranſlata iuſſu. R·D. Raphaelis Riarii Card·S·Georgii·

De arcu ſiue fornice Fabiano & cæteris arcubus·

¶Fuit præterea in foro Ro· Arcus/ſiue fornix fabianus in uia ſacra iuxta regiam/ut ſcribit Aſco·pedianus/ cum inquit fornix Fabiani arcus iuxta regiā in uia ſacra a Fabio Cenſore conſtructus/qui deuictis Allobrogibus nominatus/ibiq; Scuta eius poſita præter ea eſt· Cicero pro Cn·Plancio Ne illum accuſo qui eſt in ſumma ſacra uia cum ego ad Fabium fornicē impellor·¶Haud procul hinc erat Calpurnius fornix/iuxta quem·C·Gracchus fragmēto ſubſellii ictus occubuit.¶Fuerunt in eodem foro Arcus lateritii Romuli conditoris qui durauerunt ad multas ætates, nec eos paſſi ſunt Romani marmore adornari,ſed ſicut erant rudes ſtare permiſerunt in memoriam conditoris urbis·¶Fuerunt præterea Arcus uetuſtiſſimi ad primas partes Auentini / inter montem/& Tiberim memoria patrum noſtrorum euerſi quoꝝ inſcriptio talis erat.P· LENTVLVS CN· F·SCIPIO·T·QVINTIVS CRISPINVS VALERIANVS COSS·EX· S·C· FACIVNDVM CVRARER IIDEM PROBAVER· ¶Fuit & Arcus Traiani in foro eius extructus/ut ſcribit Dion·cum inquit·Triumphalis tunc arcus præter alia multa/quæ in honorem eius/& decreta/& facta/fuerāt in illius foro ſubſtructus eſt· ¶Fuitq;& alter in honorē eius arcus in regione portę capenę: iſq; eſſe creditur/cuius ueſtigia extant in tra portā ipſa; capenā in proximo aquæductu/ argumento ꝙ Traianus uiam appiam quę ab eo loco auſpicatur magnifice reſtituit/ac ſtrauit· ¶Fuerunt aūt in ea regione tres arcus/Veri Parthici/Druſi/& Traiani/& extra eādem portam circu; latera templi Martis/Arcus Germanici /& Druſi/cum effigie Cæſarum ſtructi/ quos Senatus decreuit/& Germanici cognomen ipſi/poſteriſq; ſuis/ut ſcribit Tacitus·¶Aedificauit & Tiberio Cæs. Arcu; diuus Claudius iuxta Theatrum pompei decretum ante a Senatu/tamen omiſſum peregit·¶Fuerunt præterea Arcus Theodoſii Valentiniani/& Gratiani Imp·haud longe a pōte

Calpurnius fornix.

Arcus Romuli Lateritii.

Arcus Traiani ifo.ſuo

Arcus Traiani ad portam capenā

Arcus Veri & Druſi.

Arcus Germanici & Druſi.

Arc⁹ Theodoſii Valētiniani & Gratiani Imp·

caſtelli,quorum fragmenta nuperrime eruta ſunt iuxta ędē.S.Celſi.

Arcus iuxta plateā Sciarræ.

Arcus ꝑpe S.Mariā in via lata.

Arcus Cāpiliani.

Trophea.C Marii.

¶ Fuerunt & alii arcus ſiue fornices/quorum duo ætate mea diru/ti ſunt unus iuxta plateam Sciarræ uia quæ ducit ad porticum An/tonini pii cuius adhuc extant ornamenta quædam marmorea.Alter iuxta.S.Mariam in uia lata.Ab Innocentio.viii.in renouatione ꝓ/ximi templi dirutus/cuius ornamenta marmorea erui nuꝑ uidimus cum trophœis barbaricis haud dubie poſteriorum eſſe Imperatorū ex ornatu apparet.Hinc iactu lapidis extat adhuc Arcus Cāpiliani ſatis rudis.ubi nulla ornamentorum ſigna/quem non nulli Camil/lianum appellant.Nam ueteres romani duces ac triumphantes nō arcus/ſed triumphalia inſignia cum ſtatuis/& trophœis habebāt.ut Trophœa.C.Marii in exquiliis de triumpho Cimbrico & altera de triumpho Iugurthino in uia flam.inter collem nunc hortulorum/& Auguſti Mauſoleum/ubi marmorea tabula cum titulo.C.Marii de triumpho Iugur.me auctore empta a quodam lapicida/quæ nūc eſt in domo Pomponii Læti in monte Quirinali.

Area flacciana.

¶Fuerunt & altera de Spoliis Cimbricis marmorea ornamenta/a Q.Catulo poſita in area flacciana teſte Valerio Max.cum inquit Ideoq; M.Flacci/&.L.Saturnini ſeditioſorum ciuium corpori/bus trucidatis/penates ab imis fundamentis eruti ſunt/Cæterū flacciana area cum diu penatibus uacua manſiſſet/a.Q.Catulo Cimbri/cis ſpoliis adornata eſt.

De Theatris & Amphitheatris/& eorū forma.

THeatrum græcam habet originem,& ſignificat ſpectaculum, formam habens hemicycli,ſicut Amphitheatrum circularem. Theatri partes ponit Iulius Pollux græcus auctor. Theatra prius temporaria,ac lignea uerſatilia quoq; poſt modum per luxuriam fa/cta/ut modo unam/modo alteram oſtenderent frontē.Ac uelut duobus nauigiis ſedens populus periturus momento aliquo/laxatis machinis periclitaretur.Plinius.En hic eſt ille terrarum,& totius dominator orbis/qui gentes,& regna diriperet/iura exteris mitteret/& q̄dam deorum immortalium generis humani portio in machina pendens/& ad periculum ſuum plaudens. M.Curius hac inſania uſus in funebri patris munere duo theatra iuxta fecit ampliſſima e ligno Cardinum ſingulorū uerſatili ſuſpenſa libramēto:in quibus utriſq; ante meridianum Ludoꝝ ſpectaculum æditum inter ſeſe auerſis/ne inuicem

inuicem obſtreperēt ſcęnis/& repente circūactis/ut conſtiterant. Po ſtremo iam die diſcedentibus tabulis/& cornibus inter ſe coeūtibus faciebant amphitheatrū/& gladiatorum ſpectaculū ædebat ipſum magiſtratum/& populū ro•circūferens•licet poſt ſecundū bellū punicum. P•Cornelius Naſica cū a Cenſoribus locatū theatrū ſpectādis ludis extrueretur/ueluti publicis moribus nociturum demoliri fecerit Populuſque ſtans aliquādiu ſpectauerit• Poſtea uero lapidea cū gradibus extructa ſunt, unde ſpectatores Ludos ſpectarent•Ita ut altiores in ambitu ſemper excreſcerent, Primum autem Theatrum Romę fecit•M•Scaurus in ædilitate ſua.xxx•dierum ſpatio duraturum, & fuit triplicis ſcænæ, inferior e marmore: media e uitro: ſummæ columnæ tabulis inauratis: Signa ærea inter columnas. Cauea ipſa cœpit hominum octoginta millia, ſed hoc fuit temporaneum theatrum. L• Mumius primus theatro temporaneo ludos ſuo triumpho ædidit deinde Scaurus: Poſtea Pompeius gradibus permanſuris Theatrum ædificauit• Theatrā in Vrbe tria præcipua. Pompei• Marcelli, & Cor•balbi. Ouidius de arte. Viſite conſpicuis terna theatra locis• Theatrorum Symmetrias/& locorum diſtinctiones docet Vitruuius libro quinto. In theatro ludi ſcænici fiebant: in amphitheatro autem gladiatorii/& uenatorii/quibus aut conducti homines/ aut damnati, aut ambitioſi ad oſtentandam audaciam adhibebantur•

De theatro Pōpei magni/& eius ornamentis.

¶Primus oīm Pōpeius ante ſuā curiā ppetuum theatrū ex quadratis lapidibus cōſtruxit, ubi & ludos ipſe fecit: nulli nobiliores inquit Pedianus fuerunt q̄ Pompei/& Craſſi: Quorum Pompeius exquiſitiſſimis, magnificentiſſimis omnis generis ludis theatrum dedicauit. Quod etiam Cicero in Piſoniana probare uidetur. Quibus ludis Elephantorum pugnam primus omnium dedit in Circo. Plinius autem Romæ inquit Elephantem primum pugnaſſe in Circo Appii pulchri ædilitate/āno urbis.D•lv• In hoc theátro ſcęnā poſtea Tiberius Cæs• cōſtituit ut ſcribit Tacitus cum inquit. Nec publice quidem niſi duo opera ſtruxit / templum Auguſto / & Scænam pompeiano theatro / eamque perfecta contemptu ambitionis / an per ſenectutem haud dedicauit• Quod theatrum a Pompeio inchoatum. C• Calicula abſoluit, ſiue (ut quidam putant) reſtituit•

Prima Elephantorum pugna apud Ro.

Ecatōſtylō. Arſitq; id/& ei propinquum Hecatonſtylon centum cplūnarum in campo martio opus centenariā porticum appellant. Quod etiā theatrum Nero princeps/ut Tiridatē armeniorum regem laute exciperet/inſano/unius diei opere inaurauit. Id capiebat loca. lxxx. mil. Extāt adhuc ueſtigia/iuxta Campum/quem floreum appellant/a Flora ita dictum/quam Pompeius amauit. Sed a loci præſtantia ac celebritate dedictum potius crediderim/quaſi a florum amœnitate. ubi nūc palatiū. D. Vrſinoꝝ a cuius tergo erat Theatri cauea uerſus aurorā/ubi atriū curiæ pōpeianæ/qui locus hodie ſatriū nūcupatur una littera plus. habebat olim theatrum ipſum longas appendices/ubi eius domus curia/& porticus. Vnde Plutarchus. At qui inquit Pompeius ipſe uſq; ad tertium triumphū modice, atq; incompoſite habitauit, pulchrum deinde Theatrum/longe a Romanis diffamia tum cum ſtruxiſſet/ſplendidiorem domum/ueluti a Theatro appēdicem ædificauit.

Atriū curiæ Pomp. Quare ſatrium.

De theatro Marcelli/& templo pietatis.

¶Theatrū Marcelli inter capitoliū, & tibrim, adhuc extat, ſed igne ac uetuſtate deformatū/ubi nunc eſt palatiū clariſſimę Sabellorum gētis. Qd theatrū capiebat loca. lxxx. mil. Vbi prius fuiſſe templum Pietatis ſcribit Plin. cū inquit/Pietatis exēpla infinita quidē toto orbe extitere, ſed romæ unū/cui cōparari cūcta nō poſſunt. humilis in plebe/& ideo ignobibis puerpera ſupplicii cauſa carcere incluſa; matrem/cū impetraſſet a ianitore aditū/ſemp excuſſa/nequid inferret cibi: dephenſa eſt uberibus ſuis alēs/quo miraculo ſalus matri donata filię pietate eſt: ambę ppetuis alimentis. Solinus uero nō matrē ſed patrē fuiſſe tradit/& locū illū/eidē cōſecratū deæ. T. Quintio/& M. Atilio Coſs. tēplo pietatis iſtructo in illius Carceris ſede, ubi nūc theatrū Marcelli eſt. Cuius ſcęna reſtituta/Veſpaſianus ludos ędidit qd quidē theatrū Auguſtus cōdidit ſub noie Marcelli/ſororis filii. Sicut multa alia ſub noie ſuoꝝ, ut theatrū hoc Marcelli Porticum Octauię. Porticū liuię. baſilicā/& porticū ſub noie nepotum Caii & Lucii auctor tranquillus.

Tēplū pietatis.

De Theatro Cor. Balbi.

¶Fuit pterea theatrum Cor. balbi iuxta circum flāminium a Claudio Cæs. dedicatum, quod dictum putāt a uicinitate Cryptæ balbi (cuius ne ueſtiginm quidem quod ſciam) nunc apparet. Id capiebat loca. xxx. mil. ubi quattuor colūnas ex Onice balbus poſuit.

Quod ex hortatione Auguſti condidit/ut multa a multis tunc ſtru/ cta ſunt. Sicut a Martio philippo ædis Herculis:& Muſarum:a. L. Cornificio ædis Dianæ:ab Aſinio Pollione Atrium libertatis,a Mu nacio planco ædis Saturni:a Statilio Tauro Amphitheatrum:a.M. Agrippa complura/& egregia:ex tranquillo. Fuit & Theatrũ Callii ut ſcribit Appianus cum inquit. Ea tempeſtate Scipio Cõſul Thea trum diſiecit:Quod Caſſius inchoauerat. Fuit & theatrum lapideuȝ iuxta ædem fortunæ Equeſtris: Et Theatrum Iulii Cæs. ut ſcribit Suetonius cũ inquit. Excogitauit & Martis Templum/q̃tum nuſq̃ eſſet extruere:repleto:& cõplanato lacu:in quo Naumachiæ ſpecta/ culum ædiderat:Theatrũq; ſummæ magnitudinis tarpeio mõti ac/ cubans. Fuit & Theatrũ a Traiano cõditum:q̃d poſtea Hadrianus cõtra oĩs uota deſtruxit ut ſcribit Spartianus. Fuit & theatrũ in pra/ tis uaticanis inter põtẽ Miluiũ/& molẽ hadrianã/planities eque/ ſtribus p̃liis ſatis apta:ubi theatrũ ad ludos gladiatorios uetuſtis tẽ poribus ædificatũ/ut ſcribit procopius/extãt hodie (ut creditur) ue ſtigia quędam in uinea.D.Io.Alberini ro.p̃titii Diaconiq; ap̃lici/ſed circũ/non Theatrum cum fuiſſe crediderim/ut forma adhuc appa/ ret/niſi perperam interpres locum uerterit: Nam in theatris ludi ſcęnici fiebant/in circis uero equoꝶ curſus agebantur. Theatrum q̃ ſciam/præter ſupradicta uiſitur hodie prænesſtę prope integrum. Amphitheatrum uero Veronæ, ac polę illyricę. Semidiruta aũt pluribus in locis Patauii/Vicentiæ/Spoleti/Interanæ. Multaq; Ro manorum uetera ædificiã in municipiis & prouinciis; quoꝶ hodie nihil extat præter ruinas/ad dolorem.

Theatrũ in pratis uati/canis.

De Amphitheatris & eorum forma.

¶ Sunt & Amphitheatra,q̃ formã hñt circularẽ & abſolutã quã duo ſimul theatra iuncta p̃ficiunt. Amphitheatri molẽ primus in cãpo Martio Iulius Cæs. poſuit/quã paulo poſt Auguſtus/Mauſoleũ ędi ficaturus/deſtruxit. Poſt paulo a Tiberio alterũ inchoatum eſt, ut ſcribit Suetonius/cũ inquit/Opera ſub Tiberio ſemi imp̃fecta/ tem plum Auguſti,theatrũq; Pompei abſoluit:inchoauitq; aquęductus in regione Tiburti,amphitheatrum iuxta Septa:quoꝶ operũ a ſuc ceſſore eius Cluadio alterum p̃fectum:omiſſum alterum eſt. In am/ phitheatris olim Paria Gladiatoꝶ dimicabant,& uenationes fiebãt non nunq̃ & nauale prælium/ Suetonius in amphitheatro inquit

nauale quoq; dedit prælíũ:nã uenationes,gladiatoreſq;/& noctibus ad lychnos,nec uirorum modo pugnas,ſed fœminaꝝ.Extant hodie duo ſemidiruta/Veſp.& Statilii tauri.

De Amphitheatro/qđ Colloſſeũ uocãt,& eius ornamentis.

¶Extat adhuc mutilatũ,ac ſemidirutũ Amphitheatrũ omniũ Maximũ,& pulchertimũ/qđ hodie Coloſſeũ nũcupatur,media urbe a Veſpaſiano(ut ſimilis forma i eius nomiſmatibus apparet)cõditũ.& ut deſtinaſſe cõpererat Auguſtũ/a Tite filio poſtea dedicatũ ſcribit Suetonius ita tradẽs.Et tamẽ nemine ante/munificentia maiore,Amphitheatro dedicato.Thermiſq; extructis/munus ædidit apparatiſſimum,largiſſimũq; quinq; milia/oẽgenus ferarũ:uno die exhibita/idẽ aſſerunt Euſebius:& Eutropius:nã publica ędificia numinibus cõſecrabantur.Quod eã laudẽ Martialis Domitiano attribuerit/Aſſentatio eſt poetæ,cũ nec illud extruxerit,nec dedicauerit,cũ inquit lib.i.Epigr.Omnis cæſareo cedat labor amphitheatro/Vnũ pro cunctis fama loquať opus.Aedificatũ id quidẽ in parte domus aureæ Neronis:in cuius ueſtibulo erant eius ſtagna.Idem in eodem Hic ubi cõſpicui uenerabilis Amphitheatri/Erigitur moles/ſtagna neronis erant.ubi ſtabat Colloſſus mirę magnitudinis:eſt.n.Colloſſus magna ſtatua/unde loco nomen Coloſſeũ inditum eſt.Cuius altiſſima moles inter Cęlium montẽ/Palatium,& Exquilias pari ꝓpe dimentione aſſurgit/tyburtino extrinſecus lapide undiq; extructa rotunditas/forma intrinſecus ouata.Plinius Amphitheatrũ inquit tyburtino lapide extructũ tantę altitudinis/ut eo uix humanus oculus inſpicere poſſit.Eſt prætcrea circa eũ locũ forinſecus ſicut in circis porticus unius ſtructurę/per quam ſunt ingreſſus & aſcenſus uenientibus ad ſpectaculũ ita,uti nihil turbet ingredientiũ/& abeũtiũ iter.Et in ſingulis ſuperioribus arcubus erãt ſtatuæ marmoreæ,cũ in cruſtatione intrinſecus/& extrinſecus/cũ ſignis.Extant adhuc in quibuſdã fornicibus ornamẽta ex gypſo.& ſub tãto ędificio ſubſunt Cloacæ,quibus pars molis ſuſtentatur.Cuius cauea capiebat loca LXXXV.mil.& dũ fiebant ludi/tota ipſa cauea operiebať linteis. Cuius nunc molis dimidio minus extat. Cætera pars igne/ferroq; barbarorum malignitate euerſa apparet,quod ſupereſt haud integrum,ſed crebro foramine læſum,& lancinatum,ut in pleriſq; priſcis ædificiis factũ inuidia,& immanitate horribili barbarorum

ut quæ diruere funditus non poterant/his ſaltem ludibriis /& damnis fœdata relinquerent. Media cauea harenis ſpargebatur/ut gladiatores/& pugnantes / aut inter ſe/aut cum feris firmius/ac ſtabilius pedibus conſiſterent /& labentes mollius caderent,unde harena pro cauea ſæpenumero ponitur. Multi autem capite damnati/& in bellis capti/aut conducti:aut oſtentandæ audaciæ cauſa adhibebantur. ubi hodie Chriſti dei ſaluatoris cruciatꝰ(quã paſſionem uocant)repreſentatur haud longe inferiore ſpectantiũ numero/q̃ olim in antiquis triumphantis Romæ ſpectaculis.

¶Surgit præterea pars magna adhuc amphiteatri. P. Statilii Tauri lateritio opere extructi in mediis urbis nunc mœnibus/ iuxta tẽplum ſanctæ Crucis in Hieruſalem/ubi atrium quondam Seſſorianum. de quo Suetonius in calicula Munera inquit gladiatoria partim in Amphitheatro. P. Statilii Tauri, partim in Septis aliquot egit, paruum quidem ipſum, ac ſemidirutum ueluti Coloſſeum. Incluſum nunc intra Cœnobium fratrum ſanctæ Crucis. Cuius baſilicam Conſtantinus magnus excitauit: in Atrio Seſſoriano, unde etiam baſilica Seſſoriana dicitur. Marmoreis ornamentis, & pictis laquearibus ſatis conſpicua,quam nuperrime Petrus de mendoſa Hiſpanus ſanctę Crucis titulo Presbiter Cardinalis in hanc, (ſicut nunc eſt) ſpeciem renouauit. In cuius renouatione inuẽtus eſt titulus Crucis ligneus in tẽpli abſide / inſcriptus litteris hebræis græcis,& latinis ,ab Helena quondam Conſtantini matre ibi recõditus. Quæ etiam illic ſub nomine ſuo ſubterraneum excitauit ſacellum muſiuo opere ſatis decorum/ inſtauratumq; dudum a. R. D. Bernardino Caruaial hiſpano Cardinale ſanctę Crucis atq; Epiſcopo Oſtienſi: quod mulieres non ingrediuntur/niſi in eius dedicationis die. xx. Martii. Extant pterea in ea baſilica multæ. S. reliquiæ, inter quas/pars dñicæ Crucis: unus ex argẽteis nũmis/quibus uẽditus eſt Chriſtus a Iuda ſcarioht. Itẽ unus ex clauis/ qbus affixus eſt crucis patibulo,quos nõ nulli aſſerunt fuiſſe quatuor potior pars tres tñmodo. Diuus aũt Ambroſius tradit unũ in frenis equi/qbus in ꝑlio Cõſtantinus princeps utebat̃,alio pro Cono Galeę. Tertiũ in mare hadriaticũ/ad cõpeſcẽdas ſeuiẽtis maris ꝓcellas/deiecit. Sed q in frenis equi erat/Mediolani nũc in magna eius urbis uenetatiõe ſeruat̃. Extant a ſiniſtris eius baſilicæ magna ueſtigia ædis Veneris, & cu

Baſilica Seſſoriana.

Titulus crucis.

Sacellũ diuę Helenæ.

Tēplū Veneris/& Cupidinis. Amphitheatrū caſtrēſe.

pidinis/cuius meminit Oui.in faſt.ita ſcribēs. Aut ubi muneribus nati ſua munera mater Abdidit externo marmore diues opus. Fuit prætereа in Exquiliis amphitheatrū Caſtrenſe,ut ſcribit.P.Victor.

De Circis/& eorum forma/& ornamentis.

CIrcus/locus erat/ubi ludi fiebant/diſpoſitusq; in forma ſpatii oblongi:ita ut in ſummitate ſpatii,ubi equi reuoluebantur ſpecies Hemicycli conſtituta uideretur. In circuitu uero gradus inſurgebant in/quibus ſpectatores ſedere conſueuerant. Qualē Virg. lib.v. æn.ſignare uidetur. Hinc pius Aeneas/miſſo certamine tēdit Gramineū in campum: quem collibus undiq; curuis Cingebant ſiluę, mediaq; in ualle theatri Circus erat. Vbi equi iuncti curribus deſcendentes exciti carceribus ex uno latere Circi decurrerēt, cū ad ſummam aduentaſſent/ſe inde diuerterent:ex alio latere recurrentes ad primam uſq; Circi metam uiderentur. ubi equorum curſus celebrantur. In medio autem ſpatio diſpoſitæ erant metæ pari interuallo pyramidum. Horatius li.primo Car. Sunt quos curriculo puluerem Olympicū Collegiſſe iuuat:Metaq; feruidis Euitata rotis Quas ſepties circum luſtrare moris erat. Propertius. Aut prius exerto depoſcit prēmia curſu/Septima q̄ metam triuerit ante rota. In circo aūt fiebāt curſus Venatio:& naumachia:In ludis a principe aues uariiq; generis miſſilia:& larua quædam appellata Ciceria/oblōgis malis/& grandibus buccis/ingens/Manduci ſpeciem præbebat. Ludi circenſes dicti: uel q; in circo fierent:uel quaſi circum Enſes/ut ſcribit Varro. Nam ante facta ſpectacula/inter enſes/& flumina/locis uirentibus agebant:ubi in medio loco munera ponebant. Equi uero iūctis curribus currebant. Val.Max. Cum ludis inquit plebeis quidam paterfamilias per circum flam.priuſq̄ pompa induceretur, ſeruum ſuum uerberibus mutilatum ſub furca ad ſupplicium egiſſet, latino homini ex plebe Iuppiter in quiete præcepit, ut cōſulibus diceret ſibi præſultorem ludis circenſibus proximis non placuiſſe. Quin immo per quingentos & quinquaginta octo annos. Senatus populo mixtus ſpectaculo ludorum interfuit:ſed hunc morem Atilius ſeranus/&.l.Scribonius ædiles ludos matri deum facientes/poſterioris Africani ſententiam ſequuti diſcretis Senatus/& populi locis magna ipſius Africani inuidia ſoluerūt. Circi pars prima/unde Equi mittuntur Carceres dicūtur. q; equi coarcētur/ne inde exeāt/

Ludi circenſes.

anteq̃ magiſtratus ſignum miſit. Precipui in Vrbe olim fuerũt Circus Max· & circus flamminius. Fuerunt & multi alii eiuſdem formę ſed nõ circi appellati ſunt/ut Equiria trigaria hippodromus/de quibus ſuis poſtea dicetur·

De Circo maximo/& eius ornamentis.

Tradunt Tarquinium Priſcum deſignaſſe locum ludis faciendis in ualle quæ eſt inter palatium/& Auentinũ/Circum maximum appellatum ·a magnitudine, & excellentia, ſiue ludorum̃ ſumptuoſitate, qui illic fiebant, Liuius. Tum primum inquit/ qui nunc maximus dicitur deſignatus eſt locus/diuiſa loca patribus, Equitibuſq̧ urbis/ ut ſpectacula quiſq̧ faceret· Spectauere aũt furcis duodenos a terra ſpectacula alta ſuſtinentibus pedes· Item foros in circo faciendos Cloacamq̧ maximam in foro: Quæ ſpectacula poſtea in ſuã magnitudinem Cæſar dict. extruxit. Circum max· inquit Plinius a Cæſare dict· extructum lõgitudine ſtadiorum trium: latitudine unius: ſed cum ædificiis iugerum quaternum: ad ſedem· CCLX ·millia inter magna opera dicamus. Suetonius: Circenſibus inquit ſpatio Circi ab utraq̧ parte producto, & in gyrum Euripo addito: Quadrigas, bigaſq̧ & equos deſultorios agitauerunt nobiliſſimi iuuenes· Troia luſit turba duplex maiorum, & minorum puerorum. Quem circum ſatis deinde Octauius Auguſtus exornauit/& in eo circo Aurigas/ Curſores, & interfectores beluarum unũ quemq̧ ex nobiliſſima iuuentute produxit· Sed & troiæ ludum ædidit frequentiſſimũ/exiſtimans claræ ſtirpis indolẽ ſic innoteſcere. In quo circo poſtea diuus Claudius marmoreos fecit carceres: metas inaurauit/unde equi diſcedebant, & reuertebantur, Propria Senatoribus conſtituit loca: ꝓmiſcue ſpectare ſolitis/atq̧ ſupra Quadrigarum certamina troiæ luſum exibuit· Antonius Heliogabalus ambitum Circi colũnis, & auro exornauit: & pauimentum eius fecit ex Chryſocolla: eſt autem Chryſocolla dura materies/quæ naſcitur poſtq̃ aurum effoſſum eſt ex auro retinet colorem/in cætero eſt lapis· Addiderunt illi priores porticus triplici contignatione· Habuit præterea Circus max· præclariſſima circum ſe ædificia, & in primis Templum Conſi/qui erat Conſiliorum deus, Cuius in honorem Equeſtres ludos celebrauit Romulus in raptu Sabinarum: habuit & fanum Veneris/ quod Fabius gurges Conſulis filius ex mulctaticio ære fecit/quibuſdam

Chryſocolla quid.

Aedis Mercurii.

Tres aræ diis Samothracibus ſacræ.

matronis ſtupro damnatis/habuit & ædem cereris/& ædem iuuentutis a Cn.Licinio duumuiro poſitam.Habuit & templum Mercurii.de quo Oui.in faſt.Templa tibi poſuere patres ſpectantia circũ/ Idibus/ex illo eſt hæc tibi feſta dies. Erant præterea in eodem circo tres aræ Diis Samothracibus ad tres colũnas affixę. Vna diis magnis:altera diis Penatibus:Tertia diis cœli,& terræ:quibus omnia orta eſſe conſtat.quos Samothraces appellant deos magnos:Romani ſuos genios:& penates,urbiſq; cuſtodes:quos primus Aeneas tulit in latium/& in ſummo honore habitos.Scribit p̃terea Dion.Traianum Imp.Circum Max.auguſtiore forma inſtauraſſe,Suetonius tradit deuſtis utrinq; lateribus ex lapide Naumachię Domitiani ex/ tructum.Tacitus lib.v.Quæ in Auentino erant incẽdio abſumpta, una cum monte fuiſſe/ſicut etiam hodie apparet. Fuit olim in circo max.Stagnum in ſuſceptiõe aquarũ defoſſum/altumq; pedes denos, poſt ſtagnum ædificatę ſunt porticus:triplici tectura:ubi pauimẽta lapidea,ſicut in theatris:Sedilia in ſuperioribus lignea. Erat etiam circa eundem circum alia porticus extrinſecus unius tecturę:Officinas in ſe habens/& habitationes ſup eãs,per quas ingreſſus,& aſcẽſus uenientes ad ſpectaculum,iuxta quamq; officinam/ita uti nihil turbaret tot millia ingredientiũ,& abeũtiũ.Fuit ẽt circus maximus Regio.xi.antiquæ urbis/ab hoc denominata.

De Circo flamminio,& eius ornamentis.

Ludi taurii.

Ludi apollinares.

Calices in circo flam.

¶Circum flamminium in pratis flamminiis conditũ ſcribit Liuius cum inquit Ea omnia in pratis flamminiis acta/quem nunc circum flam.uocant,& a flaminio Cos.qui ad Traſymenum cecidit appellãtum ſcribit Feſtus Plutarchus in pobl.ita tradit Flamminius quidã cum Ciuitati agrũ reliquiſſe/equeſtribus ludis,& uectigalibus eius fructu utebatur/nam cum pecunia ſuppeteret/uiamq; flamminiam muniuerunt.Varro autem aſſerit/q; circa campum flamminiũ ædificatus fuerit appellatus,q; ibi ludis tauriis equi circum metas currunt,& bello punico Apollinares ludos inſtitutos ſcribit Macrobius ſuadente Cor.Rufo xuiro/græco more,& coronatos ſpectare, inq; eã rem.xii.mil.æris prætori,& duas hoſtias maiores xuiris præceptum eſt,feſtus,ludos inquit apollinares populus ſpectabat ſtipe data,in eodem circo fiebant etiam calices.Vnde Martialis. Accipe de circo pocula flamminio.De circo autẽ flam.pertinaciſſima uulgi

adhuc extat opinio, ꝙ is fuerit•quem hodie Agonem nominãt. Eru
ditiores uero non hunc, ſed cum fuiſſe aſſerunt, cuius adhuc extat
forma,& ueterum ſedilium ſigna, ubi in medio nunc eſt templum
ſanctæ Catherinę, ubi hodie torquentur funes quod prius dicebat (Tēplū.s.Ca
monaſterium•D•Roſæ in caſtro aureo•Longitudo eius Circi ab ędi therinæ.)
bus nũc•D•Petri Margani,&•S.Saluatore in pẽſili, uſq; ad ędes•D• (ædis ſanct
Ludouici Matthei iuxta Calcaranum/nam id loco nomen a coquẽ/ Saluatoris ī
da calce inditum, ubi caput circi•Longitudo uero inter turrem nũc penſili.)
Cetrangoli,& apothecas obſcuras•Quod is fuerit circus flam• mul-
tis patet argumentis, ſed uuo euidentiſſimo pediani Aſconii teſtimo
nio, cum Apollinis ædẽ deſcribit, cuius uerba hæc ſunt. Aedis apol/ (Aecis apol/
linis in Palatio fuit nobiliſſima, admonendi eſtis, non illam ſignifi linis.)
cari, quam poſt mortem Ciceronis, Cæſar, quem nunc diuum Augu
ſtum dicimus, poſt attiacam uictoriam fecerit, ſed illam demõſtrari
quæ eſt extra portam carmentalem inter forum olitorium, & circus
flam•Ea enim tum ſola Apollinis ædis•Præterea in circum flam•ſe/
penumero Romani e proximo capitolio conſultandi cauſa deſcen-
debant. Cicero pro•P•Sextio. Pacto iam fœdere prouinciarum
producti, in circo flam• in concionem ab illa furia, ac peſte pa-
triæ/quę dixerat/uoce/ac ſententia probauerunt, Liuius item Ful-
uius Cos•Comitiorum cauſa Romam uenit, Actũ de Imperio Mar
cellelli in circo flam•eſt ab æde Apollinis boues duæ fœminæ albę (Porta Car-
porta carmentali in urbem deductæ. Per hæc uerba circum, quem tali.)
Aganonem hodie nominant intelligi nõ poſſe contendunt. Fuerũt
præterea iuxta circum flam•multa,& egregia deorum templa, & in (Tēpla iuxta
primis ædis Apollinis cum lauacro in pratis flamminiis•Fuit & ara circũ flam.
Neptũni, de qua Plinius•Ara Neptũni multo manaſſe ſudore in ara neptũni
circo flam•dicebatur. Fuit & ædis Vulcani, in qua pro ędituis canes ędis vulcani
erant/ſacrilegis tantum allatrantes•Fuit & ædis Martis ab Hermo- ædis Martis)
lao ſalaminio architectata•Fuit & iuxta eundẽ circum ædis bellonę (Aedis bello
uerſus portam carmentalem ut ſcribit. P•Victor, ante quam ædem næ.
fuit colũna parua marmorea index belli inferendi, quæ bellica dice Columna
batur•a qua profecturi ad bellum/ haſtam / eam partem uerſus / in bellica.)
quam ituri erant/mittere conſueuerant, quia longum erat mittere
ad limites hoſtium. Ouidius in faſt. Proſpicit a tergo ſummũ breuis
area circum, Eſt ubi non paruæ parua colũna notę Hinc ſolet haſta

manu belli prænuncia mitti In regem/& gentem,cum placet arma capi.a tergo/non circi ſed areæ/uel ædis ſummũ.i.circi ſummitatẽ. Aedis autem bellonæ auctor fuit Appius Claudius cæcus. Idem in eodem, Hac ſacrata die tuſco bellona duello,dicitur, & Latio proſpera ſemper adeſt. Appius eſt auctor Pyrrho,qui pace negata,multum animo uidit lumine cæcus erat, hæc ſoror Martis, uel auriga fuiſſe creditur. Huic ſacerdotes ſuo ſanguine ſacrificabant hauſto e uenis brachiorum. Vnde Lucanus:tunc quos bellona lacertis, ſęua monet cecinere deos. Fuit præterea iuxta circũ flam. Aedis Herculi magno cuſtodi circi flam.ut ſcribit.P. Victor ro. antiquitatum fideliſſimus teſtis.ita ſcribens. Regio.ix. Circus flam. ædis antiqua Apollinis cuꝫ lauacro.ædis Herculi magno cuſtodi circi flam. ædis bellonæ uerſus portam Carmẽtalem.Idem ſentire uidetur Ouidius in faſt.cum inquit Altera pars circi cuſtode ſub hercule tuta eſt,Qđ deus euboico carmine munus habet. dedicataq; eſt ædis a Senatu, monitu Sybillinorum Car.ſub dictatore Sylla, quam dedicandam ꝓbauit,dedicataq; eſt pridie nõn.Iunii,& ſubdit idem Ouidius Muneris eſt tempus,qui nonas Lucifer ante eſt,Si titulos quæris Sylla probauit opus.Alii ante me ſcribunt ædem herculis cuſtodis,& ędẽ bellonę,fuiſſe iuxta circum max. Ego uero iuxta circum flam. Ex Ouidii & .P.Victoris teſtimonio ut ſupradictum eſt. Fuit præterea iuxta circum flam. Villa publica/quam.M.Varro de re ruſtica fuiſſe innuit ſub capitolio in extremo campo Martio eiq; ipſi imminentem, Erat enim uilla publica extra Vrbem domus ampla,in qua Legati hoſtium,quibus neq; ad urbem ingreſſus,neq; in Gręcoſtaſi hoſpitium concedebatur Romam uenientes recipiebantur,& de publico alebantur. Vnde Liuius Macedones inquit deducti extra urbem in uillam publicam, ibiq; iis locus, & lautia præbita, & ad ædem bellonæ Senatus eſt habitus. Idem in eodem .Q.Fuluius Legatus Scipionis Carthaginienſes Romam deduxit, quibus uetitis ingredi Vrbem, Hoſpitium in uilla publica, Senatus in æde bellonæ datus. Vnde per hæc uerba uillam publicam, & ædem bellonæ,non multum diſtantes inter ſe fuiſſe credẽdum eſt ſub Capitolio. In uilla publica præterea Quattuor mil. deditorum iuſſu Syllæ interfecta ſcribit. L. Florus, Cæcilius uero.ix. mil. aſſerit.

Aedes Herculi magno cuſtodi circi flam.

Villa publica.

In villa publica interfecta.iiii. mil. deditoruꝫ a L.Sylla.

De Circo quem nunc Agonem nominant.

¶Extat hodie pulcherrima Circi forma in medio nunc centro urbis quem Agonem nominant.q̄ in eo olim agonalia fierēt appellatus. quæ erant Iani ſacra a Numa rege inſtituta ad diem .ix. Ianuarii Agonio deo qui rebus agēdis præſidebat,& agonalia eius diei feſta erant,Vnde Agonis uocabulum inditum creditur.Nam certamina huiuſmodi locis exhiberi ſolita largo modo Agones uocari conſueuerunt.Vnde Suetonius Neronianum agona dixit,uocabatur etiā memoria maiorum noſtrorum Circus Alexandri, uel a uicinitate Thermarum ipſius uel q̄ ipſe princeps eum Circum inſtaurauerit.Inſedit autem iam fermeomnium mentibus pertinaciſſima opinio hunc eſſe circum flamminium ex uerbis Liuii ita ſcribentis, in prata flamminia/ubi nunc eſt ædis Apollinis iam tunc apollinarē appellabant,conuenere.Quam opinionem ſecutus Pandulfus lateranēnſis eccleſiæ Oſtiarius,ſcribit Hadrianum primum condidiſſe templum Apollinaris martyris iuxta circum flam. Quæ omnia pediani uerba deſtruere,& conuellere uidentur.Verum qui pandulfi opinionē poſtea ſecuti ſunt/non inſpexerunt pedianum Aſco. ante hos annos repertum ſub optimo principe Nicolao.v.cuius pontificatu Poggius florentinus pedianū adinuenit/ſed ueniamus ad locorum diſcuſſionem ſi Circus flam.eſt/quem uerbis pediani ſupra ſcrīpſimus,Circus Agonis/qui hodie omniū pulcherrimus eſt, quo nomine apud ueteres apellabatur Agonis circus ſicut nūc,uel vt quidā opinantur/Equiria a Romulo prius inſtituta in honorem Martis genitoris/ubi erant circunquaq̄ ampliſſima ſpectacula,& in medio erant metæ ſicut in circo max.ſed uulgaris opinio eſt/Equiria fuiſſe olim ubi nunc eſt templum ſanctæ Mariæ in Aquiro nominis tantum ſimilitudine decepta/cum locus non ab equis/ſed ab aquis dictus q̄ eſſet paludoſus,Argumento patet/nam cum tēplum ab Anaſtaſio papa cōderet in fundamētis eius repertæ ſunt quædam æreæ Anates aquaticæ aues/q̄ nup in eo tēplo uiſebantur. Præterea nulla extant illic ſpectaculorum ueſtigia præter q̄ profunda tellure/quædam pauimenta/nec circi forma/ſicut in aliis hmōi locis/in quibus aliqua adhuc apparent ſigna. Nam circum ubi Equiria fiebāt oportebat eſſe ſpatioſiſſimum/& ampliſſimum ad equorum curſum, & ſpectantiū multitudinē,cuius rei ne ueſtigium quidez illic apparet

Agonius deus.

Equiria.

præter quaſdam colūnas adhuc ſtantes in proximo templi hortulo
ubi creditur apud ueteres aliqua fuiſſe deorum ædis / uel porticus.
Tēplū iſidis Nec deſunt qui uelint illic fuiſſe templum Iſidis. Quod in hoc am-
bitu fuiſſe ſatis conſtat. Quod ibi olim fuerint Equiria alii uiderint
diligentiores / in his enim locis / ubi ueritas ſopita eſt / unuſquiſq; ſe-
quatur opinionem ſuam. Optimum profecto illud eſt iudicium,
quod plurimorum ſententiis confirmatur, & ne libera nobis tri-
buatur erroris facultas / aliis hæc / & ſimilia inquirenda relinquo.
Equiria. Equiria inquit Pompeius feſtus / ludi ſunt quos Romulus Marti
inſtituit. Quod ludicrum primus apud Elidem græciæ ciuitatem
œnomaus ædidiſſe fertur, & poſtea Romulus in raptu Sabinarum /
nec dum fundatis ædificiis ruraliter Italiæ oſtendit, & celebraban-
tur circa finem februarii, ut ſcribit Ouidius circa finem .ii. libri faſto-
rum. Iamq; duæ reſtant noctes de menſe ſecundo, Marsq; citos iun
ctis curribus urget equos, Ex uero poſitis permanſit Equiria nomē,
Quæ deus in campo præſtitit ipſe ſuo. Qui circus quotieſcūq; tibe-
ris inundationibus reſtagnabat, Equiria in Cœlio monte / in loco,
Cāpus martialis. qui dicitur campus Martialis celebrabantur. Idem in eodem. Altera
grāmineo ſpectabis Equiria campo, Quem tiberis curuis in latus
urget aquis. Qui tamen eiecta ſi forte tenebitur unda, Cœlius exci-
piet puluerulentus equos. In eo circo deſultorii (ut aſſerunt) curre-
Deſultorii equi bāt equi, Currus uero teſte Caſſiodoro in epiſtolis, ab Auguſti Mau
ſoleo, ſex portis per campum martium, in circum flam. demitteban
tur in curſum. Eſt autem circus ſiue campus Agonis hodie omniuꝫ
pulcherrimus / & expeditiſſimus etiam nunc ad equorum curſus,
lateribuſq; ſtratus, magnificiſq; circūquaq; ędificiis conſpicuus, ubi
etiam mea memoria extabant undiq; ſedilium ſigna / quæ nunc pri-
uatis ædibus occupata, uel deſtructa non apparent. ubi poſtremo
Iouis carniſpriuii die ueterum triumphorum Simulacra tota ferme
ſpectante urbe celebrantur. ubi etiam Emporium / & Nundinarum
locus / & obſoniorum, & Scrutorum mercatus. Singulis Mercurii
(dum licet) diebus per totum annum ex inſtituto nuper bonæ
memoriæ. R. D. Guilielmi Cardinalis Rothomagenſis nationis
Gallicanæ.

De circo Caii / & Neronis in uaticano.

¶ Fuit p̄terea Neronis circus in uaticano, ubi adhuc erectus uiſitur
Obeliſcus

Obeliſcus / quem imperita multitudo Iuliam ſancti Petri uocat, di/cationе/& uicinitate. Vnde Cor. Tacitus ita ſcribit, Nero princeps in ualle uaticana ſpatium in quo equos ageret haud promiſcuo ſpe/ctaculo clauſit. ubi & ipſe ſibi princeps nõ nunq̃ aurigabat. Viſum eſt inquit Plinius Neroni principi ſpectaculum harenæ circi cryſo colla ſterni/cum ipſe aurigaturus eſſet inducta opificu; turba. Fuit eodem teſte/is circus Caii & Neronis. Sunt qui tradant in eo ambi tu fuiſſe olim hortos neronianos ut apparet marmore inciſum in ꝓ/xima ſancti Angeli eccleſia a leone.iiii. in cliuo montis cõdita. Hoc autem circo dirus Nero dicitur uſus ad excruciandos exquiſitiſſi/tiſſimis ſuppliciis Chriſtianos, & ad crudelitatem honeſtandã ſub/ornauit teſtes, qui aſſererent incendium quo maxima urbis pars perierat/ a Chriſtianis hubuiſſe exordium/ut ſcribit Tacitus. Sunt aute; in agro uaticano multa ſubterranea nũc antiquitatũ ueſtigia. Extat adhuc extra portã caſtelli inter proximas uineas haud lõge a mole hadriana/exigua circi forma / ex lapide nigro ac duro iã pene diruti. Pauciſq; noti. Fuerũt & alii nõ nulli intra/& extra urbẽ, ſed ex his unus cuius forma ac ſediliũ ueſtigia adhuc apparẽt inter uimi nalẽ mõtẽ/& exqlias iuxta uiã ſuburã/ubi nũc ẽ ædis. S. Laurẽtii in fontana/&. S. Euphemiæ. Alter extra portã maiorẽ iuxta uiã labica/nam/& formã aquæ Claudię poſt mœnia urbis & Cęnobiũ. S. Crucis in hieruſalẽ/cuius tm̃ extat forma/& parietũ ueſtigia inter ꝓximas uineas/ubi in medio adhuc in duas cõfractus partes iacet obeliſcus Fuit & circus ubi fiebãt floralia in mõte quirinali ut ſupradictũ eſt. Itẽ ꝓximus huic alius inter Capitoliũ uetus & collẽ hortulorum de quo iã diximꝰ. & i eodẽ colle ad hortos ſalluſtianos/alia circi forma quẽ incolę hodie appellãt gyrulũ. ubi iacet Obeliſcus in duas cõfra ctus partes. Alius uia momẽtana ſatis rudis iuxta uetus bacchi tẽplũ: &. S. Agnetis. Fuerũt ꝑterea Septa trigaria iuxta circũ flã. ubi triga/rii currebãt eq. Extat hodie circus pene integer/ſiue hippodromus ſa tis rudis ad ſiniſtrã uię appię ad ii lapidẽ/inter ędẽ. S. Sebaſtiani & caput bouis in ꝓlonga cõualle / q̃ ad hos uſus clauſa / ſedilibus iam caducis. ab Antonino (ut creditur baſſiano) extructus/ut in eius nõ miſmatibus tali forma cõſpicit. ubi in medio adhuc apparẽt metaꝝ ſigna/& Obeliſcus mirę magnitudinis in plures cõfractus partes/cũ notis ægyptiorum. ubi olympici olim fiebant ludi / ad exercendos

Eccleſia. S. Angeli.

Exiguus circus iuxta molem Hadrianam.

Circus inter uiminalẽ, et exquilias:

Circus extra portam maiorem.

Septa trigaria.

Hippodromus.

Milites ꝑtoriani, Caſtra prætoriana.

(ut creditur) milites ꝑtorianos/qui illic tunc contubernia habebãt. Nã ante Auguſti/& Tiberii principatum/ milites prætoriani nulla habebãt cõſtituta hoſpitia:ſ ubi neceſſitas cogebat illuc diuertebãt. Tiberius primus locum cõſtituit:quo oẽs diuerterent. Quę res pnicioſiſſima imperio fuit/ut ex geſtis apparuit. Naꝫ prætoriani ſępe cõiuratione facta/ex uno loco impetum facientes/aut Imperatores occidere: aut Imperium uenale propoſuerunt. Quæ memoratu ſunt horribilia:hanc eis facultatem ad maleficium ſuppeditauit cõtubernii eodem loco coacti cõmoditas:& colloquendi in ocio magna licētia. Auguſtus primus cæterorum cõſtituerat vꝫ caſtra Rauennatiũ ſub Ianiculõ:Miſenatiũ:& peregrinorum in Cœlio monte/ne diſpſi milites direptionibus, & rapinis intenti urbem inquietarent. Fuit præterea ipſis caſtris prætorianis ædis Caſtrorum/quæ adhuc extat ſphærica forma, quo Senatus nonnunq̃ uocari conſueuerat/præſertim cum de abrogãdo imperio alicui agendum eſſet, ut de Maximinis patre/& filio ſcribit Capitolinus:& Gordiani duo: item pater/& filius in æde Caſtrorum declarati ſunt Auguſti. Fuerũt olim caſtra pręter pretoriana: Rauẽnatium Miſenatium:peregrinorum:Tabellariorum: Lecticariorum: Victimariorum:Salgamariorum:& Silicanorum.

Caſtra Rauẽnatum.

Aedis Caſtrorum.

Singula Caſtra.

De porticibus/& earum ſtructura.

PORticus a porta/uel a portando dicta creditur:propter repentinos imbres: & umbraſ/ac deambulationis gratia ędificabant uno uel pluribus Colũnaꝫ ordinibus compactę/ longa/cõtinuataq́ꝫ ſerie diſpoſitę: per quas ambulacra/& geſtationes accommodabantur. Excipiebant autem brumales a meridie ſoles:æſtiuas uero a Septẽtrione umbras/columnis ingentibus/externo/ magna ex parte, marmore cõcinnatis. Fuerunt autem porticus apud ueteres/uaria, multipliciq́ꝫ forma extructæ/ longæ/breueſq́ꝫ. Milliariæ a numero paſſuum. Stadiatęa ſtadiis. Item ſubterraneę Cryptoporticus. Iteq́ꝫ a ſtructura Corinthiacę/Doricæ/& Tuſcanicę. Iungebãtur porticus omnibus prope publicis:& magnis ædificiis etiam & ſtabulis/ut eſt illud in porticibus Stabuli palatini, dedicariq́ꝫ numinibus cõſueuerant. ut marmore inciſum nuperrime legimus. Siluano ſancto L. Vallius Solon porticum ex uoto fecit/dedicauitq́ꝫ Kal. Aprilib. Piſone/& bolano Coſs.

De Porticu liuia.

¶ Porticum Liuiam iuxta uiam ſacram / ubi nunc ſunt ruinæ templi pacis fuiſſe olim ſcribit Suetonius / cum inquit Templum pacis/ ubi ante fuit porticus liuia : & ubi domus Cæſaris dict. Quā poſtea Auguſtus ſumptuoſe nimium ornatam ſolo æquari iuſſit. Et illic liuiæ porticum ædificari. Cuius etiam meminit Ouidius in faſtis. Diſce tamen ueniens ætas / ubi liuia nunc eſt Porticus: immenſæ tecta fuiſſe domus. Quæ porticus Claudia etiam dicta eſt. Martialis: Claudia diffuſas / ubi porticus explicat umbras: Vltima pars aulæ deficiētis erat / a Nerone euerſa / poſtea uero a Domitiano reſtituta ſub nomine priſco. Cuius pars operiebatur uitis unius umbraculis miræ magnitudinis / ut tradit Plinius cum inquit. Vna uitis Romæ in liuiæ porticibus ſubdiales ambulationes umbroſis operculis opacat, Eademq; duodenis muſti amphoris fœcunda: ad eamq; porticum Veſpaſianum pacem ſuā ædificaſſe memorat. Porticus Claudia. Veſpaſiani pax.

De porticu Cn. Octauii / & Octauiæ ſororis Auguſti.

¶ Duę fuerunt porticus ſatis propinquæ, quę ex ſimilitudine noīs ſæpe errorē fecerunt: Alteram Cn. Octauio eius qui Perſen Macedoniæ Regem claſſe uicit / & de eo triumphauit: & hæc iuxta Pompei Theatrum, Eadem & Corinthia porticus a ſuperſtylii qualitate dicta eſt Plinii teſtimonio ita dicentis, inuenio a Cn. Octauio factam porticum duplicem ad circum flam. Quæ Corinthia ſit appellata a capitibus æreis Columnarum. Altera Octauiæ ſororis Auguſti ab Auguſto uidelicet fratre in honorem eius condita iuxta theatrū filii ipſius Marcelli Ex. C. Marcello geniti / quem illa mortuum uſq; ad extremum uitæ ſuæ fleuit. Senecæ teſtimonio. Nimirum Imperium ſucceſſor deſtinabatur; & unde uiceſimum agens annū extinctus eſt; de quo Virgilianum illud Tu marcellus eris. Fecit enim uero Auguſtus plurima in honorem ſuorum ædificia, ut Caii & Lucii baſilicam: liuiæ porticum. Theatrū Marcelli: porticū ipſā Octauiæ: quam cōbuſtam quoq; reſtituit. Eam nāq; unice dilexit, q̄q̄ ex alia matre prius genita eſſet / ut ſcribit Tranquillus. Excitauit & idem princeps porticum ſatis breuem ad templum Apollinis palatini / marmoreis ornamentis / ac ſignis ornatiſſimam / ut ſcribit Ouidius / & Propertius. Porticus corinthia. Porticus Octauiæ. Porticus Apollinis Palatini.

De porticu Pompei.

¶Porticus Pompei iuxta eius curiam/& Theatrũ fuiſſe dicitur. Plinius: huius eſt inquit in porticu tabula/quæ ante curiã eius fuerat. Oui. de arte. Tu modo Pompei lentus ſpatiare ſub umbra/Dum ſol herculei terga leonis adit. Et uocabatur Ecatonſtylon/quæ cũ aliis iuxta ędificiis magnum occupabat a theatro ſpatium uerſus aurorã extant adhuc aliqua ueſtigia. Vitruuius. Poſt Scęnam inquit porticus ſunt conſtituendę: uti cum imbres repentini ludos interpellauerint/habeat populus quo ſe recipiat a Theatro: Coragiaq́ laxamentum habeat ad cõparandum/uti ſunt porticus pompeianæ.

Coragia

De porticu a. L. Septimio ſeuero reſtituta/ & altera eius nomine condita.

¶Extat adhuc porticus in ueſtibulo. S. angeli in piſcina a. L. Septimio Seuero reſtituta/multo ſqualloreac ſitu deformata/cũ inſcriptione. IMP. CAES. L. SEPTIMIVS SEVERVS PIVS PERTINAX AVG. ARABIC. ADIABENIC. PONT. MAX. TRIB. POT. XI. COS. III. & IMP. CAES. AVRELIVS ANT. PIVS FELIX PONT. MAX. TRIB. POT. VI. COS. PROCOS. PP. INCENDIO CONSVMPTVM RESTITVERVNT. Spartianus in Ant. baſſiano reliquit inqt & porticũ patris noíe/quæ geſta illius contineret/& triũphos. nõ de hac ſed de altera porticu intelligendũ puto/quæ non extat.

De porticu Neronis & cæteris porticibus.

¶Fuit & portic9 Neronis triũ mil. paſſuũ. Nã Nero (ut ſcribit Trãquillus) Thermas ſuo noíe/domũ aureã/& porticũ triũ mil. paſſuũ mira celeritate pfecit/& portũ Antii ſũptuoſiſſimis opibus extruxit.

Porticus domitiani.

¶Fuerũt & porticus a Domitiano/ex lapide phẽgite/ad uſuſ ſuum exornatæ. de quibus Sueto. Solertior inqt indies porticuũ/ĩ quibus ſpatiari cõſueuerat/Parietes phẽgite lapide diſtinxit/e cuius ſplẽdore p imagines quicquid a tergo fieret/pũideret. ¶Fuere & porticus philippi: de quibus Plinius/Zeuxidis inqt manu romę Helena eſt: in philippi porticibus: & in Concordię Marſyas religatus/fuit & porticus Argonautarum/& Europæ: hæc quidam ita exiſtimant. Sed ego eos impendio decipi arbitror: nam has non porticus fuiſſe/ſed picturas in aliqua ex iſtis porticibus certũ habeo/ut Athenis pęcile porticus picturis inſignis: q̃ animos deambulantiũ detineret.

Portic9 philippi.

Porticus Argonautarũ, & Europæ.

ut apud Maronem/atq; animum pictura paſcit inani.

❡Fuit & porticus Metelli ad templum Iouis Statoris. Extat hodie iuxta uiam ſacram/& forum/ubi nunc eſt ædis. S. Laurentii in mirãda porticus cũ templo diuæ Fauſtinæ/& Antonini/cuius inſcriptio. DIVO ANTONINO/& DIVAE FAVSTINAE EXSC. Et in latere fori ubi nunc ſunt tres colũnæ Porticus Iulia cũ templo olim ueneris genitricis: nec deſunt qui ſcribant eas fuiſſe. xiii. colũnas/ubi in modum baſis Domitiani ſimulacrum collocatum erat, ſub quo fluebat rhenus fluuius germaniæ/ quam ipſe ſubtegerat ut poſtea dicetur. Extat & in proximo capitolii cliuo Concordiæ porticus adhuc integra octo columnarum una ſtructura / opere dorico ut aliqui opinati ſunt/ſed templum fuiſſe non porticũ ex inſcriptione coarguitur. Videlicet. S.P.Q.R. INCENDIO CONSVMPTVM RESTITVIT. ubi de templo non porticu intelligi uidetur niſi forte incenſo templo/porticus immunis ab igne permanſerit. Erat prope hãc/& altera multo maior ex õpere corinthio/cuius adhuc extant tres in angulo columnæ ex candido marmore ac ſtriato ubi extat tm̃ tituli poſtrema pars vз RESTITVERE. Erat. n. ut ſcribit Tacitus inſignis porticus ad ornamentum olim Capitolii Cuius marmora paulo ſupra noſtrã ætatẽ/ſicut platæq; alia in calcis uſum decocta tranſiere. ❡ Extat hodie in Martio campo in platea presbiterorum iuxta. S. Stephanum de trullio Porticus Antonini pii ſtadiata(ut creditur)cuius nec principiũ nunc/nec finis apparet multæq; his proximis annis Columnæ cum ornamentis lucri cauſa diruptę in calcem uerſæ dicuntur. ubi & eius templum/& columna Cochlidis quæ adhuc extat. Fuit & porticus pulcherrima in templo Neptunni iuxta Scepta. Extat hodie omnium pulcherrima & integra/ante pantheon/columnis ingentibus & æneis inauratis tecti trabibus/quæ dicitur protyrion. i. locus ante portã templi.

❡Parauerat præterea Galienus Imp. porticũ flãminiam uſq; ad pontem miluiũ/ut tetraſtice fieret/ſiue pentaſtice/ut primus ordo pilas haberet/& ante ſe columnas cũ ſtatuis/ſecundus /& tertius/ deinde diateſſaron colũnas/ut ſcribit Trebellius. Inſtituerat præterea Gordianus porticũ in campo ſub colle mille pedũ/ ita ut a terra/ parte / qua mille pedũ fuerat/atq; inter eas pariter & ſpatium pedum quingentorum/cuius ſpacii hinc/atq; hinc uiridariis eſſet lauro/ myrto,

Porticus metelli.

Portic⁹ diui Antonini et diuę Fauſtinæ.

Porticus Iulia.

Porticus cõcordiæ.

Portic⁹ Antonini pii.

Porticus Pãthei.

Porticus flãminea.

Porticus Gordiani.

& buxo frequentata: medio uero lithoſtrotum breuibus columnis altrinſecus poſitis/& ſigillis per pedes mille, quod eſſet ambulatorium. ita ut in capite baſilica eſſet pedum quingentorum/ut ſcribit Capitolinus in geſtis Gordianorum.

Porticus lybiæ. Porticus cōſtantini. Porticus Vipſana.

¶Fuerunt & aliæ porticus ſine numero quarum hodie ſola nomina extant / ut porticus libyæ/ubi macellum in exquiliis. Porticus Conſtantini in regione uiæ latæ. porticus fabaria in auentino/Porticus Vipſana a Vipſano Cos. frontei collega cōdita. Cuius meminit Martialis/& Tacitus/atq; aliæ multę intra & extra urbem quas longum eſſet ſigillatim deſcribere.

De Colūnis/& earum ſtructura.

COlūnæ dictæ/q; culmina ſuſtineant/unde inter colūnia ſpatia / quæ inter colūnas exiſtunt. Colūnas/& arcus in honores principum erectas uidemus / non nimiū antiquo inuento: neq; Traiani & Antonini tempore uetuſtiores / niſi męnianam dixerimus, honoris cauſa mœnio cōceſſam in foro/& colūnam Cæſaris/& alias per paucas: ut infra dicetur: ſed eæ ad magnificentiam: aliæ fulciminis cauſa. Colūnarum autem tria ſunt genera. Teretes: quadrāgulæ & ſtriatæ/capita earū dicuntur Epiſtylia: pedes/ & ſuſtentacula baſes: trūcus uero ſine his dicitur Scapus: capita earum ſtructura ſunt Ionica/dorica/Italica/corinthia/Tuſcanica uel extructa, ut docet Vitruuius. Antiqui prius colūniam dicebāt /poſtea detracta littera columna dicta eſt. auctore Quintiliano. Columnæ primum in humanam effigiem ad ædificia ſuſtentanda/& in memoriā ſuorū effigiatę ut tradit idem Vitruuius libro primo. De origine earū Lacones exercitum Perſarum cum ſuperaſſent/porticum perſicam ex manubiis indicem uictoriæ poſteris /pro Trophœis conſtituerunt/ibiq; captiuorum Simulacra barbarico ornatu tectum ſuſtentantia collocarūt Nec non Carinatium/deleto eorum oppido uiris interfectis/ ſtolas / & matronales ornatus eorum mulieres deponere paſſi ſunt. Sed ęternæ ſeruitutis exemplo /& contumelia paſſæ. Ideo Architecti artificiis publicis deſignauerunt eorum imagines oneri ferundo collocatas: & ita ex eo argumento uarietates egregias auxerunt operibus. Extant hodie huiuſcemodi duo ſenum marmorea ſimulacra tectum logiæ ſuſtinentia in antiquis ædibus. D. Columnenſium ſub monte nunc Caballo. Et quatuor itidem feminarum in hortis nunc. R. D.

Alexandri Card. Cęſarini/iuxta eius ædes Quam quidem ſtructurã barbaricam porticum appellauit plautus. Sunt præterea Columnæ ſtriatę/canaliculis undiq; circuncauatę: Sunt etiam ſtructiles / quæ non ex uno lapide: ſed ex pluribus ſtructæ ſunt. Extant hodie duę Colũnæ Cochlidum: Traiani: & Antonini pii Imp.

De Colũna Cochlidis Traiani Imp.

¶ Colũna Cochlidis Traiani in foro eius erecta adhuc cernitur: altitudinis pedũ. CXXIII. ubi Cochlea interior cum gradibus. clxxxv. cum feneſtellis. xlv. In qua circunquaq; extrinſecus ſpectantur marmore inciſę rerum geſtarum Simulacra præſtantiſſimi principis miro artificio cęlata: ubi præcipue bellum dacicum: cui apud Parthos bellum gerenti dedicata fuit a Senatu: & eam columnam Traianus non uidit (ut non nullorum fert opinio) Ipſe namq; e Perſis rediens apud Seleuciam Syriæ urbem fluxu ſanguinis extinctus eſt. Dion. uero grecus auctor ingentem inquit in foro ſuo Columnam ſtatuit/ ſiue ut ea pro ſepulchro eſſet: ſiue ut oſtentatio eius operis: quod ille circa forum egit: Cliuus ſurgebat / quem effoſſa/quaq; uerſus terra/ ita complanauit/ut undiq; Colũna conſpiceretur. Forum deinde in areę modum locatum manſit: quod Appollodorus architectus / q & Methodium/& Gymnaſiu3/eo iubente/ſtruxit. Solus hic omniũ Imperatorum intra urbem ſepultus: cuius cineres & oſſa in urbem relata in eadem colũna condita dicuntur aurea pila/cum eius imagine: quæ ſuperſtaret foro: ab ſe extructo / cuius ſcriptio huiuſmodi in eius columnæ baſe legitur.

¶ S. P. Q. R. IMP. CAES. DIVI NERVE. F. TRAIANO AVG. GERMANIC. DACICO PONT. MAX. TRIB. POT. XII. COS. XI. PP. ADDECLANDVM QVANTAE ALTITVDINIS MONS & LOCVS EST EGESTVS. Iungebatur antea Quirinalis Capitolino iugo, & ea pars / ubi forum/& Columna eſt cochlidis ſolo æquata fuit/ne locus ſuo ſpatio fraudaretur. Hic primus externus: & deinde alii ad Imperium promoti. Hic primus (ut quidam uolunt) barbã nutriuit non nulli Hadriano aſcribũt/quod ueriſimilius eſt ut in eius nomiſmatibus apparet. quod & poſteri fere omnes principes ſecuti ſunt, cum antea quotidie raſitarent/ ut legitur de Auguſto. Fuit aũt Traianus tantę manſuetudinis/ut non tanq̃ principem cũ ſuis ciuibus,

ſed tanq̄ ſocium ſe geſſerit/unde in creatiōe principum ro.acclama-tum fertur /felicior ſit Auguſto: ac Traiano melior: nec Hadriano deterior. Hic ex omnibus Imp.optimi cognomen ex.S.C.meruit, ut in eius nomiſmatibus uidere licet.

De Colūna Cochlidis Antonini pii Imp.

¶Altera Cochlidis Columna in campo Martio adhuc extat/ quam Antoninus pius Imp. ſibi erexit/altitudinis pedū.CLXXVI.cum interiore Cochlea,& gradibus. CIIII. feneſtellis. LVI. Incendio nūc mutilata,& cōquaſſata cernitur. ubi res geſtę Antonini undiq; marmore inciſæ ſpectantur:maiuſculæ/ac prominentiores/q̄ in Columna Traiani:cui moribus/& uirtute ſimilis fuit. Qui etiam religione,pietate,gratia,Clementia/iuſtitiaq; cum Numa pompilio cōparari poteſt:tantęq; modeſtiæ fuit, ut ſepius illud Scipionis dictū uſurparet/ malle ſe unum ciuem ſeruare/q̄ mille hoſtes occidere. In cuius colūnæ ſummitate nudū ſimulacrum collocatū erat,ut in eius nomiſmate uidere licet.ab ipſa colūna/regio nunc Colūnæ / ubi ea erecta cernitur/nomen accepit.

De Colūna Cochlide porphyretica.

¶Tradunt & Columnam cochlidem porphyreticam ex urbe roma conſtātinopolim aduectam a.M.Aurelio Conſtantino/qui cū multa ad ornatum nouæ urbis conquiſiſſet/Cochlidem etiam porphyretici lapidis ex urbe Ro.ad uehendam curauit.Cui ſtatuam ſuam/& Clauum unum Chriſti redēptoris in ſignem poſuit.Quæ poſt multos annos/regnante Alexio Comneno uiolentia uentorum cecidiſſe fertur.Diuus Hieronymus ſcribit Conſtantinum nudaſſe urbes/ ut Conſtantinopolim ornaret.Conſtituerat præterea Antoninus Helicgabalus Imp. Columnam unam ingentem dare ad quam aſcenderetur intrinſecus/ita ut in ſūmmo Heliogabalum deū collocaret, Sed tantū ſaxum nō inuenit/cuȝ id de Thebaide adferre cogitaret, ut tradit Lampridius. Fuit & Columna Cæſaris / lapidis numidici XX. pedum/ubi ſcalptum erat PATER PATRIAE. Fuit & in foro Columna/quæ uocabatur Milliarium aureum: & Columna Mœnia iuxta baſilicam. Et Columna lactaria in foro olitorio, ut ſupra dictum eſt.

Colūnę Cæſaris.

Colūna Męnia.

Colūna Lactaria.

De Obeliscis:& eorum forma.

Obeliſcus lapis eſt / figuram metæ ſenſim proceritate in excelſum

conſurgẽs/paulatim graciléſcens, ſpecie quadrata / in uerticem ꝓductus/anguſtum, manu leuigatus artificis, græcam habens Etymologiam, de quo ſatis multa Plinius / & Amianus Marcellinus, fuerunt autem romæ Obeliſci magni ſex:duo in circo max. maior CXXXII. pedum: minor uero. LXXXVIII. Vnus in uaticano qui ſolus nũc extat pedum. LXXII. unus in cãpo Martio. LXXII. Duo in mauſoleo Auguſti pares/ ſinguli pedum. XLII. Obeliſci uero parui. XLII. & in pleriſqꝫ ſunt notæ Aegyptiorum. Vnde Cornelius Tacitus/primi inquit per figuras animalium Aegyptii ſenſus mentis effingebant, & antiquiſſima monumenta memoriæ impreſſa in ſaxis cernuntur: & litterarum ſe inuentores perhibent. Cheræmon philoſophus ſcripſit Hieroglyphica: adhuc Romæ conſimiles lrẽ uiſunt in minore Obeliſco/ & q̃dam iuxta pantheon Agrippæ. Plinius libro. xxxv. nat. hiſt. Trabes inquit e lapide Simite fecere reges quodam certamine / Obeliſcos Solis numini ſacratos/radiorũ eius argumentum in effigie eſt. Primus omnium Obeliſcum Rex Mythres inſtituit. Octauius Auguſtus duos admirandos ex urbe ægyptiorum Helio poli tranſtulit, Quorum unus in Circo max. cõſtitutus pedum. C. XXII. omnium maximus / qui fuerit in orbe, ob magnitudinem nunquam erectus / qui nunc in medio eo circo multa tellure obrutus iacens / magnam ipſius circi partem occupat/ in duas partes olim cum erigere uellent in molitione confractus dicitur/a Semiferreo Rege ante exciſus. Alter uero minor pedes. IX. in Martio campo locatus: de quo idẽ Plinius/Is inquit Obeliſcus/qui in campo Martio. C. X. pedũ a Meroſotide inſcriptus eſt. Ambo rerum interpretationem ægyptiorum philoſophiæ continẽt: cui ipſe addidit admirabilem uſum ad depræhendendas ſolis umbras dierum/ac noctium magnitudines: cuius uertici auratam pilã Manlius mathematicus addidit/cuius ſummitate umbra colligeretur, ſtrato lapide ad Obeliſci magnitudinem / cui par fieret umbrarum effectus, qui hodie in multas partes confractus atqꝫ terra obrutus iacet ad radices Citatorii montis uerſus tiberim. Quem nuperrime detectum uidimus / una cum baſe in qua talis legĩt inſcriptio.

Obeliſcus Solis in cãpo Martio.

¶CAES. DIVI. F. AVGVSTVS PONT. MAX. IMP. XII. COS. TRIB. POT. XIV. AEGVPTO IN POTESTATEM POPVLI RO. REDAC. SOLI DONVM DEDIT

Obeliſcus lunæ.
Gyrulus.

Alter uero Obeliſcus lunæ dicatus adhuc cernitur in colle hortulo rum in hortis Saluſtianis (qui locus gyrulus ab incolis nunc dicitur) cõfractus iacet. ut ſupra dictum eſt. Duo in Auguſti mauſoleo pares / quorum alter inter ruinas inuentus nuperrime effoſſus eſt iuxta ædem ſancti Rocchi / ubi nunc in media uia iacet confractus. Alter inuentus nec effoſſus poſt ædem ſancti Rocchi. Tertius in uaticano ſolus hodie erectus cernitur in Caii / & Neronis circo / unus omnino fractus in molitione eius (ut tradit Plinius) quẽ fecerat Sextotidis filius / Nicoreus eiuſdem remanet Centum cubitorum, quem poſt cęcitatẽ uiſu reddito ex oraculo Soli ſacrauit. Abies admirationis pręcipuæ in naui / quę ex ægypto Caii principis iuſſu Obeliſcum diuo Auguſto / & diuo Tiberio in uaticano circo ſtatutum / quatuorque truncos lapidum ad ſuſtinendum eum adduxit / qua naui nil admirabilius uiſum in mari certum eſt. Centum uiginti modii tũc lẽtis pro Saburra ei fuere. Cuius ab uno latere talis extat inſcriptio. DIVO CAESARI DIVI IVLII. F. AVGVSTO. F. CAESARI DIVI AVGVSTI. F. AVGVSTO TIBERIO SACRVM. Ab altero latere. DIVO CAESARI DIVI AVGVSTI. F. TIBERIO SACRVM. Quem hodie Obeliſcũ Iuliam ſancti Petri a propinqua eius baſilica imperitum uulgus appellat. Duo parui nunc cernuntur erecti / quos apices magnorũ confractorum eſſe puto. Alter in Capitolio in hortis aræ cœli. Alter in platea ſancti Machuti haud longe a pantheo. Vnus item extra mœnia urbis & templum ſanctæ Crucis in Hieruſalem inter uineas / ut ſupradictum eſt. Vnus ingens ac pulcherrimus iuxta uiam appiã ad ii lapidem in hippodromo inter ſanctum Sebaſtianum nunc / & Caput bouis in multas partes confractus / ubi hieroglyphicæ inciſę ſunt litteræ. ubi adhuc extant ſigna metarum in medio circo per lõgum ordinem diſpoſitæ / erant enim ſeptem mætæ propter ſeptem planetas medius erat Obeliſcus / qui dicatus erat Soli, cæteræ metæ a dextris, & ſiniſtris / cæteris planetis. Theophraſtus tradit Regi Aegyptiorum a babylonio Rege Smaragdum miſſum quatuor digitorum longitudine, trium latitudine. Et fuiſſe apud eum in Iouis delubro Obeliſcum, quatuor Smaragdis cubitorum altitudine, latitudine uero in una parte quatuor, in altera duorum. Multa præterea Obeliſcorum fragmenta uidentur hodie per

Obeliſcus in Vaticano

totam urbem. Sed maxime inter templum ſancti Machuti & proximam ædem ſancti Nicolai de ſorbitoribus.

De pyramidibus & eaꝝ amplitudine/& forma.

¶Pyramides dicuntur quadratæ moles inſtar inualeſcentis flãmæ, in acutum ſurgentes & ab igne ex græca etymologia originen hñt. Quæ prius in ęgypto conſtitutę ſunt. De quibus Plinius/Dicantur inquit/& Pyramides in eadem ęgypto regum pecunię ocioſa, ac ſtulta oſtentatio/ne pecuniã ſucceſſoribus/aut æmulis inſidiantibus ꝑberent/aut ne plebs eſſet ocioſa/ ueſtigiaqꝫ complura inchoatarum extant; una eſt in Arſinoe urbe/una in Memphi non procul a Labyrintho; Quarum meminit Cornelius Tacitus ita ſcribens. Cæterum Germanicus miraculis intendens animũ/ præcipuum Mem nonis Effigies fuit/ ubi radiis Solis ita uocalem ſonum reddens inter uix peruias harenas, inſtar montium eductæ pyramides certamine, & operibus regum. Quos imitati deinde Romani non nullas eiuſdẽ formæ/uerũ longe minoꝝ ſepulchroꝝ gratia extruxerunt.

De Sepulchro. C. Ceſtii. vii. uiri Epulonum.

¶Extat hodie ex omnibus una propę integra marmoreis ornamentis pulchre extructa in mediis nunc mœnibus urbis, iuxta portã. S. Pauli in Sepulchrum. C. Ceſtii ſeptẽuiri Epulonum erecta/ut pedales litteræ in ea mole inciſæ indicant cũ inſcriptione huiuſmodi.

C. CESTIVS. L. F. POB. EPVLO. PR. TR. PL.
VII. VIR. EPVLONVM.

Extant infra multo minores litteræ uidelicet

OPVS ABSOLVTVM EX TESTAMENTO DIEBVS. CCCXXX.
ARBITRATV
PONTI. P. F. CLAMELAE HEREDIS ET PONTHI. L.

Sunt & aliæ litteræ uerſus teſtaceum montem/ quæ propter frutices/& putrem ſitum legi nequeunt. Epulones inquit Cicero lib. iii. de oratore dicebantur qui epulas Iouis/cæteriſqꝫ diis inſtituendi poteſtatem habebant/ quam hodie metam imperitum uulgus Sepulchrum Remi appel/lat ſecutum (ut arbitror) opinionem/ qua etiã deceptus eſt. D. Franciſcus Petrarcha/ alioqui doctiſſimus/uir poeta/& orator magnus/qui ſcribit in quadam epiſtola fuiſſe ſepulchrũ Remi: quod ideo addidi/ne quis uulgi magis famam ſequeretur/ q̃ hiſtoriam, quæ rumore utiqꝫ uulgi uerior reperitur. Nam Remus,

ut ſcribit Liuius,& Dioniſyus in auentino unde locus a Remo Remuria dictus eſt,uel ꝙ is ibi ſex uiderit uultures.

Pyramis in vaticano ab Alexandro vi.diruta.

¶Fuit & altera pyramis longe maior ſub uaticano ac iuxta molem Hadrianam/quam nuperrime Alexander.vi.deſtrui iuſſit/ ut recta linea dirigeret uiam/quam ipſe nouam excitauit a porta caſtelli ad portam palatii uaticani/ſeu uerius ut obicem a Caſtro.S.Angeli remoueret / quo magna acies hoſtium tuta tegi poterat. ¶Fuit olim ea pyramis marmoreis ornamentis ſatis ornata apud ueteres ex quibus Donus papa primus ſtrauiſſe dicitur atrium baſilicæ.S. Petri. Quam quidem molē Scipionis ſepulchrū fuiſſe olim ſcribit Acron in Epodo Horatii cuꝫ inquit.Deuicta enim Carthagine uirtute Scipionis africani/cum Afri aduerſus Romanos denuo rebellarent/cōſulto oraculo reſponſum eſt,ut ſepulchrum Scipionis fieret: q̄d Carthaginem reſpiceret,tunc leuati cineres ſunt de pyramide in uaticano conſtituta/& humati in ſepulchro eius in portu/ ut Carthagineꝫ reſpiceret. Tam & ſi gentile Scipionum ſepulchrum fuiſſe uia appia ſatis conſtat / ut infra dicetur. Viſuntur hodie plæræq; aliæ pyramides / ſiue metæ longe minores / ac ſemidirutæ extra urbē iuxta uias publicas p̄ſertim iuxta flamminiam/Salariā/& appiam.

Sepulchruꝫ Scipionis.

De metis & earum forma.

¶Meta congeries ſiue ſtrues in acutum tendens/ceu turbo inuerſus teretis formæ/plura habet ſignificata/ſunt autem magnæ/& paruę, paruis quidem utebantur pro terminis agrorum / & uiarum , erant & Circorum metæ,ubi quadrigæ curſum circunflectebant. Extat adhuc extra urbem in uia appia ex tyburtino lapide extructa ſphęrica forma/ſine apice meta cognomento nunc caput bouis/ꝙ illic undiq; bubuloꝝ capitū ſimulachra lapide cælata uidentur,cuiꝰ inſtar in mole Hadriana nūc cernitur.Quod ſepulchrum Metellæ uxoris Craſſi fuiſſe olim breuis illic inſcriptio oſtendit.

CAECILIAE Q.CAECILII.F.METELLAE CRASSI.

Sepulchruꝫ Metellæ.

Fuit olim uia appia ueterum ſepulchris a dextris/& ſiniſtris frequētiſſima,ubi adhuc multa antiquorum ſemidiruta/& obſoleta monumentorum ueſtigia,ſuis nunc nudata ornamentis apparent.Cicero An tu egreſſus inquit porta capena/Collatini Scipiorum/Seruilioꝝ Metellorum ſepulchra uides, miſeros putas illos? In eadem appia uia.vi.ab urbe lapide ipſius. M. Tullii & Tulliorum monumenta fuere.

fuere, ubi inſcripta marmora ante hos annos plurima retecta ſunt. Sepulchra enim apud ueteres erant extra urbem. Vnde lex. xii. tabularum: in urbe ne ſepellito ne ue urito. Item de lege ſepulchrorũ Cicero. ii. de legibus in urbe inquit ſepeliri lex uetat/& decreta pontificum collegia non eſſe ius loco publico fieri ſepulchrum. Noſtis extra portam collinam ædem honoris & aram in eo loco fuiſſe memoriç proditum eſt: ad eam cum lamina fuiſſet inuenta in ea ſcriptum domina honoris, ea cauſa fuit ædis eius ædificandæ, ſed cum multa in eo loco ſepuchra fuiſſent, exarata ſunt: Statuit enim collegium locum publicum non potuiſſe priuata religione obligari. Sepulchra olim non modo ſibi nobiles Ro. cõſtituebant/ſed libertis libertabus & amicis, poſteriſq; ſuis, ut legitur de Ennio poeta apud Ouidium. Ennius emeruit calabris in montibus ortus, Vicinus poni Scipio magne tibi. Cicero in oratione pro Archia poeta / Carus inquit fuit africano ſuperiori noſter Ennius, Itaq; in ſepulchro Scipionum putatur is eſſe conſtitutus/ & marmoreis laudibus. Cõſimili prope honore. D. brutus Accium poetam decorauit/qui illius carminibus tẽplorum & monumẽtorum ſuotum aditus exorauit. Sepulchrorum enim magna olim romanis cura fuit/qui publica monumenta pauperibus & ſeruis/ubi conderentur/ædicabant. Quin & brutis animalibus/ut legitur de equo. I. Veri cui mortuo ſepulchrum inuaticano fecit. De ſepulchris multa Auguſtinus & Ambroſius: qui dicunt eſſe potius danna uiuorum q̃ præſidia mortuorum.

De cœmiteriis.

Poſtera ętas æmulatione quadam illorum ueterum condidit ſubterranea Cœmiteria/ubi mortuorũ cadauera ſepelirẽtur: & chriſtianorum eſt inſtitutnm. Cœmiteriũ grecę/latine dormitoriũ: ſiue quietis locus dici poteſt: Extant hodie eorum ueſtigia extra urbem iuxta uias publicas/Cœmiterium Comodillæ/uia oſtienſi iuxta baſilicam ſ. Pauli. Cœmiterium Domitillæ uia ardeatina iuxta. ſ. petronillam. Eadem uia Cœmiterium balbinæ, priſcillę & baſilei. Cœmiterium prætextati uia appia/apud. ſ. Ianuarium. Eadem quoq; uia Cœmiterium Calixti/ad ædem nunc. ſ. Sebaſtiani. Cœmiterium Cyriacæ uia tyburtina ad. ſ. Laurentium extra muros. Priſcillę item uia ſalaria. apud. ſ. Siluestrũ, eadem uia Thraſonis, & baſyllæ. Itẽ aproniani ad cliuum cucumeris. Cœmiteriũ Calopodii uia Aurelia: apud. ſ.

Caliſtum.Cœmiterium ad inſalatas uia portuenſi iuxta.S.fœlicem. Cœmiterium inter duas lauros uia labicaria.Item iuxta.S.bibianã adurſum pileatum:fuerunt & multa alia quæ breuitatis cauſa omit to.Extat hodie frequẽs Cœmiterium Campi Sancti iuxta baſalicam S.Petri inuaticano. De Septizoniis.

¶Duo fuiſſe apud ueteres Septizonia inuenio,ſed ambiguitas eſt de loco/& uocabulo:uetuſtioris meminit Plinius,& Septiſoliũ uocat, Item Strabo.Suetonius etiã in Tito/cũ inquit,Natus eſt Titus.iiii. Cal.Ianuarii inſigni anno Caiana cęde prope Septizoniũ/ſordidis ędibus/Cubiculo paruo/& obſcuro/manet adhuc/& oſtenditur,Itẽ apud ſacras litteras ita ſcriptum eſt,Tranſeunti apoſtolo Petro ante Septiſolia in uia noua/cecidit faſciola/e ſuppurato/diuturna com pede/crure,unde crediderim Septizonium/quod nũc ſemidirutum extat inſtauratum fuiſſe a Septimio Seuero Imp.uel nouum/iuxta uetus Septizonium ab eo excitatum/ſatis conſtat utrũq; fuiſſe uno in loco uel parũ inter ſe diſtans iuxta uiam nouã:de quo ælius Spar tianus ita ſcribit/Cum Septizonium faceret/nihil aliud cogitauit/q̃ ut ex Africa uenientes ſuum opus cernerent.i.regium atrium ab ea parte facere uoluiſſe peribetur,quod ẽt poſt Alexander Seuerus cũ uellet facere ab Haruſpicibus dicitur prohibitus/cũ hoc ſciſcitatus/ non litaſſet,eſt enim moles alta inter Palatium/& cœlium montem aſſurgens.Cuius triplex extat Etymologia:uidelicet Septizonium a ſeptem Zonis/ſiue ſeptem lineis.Septhodium a ſeptem uiis Septi ſolium a ſeptem ſolariis:ſiue cõtignationibus/quarum ſigna adhuc extãt infractura lapidum ab imo uſq; adſumum.Sunt ibi tres ordines colũnarũ innicem ſuppoſiti in modũ porticuũ:moles ipſa male ſe ſuſtinẽs iã iã lapſura corruet:ubi in frõtiſpitio litterę caducę ſunt cu3 titulo haud integro.C.TRIB.POT.VI.COS.FOR TISSIMVS NOBILISSIMVSQ. iuxta quẽ locũ fuit olim ædis,S.Luciæ ad ſeptiſolia titulo Cardin.ubi Gregori9.ix.Põtifex creatus eſt. De Coloſſis & eorum forma.

¶Coloſſus uocabulum eſt græcum/ab hebetando aſpectu(ut tradit Suidas)uel ut ſcribit Pompeius/a Coloſſo primo cõditore:diciturq; alta/membroſaq; ſtatua. Plinius ita inquit Mirumq; mihi uidetur cum ſtatuarum in Italiam tam uetus origo/potius lignea/aut futilia deorum ſimulacra indelubris dicata/uſq; ad deuictam Aſiam,unde

ſtrepſit luxuria. Moles quippe excogitatas uidemus ſtatuarũ/quas Coloſſos uocant turribus pares. ¶ Talis eſt in Capitolio Apollo tranſlatus ex apollonia ponti urbe. xxx. cubitorum/quingentis de talentis factus. Talis eſt campo martio Iuppiter a Claudio Cæs, dicatus, qui decoratur Pompei Theatri uicinitate. ¶ Ante omnes autẽ in admiratiõe fuit. Solis Coloſſus Rhodi, quem fecerat Chares lyndius. lxx. cubitorum altitudinis terremotu proſtratus iacens quoq; miraculo eſt. Pauci pollicem eius amplectuntur, Maiores ſunt digiti, q̃ pleręq; ſtatuæ/uaſti ſpecus hiãt de fractis membris, Spectantur intus magnæ molis ſaxa, quorum pondere illud ſtabiliuerat conſtituens. xii. annis effectum. ccc. talentis. Quidam tradunt Coloſſum hunc Sarracenos demolitos/cum illuc nauigarent/& ex eius ære noningentos camelos onuſtos tuliſſe. Sunt alii in eadem urbe Coloſſi centum numero, ſed ubi ſinguli fuiſſent nobilitaturi locũ. ¶ Factitauit Coloſſos & Italia uidemuſq; certe Apollinem in bibliotheca tẽpli Auguſti tuſcanicum. l. pedum a pollice. Dubium/ære nobiliorẽ/ an pulchritudine. ¶ Fecit & Q. Seruilius Iouem/qui eſt in Capitolio/amplitudo tanta/ut conſpiciatur a latiari Ioue. Habẽt in eodem Capitolio admiratione/quæ. P. Lentulus alterum a Charete ſupradicto factum. ¶ Alterum fecit Decius comparatione tantũ uictus ut artificium minime probabilis artificis uideatur. ¶ Verum omnẽ amplitudinem eius generis ſtatuarũ uicit ætate noſtra Xenodorus Mercurio facto in ciuitate Galliæ Aruernis per anno. x. pedu; cccc. in magno pretio, Is poſtq̃ ſatis ibi artem probauerat, Romã accitus a Nerone, ubi deſtinatum illius principis Simulacrum/Coloſſum centum uiginti pedum magnitudine, quẽ conſtituit in domo aurea De quo Martialis. Hic ubi ſidereus proprius uidet aſtra Coloſſus, & ſubdit, Inuidioſa feri radiabant atria Regis, qui dicatus ſolis uenerationi eſt: dãnatis ſcæleribus illius principis. Ea ſtatua indicauit interiiſſe fundendi æris ſcientiam. Cum uero largiri aurum: argentũq; paratus fuiſſet, & Xenodorus ſciẽtiã fundẽdi cælandiq; nulli ueterũ poſtponeret. ¶ Fuit & Coloſſus Domitiani in foro/de quo papinius Quæ ſup̃ ĩpoſito moles gemiata Coloſſo ſtat latiũ cõplexa forũ Fuit præterea Coloſſus ſcopę ĩ tẽplo bruti callaici apud circũ ad labicanã portã eũti. Tradũt, & in ægypti labiryntho Coloſſu; fuiſſe Serapis ex Smaragdo digitoꝝ. xi. ex omnibus hodie æris Coloſſis nihil extat

Apollo trã ſlatus ex a pollonia põ ti vrbe.

Coloſſus ſolis Rhodi lxx. cubitorum

Apollo ĩ bibliotheca tẽ pli auguſti.

Latiaris Iuppiter.

Coloſſus neronis

Coloſſus Domitiani

Coloſſus Scopæ

publice præter unius caput/manum ac pedem in Capitolio pro ędi bus cõſeruatoꝝ.Fuerunt ét ſtatuę/& coloſſi marmorei turribus pa res/ quaꝝ capita/pedeſq; & fragméta p totam urbem cernũtur.Iuuenalis/Et de marmoreo citharam ſuſpende coloſſo.

De Statuis & Simulacris.

Statuæ a ſtatuẽdo dictę/& ſunt ſimulacra, uel ęrea,uel eburnea, uel marmorea,uel ex alia quacunq; materia/ imagines uero uel cæ reæ/uel pictę.Sueto.in Tiberio/Statuas/atq; imagines/niſi pmitten te nõ ſe poni phibuit.Statuaꝝ artẽ inquit Plin.familiarẽ fuiſſe quoq; & uetuſtã Hercules ab Euãdro ſacratus in foro boario / q triũphalis uocat̃ /atq; p triũphos ueſtit̃ habitu triũphali ; & Ianus geminus a Numa rege dicatus.Cicero philip.viii. Maiores nr̃i inquit Statuas multis decreuerũt/ſepulchra paucis. Sed ſtatuæ intereũt tẽpeſtate, ui, uetuſtate.Sepulchroꝝ aũt ſanctitas in ipſo loco eſt,q̃ nulla ui mo ueri,neq; deleri poteſt;atq; uti cætera extinguunt̃/ſic ſepulchra fiunt ſanctiora uetuſtate.Fuerunt in urbe olim ſtatuæ ſine numero/& pe deſtres/& equeſtres,ex omni materia,ſed præſertim marmoreæ.quę hodie ſi quæ extãt p maiori parte cõminutę,ac naribus pſertij muti latę apparẽt/ui/caſu/uel tẽpoꝝ iniuria/aut uetuſtate.Ex eq̃ſtrib9 una tñ extat ęrea in laterano habitu/& geſtu pacificatoris.Eãq;.M.Aure lii/antonini eſſe tradũt/ſiue.L.Veri ut in eius nomiſmatib9 ſ̃litudo ſatis expſſe patet.nec deſunt q aſſerãt eã eſſe.L.Septimii ſeueri / quã poſt adeptũ imperiũ ſibi extruxit ex ſõnio qd̃ uiderat/ut ſcribit He rodianus gręcus auctor.Quæ ſtatua cũ nõ ſatis digno loco cõſtituta eſſet/a Sixto.iiii.baſe marmorea honeſtat̃.Fuit p̃terea ſtatua eq̃ſtris Cęſaris dict.in foro ante Veneris genitricis ædẽ/in qua ſex dactylo/ thecas cõſecrauit.Vtebatur inquit Suetonius equo inſigni/pedibus ,ppe humanis/& in modũ digitoꝝ ungulis ſciſſis ãterioꝝ pedũ.quẽ natũ apud ſe Haruſpices imperiũ orbis ſignificare dño ,pnũciaſſent magna cura aluit,nec paciẽtẽ ſeſſoris alterius primus aſcendit/cu ius inſtar pro æde Veneris genitricis dedicauit. Idem ferme ſcribit Plinius.idẽq; ,ppe de bucephalo magni Alexãdri ęquo tradit̃.Fuit in eodẽ foro ſtatua aurea Domitiani /ſub qua fluebat(ut in eius no miſmatibus apparet)ſimulatus Rhenus fluuius germanię/quã ipſe ſubegit/ut uideri uoluit/unde & germanicus dictus eſt. Papinius i ſiluis.Dextra uetat pugnas;leuuum tritonia uirgo;nõ grauat.Erat a

Hercules ab Euãdro poſitus habitu triũphali.

Ianus geminus.

Sepulchrorum ſctitas.

Statua .M. Aurelii Antonini ſiue L.Veri.

Statua equeſtris Cęs.

Equus Cęs.

Statua eq. Domitiani.

ipſa ſtatua in foro iuxta lacum curtiũ in ſolida mole collocata•unde paulo inferius• Par operi ſedes• Fuit autem ut multi exiſtimant palladis templum turris illa/quæ adhuc extat ante porticum Fauſtinæ quæ corrupto uocabulo pallara pro palladia uulgo pronunciatur• ubi nunc quadrupedum uectigal exigitur in campo/ita hodie locus a negociantibus uocatur• Domitianus(ut ſcribit Tranquillus)non ſinebat ſibi poni,niſi auream/aut argenteam ſtatuam/ac deum etiã ſe uiuente coli• Fuit etiam equus Traiani in foro ſuo. & eodem foro•Statua equeſtris Conſtantini Imp.& aurea imago Syllæ ante roſtra cum titulo IMPERATORI FORTVNATO• Fuit &.Q• Marcii ſtatua equeſtris/in foro dicata/ quæ ante templum Caſtoris poſita erat• Fuerunt præterea per totam urbem Equi ænei deaurati numero•xxiiii.Eburnei•xciiii•De ſtatuis uero ſatis multa ſcribit Plinius libro•xxxvi•nat.hiſt•Qui tradit Romę ſimulacrum primũ cereri ex peculio Sp• Caſſii:quem regnum affectantem pater ipſius interemit•Moris fuit græcorum nudas ponere ſtatuas/ Romanorũ uero tunicatas:At Romuli/& Camilli ſine tunica.& ante ędẽ Caſtoris fuit•M•Tremellii Equeſtris togata•Fuit &• M• Attii Nauii ærea ſtatua uelata in foro a Tarquinio poſita:& Horatii Coclitis ſtatua ĩ Comitio,& Mutii & Clœlię uirginis antiquiſſima in ſumma ſacra uia imago inſidẽs equo•Fuit & ſtatua Neuii poetę de qua notatũ eſt ab auctoribus Attium poetam in Camęnarum æde maxima forma ſtatuam ſibi poſuiſſe cum breui ipſe eſſet forma• Item Romæ extra portam capenam in Scipionum monumento tres ſtatuæ ſunt, duæ P•& L• Scipionum, Tertia•Q. Ennii poetæ• Plinius libro•iii• nat•hiſt• Prior inquit Africanus•Q•Ennii ſtatuam ſepulchro ſuo imponi iuſſit•Immo uero ſpoliũ extrema orbis parte raptũ in cinere ſupremo eius poetæ titulo legi•Iuniũ brutum etiam priſci Romani ex ære finxerunt medium inter reges enſem ſtrictum tenentem, ꝙ is conſtantiſſime Tarquinios euertiſſet• ubi ſcriptum erat•

VTINAM NVNC BRVTE VIVERES• Fuit & in Capitolio Aemilii lepidi pueri ſtatua bullata,& prætextata ex •S• C• poſita, ꝙ hoſtem in acie interemiſſet: & ciuem ſeruaſſet. Fuit & in eodem monte•L•Scipionis ſtatua Clamydata,& crepidata, ꝙ eo habitu aliquando uſus erat, effigiem ſuam poni uoluit• Fuit & pedeſtris ſtatua Syllæ,de qua Cicero philip.ix.Siquis ẽ inqt

Templum Palladis.

Equus Traiani.

Statua eq. Cõſtantini.

Statua eq. Q.Marcii

Equi ænei deaurati.

Eq eburnei

Simulacrũ primum rõmæ Cereri poſitum.

Tremellii ſtatua eq.

M.Nauii ſtatua aurea in foro.

Statua Mutii & Cloelię uirginis.

Statua neuii

Tres ſtatuæ in monumẽto Scipionũ

Statua ennii poetæ.

Iunii Bruti Simulacrũ.

Statua æmilii pueri bullata/ & prætextata.

Statua pedeſtris Syllæ.

quatuor ſtatuæ legatorũ in roſtris
Concordię ſignum.
Fœminarũ exempla.
Q. Claudię ſtatua.

ſenſus in morte/ænea ſtatua futura/ & ea pedeſtris magis q̃ in aurata equeſtris;qualis.L.Syllæ prima ſtatua eſt. Fuerunt & in roſtris quatuor ſtatuæ legatorum / quos Lartes Tolũnius Veiẽtorum rex interfecit:iis enim maiores noſtri, qui pro re pu.mortem obierunt pro breui uita diuturnam memoriam reliquerunt. Fuit & Concordiæ Signum,quod. Q. Martius fecerat,idq; in publico collocauit, quod .C. Caſſius cenſor in curiam tranſtulit. Erant & fœminarum exempla inquit Suetonius,& in Claudia familia/quæ nauem cũ ſacris matris deum ideæ adherentem tiberino uado extraxit,cuius ſtatua in templo matris deum repoſita/bis incendio æde conſumpta remanſit integra/& inuiolata. Fuit & ſimulacrum Auguſti in ſummitate eius Mauſolei poſitum.Item. L. Septimii ſimulacrum in eius Septironio.Ite; in colũna cochlidis Traiani, necnon Antonini pii in ſummitate / collocata Simulacra/ut in eorum nomiſmatibus apparet. Cœpit & Galienus Imp.ſtatuam Colloſſo duplo maiorem ſolis habitu/ſed preuentus morte non abſoluit/quã in ſummo Exquiliarum uertice collocare conſtituerat. ut undiq; conſpiceretur / ut ſcribit Tremellius pollio. Alexander ſeuerus ex porphyretico lapide opus in palatio iſtituit/multasq; in urbe ſtatuas coloſſas locauit. artificibus undiq; conquiſitis. præterea uero in atriis magnorum ciuium ſeruabantur/in ceris expreſſi uultus ſinguli exponebantur in atriis / ut eſſent imagines quæ comitarentur gentilitia funera, Ouidius in faſtis. Perlege diſpoſitas generoſa per atria ceras.& poeta ſatyricus. Tota licet ueteres exornent atria ceræ. Stemmata uero lineis diſponebant ad imagines pictas. Præterea operęprecium eſt, ac ſcitu dignum ꝙ apud ueteres ita ſtatuæ formabantur / ut capita tolli / ut alia ſubſtitui poſſent/ut docet Plinius/ cum inquit / Surdo ſtatuarum diſcrimine capita permutantur/hoc factum fuerat in Auguſti ſtatua, cuius rei auctor dãnatus eſt. Simulacrum eſt ficta imago alicuius. Simulacra olim in principio ex deſiderio mortuorũ orta ſunt, ut quæ deſierant uiuere uiderentur. Nec mirum eſſe uideatur / ꝙ ſtatuæ capitibus careant / quoniam capita facilius feruntur / q̃ cæterum corpus/nam in uultu omnis decor & gratia ſtatuarum eſt, & ideo pro maiori parte / capite carentes cernuntur. Præterea ꝙ ea pars fragilior eſt / & ad læſionem paratior / nam hodie ab his / qui ſunt antiquitatum ſtudioſi furtim auferuntur / multæq; clanculum

Auguſti Simulacrum.
Simulacrũ L.Septimii.
galieni imp. Coloſſus.
Alexãdri ſeueri.
Statuæ coloſſæ.

ſublatæ:aut emptæ alio deferuntur, præſertim florentiam,& Vene/
tias. Licet cautum ſit perpetuo interdicto/nequis eas ſubripiat. Tra/
dunt diuum Gregorium magnum præcipuas Romæ ſtatuas/& qc⸗
quid erat mirandi operis in tiberim pręcipitari iuſſiſſe/aut mutila⸗
ri:ne mortales a religione nuper inſtituta/ſua ſpecie diſtraherentur.
Sed ne dicant maliuoli/& hiſtoriarum ignari/gregorii pontificis iuſ
ſu comminutas eſſe maiorum ſtatuas/ac monumenta /cũ doctis ſen
tiant. Nam Cõſtantius homo græcus perfidus/& neq̃/ Romã quin⸗
ta poſtq̃ ingreſſus eſt die ad direptionem conuerſus, omnes ſtatuas
ex ære/& marmore ad ornatum urbis poſitas diſtrahit, & nauibus
ad id præparatis imponit/deinde/quicquid ſuperſtitit direpta urbe
ab hoſtibus ſublatum/& quæ ſecum ferre nequierunt ornamenta,
malignitate quadam / & ſęuitia comminuta/ac mutilata reliquerũt.
Decentiores paulo ſtatuas ac uetuſtiores ſemper impenſius exquiſi/
tæ/& emptæ ſunt, unde Horatius in ſermonibus. Inſanit ueteres ſta
tuas Damaſippus emendo.

De Curiis/& earum differentia.

CVria a curando dicta, Curię in principio fuerunt. xxx. poſtea
xxxv. ſingulis curiis præfecti: qui ſacra obirent / & appellati
Curiones/poſtea diſtinctæ curiæ numero denario, & appellatæ de⸗
curiæ. Duplex erat curia/ubi ſacerdotes res diuinas/ & ubi Senatus
res humanas curabat. Sed curia/ubi dabatur Senatus, tẽplum erat,
uel Apollinis ,uel Concordiæ/& niſi in auguſto loco Senatus habe
ri non poterat:unde templum Veſtæ non fuit augurio cõſecratum/
ne illuc cõueniret Senatus/ubi erant uirgines:nam hæc fuerat regia
Numæ Pompilii,ad atrium uero Veſtæ conueniebatur,qnod a tem
plo remotum erat/Curia templum non niſi augurato erat. Aerariũ,
Carcer,Curia/inquit Vitruuius / foro ſunt cõiungenda/ſed ita / uti
magnitudo ſymmetriæ eorum reſpondeat. Foro maxime quidem cu
ria in primis eſt faciẽda/ad dignitatem municipii,ſiue ciuitatis. xii.
autem erant gradus, quibus aſcendebatur in curiam: propter. xii. ſi
gna,ubi erat ſimulacrum Victoriæ ex auro puro. Victoria enim pin
gebatur alata tenens in manu trophœum. Præcipuæ uero fuerunt
Curiæ uetus. hoſtilia ,pompeiana: & Calabra. Curia autem uetus
fuit in angulo palatii uerſus Coloſſeum,ut quidam tradunt. Varro
tamen iuxta Carinas fuiſſe ait ,unde caput uiæ ſacræ. Calabra iuxta

Curię. xxxv
Curiones.
Decuriæ.
Duplex cu⸗
ria.
Templũ cõ
cordiæ.
Tẽplũ apol
linis.
Tẽplũ veſtę
Atriũ veſtæ
Regia Nu⸗
mæ pomp.
Curiaq; po/
ſitio.
Simulacruꝫ
Victoriæ.
Guria uetus
Hoſtilia põ
peiana.
Calabra.

forum.ubi tántum ratio ſacrorum gerebatur:& ubi minor pontifex feſta pronunciabat, quæ à Romulo prius inſtituta (ut creditur) culmoq; tecta:ad quam Senatum, & populum uocare conſueuerat rex ſacrificulus,quia adhuc faſti nõ erant.

Curia Salio rum. Lituus Romuli. Curia hoſtilia duplex.

Fuit præterea Curia ſaliorum/in palatio:nam Salii propriam habuere curiam/quæ cum cõflaglaſſet/innentus eſt in ea Lituus Romuli integer,ut ſcribit Cicero de diuinatione.Curiã autem hoſtiliam duobus in locis fuiſſe inuenio,unam iuxta forum, ubi rex hoſtilius prius habitauit, quam M.Varro ſcribit fuiſſe ꝓpe roſtra.In ruinis tẽpli pacis ſuperioribus annis inuentum eſt effractum marmor/ubi inciſæ litteræ. IN CVRIA HOSTILIA. Alterã uero Curiam hoſtiliam in cœlio monte/fuiſſe ſcribit Liuius cũ inqt Tullus rex curiaȝ fecit/q̃ hoſtilia uſq; ad patrum noſtrorum ætatem appellata/in cœlio monte/& ut celebris eſſet locus/regiam ſibi fecit/&templum,quod in curiam redegit patribus minorum gentium.

Regiã Tulli hoſtilii.

Curia tifata Curia Catonis. Curia Pompeiana. Curia Iulia/& Auguſti. Curia Octauiæ. Curia ſine cognomẽto Curia Pompiliana.

Fuit&curia Tifata/iuxta quam fuit domus Curii dentati,fuit& curia Catonis ſub qua baſilicã ſuã ſtruxit in cenſura:uicina foro:ut tradit Aſconius.Fuit præterea curia Pompeiana iuxta Theatrum pompei/ubi Cęſar dictator fuit interfectus.Quæ poſt eius mortem diruta/nunq̃ poſtea ob eam cauſaȝ inſtaurata eſt.Fuit& curia diui Iulii/quæ Iulia dicta eſt/& Auguſti,quam in comitio conſecratam ferunt.Fuit& curia Octauiæ cuius meminit Plinius.Fuit& curia Geruſia/quæ ſeniorũ dicta. Fuit præterea Curia una ſine cognomẽto de qua Pedianus Aſconius/Roſtra ad Comitium inquit iuncta curiæ.iuxta quam fuit ſtatua porſenæ.Fuit& Curia Põpiliana ut ſcribit Vopiſcus/cum inquit Ampliſſimus Senatus cum in curiam Pompilianam conueniſſet/Aurelius Gordianus dixit.Referimus ad uos.P.C.litteras exercitus feliciſſimi.

Curię nouę Curiæ ueteres.

Fuerunt & curiæ nouæ iuxta compitũ Fabritii ędificatæ,ꝙ parum amplæ erant ueteres a Romulo factæ ubi is populum/& ſacra in partes.xxx.diſtribueret.

De Senatulis.

¶Senatulum locus/ubi Senatores conſultandi gratia conſiſtebant quidam tradunt Senatum apud Senatulum habitare conſueuiſſe, ut cum e curia uocarentur præſto adeſſet.

Senatula tria.

Senatula tria olim Romę fuiſſe iuuenio,in quibus Senatus haberi ſolitus ſit/ut memorię prodidit Nicoſtratus in libro/qui inſcribitur de Senatu. Vnum ſupra

Græcoſtaſin/ubi ædis Concordiæ/& baſilica opima/inter Capitoliũ & forum/appellatum Senatulum aureum in quo ſolebant magiſtra tus cum ſenatoribus deliberare/de quo Valerius Max. ita ſcribit, Ante/Senatus aſſiduam ſtationem eo loco peragebat/qui hodie Senatulum appellatur. Alterum ad portam Capenam/ad templũ Martis. Tertium circa ædem bellonæ/ad circum flamminium. ubi dabatur Senatus legatis/quos in urbem admittere nolebant. Additum & quartum matronarum, quod Antoninus baſſiani fi lius fecit in colle Quirinali. de quo Lampridius fecit inquit in colle Quirinali Senatulum.i.mulierum Senatum/in quo ante fuit Cõ uentus matronarum/ſolẽnibus dũtaxat diebus.

Senatulum aureum. Senatulum ad portã ca penam/ad templũ mar tis. Senatulum circa ædem bellonæ. Senatulum matronarũ

De Græcoſtaſi.

¶Græcoſtaſis locus ſupra Comitium, ubi fuit ædis Concordiæ quã Fuluius uouit, ſi populo recõciliaret ordines, cũ ad id pecunia pu blica nõ decerneret/ex mulctatitia/fœneratoribus dãnatis ædiculã auream fecit in græcoſtaſi, quæ tunc erat ſupra comitium/ubi natio num legati ſubſiſteret/qui ad Senatũ miſſi eſſent, ut meminit Cice ro in Epiſtolã ad.Q.fratrem.& pſertim Græci ob philoſophiam/& oratoriam ſeorſum/ac digniori loco excipiebantur.

De Comitio/& Comitiis.

¶Comitium inquit Pedianus aſco. Locus in foro prope Senatulum quo Equitibus/populoq; ro. licebat coire: ubi & ſtans populus ſuffra gia ferebat. de quo. M. Varro ante curiam inquit hoſtiliam roſtra, ſub dextro huius comitio locus inſtructus. Cicero pro Sextio Cum forum/Comitium/Curiam/multa de nocte armatis hominibus, ac ſeruis plæroſq; occupaſſent impetum faciunt in fabritium/unde cõ ſtat Comitium/& Curiã in foro eſſe. Plutarchus de fœdere icto inter Romulum/& Tatium ita tradit/Quo autem in loco huius fœderis conditiones firmatæ/ſancitæq; ſunt/uſq; ad noſtram memoriam a coeundo comitium nomen admiſit/is locus fuiſſe traditur iuxta fi cum ruminalem. Comitia uero/numero multitudinis fuerunt Con ſularia/prætoria/Quæſtoria/Tribunitia/ædilitia/& omnium ma giſtratuum/quæ ſuffragiis conſularibus crearentur. Comitia ipſa ſepta erant in Campo martio iuxta montem Citatorium, quæ diu intermiſſa, ab Hadriano demum reuocata fuiſſe ſcribit Aelius Spartianus.

Comitia nu mero multi tudinis qd ſ

De gymnaſio/& Academia.

Gymnaſium uocabulū eſt græcum/& proprie locus/ubi ludi exer-
cebantur,vt gymnaſiū Pompei/Neronis,& Cōmodi Imp.poniturq;
Ludus quid pro litterario Ludo,Ludus enim ſingulari nūero,pro Schola,Scho
la inquit Aſconius ped.omnem ludū dixere Romani vt ludū Pom
pei lenęi,ludum æmilium,gallicum,matutinū dicitur etiā Acade-
Ludi quid mia,& Atheneū.Ludi vero numero multitudinis quinq; erāt apud
Romanos videlicet Megalenſes,Circenſes,plebęi,funebres,& Apol
linares,Primus omnium Romæ Quintilianus publice docuit:di-
uiſis inclaſſes locis,vbi pueri,& puellæ ſeorſum ab ętate prouectis
manſitarent.Placet igitur quāquam extra ſortem/memoria patrum
De Academia ro. noſtrorum Gymnaſiū,ſiue Academiā in centro nunc vrbis ab Euge
nio.iiii.aprimis fundamētis excitatum,nam tū litteræ gręcæ & lati
nę,quę ſexcentis iam annis in ſitu,& tenebris iacuerant ſplendorē
aliquē reſumere cęperūt,ac tanquā ex ęquo troiano prodiere doctiſſi
mi viri gręco,latinoq; ſermone in lucem liberales artes iam reuoca-
turi/conſtitutis tū demū ex publico ſtipēdiis bonarum artium pro-
feſſoribus/ex conſenſu populi Ro.ad quē res ipſa ſpectare uidetur/
decurſis aliquot deinde luſtris.Alexāder.vi.ampliato loco/noua il
lic ædificia excitauit/porticibus/ambulacris/ſubdialibuſq; dietis cū
atrio & cauedio deſignatis/more ueteris Academiæ auſpicatus/nec
abſoluit/quā molem fabricantiū uitio labefactatam reparari/inſtau
rariq; Clemens.vii.op.max.iuſſit.Franciſco peruſco præſule maſſa-
no ro.Academiæ rectore.

De bibliothecis antiquis.

Libraria Bibliotheca græca appellatio/latine librorum repoſitorium,ſiue li-
braria dici poteſt.Gellius.Forte in libraria ego/&.L.Paulus poeta
Bibliotecha palatina uir memoria noſtra doctiſſimus cōſederamus:fuerunt in urbe biblio
thecæ numero.xxviii.Ex his præcipuę Palatina,& Vlpia.Primus
Bibliotheca pollionis omniū Piſiſtratus tyrānus diſciplinarum liberaliu; libros Athenis
publice legendos poſuit.Rome uero Aſinii Pollionis inuētum,qui
Bibliothecæ Auguſti primus bibliothecam dicando ingenia hominum reip.fecit,ubi ſta
tuam Varronis adhuc uiuentis erectam ſcribit Plinius.fuit & biblio
Bibliotheca capitolina theca ab Auguſto in Palatio condita,græcis latiniſq; uoluminibus
inſignis:fuit & bibliotheca maiorum cura ſeruata in Capitolio,quæ
Bibl. Marcelli. una cum Capitolio arſit:fuit & bibliotheca Pauli iuxta forum.Mar
celli iuxta theatrum ipſius/ab octauia matre/poſt mortē filii cēdita

fuit & Traiani ſatis pulchra/cognomēto Vlpia/de qua Vopiſcus/in bibliotecha inquit ulpia Elephantini pugillares in ſexto armario ſiti. Fuit & Numeriani Imp. a ſenatu in honorē eius ſtructa. Vna Alexandreę in egypto memoranda. lxx. uoluminum millia Ptolomeis regibus uigiliis intentis/compoſito bello alexandrino, dum diripitur Ciuitas a dictatore Cæſare conflagraſſe dicitur. Bibliothecę (ut tradit Vitruuius) ad orientem ſpectare debent, uſus enim librorum matutinum expoſtulat lumen. Extat hodie quę patet omnibus Romę in uaticano bibliotheca a Nicolao. v. uel cępta, uel aucta. Qui p quiſito toto orbe/uetuſtiſſimos codices/miſſis/qui eos perquirerent, adinuenit: ac multi, qui antea non erant, reperti ſunt, eaq; omni genere librorum adornauit. Nam Poggius Florentinus Quintilianū/ & pedianū Aſconium tunc repperit, Enoch Aſculanus. M. Cœlium Apicium, & Pomponium porphyrionem in opera Horatii. prętere a ex Hiſpania Silii italici codex cum imagine Hānibalis delatus, qui nunc eſt: in bibliotheca naticana. Poſt aliquot annos a Sixto. iiii. inſtaurata gręcis latiniſq; uoluminibus exornata eſt. Sunt & aliæ Romæ bibliothecę. Verum hac multo inferiores.

De prima imprimendorū librorū officina.

Inuentaq;/memoria noſtra/noua/admirabiliſq; librorum imprimēdorum ars/prodigioſis hominum ingeniis excitata/auctores duo ex Germania fratres/Impreſſoreſq; primi Corradus/& Arnoldus Romę cœperunt in ædibus Petri de maximis patricii ro. M.cccclv. Primiq; omniū Auguſtinus de Ciuitate dei: & Lactantius prodiere. Vnde hodie ubiq; gentiū ex omni lingua impreſſi characteres gratiſſimo compendio apparent.

De Veſtibulis, & atriis antiquæ Vrbis.

¶ Veſtibulum a ueſtiendo/q; domos ueſtiat. i. muniat/ſiue ornet appellatum/eſt enim ſpatium ante ædes/ac locus ante Ianuam domus uacuus/per quē a/uia ad ædes itur. Nam clari, ac potentes uiri apud priſcos ampliſſimas domos extruentes/ante illas ſpatia relinquebant/ubi qui ſalutandi gratia uenerant/anteq; in ædes admitterētur/ cōſiſterent. Ouidius uero a Veſta dea dictum aſſerit libro. vi. faſtorū ita ſcribens. Hinc quoq; ueſtibulum dici reor, unde precamur, Quā famur ueſtam, quæ loca prima tenet. Nam imprimis ingreſſibus/& ſpatiis domorū hoc eſt aræ/& foci ueſta dea haberi ſolebat, erat em̄

Bibliotheca Vlpia.

locus ueſtæ dicatus: Ideo puellæ cum nubunt/non tangunt pede ue ſtibulum/ne numini dicatum locũ calcantes ſacrilegium cõmitant. Lucanus. Tranſlataq; uetat contingere limina planta, fuerunt olim ueſtibula ſine numero, ſed illud pręcipuum domus aureæ Neronis. Conſiſtebant pręterea in ueſtibulis miſeri, & mendici / ſicut nunc in ueſtibulis ſacrarum ædium, & diuitum domorum. Vnde Virgi lius inferorum ueſtibulum finxit libro. vi. ęneidos cum inquit. Veſtibulum ante ipſum/primiſq; in faucibus orci Luctus, & ultrices poſuere cubilia curæ: & quę ſequuntur.

Veſtibulũ domus aureæ Neronis

Atria.

¶Atrium prima pars domus, quę continet mediam aream/in quam collecta/ex omni parte pluuia deſcẽdit/ubi & priſci/aperto oſtio epu labantur, ab Atrienſibus Ethruriæ populis dictum/ut ſcribit Varro Vitruuius ita ſcribit. In urbe Atria proxima ianuis eſſe debẽt. Atria Romæ ſatis multa, Sed pręcipua Atrium Mineruæ in foro: & Atriũ libertatis in Auentino.

De canere tulliano.

¶Carcer/ut ſcribit. M. Varro/dictus eſt/quia quos includit/coercet uel q incluſi/inde exire prohibẽtur. Extatq; hodie Romę uetuſtiſſi mus Carcer ad radices tarpei mõtis/& fuit illa pars/quã erexit Tul lus & appellauit tullianũ, Carcer autem ædificatus ab Anco Martio deletus eſt. Liuius: fecit inquit Carcerem media urbe imiuentem fo ro ad terrorem increſcẽtis audaciæ, remanet tantũ ea pars/quę fuit addita a Seruio & appellauit Tullianũ. Salluſtius. Eſt locus in Car cere/quod Tullium appellatur: ubi paulum deſcenderis depreſſus ad leuã circiter. xx. pedes/Eum muniũt undiq; parietes/atq; inſuper camera lapideis fornicibus uincta, ſed inculta tenebris/& odore fœ do, atq; terribilis eius facies/eſt cũ Duplex ſuperior: & inferior ſicut etiam hodie apparet. Liuius ſic ait/Pleminius/qui multa in deos/ho mineſq; ſcelera cõmiſerat/ad inferiorem demiſſus Carcerẽ eſt/ibiq; necatus, Calpulmus Flaccus/uideo inquit carcerem publicum ſaxis ingentibus ſtructum/anguſtis foraminibus/& oblõgis lucis umbrã recipientibus/in hunc abiecti Rei robur tullianũ aſpiciunt, & quo ties iacentes ferrati poſtis ſtridor excitat/examinantur, & alienũ ſup plicium ſpectando/ſuũ diſcunt: Sonant uerbera intus, recuſantibus ſpurca manus Carnificis ingerit. Sedet ianitor inexorabilis pectore,

qui flēte matre/ſiccos tenet oculos:Illuuies corpus exaſperat,manus
cathenę premunt:dictus eſt etiam Carcer Mamentinus a Mamerti- Carcer Mamentinus.
no urbis præfecto/poſtea uero Carcer.S.Petri.Cui templum conſe- Carcer.ſ.petri.
cratum a Silueſtro Papa rogatu Cōſtantini magni,ubi dies cal.Au-
guſti ſub honore uinculorū Petri celebrabatur:anteq̄ Eudoxia uxor
Arcadii Imp.templum ſub titulo uinculorum Petri in exquiliis ex
citaret/ut tradit diuus Hieronymus.In hoc pars / quæ Tullianum
dicitur/ideo additum a Tullo rege/ꝗ Syracuſis ſimili de cauſa ſaxa
exciſa conſeruantur/uocantur lathomię/a lathomia tranſlatū ꝗ hic Lathomiæ
quoq; lapidicinę fuerunt/ut ſcribit Varro. Liuius tradit in latho-
miis Catonem cenſorium Atria duo feciſſe/Titium,& martiū,Triū Atriū Titiū
uiriq; carceris lathomiarum intentiorē cuſtodiam habere iuſſi,& Sa Atriū martium.
binium in lathomiis fuiſſe dānatum ſcribit Seneca.Quam horridus
lathomiarum locus fuerit,in.vii.actionē contra uerrē Cicero docet.

Marforius.

¶Ante Tullianum carcerem recuumbit hodie ingens/marmoreūq;
Simulacrum cognomento Marfori,Quem piſtorum deum ſiue Io-
uem panarium appellant ꝗ tumores inſtar panū circū promineāt:
in eorum memoriam/quos cuſtodes Capitolinæ arcis ſonnio admo-
niti/in Gallorū caſtra deiecerunt,ut tradūt Liuius,& Ouidius,Ve
rum illud non Iouis piſtoris,Sed dei flu.Simulacrū in ſcopulo col-
locatum exargumēto crediderim: quoniam haud abſimile eſt illis/
quę hodie ſunt in capitolio pro ædibus Cōſeruatoꝝ/quod corrupto
uocabulo Marforius dicitur/conuerſione prioris litteræ/n/in/m/
Nam(ut mea fert opinio)Narfluuius/ſiue Narfori nūcupandus ui Nar fluuius ſiue nar fori
detur.Eſt autē nar fluuius haud longe aburbe/qui per ſcopulos prę
ceps in tiberim labitur/cuius aqua plurimum:tiberis augeſcit:& na
uigabilis redditur:de quo Virgilius. Sulphurea nar annis aqua.
Similis figura apparet in nomiſmatibus Traiani Imp.extāt & hu-
iuſmodi parua Simulacra ī ꝓximo arcu Septimii/& arcu Cōſtātini.
Sed unū ualde ſimile ſine capite/etiā in ſcopulo collocatū/ante ædes
nūc nobilis familię.ro.de.S.cruce:dictuſq; hodie uulgo Marforius/
ſiue mars fori deus/nō ꝗ Martis ſit illud Simulacrū/ſed ꝗ ī foro Au Templū .S. Martinæ.
guſti/ubi erat templum Martis ſit collocatū/qd̄ fuiſſe credit̄ ꝓximū.
templū.S.Martinę a nominis ſimilitudie nūcupatū,Argumēto ēt ꝗ
multa ī eo tēplo marmorea/triūphaliaq; ornamēta uiſunt̄ ȳn nuperri

me ſublata quędā/quę nūc ſunt ī capitolio collocata. Extat ī eo tēplo marmore inciſa īſcriptio Honorii/& Theodoſii iunioris uidelicet DD.NN. HONORIO ET THEODOSIO INNICTISSIMIS PRINCIPIBVS SECRETARII AMPLISSIMI SENATVS QVOD VIR ILLVSTRIS. FLAVIVS ANNIVS EVCHARIVS EPIPHANIVS VC PRAEF. VRB. VICE SACRA IVD. REPARAVIT ET PRISTINAM FACIEM REDVXIT.

De Carcere ſiue domicilio plæbis ro.

¶Cum iam Roma multitudine mortaliū aucta foret/& in dies magis/magiſq; ſcelera multiplicarētur nō ſufficiente uno carcere, Creatis deinde xuiris exſtructus eſt alter,& appellatus carcer/ſiue domicilium plebis ro. inter Capitoliū/& tiberim, ubi nunc eſt eccleſia. S. Nicolai in carcere plebis nō Tulliano/ut imperitum uulgus credit/ quem Claudius Xuir extruxit/& appellauit domicilium plebis, in quo primus ipſe iudicii reus periit, cum uirginiæ uirginii centurionis filiæ uim inferret/conatus eam in ſeruitutem redigere/Icilio tribunitio uiro/expertæ uirtutis deſponſatam/re itaq; cognita/pater ex algido monte(ut ſcribit Liuius)Romam uenit / ultimo colloquio eius impetrata/pro Cluacina/ad tabernas quibus nunc nouis eſt nomen/cum eam in ſecretum abduxiſſet/occidit,& corpus eius humero gerens/ad exercitum /profugit,& milites ad uindicandum facinus accendit, pudicæq; interemptæ / q̄ corruptæ pater eſſe maluit, ne probro domus ſua contaminaretur, proprio ſanguini non pepercit. Qui creatis. x. tribunis Auentinum occupauere / & Xuiros magiſtratu abire pręciperunt/Eoſq; omnes aut morte/aut exilio punierunt, Claudius in carcere necatur/unde finis Xuiratus ſecutus eſt.

Carcer plebis nō Tullianus.

Cluacina.

De Monte Teſtaceo & eius aggeratione.

¶Inter Auentinum mōtem/tiberimq; & męnia urbis iuxta portam nunc. S. Pauli aſſurgit in media planitie mons teſtaceus a teſtis/ac fragmentis fictilium ita nuncupatus. Nam in eo ambitu apud ueteres figlinæ conſiſtebant. Vnde ſeptimum Collegium figulorū a Numa rege inſtitutū. Erat enim apud antiquos ea ars in magno precio, Et quę poſtea ex auro / argento / aliaue materia facta ſunt ex

Vii. Collegium figulorum.

fictilibus omnia antea cõficiebantur:ut ſcribit plinius cum inquit. Quę rota fiunt/& fictilibus doliis ad uina excogitatis / & ad aqnas/ propter quæ Numa Rex Septimum Collegium figulorũ inſtituit. Quin & defunctos ſeſe multi fictilibus doliis condi maluerunt:maiorq; pars hominum terrenis utitur uaſis. Vnde(ut uidemus)maximus apud maiores fictilium uſus,adeo ut deorum Simulacra & tẽplorum ornamenta ex fictilibus conficerentur. Propertius: fictilibus creuere deis hæc aurea templa. Vnde etiam Turianum accitum e fregellis,cui locauerat Tarquinius Priſcus Iouis effigiem in Capitolio dedicandam/fictilem fuiſſe eam. Ouidius libro primo faſtorũ Inq; Iouis dextra fictile fulmẽ erat:& Iuuenalis fictilis & nullo uiolatus Iuppiter auro.figlinas primus inuenit Corebus Athenienſis. Quem montem imperitum uulgus putat creuiſſe ex fictilibus uaſis quibus romano fiſco perſoluenda olim romam deferebantur / quod ridiculum eſt:cum in Crumenis pecunia condi conſueuerit/quę de loco ad locum defertur:ut legitur de Catone/qui cum theſauros ptolomei Regis cypri Romã per mare delaturus eſſet/eos ſupernatãti ſubere funibus adnexis/quibus crumenæ ligatæ erãt/Aſportaſſe dicitur:ut ſi naufragium faceret/eo modo fluctuantes incolumes reperiri poſſent. Eſt autem is mõs ex diuerſorum fictilium teſtis(ut manifeſte apparet)aggeratus/& caſu proiectorum fictilium multitudine extructus.

Hippodromus.

Inter teſtaceum nunc montem & auentinum eſt Stadium/ubi memoria nr̃a poſtrẽo Carniſpriuii dñico die deſulterii currũt equi/poſt hippodromum Tauri leuiter ad currus ligati e uertice montis præcipites demittuntur/ſpectante undiq; magna mortalium multitudine:ſicut olim in Circo flaminio ludi taurii circa finem mẽſis Februarii diis manibus celebrabãtur a Tarquinio priſco primo iſtituti ob peſtilentiam/quę ingrauidas mulieres inciderat / propter taurinas carnes/quę diu populo uenditę erant/auctor feſtus. ¶In hoc ambitu fuiſſe olim Armiluſtrũ quidam aſſerunt/ubi apud ueteres luſtrabatur exercitus,ſicut Tubiluſtrum,q̃ ea die in atrio ſutorio tubę luſtrabantur:ut in templo Iouis ueſci ueſcendi Ius/His qui in ſacris pręcinerent.

Ludi Taurii

Armiluſtrũ Tubiluſtrũ.

Templũ Iouis ueſci.

DE NAVALIBVS VRBIS.

Extant in proximo tyberino alueo ueterũ/nouorũq; naualium ueſtigia/quem locum hodie ripam appellant ſub ponte nũc marmorato ubi naues Onerariæ maritimorum comeatuũ ex toto orbe/funibus/ab Elcyariis nũc/olim ab equis tractæ/ſtabu'antur. Fuerũt olim cõtra naualia ut tradit Liuius/prata mutia/& prata Quintia/ut ſupra/dictum eſt/& iuxta ripam tyberis nunc maritimorum comeatuũ cõditoria/quibus uulgo Nagazeis nomen eſt. qui locus olim ſub Auentino: ubi Horrea/& Salinæ erant. Eſt autem nauale proprie locus/ubi naues portubus incluſæ/aut ripis religatæ manent/aut fabricantur: legebatur nuper in ripa tiberis ſub Auẽtino breuis inſcriptio marmore inciſa uidelicet. QVICQVID VSVARIVM INVEHITVR ANSARIVM NON DEBET.

Prata mutia
Prata quintia.

De CXL. horreis populi Ro.

Fuerunt etiam ſub Auentino inter ripam tiberis/& teſtaceum montem diſpoſita centũ quadraginta horrea populi Ro. & erant/ampla/& oblonga/ut eorum ruinę adhuc oſtendunt in proxia nunc uinea IIľ D. Io. Georgii Cæſarini/& in ꝓximis locis/ub hoc anno in uinea Marcelli de Capozucchis patricii ro. effoſum eſt marmor cũ inſcriptione ab uno latere.

¶NVM. DOM. AVG. SACRVM GENIO CONSERVATORI HORREORVM GALBIANORVM. M. LORINVS FORTVNATVS MAGISTER. S. P. DD. ab altero latere. NVM. DOM. AVG. SACRVM FORTVNAE CONSERVATRICI HORREOR. GALBIANORVM. M. LORINVS. FORTVNATVS MAGISTER. S. P. DD.

De Salinis.

Proximæ huic loco ad radices Auentini inter montem & tiberim erant Salinæ ubi priſcis temporibus ſeruabatur Sal/ſicut nunc in Capitolio: extant ibi adhuc Cauernę ad id manufactæ Salinas primus inſtituit Ancus Martius. Salis uero uectigal Liuius Salinator/unde cognomẽtum ſortitus eſt. Cõficitur enim Sal ex marina aqua/inuenitur & foſſitius diuerſis in locis ſicut harena.

Ancus martius Liuius Saluiator.

¶ Andreæ Fuluii de antiquitatibus urbis ad Clementem.vii.

LIBER QVINTVS.

NOn poterant loca ſacra urbis oĩa propter infinitũ numerum uno capite(ſicut pleraq; alia)coartari/ Sed ſicut ſeſe deſcribẽda obtulerũt/ita notare placuit.Differunt aũt inter ſe ædes deorũ ſacræ/dicitur enim baſilica Pauli.Templũ Iani:Delubrũ Iouis tarpei.fanũ Quirini.Sacellũ Volupiæ.Aedis Apollinis.Ara Cõſi.Cella Cõcordię.Aedicula Victoriæ,Sed ædicula parua eſt,ubi deoꝝ Simulacra ſeruãtur.Plini9 de Venere Gnydia ædicula eius inquit tota aperitur/ut cõſpici poſſit undiq; effigies deę.Baſilica gręce/latine regis domus appellat̃.Baſilicarũ loca inqt Vitruuius aduincta foris q̃ calidiſſimis ptibus oportet cõſtrui,ut p hyemẽ ſine moleſtia tẽpeſtatũ ſe cõferre ĩ eas negociatores poſſẽt/& merces exponere,Earũq; altitudies ne minus q̃ tertia pte/ne plus ex dimidia longitudines cõſtruãtur.Qui ſe fatetur baſilicę Iuliæ faciendę præfuiſſe/Cuius portiões/& Symẽtrias memorat.Quę fuit ad lacũ Seruiliũ in principio uici tuſci.ubi effigies Hydræ poſita a.M.Agrippa.baſilicę loca iudiciis,Conſiliis:negociatiõibuſq; frequẽtia.Cęcilius in epl'is/Centũ uiralia iudicia in baſilica fieri ſolita.Idẽ ĩ codẽ/deſcendebã inquit in baſilicã iuliã/auditurus quid reſpõdere debebã Iure cõſulti baſilicã publicis uſibus accõmodatã eſſe oſtendũt. Apud eccleſiaſticos baſilicę dicuntur templa numinibus dicata:fuerunt aũt baſilicę apud ueteres/pręcipuę decẽ:uidelicet Iulia, Vlpia, Pauli / Neptũnii/Macidii/Marciani/Veſcellaria/portia,Cõſtãtiniana Flocelli/Sicinii.Quę ferme oẽs a nominibus cõditorũ nũcupatæ ſunt.Baſilica Pauli in foro,cũ phrygiis cõlũnis:cuius meminit Cicero in epl'is ad Atticũ,& plutarchus in Cœſare cũ inqt Aemiliũ collegã.C.Marcelli in cõſulatu/mille & qngẽtis talẽtis ſibĩ amicũ,defenſoreq; cõparauit,Ex hac pecunia baſilicã in foro nobiliſſimam extruxit,Quã Plinius inter magnifica urbis ædificia cõmemorat.Papini9 in ſiluis,Illic belligeri ſublimis regia pauli:baſilicã portiã magnus Cato in cenſura ędidit ex ære publico uicinam foro/ſub Curia ab ſe ædificata,portiam uocauit,nã is primus omnium baſilicam de ſuo nomine fecit:in qua Tribuni Pl.ius dicere cõſueuerant.fuit & in foro Ro.Baſilica Argentaria,Et una ſine cognomento baſilica dicta, ſub cuius angulo/ut tradit pedianus Aſconius fuit ſignum Vertũni

Baſilicę apud ueteres Iulia. Vlpia Pauli.neptũnii. Macidii Marciani. Veſcellaria portia. Conſtantiniana. Flocelli . Sicinii.

Baſilica una ſine cognomento.

in ultimo uico rurario/qui & iugarius dictus eſt. Fuit autem Vertũ-
Vertunus deus.
nus deus inuertendarum rerum.i.mercaturæ: ubi Colũna męnia ad
quam fures/& ſerui nequã apud triũuiros capitales puniri ſolebãt,
Nam cum Męnius domum ſuam uenderet/ut ibi baſilica ædificare
Colũna mœnia.
tur, excepęrat ius ſibi unius Colũnæ, ſuper quam tectum proiiceret/
prouolutantibus tabulis, ut inde ipſe/& poſteri eius ſpectare munus
gladiatorium poſſent, quod & tum in foro dabatur/ a quo etiam mę
Męniana Submenianum.
niana dicta prominentia in ædibus ædificia. Suet. Pauci inquit ex
proximis mœnianis ſpectabant/Et ab eodẽ Męnio Submęnianum
locum in urbe dictum putant, ubi meretrices proſtabãt; Vnde Mar
tialis Submęnianas cœnet inter uxores: fuit pręterea baſilica Opi-
Baſilica opimia & macidii
mia iuxta Senatulum aureũ, & ædem Concordię: fuit & baſilica Ma
cidii iuxta circum fl. fuit & baſilica æmilia/ & fuluia teſte Varrone
lii: & fuluia Baſilica ęmi
cum inquit Meridies/ab eo ꝙ medius dies/d/antiqui nõ/r/in hoc lo
co dicebant/ut præneſte inciſum in Solario quod Cornelius in baſi-
lica æmilia/& fuluia inumbrauit. Inſtituerat Alexander ſeuerus baſi
Baſilica alexandrina. Septa agrippina Baſilica conſtantiniana.
licam Alexandrinam inter campum Martium/& Septa Agrippina
latitudine pedum centum, longitudine pedũ mille/ut tota Colũnis
penderet, quã morte pręuentus perficere non potuit. auctor Lampri
dius: fuit pręterea baſilica conſtantiniana iuxta templum pacis, & fo
rum, quam ante Lateranenſem cõdidit. Qui poſtea ſuadente Silue-
ſtro Papa Primo/eam/& plęraſq; alias intra / & extra urbem extru-
xit/de quibus iam ſuis locis diximus.

De templis & eorum coditoribus.

❡ Templũ proprie eſt locus/in cęlo notatus ab augure. Ennius, Cõ
Tẽplũ Iouis altitonãtis
tremuit templum magni Iouis altitonãtis: uel templũ in terra a tuen
do/ꝙ ex omni parte aſpici poſſet. M. Varro ita inquit/Omne templũ
Qũo tẽplũ ędificandũ ẽ cũ uno aditu.
debet eſſe continuo ſeptum, nec pluſquã unum introitum habere,
Eius partes quatuor/Antica/ad meridiẽ, poſtica ad Septentrionem.
Siniſtra ab oriente, dextra ab occidente. Templa non ſolum loca/ſa
cra/ſed etiam Curiæ dictæ, ut Curia hoſtilia, quãuis ſacra non eſſet:
Cicero. ii. de legibus/patrum delubra inquit in urbibus eſſe cenſeo/
nec ſequar Magos Perſarum/quibus auctoribus Xerres inflãmeſſe
tẽpla græciæ traditur, ꝙ parietibus includerẽt, quibus oĩa debẽt eſſe
patiẽtia/& libera, Quorũ hic mũdus templũ eſt/& domus. Diogenis
opinio mũdũ dei fanũ ſanctiſſimũ exiſtimauit. Melius Græci ac no

ſtri qui ut augerent pietatem/indies, Eaſdem/illos urbes/quas nos incolere/uoluerunt. Quorum maximã, ac ſuperfluam curã Romani ſuſceperunt qui non ſolum Sideribus, ſed omnibus hominũ paſſionibus loca ſacra/& ſacella excitabant/ut tradit Pedianus Aſconius. Tẽpla per totã urbẽ/tã patriis/q̃ peregrinis numinibus ad oẽs humanos affectus dedicata ſatis cõſtat. M. Varro ſcribit Deos ſupra. xxx. millia fuiſſe, quorum ſelecti, & in frequentiori cultu. Ianus, Iuppiter, Saturnus, Mars, Apollo, Genius, Vulcanus, Sol, Neptũnus, Liber, Orcus, Iuno, Tellus, Ceres, Diana, Venus, & Veſta. Genıales Dii, Aqua, Terra, Ignis, Aer, His addunt Solem, & Lunam, ex quibus omnia gignuntur, Genius deorum filius, & parens hominũ habetur, Alios deos colebant/ut prodeſſent/Alios/ne nocerent, & mala ſua pro diis etiam habebant/ac p̃ ſanctecolebant, quos Cane, & oue placabant/ut Auerũcum/& Rubiginẽ, & Febrẽ. Timorẽ uero/& Pallorem Tullus hoſtilius figurauit/& coluit. Eadem uanitate Mentẽ quoq; inter deos collocauit Senatus. Quædam etiã turpiſſima numina coluerunt/ut Stercutiũ, & Priapum. Quoſdã uero deos/nec cœlo dignos/nec terris putauerunt aſcribi/ut Priapũ/Hippona, & Vertũnum. Auctores. M. Varro/& fulgentius. Quoſdã etiã adeo ſuperſtitioſe colebãt/ut in eorum Sacellis ſpuere religio eſſet. Verum uullũ firmius/& incorruptius templũ/q̃ pectus humanum inquit Lactãtius. Templorum autem loca optime deſignat Vitruuius/cum ait ædes ſacras ad Symentriam/& proportionem humani corporis bene formati condi debere: Aedibus deorum ſacris/quibus in tutela Ciuitas eſſe uidetur, Ioui, Iunoni, & Mineruæ/in altiſſimo loco mœnium/unde maxima pars conſpiciatur Curę diſtribuuntur. Mercurio in foro, Iſidi, & Serapidi in Emporio. Apollini, & libero patri ſecundum Theatrum. Herculi ad Circum. Marti extra urbem/ad cãpum. Veneri/ad portum. Vulcano/& Marti ſana extra murũ/ut nõ aſſueſcat in urbe Venerea libido/Incendiũ abſit/& armigera diſſentio. Cæteriſq; Diis ad ſacrificiorum rationes aptæ templis aræ diſtribuendæ. Si circum uias publicas erunt ædificia deorum/ita conſtituantur, ut prętereuntes poſſint aſpicere, & in conſpectu Salutationes facere: Sed uirtutes, nõ uitia cõſecrari admonet Cicero.

Deos ſupra xxx. mil. fuiſſe ſcribit. M. Varro. Geniales dii

Genius filius deorum.

Auercũcus Rubigo Febris Timor Pallor Mens Stercutius Priapus. Hippo Vertunnus.

ædiũ ſacrarum forma.

ædes ſacrę quibus ciuitas in tutela eſt quõ locari debent.

De templo Romuli iuxta uiam ſacram/& forum.

¶Ante omnia placet templum Romuli cõditoris urbis deſcribere,

Tēplū Coſmæ & damiani martyrū

Iuxta uiam ſacram,& forū,Quod templū nunc ſub titulo.S.Martyrum Coſmæ/& Damiani colitur/Quibus fœlix.iiii.dedicauit/ut in templi abſide ex uermiculato opere apparet.Extant adhuc quædam ex priſcis ornamentis ueſtigia/marmoreæ incruſtationes/quibus totum antea incruſtatum erat; & in primo aditu ſpærica ſpecies/cum foramine lucis cauſa/ſicut in pantheo,Eſt enim templum uetuſtiſſimū,ut eius ſtructura/& fornices oſtendunt/ubi breuis porticus,& æreæ portæ/quæ antea/ſignis & æreis ornamentis erant cōſpicuæ.

De templo pacis/& eius ornamentis.

Poſt hunc locum ſtatim occurrūt ruinę templi Pacis, quod mira celeritate Veſpaſianus Imp,Poſt bella ciuilia extruxit:a Claudio ante inchoatum/Suetonius fecit inquit & noua opera/templum pacis foro proximum/fuit autem hoc templum omnium maximū/ut eius amplitudo adhuc apparet longitudine/& latitudine quadratæ formæ:ut etiam in eius principis nomiſmatibus uidere licet.In quo uaſa & ornamēta:Tēpli Hieroſolymitani/in triūpho Titi aduecta repoſuit:& uniuerſa donaria in eo conſecrauit/ut diuus Hieronymus tradit.Quorum ſimulacra adhuc extāt marmore inciſa in proximo Titi arcu/Quæ Alaricus ſenior cum Romā cœpiſſet e templo abſtulit.In his ferunt Salomonis fuiſſe precioſiſſimam ſupellectilem ingentis precii/gēmis ornatam.

Tēplū pacis diuinitus exorto igne exarſit.

Templum pacis inquit Herodianus/& Eutropius totum de improuiſo/atq; quaſi diuinitus exorto igne exarſit/& incendio quod unum opus cūctorum tota urbe maximū fuit:atq; pulcherrimum,Idem templorum omnium opulētiſſimū/egregieq; munitum/multoq; ornatum auro/& argento,Quippe uniuerſi ferme ſuas illuc diuitias/quaſi in theſauros congregabant.Cōflagrauit & ueſtæ templum/ſic ut palladium quoq; conſpiceretur, quod in primis colūt:atq; iu arcano habent Romani,Troia(ut perhibent)aduectum/ac tum primum poſtq̄ in Italiam uenit conſpectum ab hominibus.

Arā pacis fecit Auguſtus quā poſtea auxit Agrippa.

Quippe raptum ueſtales uirgines media ſacra uia in Aulam Imperatoris tranſtulerunt:fuit & tēplum pacis/quarta regio a ntiquę urbis ut ſupra dictum eſt.Aram uero pacis primus fecit Auguſtus/quam poſtea auxit Agrippa/de qua Ouidius in faſtis.Ipſum nos carmen deduxit pacis ad arā/Hæc erit a mēſis fine ſecūda dies:explodēda eſt uana illa opinio imperitæ multitudinis/

quę de templo pacis circunfertur ſingulis annis/nocte Natalis domini diuinitus particulam aliquam, uel fragmentum ruere/& qua nocte natus eſt maximam ruiſſe partem/quod abſurdiſſimum ſatis eſſe conſtat, cum templum ipſum pacis annis prope.lxxx.poſt natalem Chriſti ab Veſpaſiano Imp.conditum fuerit. Si de ara pacis ab Auguſto condita uelis intelligere/nec ipſa nunc/nec locus quidem ubi ea fuerit hodie reperitur.

De diuerſis Concordię templis.

Concordiæ tẽpla multi apud ueteres diuerſis in locis extruxere. Camillus uouit ædem Concordię/ſi plebem patribus recõciliaſſet, & in foro(ut plutarchus tradit)excitauit: inter Capitolium/& forum/ut Varro aſſerit. Ouidius libro primo faſtorũ. Candida te niueo poſuit lux proxima templo, Qua fert ſublimes alta moneta gradus, Furius antiquam populi ſuperator Ethruſci, Vouerat/& uoti ſoluerat ille fidẽ, Cauſa/ꝙ a patribus ſumptis ſeceſſerat armis Vulgus &/ipſe ſuas roma timebat opes. Cuius ædis adhuc extat porticus octo colũnarũ, unde centum gradibus aſcendebatur ad templũ monetæ/quod erat in arce capitolina/ut ſupra ſatis dictum eſt. Poſtea fuluius libertini filius ædem Concordię uouit/ſi reconciliaſſet ordinem Senatorũ & equeſtrem/dedicauitq; in area uulcani/ſumma nobilium inuidia ex mulctatitia pecunia fęneratoribus cõdenatis, Auctores Liuius/& Plinius, Sequenti uero tẽpore conſtruxit/uel inſtaurauit Opimius Conſul poſt gracchum/fuluiũq; trucidatos/ſummo populi dolore/Vnde noctu Quidam ſcripſere ipſi templo uerſum/Opus Vecordiæ templum concordię fecit. Sunt qui tradant etiam Manliũ prętorem uouiſſe in gallia concordię templum iuſſu Senatorum/ut meminit Appianus. cum inquit, Senatus cõcordię templum erexit Liuia ob uiri cum ea concordiã, quod Tiberius dedicauit. Ouidius ĩn faſtis, Hanc tua conſtituit genitrix, & rebus/& ara, Templaq; feciſti/quæ colis/ipſa deę. In quo templo tradunt Sardonicem gemmã aureo cornu incluſam Auguſtæ dono/quam gemmã fuiſſe(ut ſcribit Plinius)Polycratis ſamii tyrãni, cuius annuli fortunæ experimẽto in mari demerſo/captus piſcis reddidit, fuit autem templum hoc cõcordię in porticu ipſius liuię: ut ſcribit Ouidius in faſtis. Te quoq; magnifica concordia dedicat æde, Liuia/quam caro pręſtitit illa uiro, Diſce tamen ueniens ætas ubi liuia nunc eſt porticus/immenſæ

tecta fuiſſe domus. Hæc etiam claudia porticus dicta eſt, ſed ædificante Nerone euerſa fuit/reſtituta poſtea ſub nomine priſco a Domitiano. Martialis. Claudia diffuſas/ubi porticus explicat umbras, Vltima pars aulæ deficiētis erat, fuit prçterea Area Concordię/ubi ſanguinem pluiſſe creditum eſt.

Porticus Claudia

Area cōcordię.

De Templo Iſidis & Serapidis in Emporio.

¶ Crediderunt Quidam ac litteris mandauerunt Templū cōcordię quod modo deſcripſimus in porticu liuię fuiſſe olim unum ex illis duobus conuictis. Quorū ueſtigia adhuc apparent in proximis hortis. S. Marię nouę (quā Leo. iiii. extruxit Nicolaus primus inſtaurauit prius antiqua nunc noua uulgo appellatur/non ꝙ ſit in uia noua ut quidā putauerunt: cū ſit iuxta uiam ſacram) inter hanc ædem & Coloſſeum adhuc ſurgunt duo eiuſdem formæ & magnitudinis templa ſine tecto capitibus tantum ſibi cohęrentia/congredientium more arietum/Quorum alterum Concordiæ, alterum Aeſculapii tēplum fuiſſe tradiderunt. Ego uero haud debili ductus Argumento Iſidis ac Serapidis templa eſſe crediderim, Ex. P. Victore/qui ſcribit Tertiam urbis priſcę regionē fuiſſe Iſidis/& Serapidis/in qua/ea tēpla erecta ſunt. Quin etiam Vitruuius templa diis inquit ſic diſtribuēda. Mercurio in foro Iſidi & Serapidi in Emporio: Quod ibi fuerit Emporium affirmat. M. Varro de re ruſtica: huiuſce inquam pomarii ſumma ſacra uia. Item Ouidius de arte/Rure ſuburbano poteris tibi dicere miſſa, Illa uel in ſacra ſint licet ampta uia. Erat autē ſumma ſacra uia/ubi nunc eſt arcus Titi/Emporiū/ubi nunc eſt Cenobium & horti. S. Mariæ nouæ. Eſt autem Emporium locus mercatus/& Nundianarum, ubi res uenales exponuntur.

Templū S. mariæ noue iuxta uia ſacra.

Tēplū Iſidis & Serapidis in Emperio

Sūma ſacra uia ubi?

Emporium quid?

De templo Telluris.

Templum Telluris in regione. iiii. antiquæ urbis fuiſſe ſcribit. P. Victor Palatio propius/ꝗ exquiliis. Aedem Telluris a Sempronio uotā ſcribit florus/cum inquit, Domiti hinc picentes, Sed gentis Aſculū/Sempronio duce, Qui tremente campo/Tellurem deā promiſſa æde placauit: ædem Telluris a Senatu/populoqꝫ ro. factam ſcribit Val. Max. in area ædiū Caſſii regnum affectantis, ut infra dicetur/in qua æde Patres frequenti Senatu de rebus arduis conſultare cōſueuerāt/quia erat tanꝗ Curia. Cicero in Philippicis: Ea die inquit/cū in ædē Telluris conuocati ſumus/Antonius/ut ſcribit Appianus ſequenti

Area edium Caſſii.

dic in Telluris templo haud longe ab ipſius domo Senatum habiturus/appropinquante die, Quidam in telluris templũ conueniũt. M. Varro de re ruſtica libro primo Sementinis inquit feriis in ædẽ Telluris ueneram rogatus ab æditumo, offendi ibi. C. fundaniũ ſocerum meum, C. Agrium Equitem ro, Socraticũ &. P. Agraſium publicanum ſpectantes in pariete pictam Italiam. Quid hic inquam, nũ feriæ ſementinæ ocioſos huc adduxere/ut patres & auos ſolebat noſtros: ubi tãdem diſputatur de re ruſtica in actus diſtincta, quam ipſe Varro Dialogi more abſoluit. Cicero/multa me mouent inquit/ & curationis meę, ubi Armamentarium Telluris, Putant enim nõ nulli ad me ptinere Armamentariũ Telluris aperire, ꝙ is, qui illud ſuſtulit meã domum pontificũ iudicio liberatam eſſe dicebat.

Italia picta i pariete. Sementineferię

Armẽtariũ telluris.

Area Caſſii

¶ Erat pręterea ante Telluris templũ Area ex dirutis ædibus Caſſii regnum affectantis/a patreqꝫ necati, ex cuius peculio Cereri Signũ factum/inſcriptũqꝫ ex familia Caſſia datum/ut tradit Liuius, Val. max. ita ſcribit, In ſolo. S. P. Q. R. ædẽ Telluris fecit, Itaqꝫ quod prius Domicilium potentiſſimi uiri fuerat, nunc religioſiſſimæ ſeueritatis monumentum eſt.

Aequimelium.

¶ Simile prope factum. SP. Melii, aquo æquimelium dictũ prope buſta gallica locus domus. SP. Melii equeſtris ordinis regnũ affectãtis, Quodãnato, eius domus ſolo æquata, & illic area facta, conſenſu patrum, & populi, Vnde locus poſtea æquimeliũ dictus eſt. M. Varro ait Aequimelium/ꝙ æquata Melii domus publice, ꝙ regnũ affectaſſet, is locus ad buſta gallica, ꝙ roma recuperata/Gallorum eſſa ibi coaceruata fuerint. Area uero domus eius quo iuſtitia Supplicii notior ad poſteros perueniret, æquimelii appellationem traxit. Cicero in oratione pro domo ſua ad pontifices ſatis expreſſe hæc loca cũ domo ſua, & ædibus. M. Vacci in palatio/enarrauit, ubi dicit Iouis Statoris ædem fuiſſe in radice palatii, de qua ſatis ſuperius dictũ eſt. Cum inquit in oratione ad Quirites, Teqꝫ Iuppiter Stator, Quẽ uere huius Imperii ſtatorem maiores noſtri nominauerunt cuius in tẽplo hoſtilem impetũ Catilinæ reppuli a muris/cuius templum a Romulo/uictis Sabinis in Palatii radice cũ uictoria collocatũ eſt/oro/ atqꝫ obſecro ferte opem pariter reip. Lilius æquimelium fuiſſe ſub

Gallorum oſſa.

ædes Iouis Statoris i radice palatii.

capitolio tradit:cum inquit Subſtructionem ſuper æqnimeliumin
Capitolio Cenſores locauere.Idem in eodem fœdum incendium in/
ter Salinas,& portam carmentalem/cum æquimelio/iugarioq; uico
late uagatũ/in tẽplo fortunæ,& matris matutæ:& ſpei extra portam.

De buſtis gallicis.

¶Inter hortos nunc.S.Mariæ nouæ,coloſſeum,& exquilias fuerũt
olim buſta gallica qui locus hodie ab imperito uulgo dicitur corru/
S. Mariæ in portu gallo. Galli Senones.
pto uocabulo portus gallus/extat rei teſtimonium Turris & ędis.S.
Marię,&.S.Andreæ in portu gallo.Eruditiores autem buſta gallica
appellãt,ita dicta ꝙ illic Galli Senones ſepulti dicũtur.Qui Romã
præter Capitolium diripuerunt/partim morbo,partim ferro interfe
cti:Gẽs/ut ſcribit Liuius humori,& frigori aſſueta/langore,& mor
bo tanta uis hominum breui aſſumpta,ut humãdi tedio plura cor/
pora in unum coaceruata concremarent,Quę res ad poſteros nomẽ
loco dedit,ut Gallorum ſint buſta nuncupata,atq; ipſa die media in
urbe/quę nũc buſta gallorum ſunt.Poſtera die citra Gabios Camil
lus ſuperueniens Gallorum legiones cecidit.Is enim abſens/& exul
dictator creatus Gallos uictoria exultantes/collecta ex agris multi/
tudine oppreſſit.Aurum/& cęteram prędã ſuſtulit/miliario.viii.uia
labicana:quo ſe ex fuga contulerant auſpicio Camilli uincũtur.Vn
de ſecundus poſt Romulum/urbis cõditor uocatus eſt. Senonas in
Brẽnus gallorũ Dux.
quit Verrius quaſi Cenonas ꝙ noui uenerunt ex ciſalpina gallia.Ce
non enim nouũ uocant.Galli.n.duce Brenno,Romam pręter Capi
tolium capientes totam diripuerunt/& diruerunt.ferunt illam intra
annum muris publicis fuiſſe renouatã,facta copia unicuiq;/etiã in
uiis publicis ædificandi:de bello autem Senonũ ſatis multa Liuius
& plutarchus.

De Carinis.

¶Carinæ olim locus erat carinæ inuerſæ inſtar in Exquiliis/incipie
bant aũt a Tabernola/quę erat olim in eo ambitu/ubi nũc eſt ædis.
S.Petri & Marcellini uia labicana,& per ſupercilium proximi equi
lini mõtis/protendebatur uſq; ad buſta gallica,& inde uſq; ad ædẽ.
S.Luciæ in Silice unde locus hodie uocat᷑ corrupto uocabulo Car
ra.i.Carinæ ſub quibus uia quæ Subura eſt dicta ꝙ ſub muro terreo
carinarum protendebatur ut ſupra dictum eſt. Varro tradit Carinas
cum cœlio iunctas.fuit olim in Carinis Domus Pompei magni: &

ludus Pōpei Lenęi eius ipſius liberti: qui fuit omniũ expeditionum ipſius comes, Quo defuncto ſchola ſe ſuſtẽtauit: docuitq; in Carinis & Telluris æde: fuit pręterea in Carinis auita Ciceronis domus, quã M. Cicero. Q. fratri dedit: ipſeq; in palatio mõte habitauit/ut propinquior eſſet foro. In Carinis etiã dicit̃ nutritus Cæs. Auguſtus. Inter Carinas/& uicũ cypriũ fuit olim tigillũ ſororiũ, ubi ſub iugũ miſſus fuit. M. Horatius/ut ſororis cęde expiaretur. Quidã uero tradunt ex cõuentione Tulli hoſtilii/& Metii Suffetii uocatũ. Carinas inquit M. Varro/ab eo dictas/ ꝑ hinc oritur caput uia ſacræ, alio nomine Ceronia uocata/Virg. Lautas appellat Carinas, cũ inquit/paſſimq; armenta uidebat, Romanoq; foro, & lautis mugire Carinis/lautas enim(ut creditur)dixit ꝓpter elegãtiã ædificiorũ. fuit Quinimo ĩ eo ambitu Regia Seruii Tullii/& uicus ſceleratus, ubi eius regis cędes cuius meminit Oui. in Faſtis Ipſe ſub Exquilis/ubi erat ſua regia cęſus: Occidit/& dura ſanguinolẽtus humo: ubi Dianiũ, Liuius Tũ Tarquinius ĩquit mediũ arripuit Seruium Tulliũ elatũ e/curia: in inferiorem partem per gradus deiecit/cum iã ſemianimus regio comitatu in regiam ſe reciperet. ꝓuenifletq; ad ſummũ cyprium uicũ ab his, qui miſſi a Tarquinio fugientẽ conſecuti erant, interficitur. Cyprius uicus non a Cypro inſula, Sed ꝙ Sabini Cypron bonum uocant/ut ſcribit. M. Varro.

Regia Seruii Tullii.

De domo aurea Neronis.

Nero princeps/ut ſcribit Suetonius, domũ a Palatio exquilias uſq; fecit inſtar magnæ urbis/ ꝓtẽdebaturq; uſq; ad Męcenatis turrẽ / ut quidã tradunt. Ea incipiebat inter Cœliũ/& palatiũ/ut ſcribit Tacitus. In qua qdẽ domo ædificãda multas diruit ædes. Martialis. Hic ubi miramur uelocia mũera thermas abſtulerat miſeris tecta ſupbus ager, & ſubdit Vnaq; iã tota ſtabat in urbe domus. Vrbis opus domus una fuit. ſpatiumq; tenebat. Quo breuius muris oppida multa tenent. Hæc æquata ſolo eſt: nullo ſub nomine regni. Sed quia luxuria uiſa nocere ſua eſt. Vnde ex ea uaſtitate diſtich on emiſſum. Roma domus fiet, Veios migrate Quirites, Si non & ueios occupat iſta domus. Quã primo trãſitoriam, mox incendio cõſumptam atq; deinde inſtauratam/auream nominauit, Non enim alia in re/q̃ in hac domo ædificanda dãnoſior fuit. Veſtibulum eius erat, in quo

Trãſitoria domus aureæ ornamẽta.

Coloſſus centũ uiginti pedũ ſtaret. Ipſius aũt domus tãta laxitas/ut porticus triplices milliarias haberet. Itẽ ſtagnũ maris inſtar/circũ ſeptũ ædificiis ad urbiũ ſpeciem, Rura inſuper arnis/atq; uineis,& paſcuis, Silniſq; uaria cũ multitudine oĩs generis pecudũ, atq; ferarũ, in cęteris partibus cuncta auro lita, diſtincta gẽmis/unionũq; cõchis erãt. Cęnationes laqueatæ tabulis eburneis uerſatilibus, ut flores fiſtulis,& unguentis deſuper ſpargerẽtur. Pręcipua Cęnationũ rotunda, Quę ꝑpetuis diebus/ac noctibus uice mũdi circũ ageretur. Balneę marinis albulis fluẽtes aquis. Eandẽ domũ cũ abſolutã dedicaret/quaſi hominẽ tandẽ habitare cœpiſſe ait. De qua Plinius In aureę domus inquit Neronis ſolariis aues ex argẽto/mirabili opere ſculptæ fuerunt. In eã domũ Nero incluſit ædẽ fortunæ, quã Seiã appellauit a Seruio rege ſacratã quę e lapide Phengite tranſlucente ædificata/foribus clauſis claritatẽ diei intus haberet. Quę oĩa poſtea a ſequẽtibus Imperatoribus diruta ſunt,& alia noua ædificia ædificata. Plinius ſcribit ſe bis uidiſſe urbem totã cingi duabus domibus duorũ principũ. C. Caliculæ/& Neronis/hactenus de priſca Roma nunc aũt de Martio Campo dicendum eſt.

Fortuna ſeia.

De Campo Martio/& eius ornamentis.

Campicelebres urbis.

Campi olim in urbe pręcipui fuerũt, Martius, Exquilinus, Viminalis, Agrippæ. Codetanus, Bructanus, Lanatarius, Pecuarius, unus ultra tyberim extra numerũ Vaticanus, qui & Neronianus dictus eſt. Sed omniũ maximus/& pulcherrimus martius amplitudĩe ędificiorũ/& uiridariis ſatis cõſpicuus:& a Marte cognominatus, ꝙ ei deo a maioribus cõſecratus fuit. Liuius/ager inquit Tarquiniorũ, qui inter urbẽ & tyberim iacet, nã cũ cęteri campi regis Tarquinii, qui ob iuſtitiæ cõtemptũ dictus eſt ſuperbus/poſt eius exiliũ datus iis eſſet: q agros nõ haberẽt/unus ager/q erat inter urbẽ/& tiberim Marti fuit cõſecratus/Cãpus Martius dictus, locus Comitioꝝ habẽdorũ/& bellicę exercitatiõis Certamini electus, ſed extra pomęriũ, q poſtea incluſus eſt mœnibus ꝑpter diſſidia ciuilia,& exterorum hoſtiũ incurſiones, qui hãc planitiẽ aditu facilẽ ſemper diripiebãt. Nã tempore libertatis hæc planicies habebatur uſq; ad pontẽ miluium. Senatus ſępenumero cogitauit mœnia ducenda uſq; ad pontes. Sed Haruſpices uetuere, ꝙ fas non eſſet habere Comitia in urbe, huius rei meminit. M. Tullius in Epiſtolis ad Atticum. Beliſarius

aũt ambitũ ad tiberim muro cõplexus omnẽ muniuit/ut tradit pro copius. De cãpo Martio ſatis multa Ouidius. Liuius,& Dionyſius qui ita ſcribit Decretũ cõſiliũ/deinde bona omnia tyrãnorũ ferentes in publicũ Ciuibus omnibus expoſuerũt/ut quicũq ex eis caperent quiſquis obtineret/agrũq omnẽ: quãtũ illi poſſederãt, His/qui nul lam haberẽt ſortẽ diuiſerũt: Vnũ tantũ capiẽtes campũ, qui inter ur bem/& tiberim iacet: quẽ ſacrũ eſſe Marti antea decreuerunt, ęquis pratũ, atq iuuenibus ad bellicas exercitatiões ludũ oportuniſſimũ. Hunc campũ priuſq̃ Marti ſacrũ aſcribẽs ſibi Tarquinius ſeuerat. Nã cũ cętera tyrãnorũ bona populo auferẽda cõceſſiſſent, ſed quod in cãpo illo natũ erat frumentũ/aliud in areis adhuc iacẽs, aliud in culmis:& quod iã tritũ erat auferre nemini permiſerũt: ſed ut execra bile, nec idoneũ/qđ in ædes portaretᷣ, iaciẽdũ furcis in flumẽ eſſe de creuerũt: unde iſula creuit tiberina/una cũ romana libertate ibi orta

INSVLA TIBERINA.

¶In mediis tiberinis fluctibus aſſurgit inſula tiberina, quę apud ue teres dicebatur inſula Iouis lycaonia: quę ex materia deiecta ex agro Tarquiniorũ creuit. Quã ita deſcribit Oui. lib. v. met. Scinditur in geminas partes circũfluus amnis. Inſula nomen habet, laterũ quę a parte duorũ Porrigit æquales media tellure lacertos. de qua Diony ſius/extat hodie inquit eius rei/quę de materie creuit/quę in campo martio diſiecta erat ex ſegete regia,& in tiberim proiecta/oblitaq li mo paulatim inſulã fecit: adeo firmã ſaxorũ molibus/ut in ea fuerint porticus/& tẽpla. Nã tria illic olim erant tẽpla/Iouis/Aeſculapii,& fauni: Sed inſula æſculapio ſacra: ꝓpter eius Simulacrũ ex Epidau ro urbe/monitu Sibyllinorũ Car. aduectũ, unde formam eius nauis qua deuectum eſt, locus accepit: Cuius prora, ubi fuit templum Fauni fluctibus ceſſit: Carina/& Puppis integra manet, ubi olim fuit æſculapii templum iunctum Iouis delubro. Ouidius in faſtis Accepit phœbo: nymphaq Coronide natum Inſula diuidua/ qua premit amnis aqua: Iuppiter in parte eſt, cepit locus unus utrumq: Iunctaq ſunt magno templa nepotis auo. Liuius in Inſula inquit Iouis ædem. C. Seruilius duum uir dedicauit uota erat ſex annis ante gallico bello a. L. Furio purpuriõe prætore, ab eodẽ Cõſule locata. Vitruuius libro. iiii. Proſtyli inquit exẽplar eſt in inſula tyberina in æde Iouis/& fauni Ouid. in Faſt. Idibus

Inſula Iouis lycaonia.

Templũ Iouis/ Aeſculapii & fauni.

Aedis fauni ex mulctatitia pecunia facta.
Templũ fauni in capite inſulæ.
Noſœcomiũ pauperum.
ędis ſ. bartolomei appoſtoli.
Forma nauis e tyburtino lapide.
Anguis æſculapius.

agreſtis fumẽt altaria fauni. Hic ubi diſcretas inſula rũpit aquas. Liuius. Cn. Domitius œnobarbus inquit, & C. Scribonius ædiles multos pecuarios ad populi iudiciũ adduxerũt. Tres ex his dãnati ſunt: Ex eorũ mulctatitia pecunia ædẽ in inſula fauni fecerũt. Fuit autem templũ fauni in capite ipſius inſulæ ubi tiberis in duas ptes diuiditur. Cuius hodie nullũ apparet ueſtigiũ: nã tiberinis fluctibus ceſſit In ea inſula exponebãtur olim ægroti, quia æſculapius, cui cõſecrata eſt, medicinę deus habet: & ob hãc ſciẽtiã in deorꝝ numerũ acceptus, ut ſcribit Cor. Celſus. Erat in eadẽ inſula ad æſculapii tẽplum Noſœcomiũ. i. ægrotorũ Domiciliũ, quod diuus Hieronymus uillã languẽtiũ interpretat: ubi ægrotãtes curabãtur. Vnde apud Ariſtophanẽ in Pluto. In æde æſculapii inducũtur languẽtes ut medelarũ fomẽtis refocillẽtur: & apud Plautũ in Gurculione inducitur leno cappadox lienoſus: iecoroſus: Pulmonarius in fano æſculapii incubãs. Cuius ueſtigia adhuc apparẽt in hortis. S. Bartolomei: cuius propinqua ædis a Gelaſio. ii. cõdita/uel iſtaurata putat. Viſitur adhuc ibi forma nauis ex tyburtino lapide: ubi in latere reptãtis ſerpẽtis Simulacrũ inſpicitur/qui æculapii genius eẽ credit: de quo ſatis multa Liuius/& Oui. lib. ultimo met. Plinius. Atqui inqt Anguis æſculapius Romã aduectus eſt/uulgoq; paſcitur, & i domibus: Cœpiſſe igitur credo nauis formã, ubi iã trãſtra cũ reptãti ſerpẽte apparent. Adeo uiri illi excellẽtes: rerũq; ſtudioſi uel naturã i artẽ redigere uel artẽ in naturã. Sed iã ad martiũ cãpũ vñ digreſſi ſumus: redeamus.

DE ORNAMENTIS CAMPI MARTII.

Veteres illi Romani inquit Strabo/neceſſariis rebus magis intenti urbis pulchritudinẽ contẽpſere: poſteri uero inumerabilibus/& pclariſſimis impleuerũt inſignibus. Pompeius enim/& diuus Cæſar/& Octauius: & eius filii, & familiares, & uxor, & ſoror cunctarum ſtudium ſimul/& impenſas ad pręparanda decora ſuperarũt. Maximã aũt partem martius campus habet præter natiuam campi uiriditatẽ artis & ſolertiæ exercitationes campi enim admirabilis magnitudo ac curules pariter curſus/& alia equeſtria certamina expedita ſuppeditat/nec tam multis pilam/circulum/paleſtram exercitatione tractantibus aliqua incumbentium ſimul opera / Quid perennes ſolo herbas? Coronatoſq; ad fluminis alueum colles? Scęnicarum oſtẽtatio picturarũ eius generis ſpectacula præſtãt/ut difficulter/& inui-

tus aſcedas. Huic proximus campo & alter adiacet minor cam-
pus: cuius meminit Catullus cum inquit Si me quęſieris mino-
re campo: tum innumerabiles circum circa porticus: horti nume
roſi. Theatra tria ſimul, ſimul & Amphitheatrũ: Templa magnifi- Theatra tria.
centiſſima interſe cõtigua: ut quaſi aliud agẽtia. Reliquã urbis uenu
ſtatem oſtentare uideãtur. Et pręterea cũ locũ iſtũ religioſiſſimũ eſſe
cogitaſſent/Clariſſimorum uirorũ/& fœminarũ monumẽta in eo cõ
ſtruxerũt, Cuius cãpi ornamẽta ſcribit etiã Martialis libro. ii.

Auguſti mauſoleum.

Cõmemoratiõe dignũ eſt ꝙ Mauſoleũ appellatur excelſis fundatũ
molibus, lapide niueo: & ꝑpetuæ uiriditatis arboribus coopertũ in
ſummũ uſqꝫ uerticẽ cubitoꝝ. CCL. ad fluminis ripã aggeratũ. In ſũ
mo aũt poſitũ eſt Simulacrum Auguſti ex ære: ſub aggere ipſo ſunt
eius loculi: & cognatorũ, & neceſſariorũ: a tergo uero locus eſt mirifi
ca continẽs ambulacra. In medio aũt campi ſpatio buſti extat ambi
tus, & hic ipſo niueo perfectus lapide: ferreos in circuitu cancellos
habẽs: & plantatas per ſe ferẽs populos: Mauſoleũ primũ ſepulchrũ
Mauſoli regis ab Artemiſia eius uxore extructũ. Ad huius poſtea ſi
militudinẽ Auguſtus ſepulchrũ ſibi in cãpo Martio erexit: addidit
pręterea porticus pedũ mille: & hortos: & nemora miræ pulchritudi
nis. Suetonius in auguſti funere. Reliquias inquit Mauſoleo cõdi-
derunt, id opus inter flãminiam uiã, ripãqꝫ tiberis ſexto ſuo cõſula-
tu extruxit. Virgilius libro. vi. æn. in Marcelli funere, Quantos ille
uirum magnã mauortis ad urbem Campus aget gemitus, uel quæ
tiberine uidebis funera, cum tumulũ pręterlabere recentem. Cuius
etiã loci meminit Caſſiodorus in Epiſtolis. Ipſius aũt Mauſolei ex
tãt hodie magnæ ruinæ iuxta tẽplũ nũc. S. Rocchi ante hos annos
ex ære collato excitatũ. Moleſqꝫ ipſa ſphericã habet formã reticulato
ope circunquaqꝫ extructa, ubi multa ex profunda tellure marmora
erui uidimus/inter quę breue quoddã Epitaphiũ cuiuſdã liberti au-
guſti a marmoribus uidelicet.

D. M.

VLPIO MARTIALI AVGVSTI LIBERTO AMARMO-
RIBVS. Erat olim in eo ãbitu (ut ſupradictũ eſt) nemus populeũ Nemus populeum.
unde poſtea portã nũc populi, & ꝓpinquũ. S. marię de poplo tẽplũ
nomẽ accepiſſe crediderim, niſi locus a populi frequentia dicatur.

Qui hodie totus occupatus eſt domibus uſq; ad ripam tiberis/ubi domorũ iſulæ priſco more/& uiæ regularibus funiculis ad amuſſim directæ,ſed ea precipue quæ nuper deſignata eſt a templo populi uſq; in centrum nunc urbis. Quæ regio in angulo martii campi coartata quaſi noua aduentiorum colonia deducta exciſalpina potiſſimũ Gallia/& Iluria/unde modo Lombardia/modo Sclauonia ab incolis nũcupatur/qui locus factus eſt celebrior ob imaginẽ diuæ uirginis deiparæ quæ nuperrime in quadam fumoſa proſeuca in proximis menibus iuxta tiberim/coli/frequẽtariq; cœpta eſt proximo Iubilei anno. M.D.XXV. Die. XX. Iunii.

De antiquo Horologio campi Martii.

In parte Martii campi,ubi nunc eſt. Templum. S. Laurentii in Lucina in Capella noua Capellanorum fuit olim baſis illa nominatiſſima/& Horologiũ ſuperioribus annis effoſum,quod habebat ſeptẽ gradus circum/& lineas diſtinctas metallo inaurato,& ſolum campi erat ex lapide amplo quadrato,& habebat lineas eaſdem,& in angulo quatuor uenti erant ex opere muſiuo cum inſcriptione BOREAS SPIRAT.

De Septis Campi Martii.

Septa generali uocabulo dicuntur loca munita,& quędam ſepimẽta uallata, quibus animalia continentur. Virgilius in bucolicis. Quãuis multa meis exiret uictima ſeptis,unde quadam ſimilitudine loca in cãpo martio tabulis,ſiue lignis incluſa dicta ſunt,in quibus ſtãs populus ro.ſuffragia ferre cõſueuerat. Martialis ita inquit Inſeptis mamurra diu multũq; rogatus:dicũtur & ouilia. Lucanus & miſerę maculauit Ouilia romæ. Sed Lucanus non de ſeptis(ut creditur)ſed de uilla publica intellexit/ubi.ix.debitorum cæſa dicũtur auctore Sylla. Erant enim Septa locus lignis(ut ſupra dictũ eſt) incluſus ad creandos magiſtratus deputatus. Eaq; fuiſſe ſcribit Liuius iuxta uiam flaminiam,& uiam fornicatam, Satis conſtat locũ fuiſſe in eo ambitu,ubi nunc eſt colũna Cochlidis Antonini pii, iuxta montem Citatorum/unde nomen accepit. Suetonius in Cæſare cunctatum inquit Vtrum ne in martio campo:per comitia,& tribus ad ſuffragia uocantem partibus diuiſis e ponte deiicerent,atq; exceptum trucidarent/an in ſacra uia/an in aditu Theatri Pompei adorirẽtur. Quem ſuffragorum morem Auguſtus ſuſtulit:ut ſcribit

Tacitus cum inquit Comitia prius e campo ad patres trãſlata ſunt ab Auguſto Suetonius Item/Comitiorum quoq; ius priſtinum reduxit/atq; triplici pœna coercito ambitu,& ipſe ſuffragium in Tribubus ferebat/ſicut unus ex populo,Quę diu intermiſſa ab Hadriano Imp.demũ reuocata fuiſſe ſcribit Spartianus.In hunc locum ex propinquo colle hortulorum deſcẽdebant Canditati qui magiſtratus petituri erant.Cicero ad Atticum Rem inquit glorioſam/marmorea ſumus,& ſepta facturi.Eaq; cingemus excelſa porticu,ut mille paſſuũ conficiatur.i.porticus milliaria,Simul adiungetur huic operi Villa publica,Quod nec ipſe Cicero,nec alius fecit/bello ciuili impediti.Fuit pręterea iuxta Septa templum Neptuni cum porticu pulcherrima/ut ſcribit Dion.quẽ locum.M.Agrippa multis ornamentis decorauit.fuerunt/& Septa agrippina/quorum meminit Lampridius his uerbis,Inſtituerat & Alexander ſeuerus baſilicam alexandrinam inter campũ martiũ & Septa agrippina,fuit & Campus agrippæ in regiõe uiæ latæ ſub Quirinali/& fortaſſe ibidem ea Septa.fuerunt item Septa trigaria in regione Circi flam.de quibus Plinius libro ultimo,Ne equos quidem in trigariis præferri ullis uernaculis animaduerto.

Templum Neptuni
Septa agrippina.
Septa trigaria.

De templo Iſidis iuxta Septa campi martii.

¶Satis conſtat tẽplum Iſidis fuiſſe olim iuxta Septa campi martii ut ſcribit Iuuenalis cũ ait a meroe portabit aquas/ut ſpargat in ædẽ Iſidis antiquo/quę proxima ſurgit ouili/quidam ſcribũt templum Iſidis fuiſſe/ubi nunc eſt eccleſia.S.Mariæ in uia lata,ſed non congruit carmini Iuuenalis/quoniã multũ diſtaret ab ipſis ſeptis/quę erant olim in eo ambitu ubi nunc ſurgit Colũna Cochlidis Antonini pii/ut ſupra dictũ eſt/nec deſunt qui ſcribant templũ Iſidis fuiſſe ubi nunc eſt ædis.S.Mariæ in Aquiro/extant adhuc in propinquo templi hortulo Colũnæ quædam erectæ/ut ſupra diximus/Quod magis congruet Iuuenalis carmini.Fuit autem Iſis in magna ueneratione & eius ſacra ex egypto aduecta.Vnde Lucanus.Nos in templa tuam romana recepimus Iſin,Semideoſq; canes,& ſiſtra iubẽtia luctus.Lampridius in Comodo Ant.Imp.Sacra inquit Iſidis ita coluit,ut & caput raderet,Iſiacos uero pineis uſq; ad perniciẽ pectus tundere iubebat,Cum Anubin portaret Capita Iſiacorum grauiter tundebat ore Simulacri.Ioſephus.xx.antiquitatum Iudęorũ tradit

Ædis.S.Mariæ ĩ uia lata
Colũna cochlidis ędis S.mariæ in Aquiro.
Anubis.

Templum Iſidis ſuuditus euerſum eſſe romæ iubente Tiberio/ſtatuam Iſidis in tiberim deiectam, Sacerdotes Iſiacos in cruce ſublatos/ob ſcelus, quo matronā adulterio tanq̄ deo Anubidi proſtrauerunt. Nam in templo Iſidis multa fiebāt lenocinia. Vnde Ouidius de arte Neu fuge niliacæ mēphitica ſacra iuuēcæ. Multas illa facit/ quod fuit ipſa Ioui. Iuuenalis Item: aut expectatur in hortis, Aut apud Iſiacæ potius ſacraria lenæ. Idem pręterea Ioſephus de bello, & triūpho iudaico ita tradit, Veſpaſianos/qui in Iſidis templo nocte quieuerant/ad octauianas deambulationes tranſiuiſſe/ubi eos Senatus, & honorati Equites præſtolabantur, Dion. de templo Serapis & Iſidis ita tradit. Ignis diuinitus potius q̄ ab homine Romæ excitatus, eaq; depopulatus, & Serapis, & Iſidis tēplū, & Septa, Neptūni ædem, Thermas Agrippæ, Pantheon, Diribitorium Balbi, Theatrum Pompei, Porticū Octauiæ, Domū cum Bibliotheca Iouis Capitolini. cū ædibus, & Sacellis coniunctis conflagraſſe. Colebatur aūt Iſis una cum Oſiride uiro/qui/& Serapis dictus eſt. Tria fuiſſe olim in urbe Iſidis præcipua templa inuenio, unū de quo nunc agimus. Alterum in ſumma uia ſacra in Emporio, ut ſupra dictum eſt. Tertium Iſidis Antenodoricę in regione piſcinæ publicę/ad caput uiæ nouæ/ab Antonino baſſiano conditum, iuxta ipſius Thermas/ de quo Spartianus Sacra inquit Iſidis primum per hunc Romam delata/& templa magnifice ei deę fecit. ubi ante hos annos fragmēta quædā marmorea eruta/cū inſcriptione interciſa/& mutilata huiuſmodi. SAECVLO FELICI ISIAS SACERDOS ISIDI SALVTARIS CONSECRATIO. In altero fragmento/ſic/ PONTIFICIS VOTIS ANNVANT DII ROMANAE REIP. ARCANAQ. MORBIS PRAESIDIA ANNVANT QVORVM NVTV ROMANO IMPERIO REGNA CESSERE. Fuit pręterea Iſis patritia in regione exquilina ut ſcribit. P. Victor. Fuit item in regione. ix. Circi flam. Iſeum, & Serapeū, quę erāt loca publica/alterum ab Iſide: alterum a Serapide dictum/Ea fuiſſe creduntur iuxta arcum nunc Campiliani ſub proxima æde. S. Stephani cognomento Caci: ubi nuperrime Nili flu. Marmoreum miręmagnitudinis Simulacrum effoſſum uidimus/& in eodē marmore Ranarum/& Lacertarum parua quędam ſigna/quę batracos/& Sauros operis ſtructores ita illi uocabantur/cęlauerunt/ea tantum

Iſis antenodorica.

Iſis patritia.

Iſeū & ſerapeum.

Simulacrū Nili flu.

mercede contẽti ipſorũ ut eiuſmodi reptilia ſua nomina exprimẽtia/
ſcalperentur. Lampridius in Alexandro ſeuero. Iſeum / & Serapeũ
inquit decenter ornauit additis ſignis deliacis/& omibus myſticis a
Delo inſula/ubi laudatiſſima fiebant/auctore Plinio prateтea Mu-
ſeum, Iſeum, & Serapeũ publica Alexandreę auditoria erãt/& ædes
a Muſis/& Serapi/& Iſide dicta/In eodem ambitu multa etiam mar
morum fragmenta effoſſa/ubi & Tiberis ſimulacrum cũ pueris Ro
mulo/& Remo conditoribus urbis Nutricis lupę ubera ſugentibus
& utrũq; Simulacrum & Nili & Tiberis in Vaticanum de latũ eſt. Simulacrũ tiberis fiu.
Nec deſunt qui uelint hoc in loco fuiſſe olim porticũ Octauiæ/ſed
ueriſimile non eſt cum ea porticus fuerit iuxta Theatrum Marcelli Porticus octauiæ.
ut ſupradictum eſt.

DE TEMPLO MINERVAE CHALCIDICAE.

¶ Fuit & templum Mineruæ Chalcidicę, cuius adhuc extant ueſti
gia in proximo Cęnobio fratrum. S. Mariæ ſupra Mineruam unde
cognomẽtum locus ſortitus eſt. Extant aũt undiq; eius templi parie
tes quadratæ & oblongę formę ſine tecto/erat enim templum non
magnum teſtudinatum incruſtatum multiſq; ornamẽtis decoratũ:
uiſitur adhuc eius forma in hortis fratrũ prædicatorũ. S. Dominici/
p multos hactenus ãnos incultũ ac deformatũ, & nulli rei uſui ſer
uiẽs niſi imũditiis. Nũc uero ibi cellulę fratrũ extructæ ueteribuſq;
ſuperadditæ opera/& impenſa Clementis. vii. Quod tẽplũ Põpeius
magnus condidit, & in eo triumphalia dedicauit: ut ſcribit Plinius
lib. vii. nat. hiſt. cum inquit, Toties Imperator, anteq̃ miles, poſtea
ad tota maria, & deinde Solis ad ortus miſſus hos rettulit titulos,
more ſacris carminibus uincentiũ, neq; ipſi coronantur, ſed patrias
ſuas coronant, Hos ergo honores urbi tribuit in delubro Mineruæ
quod ex manubiis dicabat. Cn. Pompeius magnus Imperator bello
xxx. annorum confecto, fuſis fugatiſq;/occiſis, & in deditionem acce
ptis hominũ centies uicies ſemel. lxxxiii. millibus/depreſſis/aut ca-
ptis nauibus. DCCCLV. oppidis, caſtellis/mille q̃ngentis. xxxviii.
in fidem acceptis terris a Męotis lacu ad rubrum mare ſubactis/me
rito Mineruæ hoc breuiariũ eius ab oriẽte: Triumphũ uero cũ oram
maritimã a prædonibus & Imperiũ populi ro. reſtituiſſet, ex aſia, põ
to, Armenia, Paphlagonia Cappadocia, Cilicia, Syria, Scythis, Iu
dæis, Albanis, Iberia, inſula Creta, baſternis, & ſuper hæc Mythri-
date, & Tigrane triumphauit.

De Templo quod pantheon prius dicebatur: nunc.S.maria Rotunda.

¶Extat hodie Templum prope integrũ ab antiquis Pantheõ nuncupatum mira altitudine/ſpatioſis molibus fornicatum / Sphœrica forma/& ueteri ſtructura/Symẽtria/ac diametro cõcinatũ/ſicut etiã hodie apparet,Vnde ea ædis.S.Maria Rotunda/a iunioribus dicta eſt/inter uetuſta urbis ædificia ſatis conſpicuũ templũ,Quod Agrippa ſtruxit teſte Plinio,nec deſunt,qui aſſerant/non ab Agrippa/ſed Auguſto antea conditum templum,Porticum uero ab Agrippa poſtea ſuperadditã.Sed Pli.lib.xxxvi.nat.hiſt.ab Agrippa factũ aſſerit cũ inquit Pantheon Ioui Vltori ab Agrippa factũ.Itẽ Agrippæ Pãtheon decorauit Diogenes/Athenienſis/& Carſacides, Quinimo & in nomiſmatibus Agrippæ ſatis expreſſa & tẽpli/& Porticus forma apparet/& in frõtiſpicio Cubitales litteræ titulũ oſtendũt.uidelicet .M.AGRIPPA.L.F.COS.TERTIVM.FECIT. Qui in reſtauratiõe eius ſemper idem inſtauratus eſt.nam & ab Hadriano Imp.reſtitutum opus ut ſcribit Spartianus:deinde ab ſeptimio Seuero/&.M.Aurelio Antonino ut minores litteræ infra oſtendunt uidelicet.IMP.CAES.SEPTIMIVS SEVERVS PIVS PERTINAX ARABICVS PARTHICVS PONT.MAX. TRIB.POT.XI.COS.III.PP.PROCOS.ET IMP.M.AVRELIVS ANTONIN.FELIX.AVG.TRIB.POT.V.COS. PROCOS. PANTHEVM VETVSTATE CORRVPTVM CVM OMNI CVLTV RESTITVERVNT.Dictũ Pantheon/ut ſcribit Dion.ſiue ꝙ matri deũ/atq; omnibus diis ſacrũ eſſet,ſiue ꝙ mundi formã haberet/qui propterea pantheon appellãdum cenſet,Nam cum Agrippa illud abſoluiſſet/uoluit Auguſto dedicare.ſed ille reſpuit:dedicatũq; eſt in honorem Martis/& Veneris & eorum ſtatuæ præcipuæ illic locatæ/inter quas & deorum omniũ ſtatũculæ,& in pronao templi a dextris & ſiniſtris ſimulacra Auguſti/& Agrippæ.Fuiſſeq; in eo tẽplo ſcribit etiã Macrobius in ſaturnalibus Simulacrum Martis/& Veneris/& unionem miræ magnitudinis/& taxationis/quem Cleopatra in auribus gerebat,cuius magnam partem per acetum conſupſerat in Conuiuio quo.M.Antoniũ ſumptibus ſuperare cõtenebat:quæ uno hauſtu centies Seſtertiũ ebibit ut ſcribit Plinius libro.x.Sed qui ſuperfluit/uicta regina

capta ægypto/Romã delatus diſſectuſq; eſt/& factæ ex una marga-
ritæ duę poſitæ Simulacro Veneris monſtruoſæ magnitudinis in
templo quod Pantheon dicitur Ioui Vltori dedicatũ/ut ſupra dictũ
eſt. Extant templi portæ æreæ miræ magnitudinis uetuſtate con-
quaſſatæ ueteri ſtructura ſatis olim exornatæ cũ ereis ſupta ipſam
portá cãcellis tẽplũq; ipſũ intrinſecus externo marmore/ac uerſi co
lore cõſpicuũ. ubi lithoſtrotũ lapidũ diuerſitate decorũ. Et colũnę
circũquaq; ſtrictura,& epiſtiliis cõcinnatæ/ubi & Sacella/in qbus p
ambitũ ſtatuæ olim collocatæ erãt. Plinius Syracuſana inquit ſunt
in pantheo capita colũnarum a. M. Agrippa poſita/In colũnis tem
pli eius probantur inter pauca eius opera: ſicut in faſtigio poſita ſi-
gna/ſed propter altitudinem loci minus celebrata. In honore eſt in
eo templo Hercules/ad quem Pœni omnibus annis humana ſacri-
ficant uictima humi ſtans ante aditũ templi Agnationes ſitæ: extat
ad huc eius tẽpli cõcamerata teſtudo miro artificio laqueata/& i ſũ-
mo uertice ſphæricum foramen, unde liberũ cęli lumen admittitur.
Verum ne ſua mole extructa rotunditas grauaretur / uacui circun-
quaq; Specus ab imo ad ſummũ uſq; relicti ſunt. Marmorata intus
tota ædis/aut incruſtata / exterius uero tectorio illita / a fronte uero
ęreis laminis argento/auroq; illitis/ut adhuc ſigna apparent. Altitu
do interior latitudini ex Diametro ęqualis habetur. In medio tẽplo
extat. Impluuiũ ad excipiendos ſuperioris foraminis decidentes im
bres. Ne credant Sobrii Anicularũ fabellam/quę uulgo circũfertur
de hoc tẽplo/q a Cacodęmone fuerit cõditũ/cum ſatis cõſtet ipſum
a. M. Agrippa Auguſti genero fuiſſe extructũ ut ſuperius dictũ eſt.
Tectum uero/quod nunc ex chartis plumbeis ante hos annos a Ni
colao. v. inſtauratũ, Argentis laminis apud ueteres coopertum di-
citur, Quas Conſtantinus. iii. Heraclii Nepos Romam ueniens
ſuſtulit, Is quinta poſtq̃ in urbem ingreſſus eſt die/ad direptionem
conuerſus/Omnes ſtatuas ex ære,& marmore ad ornatum urbis, om
niaq; Eccleſiarum ornamenta paulo decẽtiora diſtrahit, & nauibus
ad id præparatis imponit, Pluſq; ipſe ſeptem diebus urbi detraxit, q̃
barbari ante ducentis quinquaginta octo annis. Nam Syracuſas ea
ornamenta detulerat, ubi dolo Mezentii/dum in balneis libidini ua
caret/interfectus. Eo propterea ex omnibus prouinciis romanis pro
fecti milites ad opprimendum Mezentiũ, Quo ſublato/cum omnes

Statuæ in faſtigio panthei poſitæ.

Pantheũ a bonofacio iiii. cõſeruatum.

Ad oĩa templa apud veteres gradibus aſcẽdebatur.

paſſim ſuperuenĩẽtes cum magna claſſe Sarraceni, Et Syracuſas & totam inſulam occupauerunt, Vnde poſtea onuſti præda Alexandream redeuntes/urbis quoq; Romæ ornamẽta ſecũ detulere, Quæ Conſtantius Syracuſas deuexerat: eo animo/ut inde Conſtantinopolin traiiceret. Pantheon autem Bonifacius. iiii. patria Marſus a phoca Imp. obtinuit/conſecrauitq; in honorẽ diuę Mariæ uirginis deiparæ/& omniũ martyrum Chriſti eiectis primum gentium Simulacris / luſtratoq; templo unde poſtea Virgo ad martyres dicta eſt. Ipſum uero Pantheon haud dubie cętera urbis templa magnitudine lapidum nitore/& priſcis ornamẽtis ſuperat. Ad quod Virgilius libro primo æn. alludere uidetur/cũ Iunonis illud Carthaginenſe deſcribit. Notandum hoc in loco Omnia tẽpla apud ueteres in ſublimi condita/gradibus aſcendi/atq; unũ tantũ habere aditũ, ex quo deprændi poteſt quantũ ruinæ creuerunt romæ. Nam Pantheon totidem gradibus prius aſcendebatur/quot nunc deſcenditur/ut ſuperioribus annis experimentum uidimus, effoſſa ante tẽpli aditũ/area quadrato lapide/tyburtino ſtrata. Extat hodie templi Protyrion. i. locus ante portã. Extructa porticus colũnis ingentibus/eiuſq; tectũ æreis trabibus inauratis/canalium modo conpactis. Colũnæ uero/ quibus attollitur, multis ante ſeculis ſordidiſſimis diuerſorum quęſtuum tabernis/quibus obſidebantur/occultæ/opera/& impẽſa Eugenii. iiii. emundatæ in priorem nitorem redactæ/mirabilis ædificii pulchritudinem oſtendũt. Noſtra uero memoria/ſublatis quibuſdã caſulis, & eiectis inde ruderibus, & imunditiis quibus omnia oppleta/opertaq; erant. Ipſumq; Panthœum in inſulam redactum/undiq; peruiũ/ac prope circunquaq; abſolutũ. Eminent hodie ante templi aditum ex priſcis ornamentis duo pari forma leones ex Marmaridũ lapide ſub nigro ſuis baſibus collocati cũ hieroglyphicis notis inter porphiretica labra/e proximis. M. Agrippæ/& Neronis (ut creditur) thermis/poſt ruinas ibi collocata.

De Templo boni euentus.

Boni Euentus Templũ ſatis conſtat fuiſſe iuxta Pantheon, ſed quo in loco/diu dubitatũ eſt, Verum cum illud ego curioſius inueſtigarem, ſubito eius templi quadrata/atq; oblõga/adhuc integra forma inter ruinas occurrit, Magiſtris uiarũ excitãtibus nouam illic uiã a platea nunc. S. Euſtachii/uſq; in plateã Mineruę peragendã inter

proximum Pantheon/& ampliſſimas/quas nuncã fundamentis ex citat ædes, & palatium Magnificus uir/ac prædiues. D. Marius Peruſchus fiſci procurator/qui per mediam boni euẽtus templi longitudinem eiecit fundamenta/reliqua uero pars occupatur uia/de qua ſupra dictũ eſt. Apparet adhuc illic laqueariũ ſigna quos ſtucchos uocant ſicut in Pantheo/& Hiperſtylia colũnarũ/quæ iuſſu nuper Nicolai. V. In uaticanũ delatæ ſunt. Colitur aũt Euentus ut omnia nobis eueniãt proſpere/& feliciter. M. Varro de re ruſtica ad fundaniã uxorem ita inquit Nec nõ p̃cor lymphã/& bonũ Euentum/quoniam ſine aqua/omnis arida eſt agricultura. Boni Euentus Simulacrum ſpecies erat pauperis habitu/dextra manu paterã, Siniſtra uero Spicam tenebat. Plinius tradit Boni Euẽtus, & bonæ fortunæ Simulacra in Capitolio Praxitelis operã. Boni euẽtus Simulacrum.

DE CAPREAE PALVDE.

Capreæ Paludem in Campo Martio ante urbem/ad Circum flaminiũ uerſus mare fuiſſe ſcribit Plutarchus in romulo: locus autem erat in rheumatibus tiberis, ad quem/unus erat aditus/& p̃pterea tutus. ubi Romulus urbis conditor, cum exercitum recenſeret, ſubitã orta tempeſtate, ſublatus e medio apparere deſiit, Liuius: His inquit immortalibus æditis operibus, cũ ad exercitum recenſendum concionem in campo ad Capreæ paludem haberet, hominem exuit ex miraculo creditum in cœlum abiiſſe. Quidam uero tradunt a Senatu diſcerptum propter tyrãnidem, Nam is uel propter augendas Cerimonias/uel cum exercitu, qui tunc erat ex. xxx. milibus peditũ, &. CC. Equitibus: & haberet in campo martio cõcionẽ ad Capræ paludem nonis Quintilibus, & aer eſſet ſerenus: Subiti exorti nimbi, cum tonitru, et coruſcationibus, & ingenti cœli fragore, eum cõcionantem ſuſtulerũt. Ouidius in Faſtis. Eſt locus, antiqui Capreæ dixere paludem: forte uiris illic Romule iura dabas. Sol fugit, & remanent ſubeuntia nubila cœlum: & grauis/effuſis decidit imber aquis. Hinc tonat/emiſſis obrumpitur ignibus æther: fit fuga/rex patriis aſtra petebat equis. Die/quo humanis deceſſit/uulgi fugam, Caprotinaſq; nonas dixere. Tantũ ſub eo rem. p. creuiſſe ſcribit Dionyſius ut ex modicis copiis: quas ab initio habuit: poſt eius mortem confeſtim cenſa Romæ. lvi. peditum milia: Equitum paulo minus q̃ mille. Sed magnitudo illa breuis intra hominis ætatẽ interitura. Qui

buſ domi nec ſpes prolis ulla erat:nec cõiugia. Deceſſit aũt nullam ex ſe progeniem relinquens:ætatis ſuæ annũ agens.liiii. Regni uero.xxxvii. Suſpicio fuit in ea Eclypſi/in qua fuit totus ſolis defectus regem cęſum fuiſſe a Senatoribus. L. Florus ita tradit His ita ordinatis cum repente cõcionẽ haberet/ante urbẽ ad Capreæ paludẽ e cõſpectu ablatum:diſcerptũq; a Senatu putãt/ob aſperius ingeniũ. Sed orta tẽpeſtas:Soliſq; defectio/Cõſecrationis ſpeciem præbuere. Eam opinionem cædis deleuit uir grauis Iulius proculus ex illuſtri familia Troianorũ:& Romuli affinis/qui nũciauit hora matutina ſe uidiſſe Romulũ deum:& iuſſiſſe referre quædam ſuis Romanis. Apparuit aũt Romulus in monte Quirinali ſupra templum nunc S. Vitalis, ubi ob eam rem conditum fuit templum Quirini Ipſeq; pro deo cultus:& Quirinus appellatus.

Tẽplũ Quirini

De Terento loco in Campo Martio.

Fuit olim in ultima campi martii parte iuxta tibrim haud longe(ut creditur) a capitolio locus quidã nomine Terẽtus/a terẽdo dictus/ eo ꝙ tibris cõtiguã ſibi terrã ſuis fluctibus tereret. Terẽtus inquit feſtusq; ꝓfluẽtis Tiberis ripas aquarũ curſus tereret / appellatus eſt. Quem in locum cũ Euander ex Arcadia profectus/aduentaret,illic una cum Claſſe ſubſtitiſſe dicitur. Ouidius in Faſtis, Iãq; ratem docte monitu Carmentis in amnẽ Egerat/& tuſcis obuius ibat aquis/ Fluminis illa latus, cui ſunt uada iuncta Terenti/Aſpicit & ſparſas per loca rara caſas.

De Plutonis arã ſubterrãnea.

Tẽplũ Plutonis. Templum Conſi.

¶Apud Terentũ ſcribit feſtus fuiſſe olim Arã:ac ſubterraneũ Ditis templũ, ad quẽ locũ/multis gradibus deſcẽdebatur. Mos enim erat apud ueteres/ad oĩa tẽpla gradibus aſcendere/ad ædem uero Plutonis,& Cõſi gradibus deſcẽdere. Nam inferorũ aræ ſubterraneæ erãt loco profundo. Arã ditis p̃ris/& Proſerpinæ ſcribit Val. max. egeſta terra ad.xx. pedũ altitudinem apud Terentũ fuiſſe inuentã Valeſio quodam auctore, e Sabinis locuplete,& ruſticę uitæ homine/liberis tribus/a peſtilentia filiis; ubi trinoctium furuæ hoſtiæ ſacrificiũ exhibuit. Vnde Auſonii poetæ uerſus. Ternã terentino celebrata trinoctia ludo. Eam aram bello albano Romani conſtituerant/& alta terra occultauerant/ut omnibus.præterq̃ ipſis Romanis ignorabilis eſſet. Ad aram præterea ipſius Plutonis apud Terentum naſcentiũ olim/& morientiũ ſuo ordine nomina notabantur quoties ciuitas lu

ſtrabitur•Cuius rei meminit Martialis in matrona quadã ita loquẽte Bis mea romano ſpectata eſt uita terento/& nihil extremos perdidit ante rogos. Vbi etiã•xxx.quoq; anno cenſus agebatur• Nec deſunt qui tradant/habuiſſe hinc originem/Sæcularem annũ/qui redactus poſtea fuit ad minorẽ numerũ. Vnde Papinius in ſiluis Aut inſtaurati peccauerit ara terẽti•Martialis in natali Domitiani Imp. Hic colat ingenti redeũtia ſæcula luſtro•Et quæ romuleus ſacra terentus habet•In quibus trinoctio ſacrum Plutoni & proſerpinæ lectiſternium/& Supplicationes fieri ſolebant•

De æde/& ara Conſi ſubterranea•

Aedis / & ara Conſi iuxta circũ maximũ/ad Septizoniũ fuiſſe olim ex Tacito creditur:cũ ueterẽ deſignat in palatio urbem•Cõſus enim deus eſt conſiliorum:& conſilia debent eſſe arcana.Cui deo ſubterranea ara conſtituta:circunfuſa terra:ſacrificiiſq;:& igneis ſollenitatibus colitur.Eum eſſe Neptunũ Equeſtrem tradũt: Curſuſq; equorum agitur:iunctorũ:& nõ iunctorũ. Vocaturq; a Romanis is deus Conſus; a græcis uero Poſſidonius:In cuius honore ludos agẽs Romulus Sabinas rapuit:ad quas rapiẽdas arcanũ oportebat eſſe deo Conſo duce Cõſiliũ/ut ad uota ꝓcederet/& hoſpitaliter per domos inuitati/ſecuri ludos inſpicerẽt:& urbẽ contẽplarẽtur ad xiiii•Septẽbris:Quo die Cõſualia celebrata ſunt•Id facinus perpetratũ eſt quarto menſe:quo Vrbis condi cępta eſt ; ut ſcribit fabius pictor ; quẽ ſecutus eſt Dionyſius Alicarnaſſeus•

De diuerſis fortunę numinibus ac templis.

Cum multa/ac uaria/apud ueteres Romanos numina colerentur; fortunam pręcipue/diuerſis titulis eos coluiſſe ſatis cõſtat•Eſt enim fortuna accidentium rerum ſubitus:atq; inopinatus Euentus:Multaq; habet cognomina:ut fors fortuna.Proſpera Equeſtris: Peregrina•Obſequens•Fauẽs•Opipara•Publica•Priuata• Viſcata. Virgo Muliebris•Beneſperãs• Virilis•Propria.Conuertens•Dubia. Mala Maſcula,Parua•Calua•Seia•Reſpiciẽs•Mammoſa•Barbata Omnipotens.Bona:ac mala•Primus Ancus Marcius fortunæ uirilis ædẽ ædificauit.Seruius Tullius fortunę gratiam referre uolẽs:ꝙ ipſe ex captiua natus eſſet:& eius beneficio regnum adſecutus:non unam illi ædem:ſed plures extruxit:ut fortis:primigeniæ Maſculæ : mox proſperæ:& uirilis templa erexit.Fortis autem tranſtiberi in hortis

Cæſarianis:bonæ uero Reduci,Euelpidi:Atrophex:Conuerteti:Be neſperanti:propriæ:Virgini:ac Seiæ nō uno tempore tēpla conſtructa.Seia prius a Seruio Tullio deinde a Nerone dicata in domo aurea.Nam fortuna uariis nominibus tēpla habebat/ut ſcribit Plutarchus in quæſtionibus.Malæ in Exquiliis:nō ut opem ferret:ſed ne obeſſet:Cuius Simulacrū manu altera cū cornucopiæ:altera gubernaculum geminū uerſans,effingebatur.Quidam illā fœmineo habitu,furenti ſimilem/cęcam ſuper uolubile ſaxum effinxere, ꝙ nullo delectu opes/ad malos/& indignos conferat:Aliqui autē ſine pedibus,manus/& pēnas habentem.Interrogatus Apelles cur fortuna ſedentem pinxiſſet/nondum inquit ſtare didicit.Reduci:ꝙ Imperatorem reducem ſeruaſſet.Martialis.Hic ubi fortunæ reducis fulgētia late Templa nitent/felix area nuper erat.Pręterea fortunę ſignū in cubiculo Imperatorū ponebatur.Muliebris uero templū uia latina.iiii.ab urbe lapide.Equeſtris iuxta theatrū lapideum: quę inſidens equo fabricata fuerat.Q.Fulvius Flaccus inquit Val.max.impune non tulit/qui in cenſura tegulas marmoreas ex Iunonis laciniæ templo in ædem fortunæ Equeſtris/quam romæ faciebat/tranſtulit.Primigeniæ aūt in colle quirinali a Domitio prętore poſtea locata.Alteram uero primigeniæ ædiculam.P.Sempronius Cos.ſecundo punico bello uouit/uoti reus.Eundē Seruium auctores tradunt primigeniam / & obſequentē in Capitolio dicaſſe.fortuna reſpiciens/& propria iuxta templum Iouis uictoris in palatio proſpera in foro boario.uiſcata dicta eſt/ꝙ eius illecebris multi capiantur conuertens:ꝙ homines ludificetur.calua,ꝙ ſub tecto nominare religio eſt.Condidit pręterea Seruius Tullius paruæ fortunæ ędem.quam Romani breuem uocant,ꝙ ipſe paruus in initio,& abiectus, quippe quia ex captiua matre natus eſſet, fortunæ beneficio romæ Regnauit, fuit & fortuna auentina, quę colebatur ſub imagine duarum ſororum ut ſribit Macrobius, & Tranquillus. Simili modo præuertę.Papinius.& prænestinę poterant migrare ſorores.Cicero de diuinatione.Fortunā penitus tollit/cū inquit Nihil eſſe tā contrariū rationi/& Conſtantiæ/ꝙ fortunam/ut ne in deum quidē cadere poſſe uideatur:ut ſciat,quid caſu/& fortuitu futurum ſit.Si enim ſit,illud certe eueniet:ſi certe eueniet/nulla eſt fortuna.Quam ſentētiam ſequitur Iuuenalis:cū inquit Nullum numē habet/ſi ſit

prudentia, ſed nos Te facimus fortuna deā/cœloq; locamus. Fortu nā uero omnē chriſtiana religio excludit execraturq;.

De Templis apud antiquos extra urbem.

¶ Erant præterea apud ueteres ſacrificia ex diuerſis animalibus: ſed ex bubulo gratiora: hinc uictimæ, & lautiſſima deorū placatio: nā bos in honore maximo: pręſertim in Italia: quę ab hoc nūcupata cre ditur: q̄ olim Græci Tauros Italos uocarēt, & in ea urbe/cuius mœ nibus cōdendis ſi mas/& fęmina aratro terminū ſignauerint: q̄ is la borioſiſſimus hominis ſocius in agricultura: Cuius tanta fuit apud Antiquos ueneratio/ut tam Capitale eſſet bouē necaſſe/q̄ ciuē/ægy- ptii quoq; apin bouē numinis uice coluerūt. Erat & uitulus Mene chmus: de quo Plinius Menechmi inquit uitulus genu premitur/ replicata ceruice: Ipſeq; Menechmus ſcripſit de ſua arte. Extant ho die eius marmorea ſigna/& in pleriſq; canis/& Serpēs lateri: & Scor pio teſtibus adfixus cernitur. Erant etiā ut dixi extra urbem ædes deorum: quos obeſſe putabāt: ut extra portā Collinā/Erycinæ Vene ris templū, & Veneris uerticordiæ ſimulacrum, q̄ corda hominum a libidine/ad pudicitiā uerteret. Oui. in faſt. Roma pudicitia pauo rum tempore lapſa: Cumq; ā ueteres conſuluiſtis anū. Templa iubet ueneri fieri: quibus ordine factis, Inde uenus uerſo nomine cor- da tenet. Pudiciſſima inquit Pli. Lib. vii. femina ſemel matronarū ſententia iudicata eſt Sulpicia Paterculi filia/uxor fuluii Flacci ele- cta ex Centū pręcipuis: quæ ſimulacrū Veneris ex ſibyllinis carmi- nibus dedicaret. Item menſe Auguſto matronę ro. mentulā defere- bant cū ſacrorum pompa in ædem Veneris extra mœnia/q̄uis me- retricum eſſet illud ſollēne/tamen non licebat alicui/pręterq̄ matro næ caſtæ id ſacrū tractare/& ponere in ſinu Veneris. fuit pręterea ex tra portā uiminalē tēplū Neniæ/q̄ cātu querulo funeribus adeſſet. Fuit & Quietis templū uia lauicana. Item fortunæ muliebris uia la tina. Et extra portā Capenā ad. ii. lapidem templū Rediculi, in quo Hānibal caſtrametatus/q̄ illuſus rediret/appellatus eſt: eadē uia tē plum Martis ut iam dixi. Item extra portā Carmentalem/templum Iani. In Inſula tiberina Templū Iouis: æſculapii: & fauni: & tranſti ſtiberim fortunæ. Nōnulli Timorē/pallorem/& paupertatē/& ſene ctam tāq noxia numina a Ciuitate penitus arcuere Quæ numina ſe dent in ueſtibulo inferorum. Erāt pręterea liber/& libera/quibus in

uindemia peragēda ſanctiſſime/& caſtiſſime ſacrificabatur. Extant hodie paſſim in agro ro. ueterū Suburbanoꝝ ſemidiruta: obſoletaq̧ Antiquorū domicilia/& exigua iam collabētia ſacella / miro artificio, ſed rudi materia ſatis cōſpicua, Quę Suburbanoꝝ quondā lararia fuiſſe Opinio eſt: ex uerbis Ciceronis lib. ii. de legibus cū inquit Lucos in agris habēto/& larum ſedes. Nam Romani olim opibus affluentes/ſumptuoſius uillas/q̄ urbanas domos extruebāt/ubi etiā Viuaria: piſcinas/uenationes/& cętera id genus ad uoluptatē/& delitias condere cōſueuerāt. Coartatū mare ad natationes erat: & amœniſſima uiridaria/& loca arboribus cōſita/& horti pēſiles fuerūt aūt in urbe & extra urbē horti celebres Salluſtiani, Męcenatiani, Lucullani. Aſiniani, Lamiani, Cæſariani, & Getæ, extra urbem Terētiani Via apia. xx. iugerū, & Ouidiani uia claudia. Erant pręterea frequētiſſima Suburbana Romanorū, ut Lucullanū, Tuſculanū/formianū, & plęraq̧ alia/quę hodie trāſierunt in latifundia/ac rura priuatorum/Haud ſilētio pręteribo Tyburtinā Hadriani Imp. uillā/quā mire ędificauit ita ut in ea, & prouinciarū/& locorū celeberrima nomina inſcriberet uelut liciū/Academiā/pritanium. Canopū/Pecilē tempe uocaret. In agro ipſo ro. erant olim multa oppidula ſeu uillæ qbus dirutis facta ſunt earū territoria/prędia/& paſcua ro. ubi nunc agricolationes horti/& uillaticę fiūt paſtiones/ubi armēta ac greges optime pueniūt/& alūtur. Propter herboſum ſolū affluentes aquas tepidos & apricos ſaltus/& amœnas ualles ubi pręſertim bubali/qui apud ueteres nō erāt in uſu/haud iam ab hinc diu in Italiā aduecti, nā rariſſimi/ipſiq̧ feri inſpectaculis tātūmodo uiſebātur/vñ Martiali ceſſit acrorum bubalus/atq̧ biſon/meminit etiā Pli. & Solinus. Qui ſi ita frequētes uti hodie ſūt/olim fuiſſent/ac māuſacti, haud quāq̄ eos ſilētio pretiſſet. M. Varro/& Colūbella d̄ uillatica paſtiōe.

Bubalorum uſus rarus apꝰ ueteres niſi in ſpectaculis.

De Baſilicis & templis ſub chriſtiano ritu excitatis.

¶ Poſt euerſam a barbaris urbem/deformata/labefactata/ ac prope obſoleta facta ſunt loca oīa/& in ſolitudinē redacta interciſis aquę/ductibus/interceptiſq̧ aquis, in hāc planiciē/quę iacet inter mōtes/& tiberim. i. in Martiū Campū/ubi nūc Roma eſt/ꝑpter fluminis cōmoditatem deſcenſum eſt: abolita illa ueteri/Haruſpicū diſciplina: ac ſupeſtitione/de habitanda planitie martii campi/ubi milites antea recenbātur, & Comitia fiebāt. Erant enim iam tum oēs effecti.

chriſtiani/ſed mutata tantum religione ueteres ferme ritus oẽs, ac
Cerimonię remãſerũt,erat enim difficile illas tollere:ac penitus abo
lere.Condita ſunt noua Chriſti templa/aut ex ueteribus innouata.
Nam clauſis paganorũ fanis edictum eſt licere omnibus tẽpla Chri
ſto excitare/& colere:Imperante tũc clemẽtiſſimo Conſtantino ma-
gno Qui fretus Silueſtri tunc papæ ſanctitate templa Chriſto in to
to ro.orbe ædificari permiſit: unde intra paucos annos templa ſine
numero condita ſunt.fuerunt autem in urbe in illa primęua Eccle-
ſia Chriſti tẽpla ſupra tria milia: Ex quibus quadringẽta diuæ Ma
riæ uirgini deiparæ dicata.Quorum extant hodie aliqua ueneran-
dæ uetuſtatis:nam quicquid ſupra ętatem noſtram eſt/antiquũ di-
ci poteſt.Ex quibus baſilicę:quæ hodie dicuntur a Romanis Septẽ
eccleſię.Quarum/prima baſilica.S.Petri in uaticano.Pauli uia oſtiẽ
ſi. Ioannis in Laterano.S.Crucis in Hieruſalem.S.Laurentii extra
muros.ſ.Mariæ maioris ad præſepe quã Ioannes patricius cõdidit
& ædem.ſ.Sebaſtiani in uia appia/quam.ſ.Lucina extruxit, Cæte-
ræ a Conſtantino conditæ & pauimẽtatæ:inquibus ubi ſunt portæ
ſanctæ/in prioribus altaribus non celebrant niſi ſummi pontifices
ro.Adduntur/& his/ueniæ plenioris gratia ædes.ſ.Anaſtaſii Scala
cœli ad aquas Saulias:& proxima ædis diuæ uirginis Annunciatæ.
Condidit præterea Conſtantinus Imp.Baſilicam Marcellini/& Pe-
tri uia labicana,ubi Mauſoleũ matris ſuę Helenæ Sepulchrum ere
xit.Cõdidit & Baſilicam.xii apoſtolorũ in regione uiæ latæ,nec de
ſunt q eam uelint a Pelagio primo/cõditam/a Ioanne.iii.inſtauratã
nouiſſime uero a Syxto.iiii.& Iulio.ii.eius fratris filio in meliorem
formam una cũ palatio reſtitutã.Cõdidit & Marcus primus ædem
S.Marci Euangeliſtæ ad palatinas Cũ meus frater.D.Ioannes ſul-
uius interrogaret me quid ſibi uult ad palatinas.Reſpondi ex Cice
rone pro Roſcio cũ inquit Ipſe aũt romæ cũ frequẽs eſſet occiditur
ad balneas palatinas/rediẽs a cœna.Quam ædem una cũ palatio in
ſtaurauit ampliauitq; paulus . ii . qui etiam montis pincii mœnia
inſtaurauit: nec abſoluit.Extat & Templũ.S.Marcelli precibus di
uę lucinæ cõditũ iuxta uiã latã,ubi ipſe pont.ſtabulo ſeruiens equo
rũ iuſſu Diocletiani Imp.pedore/ac mętore animi ibi conſumptus
periit.Surgit & iuxta eãdẽ uiã latã ædis.ſ.mariæ eiuſdẽ nominis ab
Innocentio.viii.nuperrime inſtaurata/ubi adhuc profunda tellure

Tẽpla Chriſti i urbe ſupra tria mi. baſilica.ſ.petri in uaticano.
Baſilica. S. pauli uia oſtieñ.
S.Ioãnis in Laterano.
S.crucis in hieruſalem.
S. Laurentii extra muros
S.marię maioris. in exquiliis.
ædis.S. Sebaſtiani uia appia.
ædis.ſ. Anaſtaſii ad aq̃s Saulias vbi & ſcala cędi
Aedis.ſ.marię anũciatę
Baſilica. S. marcellini & petri uia labicana.
Baſilica.xii. apoſtolorũ
ædis.ſ. marci euangeliſtæ ad palatinas.
Templũ.S. Marcelli
ædis.S.Mariæ i via lat

extat oratorium (ut creditur) diui pauli apoſtoli, ut tradunt diuũ Lucã Euangeliſtã apoſtolorũ actus ſcripſiſſe: nã ſatis cõſtat eos (ut diuus Hieronymus ait) Romę peregiſſe, Et imaginẽ illã quę hodie uiſitur in eo tẽplo / ex propria eiuſdẽ diuę uirginis idea effigiata depinxiſſe. Extant & aliæ diuerſis in locis imagines eiuſdẽ diuæ uirginis ab eodẽ pictore / ut fertur / depictæ. Vna in. S. Maria de Populo / una in Baſilica. S. mariæ maioris / una in ara cęli / una in. S. maria noua / una in. S. maria gratiarũ / una in. S. Syxto: una extra urbẽ ad crytam ferratã. Vna florẽtiæ, & altera bononię: una uenetiis & alia (ut creditur) Spoleti. Et in regione nũc campi Martii apud Arcũ Tropholi Templũ. S. Laurẽtii in Lucina. S. Lucinæ rogatu a Cęleſtino ii. extructũ, Et iuxta portã populi ædis. S. Mariæ eiuſdẽ nominis a Sixto. iiii. nuperrime inſtaurata / ac in meliorem formã redacta. Itẽ S. Auguſtini ædis cũ cœnobio a. R. D. Vilielmo Car. rothomagenſi a fundamẽtis inſtaurata / cum proximo. S. Apollinaris palatio / ubi ipſe habitabat. Item. S. Mariæ ſupra mineruã a bona memoria. R. D. Io. Car. de turre cremata a fundamẽtis reſtitutam. Extat & proximũ pantheon de quo ſatis ſupra dictũ eſt. Item. S. Euſtachii ædis iuxta Thermas neronianas. Vbi & templũ. S. Ludouici / & Sacellũ S. Saluatoris a diuo Gregorio magno dedicatũ. Et iuxta Circũ Agonis Templũ. S. Iacobi apoſtoli ab Alfonſo paradinas Hiſpano epiſcopo Ciuitatenſi nuperrime a fundamentis erectum. Item ab altero Agonis latere ædis. S. Mariæ de anima a natione Theutonica a fundamentis dudũ inſtaurata / ac in meliorẽ formã redacta ubi marmore cõſpicuũ Hadriani. vi. ſepulchrũ Vilhelmus Encken. Voirt illius benignitate Tit. S. Io. & Pauli Preſb. Car. Dertuſeñ. faciũdũ curauit. Cui cõtigua ſurgit ecclia. ſ. mariæ de Pace a Syxto. 4. i tẽplo prius. ſ. Andreę appli excitata ubi nũc ſũt Canonici regulares ex collegio Lateranenſi qui quotidie celebrant. Itẽ & apud Theatrũ olim Pompei in loco nũc celeberrimo urbis loco Templũ cũ palatio. S. Laurẽtii in Damaſo. Quã Damaſus natiõe Hiſp. cõdidit. Cuius ædificia magnifice a fundamẽtis nuperrime inſtaurata ampliauit exornauitq;. R. D. Rafael Riarius. ſ. Georgii Car. S. R. E. Camer epſ oſt. Viſitur & i regiõe nũc põtis Ecclia. ſ. Saluatoris de Lauro iuxta mõtẽ Iordanũ a fũdamẽtis una cũ cœnobio excitata a. R. D. latino Car. Vrſino Surgit & ĩeadẽ regiõe iuxta põtẽ Caſtelli ędis. ſ. Celſi / cœpta

Imagines diuę uirginis a Sctã luca Euãgeliſta depictæ.

Templũ. ſ. Laurẽtii in lucina.

ædis. ſ. Marię de populo.

Templũ. ſ. Auguſtini.

Eccleſia. ſ. Apollinaris

ædis. ſ. Mariæ ſupra mineruã

Pantheon Agrippæ.

ædis. ſ. Euſtachii.

Templũ. S. Ludouici cũ Sacello. ſ ſaluatoris in thermis.

Sepulchrũ Hadriani. vi.

Enckẽuoirt

Templũ. S. Iacobi apoſtoli

Eccleſia. S. marię de pace.

Templũ. S. Laurentii in damaſo.

Eccleſia. S. Saluatoris de Lauro.

nuper inſtaurati nec dum abſoluti. Sicut & in proxima ripa tiberis. S. Ioannis Baptiſtæ magno ſtudio inchoata/nec perfecta. Haud longe hinc extabat nuper. S. Blaſii templũ ubi Iulii. ii. auſpiciis excitata apparent nunc fundamẽta mirę magnitudinis ubi & paruũ Sacellum cum grandi prætorio: quod omnibus curiis dedicauerat iuxta uiam quã ipſe excitauit. Et templũ. S. Luciæ nuperrime a pręſidentibus uen. ſodalitatis cõfalonis inſtauratæ/& magnifice exornatę. Itẽ iuxta curiã Sabellorũ ædis. S. Tomæ anglicorũ &. S. Hieronymi unde nuper eliminatis fratribus. S. Franciſci excitatũ & cõſtitutũ eſt ibi Collegiũ ſub titulo Caritatis. Extãt & aliæ eccleſiæ collegiatę & parrechię/ac ſine numero loca in urbe ſacra de quibus ſatis ſupradictũ eſt: ſed longũ eſſet ſingula proſequi ſacra loca/tẽpla/Cœnobia/Collegia/Xenodochia: & cętera id genus. Extãt hodie ex antiquis tẽpla Chriſto dicata Panthcon/Iouis ultoris ante/nũc. S. mariæ rotundę templũ. Itẽ Romuli cõditoris urbis/iuxta uiã ſacrã ac forũ/nũc. S. Coſmæ/& Damiani martyrũ. Et in foro boario templũ olim pudicitiæ/nũc. S. Mariæ ęgyptiacę. Item ꝓxima/parua/ac rotũda ædis olim Herculis: nũc. S. Stephani protom. Alterã in celio lio mõte rotũda ſed multo maior: fauno Capripedi ante dicata: nũc ſub titulo. S. Stephani rotũdi. unũ extra urbẽ in ſuburbano uiæ nomentanæ: baccho prius nũc. S. Cõſtãtiæ uirgini iuxta ædẽ. S. Agnetis in qua ſunt portæ encę: ſicut in laterano tribus in locis iuxta Sancta ſanctorum. Item in. S. Coſma/& Damiano. Item in proximo. S. Hadriano. In pantheo. Sancto Petro/&. S. Paulo. Extãt & uaſa marmorea ſiue labra in atrio & platea. S. Petri ante. S. Saluatorẽ de Lauro. Ante. S. Euſtachiũ/ante Pantheon: a tergo. S. Marci/ante. S. Petrum ad uincula: & in templis nõnulla ubi corpora requieſcũt Sanctorum. Item marmorei Calices: ante. S. mariam maiorem: ante. S. apoſtolos/ante. S. Cęciliam trãſtiberim. Plurimaq; per totam urbẽ marmorea ſigna in diuerſas rerum formas effigiata: quę longũ eſſet ſingula memorare: quę ſunt in locis publicis/& priuatis nobilium ędibus: ſed nec ſilentio pręteribo marmoreas ſtatuas aurea argẽtea/æreaq; nomiſmata quę hodie ſunt apud. R. D. Andream Card. de ualle/qui non parcit precio: huiuſmodi rerum. Nam is unicus eſt nunc qui maiorum uetera monimenta diligenter curat.

ædis. S. Io. i ripatiberis

Templũ. S. Blaſii cũ magno pręto rio.

Templũ. S. Luciæ.

ædis. S. Thomæ Mar.

ædis. S. Hieronymi.

Antiquitatum Anacephaleoſis.

¶Abſolutis iam Vrbis Antiquitatibus. Placuit per tranſitũ aliquid de eius cõditoribus carptim attingere. Regnauerũt in urbe primũ reges Septem. Quorum primus Romulus urbis conditor: Solus omnium ſine cognomento: ac ſine liberis deceſſit: Nã Romani poſtea a Sabinis cognomina acceperunt. Qui regnauit annos. xxxvii. Secũdus Numa Põpilius: q regnauit añ. xliii. Tertius Tullus Hoſtilius: q regnauit añ. xxxii. Quartus Ancus Marcius, qui regnauit añ. xxiiii. Quintus Tarquinius Priſcus: qui regnauit añ. xxxviii. Sextus Seruius Tullius qui regnauit añ. xlii. Septimus & ultimus Tarquinus ſuperbus ob iuſtitiæ contẽptum, & priſci differentiam ita appellatus: qui regnauit añ. xxv. Regnatum, eſt autẽ ſub Regibus añ. ccxliiii. poſt eiectos reges creati cõſules duo. L. Iunius brutus, & Tarquinius Collatinus. Nam brutus libertatem: & conſulatum primus inſtituit. Regnatum eſt ſub conſulibus a bruto uſq; ad Hircium, & panſam añ. cccclvii. Conſules uero numerãtur. D CCC. Subrogati in hoc ſpatio dictatores, &. x. uiri qui leges ferrent: Et Tribuni militares conſulari ptãte. Quinq; autem annis Vrbs fuit ſine ſella curuli. Regnatum eſt poſtea ſub Imperatoribus ab Auguſto Cæs. uſq; ad obitum Iouiniani añ. ccccix. Inde ab inclinatione Imperii Ro. Regnatũ eſt ſub Põtificibus Max. Ro. Mille prope añ. poſtq̃ Eccleſia regnare cœpit. Quæ cæteros principes ante ſe regnando diutius ſuperauit. Numerantur autẽ Pont. Max. ab apoſtolo Petro uſq; ad Clemẽtẽ. vii. ccxxvii. Vrbs ipſa diuiſa in regiones. xiiii. Montes ubi prius condita fuit vii. Campi totidem. Portæ circiter. xx. Capitolia duo. Theatra tria Amphitheatra duo. Senatula tria Coloſſi duo magni. Colũnæ Cochlides duæ Obeliſci magni. vi. parui. xlii. Statuæ. Signa, & Tabulæ ſine numero. Equi ænei inaurati. xxiiii. Eburnei. xciiii. Macella duo. Ludi. v. Naumachiæ. v. Iani duo præcipui. Nymphæa. xi. Cohortes prætoriæ. x. Cohortes uigilum. vi. Excubitoria. xxiiii. Vexilla duo cõmunia. Arcus marmorei. xxxiiii. Vici ſine numero Aediculæ. cccxxiiii. Vicomagiſtri. D. cxxiii. Curatores. xxix. Inſulæ per totam urbem ſine numero. Domus etiam ſine numero Horrea. ccxci. Balnea. D. cccclvi. Lacus.

C.Putei.cclii.Officinæ piſtoriæ.ccliiii.Menſe oleariæ.xiiii.mil.ii.
Lupanaria.xlv.latrinæ publicę.cxliiii.Caſtra.viii.Caſtra Equitū ſin
gularium.ii.ſtabula factionum.iiii. Tribus ut ſcribit Cicero.xxxv.
Quas Plutarchus Sabinarū raptaꝝ noīa fuiſſe tradit.Alii uero aliis
de cauſis.Viſebatur nuper marmor iuxta.S.Ioannem de Pinea cum
inſcriptione huiuſmodi.Imp.Cæs.diui Neruæ Traiano Aug.Ger
manico Dacico Pont.Max.Trib.Pot.VI.Imp.Cos.V.PP.Tribus
XXXV.Quod liberalitate optimi principis Cōmoda eorum etiam
locorum adiectione amplificauit.

De Marmorū generibus/quibus urbs decorata eſt.

¶Aedificia magna urbis apud ueteres tam publica/q̄ priuata pro
maiori parte/ex magnis/quadratiſq; ſaxis fundabātur:ut etiā hodie
ueſtigia apparēt/ut extructa moles ſolidior eſſet.Ferreis clauiculis
opere inter ſe cōnexo ſine calce:erectus ad auras paries libralibus ce
mentis/æquali portione calcis & lapidū ſtruebatur:a fronte nō nūq̄
reticulato opere/ſiue lateritio ſuperinducto tectorio/albario ue/ſiue
gypſo nōnūq̄ marmoreis incruſtatiōibus:aut æneis laminulis in au
ratis.Cōcameratio laqueata:uitro plūbo gypſo/aut cupro/Encauſto
ue aut muſiuo exornata.Lithoſtrota uero exchtyſocolla/uitro/la-
pilliſq; aut teſſellato emplemate/diuerſarūq; rerū ſimulacris effigia
ta pingebantur.Quid opus memorare magnificas uillas.Pauimēta
marmorea/laqueata tecta/ductus aquarū/quos nilos/& Euripos uo
cāt.Marmorū genera externorū plura ſunt.Cādidū ex paro inſula
cui ſimile eſt lunenſe.Aliud uiride laconicum/cūctis Hilarius.Ru
brum punctis albis diſtinctū porphyrites/Cruentū Synadicū extro
ade.maculoſum Thaſiū/& Chiū:uariū cariſteum nigrū luculleū.
ferrei coloris & duritiei baſſaltes.Ophites maculis ſerpētis.Onychi
tes ex arabię montibus:ad uaſa excananda.Alabaſtrites ad unguen
ta cōſeruanda/ſunt & alia trāſlucida ut phengites.Quę in Italia na
ſcuntur ſatis nota.Sunt & alia quę breuitatis cauſa omitto.

¶De Inclinatione & mutatiōe Imperii & urbis excidio.

¶Poſt reges exactos/prmū a porſena rege Vrbs obſeſſa:Sed nō ca-
pta:mox a Gallis præter arcem capitolinam/capta/direptaq; & incē
ſa.Deinde Ciuilibus/inteſtiniſq; bellis ſæpius attrita/& crebris in-
cendiis abſumpta/prope euerſa eſt penitus/cum altiſſima/ac interſē
cōtigua:nullo ferme/aut paruo relicto ſpatio/eſſent ædificia:ubi

plures/uſq; ad culmen tectorũ contignationes ex tabulatis ſuprema Cœnacula aſſurgerent, Vnde crebra ad incendium fomenta. Vitru uius ita tradit, Quod maieſtati urbis, & ciuium infinita frequentia, innumerabiles habitationes opus fuit explicare in urbe. Ergo cum areæ complanatæ non poſſent tantam altitudinem ad habitandum in urbe recipere/ad auxilium altitudinis ædificiorũ res ipſa cœgit deuenire. Itaq; pilis lapideis ſtructuris teſtaceis/parietibus cementariis extentæ cõtignationibus Coaſſatæ Cænaculorum ad ſũmas utilitates perficiebant deſpectationes. Ergo contignationibus alto ſpatio mutiplicatis Populus Ro. egregias habuit habitationes Octa uianus Auguſtus qui ſemper rebus urbis conſulere ſtuduit præfectos uigilum, & cuſtodes (quod officium ante erat triũ uirorum) di uerſis in locis diſpoſuit, inſtitutis ex libertinorũ numero militibus qui aduerſus incendia ferrent opem, & contra nouorum ædificiorũ altitudines, nequis ſupra pedes. lxx. ſublimius ædificaret ĩ publica rum uicinitate uiarum. Vrbemq; pro maieſtate Imperii ornatam, & inundationibus, incendiiſq; obnoxiam excoluit, ædeſq; ſacras uetu ſtate collapſas, aut incendio adſumptas refecit, Eaſq; & cęteras opulentiſſimis muneribus adornauit, adeo ut iure ſit gloriatus marmoream ſe relinquere/quam lateritiam accepiſſet. Poſt Auguſtũ/Imperium ro. in præceps ire cepit/illud bonis reſtituentibus, Veſpaſiano Traiano, & paucis admodum quibuſdam aliis. Nam monarchia in tyrãnidẽ ut plurimũ uertitur, Verũtamen tranſlatio Imperii in Cõ ſtantinopoli potiſſima fertur malorum cauſa, & ruinæ urbis, Quãuis Nero princeps/multo antea offenſus Flexibus uiarum de induſtria urbem incendi iuſſerit/prior cauſa efficacior eſt. Seditionũ aũt exordium deleta Carthago peperit/propter nimiam felicitatem orta ſunt bella ciuilia, Quę enim res alia inteſtinos furores peperit/q̃ nimia felicitas: nam mortales in delitiis clanguentes/recte/an perperam quid agant non conſiderant. Vnde nimia ex hoſtibus ſecuritas & tranquillitas & opum affluentia excitauit animos ad ſeditiones/ & odium Vnde etiã ab hoſtibus obiectũ/diſcordia inteſtina diſſolui rem. ro. poſſe, æternas opes eſſe romanas, niſi inſemet ipſi ſeditiõibus ſęuiant. Sed duobus præcipue diuerſis uitiis corrupta urbs/ auaritia/& luxuria/quę peſtes omnia magna Imperia euerterunt. Iuuenalis. Sęuior armis luxuria incubuit/uictũq; ulciſcitur orbem

Donec labente veteri diſciplina, Req; magis, magiſq; in lapſum prona: tum demum in præceps acti, nec quicq̄ auitę indolis, ac prudentiæ redolentes, cum iam defluxis, profligatiſq; moribus & euerſo, & conculcato omni iure diuino, & humano, antiquatitiſq; ſanctis legibus: omnia in præceps ire cæperunt, & tam perditæ, ac velut ſolutæ legibus luxurię, & ad perdendam pecuniam proni vt nihil memoriæ haberent prioris vitæ a veteribus traditę. Vnde plinius didicit inquit homo naturā prouocare, & nos fecimus quæ poſteri fabuloſa arbitrabuntur. Inuenimus & carrucas argento cęlatas. Cæſar dictator in ædilitate, omni apparatu ſcenæ, argento vſus eſt. Quod mox & municipiis factitatum eſt. primus omnium Catulus Capitolium dedicaturus, linteis i theatro vmbram fecit. Nero princeps Theatrum pompei in ſano opere, auro, in vnum diem operuit. Ludorum vero apparatus aureus, vel argēteus, vel Eburneus fuit, Meſſala orator prodidit. M. Antonium triumuirū aureis vſum vaſis in omnibus obſcænis miniſteriis. Omitto menſarum apparatus, & æſopi patinam. Neronis, & aliorum Luxurioſiſſimas cenas, & ſpurcos concubitus: in ipſo autem ingreſſu domorum aurei. argenteiq; poſtes, Intus parietes. pauimenta varietate marmorum in picturæ modum diſtinctæ. Colūnæ ad ornatū poſitæ nihil ſuſtinentes, in intercolūniis laquearia. Multum vbiq; ſignorum. Manſiones in domibus pro diuerſitate temporum accomodatæ, diuerſæ etiam, vt ciborum varietas poſtulabat. Nanq; alia ad alios cibos, vt apris comedēdis. Alia faſianis apta, & addicta erat. Ipſæq; villæ ſpatio, & numero manſionum ſumptu. Thricliniorum, & cæterorum ædificiorum aſianas vrbes ſuperāt. In piſcinis non plumbei, vt antea, ſed argētei canales aquas effundunt. Ipſæq; piſcinæ thaſio marmore circundatæ. Tres tantummodo ciues in magnis opibus moderati fuerunt. C. Marius, Cn. pompeius, & C. Cæſar. Vateres autem ſi qua magnificentia ſunt vſi, ea vtebantur in templis, & ſacrificiis, & ornamentis ſacerdotū. Quo tempore, & vaſa aurea: & argentea non niſi in templis erant, & ex ſolido auro Coronæ, & argenti lebetes. In domibus ciuium fictilia tantummodo, & pocula ex fago, & ne ſingula intempeſtiue nūc perſequar, cum tot alios Ro. generis intuear memorabiles du-

ces,hoc ſemper duplici ſtudio floruiſſe,uel defendendi uel colen-di,q̃ſitos ue fines,intelligo luxuria,deliciis nr̃is priſtinũ moré, ui rileq; uitam diſplicuiſſe. Omnes enim (ſicut.M.Varro tempori-bus auorum cõqueſtus eſt)patres familias falce:& aratro,relictis intra murũ correpſimus:& in Circis potius & Theatris,q̃ in ſege-tibus, & uinetis manus mouemus.attouitiq; miramur geſtus effe minatorũ, qui a natura ſexum denegatũ muliebri motu mentian tur, decipiãtq; oculos ſpectantiũ. Veniamus ad Ganeas, quoti dianã cruditaté Laconicis ex quoquimus,& exuſto ſudore, ſitim q̃rimus,noctéſq; libidinibus, & ebrietatibus,dies Ludo, uel ſon-no cõſumimus,ac nos metipſi ducimus fortunatos.q nec orienté ſolé, nec occidenté uidimus. At illa uera Romuli proles aſſiduis uenatibus,nec minus agreſtibus opibus excitata firmiſſimis eua-luit corporibus,ac militiã belli, cũ res poſtulauit,facile conſtituit durata pacis laboribus. Veniamus iã ad mulieres, de quarũ inte-perie ita Pli.Lib.ix.Affectant inquit pauperes lictorem fœminę in publicum Vnionem eſſe dictitantes, Quin & pedibus, nec crepi darum tantum Obſtragulis,ſed totis Socculis addũt, Neq; enim geſtare iam margaritas, niſi calcét, ac per vniones etiam ambu-lent ſatis eſt. Gloria erat mulierum binos, aut ternos uniones au ribus ſuſpendere, Vnde Propertius. Matrona incedit cenſus in-duta nepotum, Et ſpolia opprobrii noſtra per ora trahit.hæc om nia poſt Carthaginem deletam Valerius max.ita inquit.Vrbi au tem ſecundi belli punici finis licentioris uitæ fiduciam dedit, quo tempore Matronę ut abrogaretur lex oppia cõtra eas lata, ꝙ his ne ueſte uarii coloris uti, nec auri plus ſemiuncia, nec iuncto ue-hiculo proprius mille paſſibus,niſi ſacrificii gratia uehi permitte bat, ꝙ ſi animos muliebris apparatus intueri potuiſſent, quibus quotidie aliquid nouitatis ſumptuoſius adiectum eſt, in ipſo in-troitu ruenti luxuriæ obſtitiſſent, antea uero obſidente urbé Pœ no milite, caſtæ erant. Vnde Iuuenalis Prſtabat caſtas humilis fortuna latinas, & uellere tuſco uexatæ,duræq; manus, Nunc ue ro luxu, & inertia diffluũt,vt ne lanificiis quidem curã ſuſcipere dignentur, Sed domi confertæ ueſtes faſtidio ſint,peruerſaq; cu-pidine maxime placeant, Quæ grandi pecunia : & totis pene cen ſibus redimuntur. Abolito iam illo Sabinarũ,& Romanarũ ueteri

more/afflictataq; urbe continuis bellis. Nam ab.V.C.uſq; ad hæc tempora Romanis bello occupatis uix unq̃ ad recipiendum ſpiritum breuis requies dabatur/peracto uno/ſtatim alterum/inſurgebat bellũ. Nouiſſime Vandali ex africa acciti Genſerico duce/hoſtili manu urbem ingreſſi diripiunt/neq; incendunt, Templa tñ/& ſacraria ſpoliant, Abeuntes poſt.xiiii.die poſt urbem captam cum ingenti captiuorũ numero in africam reuertũtur. Beliſarius patricius Vandalorum gentem/capto eorum rege Geliſmero/uſq; ad internitionem deleuit. Poſtremo Totilas rex Gothorum/qui dei flagellum dictus eſt/poſt euerſam Italiam urbẽ ro. ſolo æquauit/proditione Iſaurorũ militum/nã quatuor Iſaurici milites in obſidione urbis de ea prodenda conſiliũ iniuerunt, Hi enim cuſtodiam habebant ad aſinariam portam/Totilam adeũtes prodere ſibi urbẽ polliceantur, Totilas quoſdam e ſuis per funem aſcendere permiſit: Ipſe cum exercitu ſequutus nõ procul a porta cõſtitit miſſi a Totila (ut compoſitum erat ab Iſauricis) recepti mœnibus/mox intra urbem ad portam deſcendentes/ſecuribus freti portam aperuerũt: ingreſſi portam imperio potiti ſunt. nec eo cõtenti, bona diripiũt/mœnia/magna ex parte æquant/uix templis temperatum eſt. Incolas omnes cuiuſq; gradus ab urbe abire iubet: ducturus alio Coloniam/Multitudo omnis in propinquas urbes ſe recipit/Senatum/& primores Ciuitatis penes ſe obſidum loco habuit. Sine habitatoribus urbs manſit in ſolitudine diebus.xl. Inſtaurata poſt urbs a beliſario/reſartiſq; mœnibus/iterũ per Iſaurios prodita eſt/facta irruptio ne per portã oſtiẽſem. Primo quidẽ ingreſſu hoſtiliter omnia igni/ferroq; diripiens. Poſtea uero amice/ac placide oĩa euerſa inſtauraturum ſe pollicetur. Decreuerat enim primo impetu Romam ad ſolum æquare: Excellentioraq; ædificia incendio abſumere/& urbẽ ipſam tot ætatum opus/in ouiũ paſcua redigere. Re itaq; ipſa cognita Iuſtinianus Imp. Conſt. ſtatim Narſetem Eunuchum in Italiam mittit. Is igitur auxiliaribus copiis ab Albuino Longobardorum rege acceptis Gothos aggreditur/perſequitur/& Totilas male pugnans occiditur/In quo tandem & genus/& regnum Gothorũ defecit. Nemo unq̃ irruit in urbẽ ro. qui poſtea non dederit pœnas. Nam ſæpius ea capta direpta/& incenſa ſemper magnifice inſtaurata eſt. Nec tot ruinis/incendiis/Barbariciſq; direptionibus toties

afflicta extingui potuit. Primuma Gallis ſenonibus præter Capitolium capta/direpta/& incenſa eſt, anno q̃ condita fuerat circiter CCCXL. Iam deniq; omniũ gentium uitrix/ diuq; rerum potita a Gothis (ut aiunt) Alarico duce iterum capta / ac direpta/& incēſa. Nec multo poſt ab Athaulfo/qui Alarico ſucceſſit ad prædam repetita/pariq; clade deformata funditus exciſa interiiſſet / niſi mulierculæ precibus in ſuo eſſet ueſtigio rerēta. Secuti inde Vandali / qui Genſerici ductu eam diripuerunt. Mox Odoacer & ipſe barbarus eam tyrãnice occupauit. Quo ſublato Theodoricus Oſtrogothorũ rex plures annos eandem cum tota Italia retinuit. Recepta inde a beliſario eſt, biſq; obſidione fatigata/inedia/& fame propemodum enecta: demum ſub Totila miſerabile paſſa eſt excidium. Interfuerũt autem a Senonico bello ad uiſigothorum tempora anni circiter DCCC. a Viſigothis ad Vandalos. XLIIII. a Vandalis ad Odoacrem / & Herulorũ regnum anni. XVIII. ab his ad Oſtrogothos & Theodoricũ. xiiii. ab Oſtrogothis/ad beliſarium/qui romam ab eis recepit anni. L. hinc ad excidium / quod ſub Totila paſſa eſt an. xii. Ac toties tam breui ſpatio domitrix illa humani generis, arxq; omnium gẽtium. Roma Ludibrio fuit barbaris. Sed ipſa demum omnium uitrix.

¶ ANDREE FVLVII ANTIQVARII RO. de laudibus urbis Oratio. Ad Quirites.

VRbem Romam Quirites terrarum deam/gẽtiũ
reginam Deorũ domicilium/magiſtram morũ
cõmunẽq; omnium patriam ſine cõtrouerſia pri
mam cunctarum urbium quis ignorat? Maius
enim roma nihil unq̃ fuiſſe omniũ teſtimonio
iam ptidem in confeſſo eſt. Ita diuina mens Ci
uitatem Populi ro. egregiam/tẽperataq; regio-
ne collocauit/ut orbis terrarũ imperio potiretur. Cũ rerum natura
uires omnes in unã urbem oſtendere uoluerit/Cum quis campum
martiũ inſpexerit.ſepulchrũ Auguſti:tot marmoreis ſimulacris: &
æris ornatũ forũ ro.& Iouis tarpei delubrũ:Thermas:Porticus i ꝓ-
uinciæ modũ extructas:Amphitheatrũ tyburtino lapide exædifica
tũ/tãtæ altitudinis ut ad culmẽ uix hũanus oculus ptingere poſſit.
Pantheon mira altitudine ſpatioſis molibus fornicatũ: Templũ pa
cis: Pompei Theatrũ/Circũ max. Septizoniũ: Tot arcus triũpha
les: tot aquæductus: tot ſtatuas p urbẽ ad ornatũ poſitas. Si ingre
diaris forũ/aliud ex alio uidebis appoſitum. Quis regales porticus
ædeſq; ſacras/Quis Capitoliũ, & in ipſo, & in palatio opera: & in
liuiæ porticu: Quæ ſingula contemplans alia facile obliuione dele
bis. Talis eſt Roma, Cuius primi muri luto/ac palis defixis/tam
humiles erant/ut eos Remus leui ſaltu tranſiliuerit. Hæc tua mo
numẽta parẽs Romule Hæc illa æterna urbs terrarũ regina/& dea
gentiũ Roma. Cui par eſt nihil, & nihil ſecundũ: quæ undiq; de
uicto in gyrum Paulo minus orbe terrarũ aduectos ſine fine trium-
phos recepit: Innumerabiliũ coloniarũ ſub cælo parẽs: Sed ciuili:
inteſtinoq; bello abſumpta/terrarũ omniũ alũna/Eadẽq; parens/
numine deũ electa: Quæ cœlũ ipſum clarius faceret: ſparſa cõgrega
ret iperia: rituſq; molliret: & populos diſcordes, feraſq; linguas ſer-
monis cõmercio contraheret ad colloqnia, & humanitatem hoĩbus
daret, breuiterq; una cunctarum gentium in toto orbe patria fieret.
Cuuius monumenta quis probe cõſideret: plures in ea uictorias: &
triumphos: q̃ ãnos a prima cõditione reperiet. Quos Maro heroica

maieſtate in breuiſſimo æneæ ſcuto perſtringẽs ſatis probe complexus eſt. fuit etiã ro. nominis comes ſemper fortuna, diiq; p̃ſtantes & beniuoli, Qui ne Capitoliũ a Gallis caperetur, ſopitis cuſtodibus, ſacratã falli alitem nõ permiſerũt. Vnde Cicero in oratiõe ad Quirites, Dii, deæq; immortales, qui excellenti tumulo Ciuitatis ſedẽ Capitolii in ſaxo incolitis cõſtitutã, ubi tot reges, tot duces, tanta uirorũ ſpectata eſt indoles, merito dii, hominesq; cõſenſerũt urbem his locis ſtatuendã, ubi ſaluberrimi colles, ager feraciſſimus flumen ad res uehendas idoneũ, ſitus ab externæ claſſis periculo immunis, Vrbs media Italia & ob id ad rerũ incremẽta habilior, ubi ex uno orbe, deorũ numine facta eſt una urbs, Nulla enim (ut ait Plato) põt Ciuitas ſine fauore numinis proſpere cõſtitui, nec feliciter adminiſtrari, Nulla p̃terea urbs tam mirabilis magnitudine Imperii omnibus hũanæ naturæ dotibus uenerabilis, bonis exemplis dotiſſima. Eadẽq; benigniſſima parẽs omniũ quaſcũq; gentes, atq; terras ita muneribus propriis ditauit, ut tamen cæteras nõ inuniuerſum ſimilibus dotibus fraudaret, uni quidẽ omnia romæ tribuiſſe uidetur, in ea omnia ſunt, quæ aut fortuna hominibus lociſq;, aut natura largitur. Vnde propertius Omnia romanę cedant miracula terræ. Natura hic poſuit quicquid ubiq; fuit. Eſt præterea quædã certa uox ro. generis, urbiſq; propria, in qua nihil offendi: nihil diſplicere, nihil animaduerti poſſit, nihil ſonare, aut olere peregrinum. Quid q̃ libertas cum animantiũ generi gratiſſima nuſq̃ tanta eſt, tũ ingenue agendi, tũ liberrime loquendi, Aliæ nationes ſeruitutem pati poſſunt, populo ro. eſt propria libertas, Eo Tiberius Cæs. delatoribus reſpõdere ſolitus in libera ciuitate liberas eſſe oportere hominum lingnas. Nullibi præterea tam magnam urbem mortales uiderunt. Vnde Heliogabalus Imperator metiri cupiens eius magnitudinem ioco Aranearum telas, propoſito pręmio corradi iuſſit, &. x. millibus pondo Aranearum collectis magnitudinem eius hoc ludicro depręhendit. Romanorum gens omniũ mitiſſima, & Clemẽtiſſima habita eſt: apud quã unũ ſuppliciũ tantũ, ante & poſt fuiſſe imane, & barbarum in Metiũ ſuffetiũ Albanorũ dictatorẽ, Tullo hoſtilio rege auctore, in aliis gloriari licet, nulli gẽtiũ mitiores placuiſſe pœnas. Nullas urbes, ac natiões oppugnauit, quas nõ uicerit, nullos ſupplices ad ſe uenietes populos. quos nõ benigne ſuſceperit, nã cũ legati Carthaginẽſiũ ad captiuos redimẽdos in urbẽ ueniſſent, nulla accepta

pecunia eos reddiderũt,tot punicis iniuriis ueniã datã. Vnde hoſtiũ uox talis reddita,O munificentiã gentis ro.deorũ benignitati æquãdam, nã beneficiũ qđ nũq̃ dediſſemus,accepiſſemus. Nulla gens inquit Cicero q̃ nõ aut ita ſubaucta ſit ur uix extet,aut ita domita,ut qeſcat,aut ita pacata,ut uictoria nr̃a impioq; lętetur,tum gẽtes,quas antea,nullę litteræ,nulla uox nulla fama notas fecerat ceteræ itẽ ptes,q̃ uel agẽtibus,uel inimicis huic imperio uel infidis uel incognitis imanibus,& barbaris tenebãtur nr̃is armis deuictæ parere coactæ ſunt. Milites qnimmo armis inſignes Roma ſtatim habuit,& populũ marte gentiũ,ut terrigenas cũ armis natũ exiſtimes. Vnde Pyrrhus de uirtute militũ ro.O q̃ facile inqt orbis imperiũ occupare,aut mihi romanis militibus,aut me regẽ Romanis. Hac uirtute maiores nr̃i,primũ uniuerſã italiã deuicerũt, deiceps Carthaginẽ exciderũt,Numãtiã euerterũt,potẽtiſſimos reges belllicoſiſſimas gẽtes in deditionẽ huius impii redegerũt, Tot habuit triũphos,quot oræ ſũt,parteſq; terrarũ,tot uictorias bellicas,quot ſunt in rerũ natura gñã bellorũ. Illud uero ſine dubitatiõe romanũ fundauit iperiũ,q fundator huius urbis Romulus fœdere Sabino docuit ẽt hoſtibus recipiẽdis augeri Ciuitatẽ hãc oportere, Cuius auctoritate,& exẽplo nũq̃ ẽ inrermiſſa a maioribus nr̃is,largitio & comunicatio Ciuitatis,itaq; ex oĩbus gñibus gẽtes uniuerſę i Ciuitatẽ ſunt receptæ,licet iſtitutũ deinde fuit,neq; noſtrũ qluſq̃ unius Ciuitatis eẽ poſſet,neq; inuitus ciuitate mutetur,neue in Ciuitate maneat iuu9, Vnde qdã Athenis nũero iudicũ adſciti cũ ignorarẽt ſi illã ciuitatẽ ẽẽnt adepti,hãc ſe pdidiſſe niſi poſtliminio recuperaſſent. Hic ẽ ille princeps terrarũ,gẽtiũ uictor,Domitor uniuerſi, ſupra hũanã ſortẽ potẽtiſſimus. Hæc ẽ illa roma, Regia urbiũ mũdi caput. Ingenioꝝ parẽs,gẽtiũ hoſpita,peregrinæ uirtuti ſemp patens, Vbi oĩs repẽtina,atq; ex uirtute nobilitas ex Externis quoq; atq; ciuitate donatis. Cõſtat.n.ex data nõ minus prudẽter q libera liter ciuitate tã italis q̃ externis,& dũ nullũ faſtidit gñs iquo uirtus eluceſceret creuiſſe ipiũ nõ ,pter gñis nobilitatẽ rm̃,ſed ,pter res egregie geſtas,nulla orbis pte mõ eẽnt clari uiri repudiata, Nec uero Aſia hic ab Europa diſtĩcta ẽ,ſed oĩa oĩbus i medio poſita ſũt nemo ceſet peregrin9,mõ ſi t ipio,aut fide dignus,ſed ſtat coĩs terrarũ ſtatus,Iſq; popularis ſub optimo impatore,atq; rectore, Oẽſq; qũaſi in cõmune forũ cõueniũt p ſuis quiſq; meritis præmia relaturi. Quod uero ſuis finibus,regibuſq; ciuitas quæpiã eſt,id ipſum

eſt•Hęc uniuerſo orbi quaſi cōis urbs prouincię totius cōuenire• Por
ro dixeris in unā hāc arcē cōiectos oēs hītatores • Quiq; pergētes,ac
populos diuerſa loca incolūt,hęc uero•nūq̄ ulli defuit, ſed ut terræ
ſolū fert oēs,ita & hęc ex uniuerſo orbe cōfluētes oēs accipit• quaſi
mare flumina•Quin ēt hoc illic quoq; cum mari cōe eſt q nec mare
maius ſit fluuiorū influxu,tāq̄ fato datū ſit/ut una cū illis amplitu-
dinē quoq; influētē recipiat:neq; i hac ob magnitudinē quicq̄ appa
ret,ſed ſicuti q intra ſinū recōdūt oia/ita & hæc oēs intra ſe cōplexa
eſt, Quippe ultro/citroq; meātibus eadē eſt/eadēq; uiſitur. Nulla
urbs tā tenue habuit principiū/nec ad tā magna rerū faſtigia ita ma
ture peruenit, Cui ab exordio tam ſimplex uitæ cultus fuit/ut rudi ce
mento cōſtratas domos/& ſcādulis roboreis/ac ſtramētis cōtectā ur
bē p annos•cccc•uſq; ad Pyrrhi bellū fuiſſe ſatis cōſtat/& totidē pro
pe annos pulte pro pane uſos•Poſt deuictū orbē deliciis rerū oium
quas tellus/mareq; gignit expleuiſſe aīmū• Vrbs tota paſſim culta
ac frequēs / agro ad fruges/ad paſcua/ad uites gignēdas uberrimo:
Siluis ad lignandū,& materiā ſuppeditandā abunde ſufficiētibus,
ubi tēperies Aeris perq̄ læta,& cōmoda:niuoluptatū intēperētia ma
le audiret:Herboſi ſaltus amœnæ ualles/Aquarū affluēs tellus, Ver
ubi ppetuū/atq; alienis mēſibus æſtas • Solo ſemper tepido,nūq̄ co
lono repugnāti:ubi greges/& armēta & altilia quæq; optime proue
niūt/ubi auiū aucupia/& ferarū uenationes accomodatiſſimę • Sed
multo hoīum preſtātiora ingenia ſemp progenuit q̄ reliquus orbis
terrarū•Gentiū.n•in toto orbe pſtātiſſima haud dubie Romana ex-
tit•Omitto gnis nobilitatē a Troianis uſq; prius,deinde ab Albanis
regibus deductā , Quæ nā patria(ut uerū fateamur)Poſt natos ho
mines/tot genuit pclariſſimos in oī uirtute uiros Curios, fabritios,
Camillos,Catones,Scipiones,Decios,Marcellos,atq; alios quos lō
gū eēt recēſere • Regibus certe maximis pſtātiores,quoniā regibus
imperabāt unde nō imerito Cyneas Pyrrhi regis legatus faſſus eſt
tot ſe reges uidiſſe / quot ciues/Tradunt Corneliā Scipionis filiam
Poſt mortē gracchi,cū ab Ptholomeo ægyptorū rege in uxorē pete-
retur/q nuptias ſuas minime mereri uideret reſpuiſſe•Præterea oia
regna i toto orbe/pter ro•Imperiū/aut breuiter durauerūt/aut modi
ca/aut fabuloſa fuerūt/unū tantū dictū imperiū/& illud romanum
qd romę uſurpatū primū ſub cæſare dict•ampliſſimū/ac diuturnū
locupletiſſimo ēt Maronis teſtimonio cū inqt iperiū ſine fine dedi •

Nullum enim ab exordio ferme minus/neq; in crementis toto orbe
amplius/ab Romblo Rheæ uirginis ueſtalis/& Martis filio exor
dium habuit. Nullaq; reſpu. maior, nec ſanctior, nec bonis exem-
plis ditior. Quæ omnium genere mirificorum exemplorum totum
orbem repleuit, militariſq; diſciplinæ/& ſeueritatis/& uirtutum
omnium ſpecimen. Nullos homines benignius inter ſe uiuere q̄
romanos. nullum regem romanis parem, Nihil eſſe/quod homi
num manu/& opibus ro. Imperii effici nō poſſet. Satis cōſtat origi
ni romanæ & deos adfuiſſe, & nō de futurā uirtutē. Nullū uero re
gnū tam repēte auctum/q̄ Alexādri magni/qui prius ſibi uiſus eſt
comparare Imperiū/q̄ regnaſſe, quia nullas dedit leges/nulla cō
ſtituit militibus ſtipendia, ſed tantum regiones diſcurrit/nec re-
gnum ſtabiliuit, dicere ſolitus longe præſtantius litteris antecede-
re/q̄ Imperio/ac magis amari/q̄ timeri. Cæſar autem contra. Ode-
rint dum metuant. Populus ro. gentiū princeps ob magnitudinem
rerū geſtarū, & imperādi diuturnitatē cæteros principatus antecel-
luit/terra/mariq; imperium terminauit, quo nihil in orbe cele-
brius, nihil ipſa urbe nobilius/ubi tot præclara ingenia/tot præ-
ſtantiſſimi duces/tā ſtrenui milites, tam præclare res geſtæ, Nuſq̄
tanta ædificandi facultas, nuſq̄ tot regia ædificia, tot loca ſacra.
Templa, Baſilicę/ſacella/tot fora/tot aquæ ductus/Circi, Thea
tra/fora/tot operoſi ſupra tiberim pōtes, tot antiquitatū ueſtigia/tot
ludoꝝ gn̄a/tantus mortaliū cōcurſus, & populi frequētia/nuſq̄ tot
opes, tot delitiæ, & rerū oīum q̄ ubiq; ꝑcreātur, abūdantia, & immo
derati ad magnificentiā ſumptus. Spectaculorū oīs gn̄is decor/&
ludorū nūerus infinitus. Interrogatus qdā ſapiēs qd de urbe ſenti-
ret reſpōdiſſe fertur Microcoſmon. i. paruū mūdū. Libanius græ-
cus hō Romā inqt nō urbē ſed quaſi quādā cœli partē appellatam.
Quā Seneca nō inſcite ꝑ ætates hoīum diſtinxit. Aurea ætas populi
ro ſic fuit dicta, q; poſterioribus ſęculis cōparata/æq; atq; aurū inter
metalla effulſit. Cæterū cū late pateat imperium ro. nihil admira-
tione magis dignum/q̄ regnandi diuturnitas. Nullum regnū tā
repentinum, nulla reſp. tam ingens, nullū imperium tam amplū
nulla monarchia tam potens, nullus tam perēnis uictor/nā uetus
prouerbium eſt Romanus ſedendo uincit. Conſtat enim furto ho
ſtes in paucis eſſe lætatos, uera autem uirtute ſemper Romanos

extitiſſe uictores, Tum uero nois ro• maieſtas facile declarat quæ felicibus auſpiciis, lętiſſimis rerum ſucceſſibus aucta uiris clariſſimis inſtructa / quorum uirtute / & conſiliis ad ampliſſimum faſtigium legibus / & inſtitutis/& deum pietate illuſtrata. Nec me præterit ante Romanorum tēpora nō fuiſſe imperandi ſcientiā / quæ ſi fuiſſet, apud græcos nimirum fuiſſet. Qui cęteros haud dubie ſapientia longe anteceſſere. Et hoc romanorū inuentum, una cū aliis introductū • Ex romanorū enim diſciplina omnes norunt/q ſciunt imperare, ut liberi ab initio / & quaſi ad imperandum continuo geniti, quæ ad id ſpectat/oīa optime prouiderāt,& remp• quidē adin uenerūt, qualē nemo ante legibus / inſtitutiſq; ꝓpoſitis, quæ nullus uitare poſſit, Cūctorum uero tellus cōmunis,id re ipſa Romani effecerūt, uniuerſum quidē permēſi orbē/ iunctiſq; fluminibus diuerſiſq; pontiū genere, Sciſſis mōtibus terrā equis ſtrauere/patefacta ſolitudine, diuerſoriis frequētiſſimis manufactis, oibus uictus, atq; ordinis ratiōe• Non ſatis exiſtimari pōt quantū romanis debeatur,q ſuſtulere mōſtra, in quibus hoiem occidere glorioſum erat mundi etiā ſaluberrimū • Claruit ſupra oīa bonis artibus• Quibus ſemper fortiſſimi, uictoreſq; romani extiterūt, ut pleriq; populi ſine ui aliqua armcq; ſua ſpōte illis ſe ſubiiceret• Omitto publicas diuitias. Quis enim•M•Craſſi opes. Quis potentiā Pompei, libera litateq; Iulii Cæs.enarrare pōt. Quis Romanorū ꝑclariſſima a cōdi urbe geſta/nec reticebo in hoc loco poſt remū illū cū Hānibale congreſſum/nō fuiſſe a condito orbe diem magis memorabilē,q̄ ille/cū duo antea/& poſtea ducū maximi Scipio/& Hānibal, quo cedēte ſecutus ē Africam terrarum orbis• Meruerūt & ſuas ſtatuas / & titulos etiā mulieres• ut Cloelia,&•Q•Claudia ueſtalis• Pueri etiā tam Caſtigatæ diſciplinę erāt,ut oīs uita p'ena eēt miræ grauitatis,& modeſtiæ,inter puerilia rudimēta/& romanæ iuuētutis peculiare fuit haſtilia iaculari: Sudes torquere,equum agitare,arma tractare, bonas artes callere, tantaq; romanæ uerecundiæ obſeruatio, & morum exempla fuere, ut nec pater cum filio, nec ſocer cum genero lauaret, nudoſq; parentes inſpicere nefas erat • abſtinueruntq; a colloquiis, & omni turpi / ac fœdo corporis geſtu coram filiis parentes. Vnde ſiquid in toto orbe rectum/iuſtum/ac memoriabile/ apud romanos geſtum eſt ſolos• Quid præterea hiſtoriæ, Quid

Annales,qd poetæ locunt̃ niſi urbis romæ laudes:ac geſta,q̃ ſemp̃ habuit laudũ p̃cones,nulla iucũdior,nulla frequentior in manibus lectio,eadẽq; ſæpius repetita,magis,atq; magis ſemp placet, ac delectat. Quis eius ornamenta,& delicias ad plenũ narrare põt,quas q ſemel deguſtarit,diuelli inde haud facile ſine cõtumacia poterit. Semp.n.ro,nomẽ a primis incũabulis,& auſpicatiſſimis fũdamẽtis apud oẽs & pp̃los & nationes clariſſimum extitit.Quin ẽt Itali, Quorũ caput Roma ẽ nobilitate p̄ſtãt,& regali quadã magnificẽtia lauti magni fũt,& ſplẽdore quodã nitẽtes.Nã qcqd intra Italiã eſt(ut tradit Quinti.)romanũ ẽ.Extãt adhuc Rõanorũ monumẽta ꝑ totũ orbẽ,& coloniẹ ſine nũero ubiq; locorũ,Põtes,port⁹,turres, metæ,arces,& cętera id genus.Nõ ẽ a cõdito orbe,nec futura urbs tã clara qualis Roma,totius mũdi caput,& regia,nec animi magnitudie,tã excellẽs pp̃lus,q̃ ro.nullũ regẽ,aut gẽtẽ parẽ habens. Quę urbs licet toties cędib⁹ afflicta & cultorib⁹,ſẽp validior potẽtiorq; ſurrexit, Nulla,n.deficiẽtibus colonis tẽ repẽte cõfluẽtibus undiq; mortalibus,colonia deducit̃,ac noua iſtaurat̃. Et oĩa intra pomęriũ,atq; mœnia eius frequẽtiſſime habitata& exculta.Nuſq̃ minus Roma cognoſcitur,q̃ romæ.Quæq; uiſuntur donaria,artes,& ornamẽta,oĩa rõanæ gloriæ fũt tanq̃ ſuburbani ornatus referta.Pręterea maritima loca,tũ mediterraneę regiones urbis partim auctis ab ipſis romanis oĩa plena ſvnt Gymnaſiis fontibus,ueſtibulis, tẽplis,ædificiis,magiſtris.liceatq; haud inſcite dicere, quaſi effectum iam orbẽ ſuas deniq; reſumpſiſſe mũdicias,atq;ornamenta omnia ſplendore,& gratia renident.Cum vniuerſa terra quaſi pomarium quoddam culta,atq; ornata viſitur. Spectaculorũ omnis generis decor & ludorum numerus infinitus. Siquis mœnium ambitũ colligat ex ueterũ traditione.xx.millibus, aut paulo plus colliget, ut ſupradictum eſt.In quibus p̄ſides urbes inſtructæ alię aliis in locis habitatoribus miniſtris inſtructæ, atq; aliis rebus ornatæ,q̃ quaſi p̄ſides urbes quaſi foſſa clauſtra cõcludũt. Quid enim urbe roma excellentius,cuius optimis exemplis gloriari liceat diſciplina militaris acrius retenta,Principatum Italiæ, Romæ ĩperiũ peperit,& multarum urbiũ magnorũ regũ, & validiſſimaꝝ gentiũ regimẽ largita eſt.Alpiũ,Taurıq; montis cõuulſa clauſtra tradidit Ortumq; parua Romuli caſa totius terrarum orbis fecit columen.Ex cuius ſummi oẽs triũphi emanarunt. Regnauerũt prius in urbe Reges ſeptẽ poſt eos eiectos.bruto auctore, Vrbis libertate potita ẽ.Quã

ſub Imperatoribus iterũ amiſit,atq; iterũ in cõpedes cõiecta ẽ. Augustus Cæs.bis cogitauit eã reſtituere,ſed timuit ne aliqs poſt ipm iterũ occuparet.cogitauit.&.L. Septimius.cogitauit & Decius,q multos hũiſſet laudatores,ſi a Chriſtianorũ cruciatibus ſe tẽperaſſet, vnde ex miraculo cũ in quadã palude ſubmergeretᷣ nuſq̃ eius cadauer poſtea inuẽtũ eſt.Sub Probo aũt Imp.oĩa fuerũt quieta,& trãqlla,cuius ĩperio Oriens,Occidẽs,Meridies,Seprentrio,Oẽsq; orbis ptes in totã ſecuritatẽ redactæ ſunt. Vnde vere Probus appellatus,Ex quo diſciplinã militarẽ multi didicere,vtſcribit Vopiſcus.Habet nũc Roma,q̃ ſua ſpõte gentes,& natiões,ſacroſanctæ romanæ Eccleſiæ ſubiectæ ſunt,nõ vt olim armis coactæ(nam vt olim armis)nunc religione.Religio.n.facit hoĩes inter ſe cõcordes & vnanimes,& nationes quantũ vis efferas,& barbaras, mitiores, Nam linguarũ,& numinũ cultura hominẽ alienat ab hoĩe . Iccirco facilius ſibi aĩalia muta,q̃ hoĩes cõgregãtur. Enim vero ſi ab oĩbus mortalibus vnũ,& idẽ coleretur numẽ ,haud quaq̃ eẽnt inter ipſos tot ſuperſtitiones,& diſcordiæ.Retinet adhuc Roma quandã priſc. maieſtatis vmbrã,vt gentes ex toto orbe,tanq̃ mẽbra ad caput recurrant,Habet prętererea manſuetiſſimũ Chriſti imperiũ, & eius vicariũ pont.max.præcipuã in toto orbe dignitatẽ, per ſucceſſionem relictã a piſcatore idiote,& inermi,qui ſuperatis uerbo, & exemplo Regibus,extinctisq; gentiũ ſimulacris imperiũ orbis occupauit.Habetq; ſenatũ apoſtolicũ, & ſacro ſanctos Cardinales, & Clerũ. Vbi arx,& domiciliũ Chriſtianæ,religionis,& eius rei p.caput.ubi ſedes apoſtolica,& curia ro.omniũ præſtantiſſima . Nuſq̃ tanta ædificiorum.laxitas,Tanta rerũ pompa,tot loca ſacra, tam ſolida peccatorũ uenia.& tot(ut plebis uocabulo utar)indulgẽtię tot martyrũ triũphi,Quorũ cruore aſperſa,cõſecrata oĩa habẽtur. ſub Chriſto principe totus mundus patefactus eſt. Nam arma populi ro.antea peruenerunt uſq; ad Oceanũ Occiduum,Septẽtrionalem,& Meridianum,ab oriente autem non peruenerunt vſq; ad Indos.Sed de regionibus orbis,de quibus nulla apud ueteres fuerat noritia,Mercatores,& negociatores fecerunt nos certiores.ſed fides Chriſti omnia latius patefecit.

Quæ mergi nequeunt nixu maiore reſurgunt;
Exiliūtq; imis altius acta uadis.
Qnid memorem modo caligantia mœnia/turres/
Et fora/cum circis/templa/theatra/domos.
Ac uelut ætheriis pendentes nubibus imbres/
Nymphæa/Euripos/ſtagna/lauacra/lacus.
Multum eſt romano ſub cęlo & ſidere fauſto
Naſci/auos ęquos libra benigna facit.
Mars quoq; magnanimos/doctrina pallas/& armis
Efficit/eloquio/conſilioq; graues.
Iam maieſtatis retines ueſtigigia priſtæ/
Roma tuæ/cultu ſed potiore nites.
Et potiore deo Chriſto ſub principe/Polles
Sacrorum & ritu/relligione/fide.
Quæ/quantum ſatis eſt/nūq̄ laudata uideris
Sed iuuat uſq; nouis tollere ad aſtra/modis.
Aucta tuis dominis/primnm ſub regibus, inde
Iam ſub Conſulibus/munere brute tuo.
Hinc ſub Cæſaribus (q̄uis diſconuenit omnis
Vis dominatorum libera Roma tibi)
Donec Pontifices te reſpirare gementem
Iuſſerunt ſummi / Liberiore iugo.
Reſtituere tibi qui te / ſed fata malignas
Alternant rerum diſpoſitura uices.
Nām nūq̄ rebus ſtatus eſt mortalibus idem
Mutantur mores/tempora/iura/loca.
Et quæ iam longo ſunt tempore/parta labore
Omnia perſtringens ſubripit hora breuis.
Illos cenſuerim ſuprema laude canendos:
Si quos poſt obitum uiuere fata ſinunt:
Ingenia/ęternum/quę nulla interficit ætas:
Stant: quibus haud ullus liuor obeſſe poteſt.
Sed mihi cum docto refricantur uulnera cœtu,
Cum rem confractam Romule cerno tuam:
Vt uideam, & doleam ueteres tot in urbe ruinas,
Priſcorūq; lares, & monumenta patrum/
Quæ (quãuis ruerint) manet indelebile nomen;
Roma tibi, & famæ gloria longa tuæ.

¶ Eiuſdem Fuluii Endecaſyllabon.

¶ Quis tam ſedulus artifex Quirites
Euclide melior:uel Archimede:
Antiquæ loca metietur urbis.
Quas deſcribere me pedeſtris ante:
Poſt oratio compulit ſoluta:
Quæ nunc in tenebris ſuis iacerent:
Fulgerent niſi luce litterarum:
Vos rerum domini:genus deorum:
Orbis totius hoſpites benigni:
Veſtra uos homines nouos in urbe
Priſco iure Quiritium Quirites
Donatis:latiaq; ciuitate:
Et ueſtris opibus iuuatis:unde:
Vobis præmia:gratiaſq; debent:
Quales cōſcia mens agit bonorum:
Præclariſſima gens togata quales:
Perſolui ſibi Roma quas meretur.

ANDREE FVLVII EGLOGA DE EXPOSI TIONE ROMVLI/ET REMI IN TI BERI. INTERLOCVTORES MOP SVS ARCAS/ET FAVSTVLVS TVSCVS PASTORES. MOP SVS LOQVITVR.

QVid vult iſte ſibi vagitus fauſtule? Narra:
Quid te hoc alueolo ꝓpatē ferre uidemus:
Ceu quodā/nec dū ſtātes a matre gemellos
Dū gerimus fœtus/& ſera intecta redimus.
Quid te conſpicimus redeuntem littore ab iſto,
Obduxit multo quod ſpumeus Albula limo:
Imbribus immodicis/dum ſe vix colligit amnis
Fa. Mopſe magis cupio(q̄ tu te noſſe)referre
(Si vacat)infandum ſcelus:& miracula rerum.
Hac nam pręteriens ſolito de more:gregeſq;
Cum matutinos agerem prope rauca fluenta/
Monte ſub hoc labens, vbi flexibus Albula curuis
Perſtringit querulas ſinuoſo vortice cautes/
Deſcendiſſe lupam ſitientem e montibus iſtis
Aſpicio:ſiſtoq; greges/ſpectoq; relictis
Hanc fœtam catulis/fluuiali lyntre gemellos
Lingentem expoſitos/pręben temq; vbera paruis.
Mella quibus picus tenera infundebat in ora.
Mo. Fauſtule magna refers: vix hęc credenda/niſi illi
Talia luminibus qui viderit omnia veris:
Nunq̄ parrhaſiis viſa hæc noſtratibus oris:
Grex vbi verſatur:numeroſaq; turba Luporum:
Quos niſi Pan pecoris cuſtos auerteret:ingens
Semper præda lupis fieret monacria tellus.
Fa. Illita adhuc pueris extant corpuſcula limo:
Quam ſcyphus illuuiem merſus contraxit harenis/
Nutrici vix nanq; feræ ſubtraximus ambos
Vbere quos aleret potiore puerpera coniux
Noſtra ſuo partu pereunte orbata recenti
Aſpice q̄ pulchra eſt:& q̄ formoſa propago:
Vt credas ſuperum prolem de ſanguine cretam.

Mo. Certe/equidem vt video/proles eſt iſta deorum
Indole pręcellat ꝙ pulchra inſignis vterq;
Infans/quos animos/roburq; vtriq; futurum
Auſpiciis video non me fugientibus: atq;
Neſcio quid magni/plus vni blanda duorum
Fara repromittunt/venturo ad culmina rerum
Fauſtule crede mihi/non hæc ſine numine diuum:
Sic fieri: Superum nanq; omnia numine fiunt:
Qui ſuaſere tibi pueros hos tollere: ſi non
Pythia fatidicę Cortinę oracula fallunt:
Hi ſunt qui colles circondare mœnibus iſtos
Augurio incipient: vbi ſceptra ęterna manebunt.
Fa. Mopſe quis ambiguas rerum cognoſcere cauſas/
Aut quis noſſe deum nodoſa enigmata/& altos
Ipſorum ſenſus: niſi diis edoctus: & illa
Non nunꝙ (vt cernis) fallaci euanida ſorte
Spe decepta ſua/mortalia pectora fallunt
Mo. At ſic expoſiti/ſumma ad faſtigia reges
Euadunt cœlo/ſuperantes fata/benigno.
Sic puer expoſitus Cyrus: ſic œdipus infans:
Sic paris/idęis quondam enutritus in oris.
Paſtorumq; inter verſatus tecta: ſed iſte
Dis age/vicinus qui pręterlabitur amnis
Eſt hic tam claro cognomine notus vbiq;
Tibris: & hi montes: quos noſtros Archadas olim
Eſt rumor coluiſſe duces: profugoſq; Pelaſgos:
Hac ego Parrhaſio ſum cauſa/ex orbe profectus.
Fa. Sic eſt (vt memoras) extant veſtigia magna
Vrbis ab euandro poſitæ: ſtat maxima veſtri
Herculis ara dei: & Caci implacabilis Antrum:
Suſtulit Alcides quem clauę robore duro:
Fraude boues illi cum ſubripuiſſet iberas:
Vnde deum colimus ſacraſq; dicauimus aras:
Atq; ſacerdotes latia de ſtirpe creatos:
Reddidit hos quoniam tutos formidine montes:
Idem ſacra tulit: latio celebranda quot annis:
Numinis vnde ſacri decreta Potitia cuſtos:

Illius & conſors pariter Pinaria proles.
Victimaq; his olim mactanda frequentibus aris.
Tuſcia(ſi quæris)mihi patria:miſſus ab illa
In latios ſaltus/huius prope gurgitis undas:
Hos adii colles:& paſtoralia tecta:
Regius ac paſtor latialis principis Albæ:
Qui latos fines:atq; amplos poſſidet agros.
Mo.Audieram, & fama eſt/Panos demore Lycæi
Montibus his ueſtris celebrari ſacra:Luperci
Vnde Sacerdotes latio ſtant nomine dicti:
Tuq; per hos colles ducas me/fauſtule quæſo:
Nanq; diu cupimus latios hos uiſere colles:
Fumoſoſq; lares:& curua in montibus antra:
Igniuomiq; domum Caci:ſacrumq; lupercal:
Hac etenim cauſa patriamq; domumq; reliqui.
Et quas Partheniis paſcebam in montibus agnas.
Fa.Deſine mopſe tuis precibus me flectere blandis.
Hos permitte prius pueros in tecta referre,
Haud procul hic humilis tuguri ſtāt culmina noſtri
Iam iamq; huc adero/ & quæcunq; rogaueris/ædam,
Et quæ nunc gregibus ſunt peruia rura docebo.
Obſequar optatis/diſſoluamq; ocyus/ante
Quam properem/expediam/tu nūc circūſpice / cūcta
Regibus albanis ſunt hæc ſubiecta, per omnes
Quantum Oculi poſſunt longe ſe extendere fines:
Iſte Palatinus mons:in quo condidit urbem
Rex Euandrus:ubi ſuperant ueſtigia rerum:
Nunc ubi tecta uides/iam collabentia ueſtri
Regia menalii fuit hæc tegeatica regis:
Poſt hunc/quem cernis/mons eſt Saturnius Alter
Alter Auentinus/qui tibridis eminet alueo
Mons:ubi ſemiferi domus imperterrita Caci.
At reliqui circum/nunc ſunt ſine nomine colles:
Mo.Regibus a latiis ſument hi nomina montes:
Iam quibus imperium magni portenditur orbis:
Diuum ſanguis erunt regni qui ſceptra tenebunt:
Et rerum domini fient:uenientibus annis.

Non ita hac lacti simile eit vt collibus istis
Arcadię ſaltus/celebrataq; paſcua fauno/
Mercurioq;/tepens niſi terra hæc:horrida ſemper
Illa gelu:& glacie concreta fluenta rigenti:
Donec ver redeat/grata dum paſtor in vmbra
Quiſq; ſuos dulces:vel amaros ludit amores:
Et paſtorales exercet fiſtula Cantus:
Quam dedit Archadię nobis deus:vt modulemur
Herculis inuicti laudes:qua vicerit orbem,
Qua lernęa manu cecidit reparabilis hydra:
Aut quibus exhauſta pharetra / Stymphalides ar
Aut Erimanthęi populator ſetiger agri: (mis:
Noſtra quibus tuta eſt ſublatis patria/monſtris.
Fa.Immo nos illi meritos debemus honores:
Votaq; compreſſa diri formidine Caci:
Herculis vnde duas victoris cernimus aras,
Vidi ego iam latios habitare frequentius agros
Protogenum genus antiquum/atq; his figere ſedes
Collibus:illa quidem magnum diſperſa per orbem
Errabunda diu/pulſis gens inde ſicanis
Auſonios tandem coluit pro tempore fines:
Quæ modo cærulei neglexerat arua Velini:
Et virides campos/& ſaltus rore madentes.
Mo.Nota mihi tellus/& roſea rura velini
Ardua Cutuliæ ſurgunt vbi mœnia paruæ,
Arcadica fundata manu/atq; habitata colono
Arcade,parrhaſia profugis tellure pelaſgis.
Surgit vbi exiguus ſtygiis emiſſus ab vndis
Sulphureis q; lacus ſcatebris,& gurgite nigro,
Parua,vbi/& inſtabilis fruticoſo ceſpite ſurgit
Pulſa velut conto/quæ fluctuat inſula ventis
Non ſecus/ac cymba huc/illuc agitata procellis.
Italiæ hoc medium menſores eſſe fatentur,
Italiæ ſumen propter pecuaria dictum,
Nam quantum longis carpent armenta diebus/
Exigua tantum gelidus ros nocte reponit,

Equat ubi herba ſudes heſterna luce relictas,
Illinc digrediens, hæc ueſtra profectus in arua,
His habitare locis mens eſt telluris apricę.
Quã mihi nũc memoras: fac ſtet ſentẽtia Mopſe
Ne ſit opus toties circũcurſare per orbem,
Hoc requieſce ſolo: ſunt rura ampliſſima nobis,
Et fines l ati: & uacui cultoribus agri,
Gramine ſemper terra uirens, & fœtibus uber,
Fecundũq; pecus, nec te pauiſſe capellas,
Saltibus his pudeat, pecoris ſępe ipſe magiſter
Regius: his ſolitus deducere collibus agnos
Atq; alios quoſcũq; greges per rura uiciſſim,
Paſcere, Mopſe uale, uel ſi mea dicta probabis
Obſequere his dictis: & moribus utere noſtris.

¶Erãt prætea duæ portę antiquæ urbis Gabiuſa, & Sabiuſa: unde error ortus eſt. Nam Sabiuſa ſtatim poſt collatinã / q̃ recta uia ducebat in Sabinos. Gabiuſa uero Gabios. Item Iouis ſtatoris Templum, quod in uertice palatini montis fuiſſe putant. In radice palatii Cicerǫ fuiſſe fatetur. Item ſtatuã equeſtrẽ in Laterano qnã. L. Septimii, ſiue. L. Veri autumãt. M. Antonini eruditiores eẽ aſſerunt. Item Templum Neptuni / quod poſt attiacã uictoriã. Agrippa condidit & multis ornamẽtis / & pulcherima porticu exornauit inter Pãtheon (fuiſſe credit̃) & Thermas ſui nominis. Dion uero græcus auctor ſcribit Neptuni templũ fuiſſe iuxta Septa, quẽ ſecutus ego græca fide deceptus ſum / pmanſiſſemq; in ueſtigio prioris ſententiæ / ſi prius / marmor / ubi inſignia Neptuni apparent occurriſſet. Fuit & iuxta Pantheon Templũ boni Euẽtus ut ſuperius dictum eſt.

DEPRAVATIONES.

Hæc ſunt ferme, quæ male ſedulos Impreſſorum oculos fugerunt, Quæ tu diligentiſſime lector ita emendabis. folio.iiii.a fronte vbi legitur exuto lege eruto. paulo infra Cenſorinæ cenſoriæ.folio.vii.pneſtina vero adextris lege a ſiniſtris.fol.ix,atergo creaturi certaturi.fol.xiii.liberalibus libralibus.fol.xix. ſenuita lege ſemitã. Pauloĩfra vbi legit̃ id fuiſſe lege eã ædẽ fuiſſe. fol xxii.i. a fronte Hieroſolymus Hieronymus.fol.xxvi.Ciues Cures.fol.xxvii.repromittẽt repmitterẽt.fol.xxviii.vñ lege nudæ fol.xxx Iminet Eminet. fol.xliii. venientes venĩẽtibus.fol.lxxiii Tulliũ Tullianum.fol.lxxxviii.vbi legitur ſenatus Cõcordiæ templũ ſupple, in foro ſibi erigi mandauit, Aliud præterea Cõcordiæ templũ eodẽ fol.officio obſecro.Itẽ fol.xcvii.acrorũ atrox.fol.ciiii. accepiſſemus accepimus fol.xci.ix debitorũ lege.ix.mil.debitorum.fol.Cũ occultæ occultatæ. Sũt & aliæ ſed leues mẽdæ ſunt. Et quãdã pauca ambiguæ orthographiæ vt Tibris.plini.Aelius.Auctor.folioꝝ etiã medius interruptus numerus. Nõnullæ Item vel omiſſæ deſunt, vel abũdãt, vel inculcatæ ſunt litteræ q̃ ſingula facile interlegendũ a quouis nõ idiota emẽdari poſſunt.